yeşil politika

Jonathon Porritt

Önsöz: ***Petra Kelly***

İngilizce'den çeviren:
Alev Türker

AYRINTI

2. basım

JONATHON PORRITT

Dünya dostlarının yöneticisi ve İngiliz Yeşil Partisi'nin önde gelen üyelerinden biri. Yeşil Parti ve yeşil CND adına çıkan çok sayıda makale ve yayının yazarı olan Porritt, Dünya çapındaki yeşil hareketin kendini iyi ifade eden temsilcilerinden dir.

AYRINTI: 5
İnceleme dizisi: 2

YEŞİL POLİTİKA
Jonathon Porritt

İngilizce'den çeviren
Alev Türker

Kitabın özgün adı
Seeing Green

Bu kitap Basil Blackwell (İngiltere)
yayınevinin 1986 baskısından
çevrilmiştir.

Kapak illüstrasyonu
Hans Erni

Kapak düzeni
Arslan Kahraman

Ofset baskıya hazırlık
Renk Yapımevi, Başmüsahip Sok. 3/3
Cağaloğlu/İstanbul Tel: 526 91 69

Baskı
Kıral Matbaası Tel: 527 39 69

Birinci basım: Temmuz 1988
İkinci basım: Ekim 1989

AYRINTI
Yayınevi
Başmüsahip Sok. 3/4 Cağaloğlu-İstanbul Tel: 511 70 09

Jonathon Porritt

YEŞİL POLİTİKA

İNCELEME DİZİSİ

ŞENLİKLİ TOPLUM
Ivan Illich
(2. basım)

• • •

YEŞİL POLİTİKA
Jonathan Porritt
(2. basım)

• • •

Marks, Freud ve
GÜNLÜK HAYATIN ELEŞTİRİSİ
Bruce Brown
(2. basım)

• • •

KADINLIK ARZULARI
"Günümüzde Kadın Cinselliği"
Rosalind Coward
(2. basım)

• • •

NASIL SOSYALİZM? HANGİ YEŞİL?
NE İÇİN SANAYİ?
Rudolf Bahro

• • •

ANTROPOLOJİK AÇIDAN ŞİDDET
Der.: David Riches

• • •

ELEŞTİREL AİLE KURAMI
Mark Poster

• • •

İKİBİN'E DOĞRU
Raymond Williams

"Eski bir kültürün biçimleri ölürken, güvensizlik duygusundan korkmayan birkaç kişi tarafından yeni bir kültür yaratılır."

Rudolf Bahro

"Gökyüzü nasıl alınır ya da satılır? Biz havanın temizliğinin ve suyun pırıltısının sahibi değiliz. Bunları bizden nasıl satın alacaksınız? Anılarımız ve tecrübelerimizle dünyanın her köşesi halkım için kutsal ve yücedir. Beyaz adamın bizim âdetlerimizi anlamadığını biliyoruz. O gece gelip, topraktan ihtiyacı olan şeyleri alan bir yabancıdır. Dünya onun dostu değil, düşmanıdır ve dünyayı ele geçirdikçe ilerler. Dünyayı çocuklarından çalar. İştahı, dünyayı hırsla yutar ve geriye bir çöl bırakır. Bütün hayvanlar yok olduğunda, ruhumuzun büyük yalnızlığı nedeniyle öleceğiz, hayvanlara ne olursa bizim başımıza da o gelecektir. Her şey birbirine bağlıdır. Dünyanın başına ne gelirse, aynısı dünyanın çocuklarının başına da gelir."

1855'te toprakларını satın almak isteyen ABD hükümetine Duwam kızılderili reisinin cevabı

"Bu dünya bize atalarımızdan miras kalmadı, biz onu çocuklarımızdan ödünç aldık."

Bir Afrika atasözü

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 11
GİRİŞ 14

I. YEŞİL GÖRMEK 18
1. GÜNÜMÜZDE YEŞİL POLİTİKA 18
A. Çevre hareketi *19*
B. Yeşil bir hareket mi? *21*
C. Yeşil parti *23*
D. Avrupa ve yeşiller *26*
2. MUHALİF DÜNYA GÖRÜŞLERİ 29
A. Akıl, tatlı ve buruk *31*
B. İlerlemenin fiyatı ne? *33*

II. BİLANÇO 35
1. DÜNYASAL BİR USLAMLAMA İÇİN 35
A. Dünya üstündeki nüfusu taşıyamıyor *36*
B. Dünyanın üst derisi *39*
C. Kaybolan ormanlar *41*
D. Kara büyü *42*
E. Geleceğin gıdası *43*
F. Gayri safi milli kirlenme *45*
G. Hoşgörülebilir zehirler *47*
H. Tepeden yağan asit *49*
I. Global ısınma uyarısı *51*

2. BÜTÜN İHTİŞAMIYLA ENDÜSTRİYALİZM **52**
A. İki kutbun birleştiği yerde *52*
B. Düşman ikizler *53*
C. Daha, daha fazla yasası *56*
D. Kimin seçimi? *58*
E. Savaş ve barış için atom *60*
3. SAVAŞAN DÜNYA **62**
A. Kim korkar büyük kötü ayıdan? *62*
B. Soğuk savaşın ikinci perdesi *65*
C. "Kıyamet lobisi" *66*
D. Birleşik Krallık silahları için blues *69*
4. EKONOMİNİN ÇÖKÜŞÜ **71**
A. Bir milyar insana iş *71*
B. Bırakın chips yiyerek vakit öldürsünler *73*
C. Enflasyon yaratmak *75*
D. Azalan gelirler *77*
E. Çözmek için fazla derin *79*
F. İki ateş arasında *80*
5. YABANCILAŞMA BİR YAŞAM TARZIDIR **83**
A. "Üzücü bir angarya" *83*
B. İşin yabancılaşması *85*
C. Çılgın tedavi *87*
D. Parçalanan topluluklar *89*
E. İnsana aykırı bir ölçek *91*
F. Demokrasi savunusu *93*
6. RUHSUZ BİR SİSTEM **96**
A. Başkalarından bana ne! *98*
B. Toptan soygun *99*
C. Büyük ve küçük bütün yaratıklar *102*
D. Etkililik adına *104*
E. Ucuz yiyecek için yüksek fiyat *105*
F. Makine olarak dünya *108*
G. Akılsız materyalizm *109*
H. Rakamları kitabına uydurmak *111*
F. Dünya hakları *113*

III. YEŞİLE YÖNELME **115**
1. EKOLOJİ **115**
A. Aydınlığa kavuşan özçıkar *115*
B. Muhalefetin çöküşü *117*

C. Artan acılar ... 119
D. Zenginliklerin idaresi ... 122
E. Yetinme ekonomisi ... 123
2. YEŞİL EKONOMİ ... 125
A. Kendini idame ettirebilme ... 125
B. Dünya ahlakını yeşilleştirme ... 126
C. Peki kim makine düşmanı? ... 127
D. İkili ekonomi ... 129
E. İktidarı dengelemek ... 131
F. Talebi düşürmek ... 133
G. Asgari güvenlik ... 135
H. Değişimin failleri ... 136
F. Eski ve yeni ... 139
3. YEŞİL BARIŞ ... 141
A. On silahsızlanma nedeni ... 141
B. Yaşam veya ölüm ... 148
C. İttifaksızlık ... 150
D. Nükleer olmayan savunma ... 151
E. Geleceği güven altına almak 154
F. Barışı korumak ... 157
4. KENDİNİ İDAME ETTİREBİLEN TOPLUM ... 159
A. İnsani ölçüler ... 159
B. İnsanların gücü ... 160
C. Sağlam kafa, sağlam vücut ... 162
D. Köy yaşamı ... 165
E. Küllerden başlayan yeni bir hayat ... 167
F. Gelecek için enerji ... 168
5. YEŞİL VE HOŞ BİR TOPRAK ... 172
A. Toprağın bilgeliği ... 172
B. Doğal servet ... 174
C. Dünyanın başına ne gelirse ... 176
D. Tek dünya ... 178
E. Üçüncü dünya için ... 180
F. Nüfus sorunu ... 182
6. GELECEĞİN RUH HALİ ... 184
A. İnsan doğasını belirlemek ... 184
B. İstekler ve ihtiyaçlar ... 186
C. Metafizik yeniden inşa ... 189
D. Dişiliğin geri çağrılması ... 190
E. Az daha fazla olduğunda ... 193
F. Gaia-Toprak ana ... 195
G. Yeter ki bağlan! ... 198

IV. YEŞİL MEYDAN OKUMA 201
1. KIRILGAN ÖZGÜRLÜK 201
A. Dönüm noktası *201*
B. Zaman tükeniyor *204*
C. Çorak diyarın bittiği yer *207*
2. ORTAK ZEMİN 209
A. Nereye sosyalizm? *209*
B. Merkezdeki aşırılar *213*
C. Muhafaza ve muhafazakârlık *215*
D. Yaşam politikası *218*

KAYNAKÇA 221

ÖNSÖZ

Yeşil politikanın tarihi hâlâ nispeten kısadır ve birçokları için bu politika hâlâ görece yeni bir ilgi alanıdır. Bu yüzden yakın bir arkadaşım ve uluslararası yeşil hareketin sadık bir üyesi olan Jonathon Porritt'in yeşil politika hakkında bir kitap yazdığını duyunca çok sevindim. Porritt'in İngiltere'de olup bitenleri en iyi şekilde anlatacak ve uygun bir uluslararası çerçeveye oturtabilecek kişi olduğunu biliyordum. Fakat Yeşil Politika sadece ekoloji politikasının farklı bir analizi değil, yaşamının her düzeyinde yeşil perspektifi denemiş ve onunla zenginleşmiş bir kişi tarafından yazılan çok kişisel bir kitap. Bu kitaba önsöz yazmam istendiğinde çok memnun oldum, çünkü Jonathon'ın ortaya koyduğu görüşlerin ve değerlendirmelerin birçoğunu paylaşıyorum.

Jonathon, yeşil politikayı, çok farklı bir çağda geçerli olan eski bir bilgeliğin yeniden keşfi olarak tanımlıyor. Bir Orwell'ci gerçeklik çağında; hükümetlerin kendi erkek, kadın ve çocuklarını tutsak aldığı nükleer terör çağında; Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun, çılgın tarım politikası ve "kurumsallaştırılmış israf" politikası aracılığıyla dünyadaki açlığı doğuranlarla ortak sorumluluklar taşıdığı bir çağda; gayri safi milli hasıla, çokuluslu şirket kârları ve dünya rekabetinin, karşılanmadan kalan bütün temel insan ihtiyaçlarına oranla öncelik sahibi olduğu bir çağda; Üçüncü Dünya'da her yıl kötü beslenme ve hastalıktan 15 milyon çocuğun ölmesinin yanı sıra her yerde ve her anda kitlesel katliamların gerçekleştiği bir çağda insan nasıl olur da Jonathon'ın söylediklerini kabul etmez: "Bu hakim dünya görüşüne karşı muhalefet, büyük partilerden herhangi

biri aracılığıyla dile getirilemez, çünkü bu partiler ve ideolojileri sorunun bir parçasını oluştururlar. Yeşil politika bu ideolojilerin haklılığına meydan okur, temellerini oluşturan felsefeyi sorgular ve akılcılığın genel olarak kabul edilmiş kavramlarının temellerini tartışır. İnsanlık, kendi kendini yok etme sürecinde olduğunu kabul etmekten kaçındığında, bugünkü politik sistemin tümüyle iflas ettiğini kabul etmekten başka seçeneğimiz yoktur.

Başından beri içinde bulunduğum Federal Yeşillerinin tarihi, İngiliz Yeşil Partisi'ninkinden çok farklıdır. Fakat bu iki kardeş parti, yaşamın her alanında şiddetçi olmayan bir temele dayalı aynı türden radikal yeşil politikaya derinden bir bağlılığı paylaşırlar. Bu türden demokratik bir grass-roots (halk hareketi) hareketi kurmak kuşkusuz çok güçtür. Hepimiz yeni bir dünya yaratmaya çalışan eski dünya insanlarıyız. Modası geçmiş ve etkisiz kriz geçiştirme yöntemlerini kullanarak iş işten geçtikten sonra krizle başa çıkmaya çalışarak statükoyu desteklemeye devam edip etmeyeceğimizi ya da tamamen değişik bir tür politika ve çözüm hedeflememiz gerekip gerekmediğini sürekli olarak kendimize sormalıyız. İnsanın doğru olduğunu hissettiği şeylere kendini adaması ve sözde ehven-i şerleri seçmeye zorlanmayı reddetmesi giderek önem kazanıyor. Biz sık sık Yeşiller'den "partilere karşı parti" olarak söz ediyoruz; bununla, ahlak ve güç arasında seçim yapabilen bir parti, baskıya yaratıcı başkaldırıyla karşı koymaya hazırlanacak, cesur hayal gücüyle etkili çalışmayı birleştirmeye ve dünya barışıyla her bireyin içindeki barış arasındaki ilişkiyi yakalamaya yetenekli bir partiyi kastediyoruz.

Bu kitaptaki en önemli bölümlerden biri Yeşil Barış'la ilgili bölümdür (II. bölüm). Jonathon'ın dediği gibi: "Sürekli barış, ancak insanlarla gezegen arasındaki ilişkilerin gerçekten kavranışına dayanabilir. Dünyanın her yerindeki barış hareketleri ve yeşil hareketler güncel savunma politikalarına karşı 'toplumsal savunma' ya da 'sivil direniş'e dayanan, askeri olmayan etkin alternatifler geliş-

niyetli değilse kontrol altına alınamaz düşüncesi üzerine temellenmiştir.' Mahatma Gandhi, Martin Luther King ve Dorothy Day geleneğindeki şiddet dışı ve barışçıl direniş yöntemleri uluslararası düzeyde olduğu kadar yerel düzeyde de geliştirilmeli ve uygulanmalıdır.''

Yeşil hareketlerin ve yeşil partilerin burada çok önemli bir sorumlulukları vardır: ''Barışı sağlayacak olan bu dünyadaki 'güçlü'nün gücü değil, politikacıların kurnazlıkları ya da stratejicilerin soğukkanlı tutumu hiç değil. Hayır, gerçek 'silahsızlandırma', bireysel olarak 'güçsüz', ama birlikte karşı konulmaz olan milyonların coşkusu, umudu ve cesaretinden doğar. 1983 Barış Manifestosu'nun son sözleri bunlardı. Bu önsözü yazdığım sırada Mutlangen'da Pershing II, Greenham Common'da Cruise füzeleri ve her tür nükleer silahın kitlesel üretimiyle kuşatılmış durumdayız. İster Margaret Thatcher, ister Helmut Kohl yönetiminde olsunlar, hükümetlerimiz pek umut verici değiller. Onlar, Ronald Reagan ve Mikhail Gorbaçov'la birlikte gizli servislerine ve silah depolarının her gün daha fazla dolmasına güveniyorlar. Onlar kendi halkları için de korkular ve hayali düşmanlar yaratıyorlar.

Ama biz umuttan vazgeçemeyiz. Yeşil hareketimizin başarıya ulaşmasını istiyorsak, Martin Luther King'in şu yanıtına kulak vermeliyiz:

> "Şu anda yarının artık bugün olduğu gerçeğiyle karşı karşıyayız. Çok geç kalmış olmak diye bir şey vardır. Sayısız uygarlığın beyazlamış kemikleri üzerinde şu acıklı sözcükler yazılı: 'Çok geç'. Harekete geçmezsek, merhameti olmadan güce, ahlağı olmadan kudrete, kavrayışı olmadan kuvvete sahip olanlar için ayrılmış karanlık zaman koridorlarına sürükleneceğimiz kesin."

Bu esin kaynağı kitabın henüz çok geç olmadığına dair açık mesajıyla birçok kişiyi, yaşam politikasını kucaklayarak harekete geçmeye yönelteceğini umuyorum.

Petra Kelly / Haziran 1984

GİRİŞ

12 Nisan 1984 tarihli Guardian'da dikkat çekici başlığı olan bir makale vardı: "İngiliz 'yeşilleri', başbakanı endişelendiriyor." Daha sonra bu konuda ben de biraz düşündüm. Avrupa'nın her yerindeki geleneksel politikacıların başlarına gelen aynı huzursuzluk semptomlarına karşı Mrs. Thatcher'ın bağışıklığı olması için bir neden bulamadım.

Onların huzursuzluğu *bizim* iyimserliğimizin ürünüdür; filizlenen yeşil alternatife katılan herkesin iyimserliği. Yaklaşık on yıldır geleneksel politika kendini savunma gereğini duyuyor: politikaları başarısızlığa uğradı, idealleri unutuldu, görüşleri soldu. Aynı sırada, geleneksel politikanın etrafını saran karanlığın ortasında, giderek daha çok insanı kendine baktıran bir ışık büyüdü. Bu kitap, işte bunların hakkındadır; karanlık ve ışığın, gri ve yeşilin kitabıdır. İlk kısım yeşil olmakla ne kastedildiğini açıklamaya çalışıyor; ikincisi, niye böyle bir karışıklık içinde bulunduğumuzla, üçüncüsü ise, bu karışıklıktan nasıl kurtulacağımızla ilgili. Dördüncü kısım, argümanı sonuna kadar izleyenlere ve bugünkü karanlığın, ancak gerçek bir yeşil devrimle defedilebileceğini anlayanlara bir davettir.

Yeşil politika üzerine her zaman bu kadar pozitif bir havayla yazmaya başlamak mümkün olmayacaktır. 1970'lerin başından beri, bizim için, hayal kırıklıkları, yanlış çıkışlar, arası açılan uçurumlar ve tedirginlik anlarından kaynaklanan, payımızın çok da önemli bir yer tutmadığı zor günler yaşandı, hâlâ da işler kolaylaşmadı; hepimiz "iradenin iyimserliğiyle aklın kötümserliğini" bir dereceye kadar bir-

leştirmekte uzman olduysak da, dengeyi korumanın çok zor olduğu zamanlar var. Bununla beraber, bugün yeşil politikada yer alan yüzbinlerce insandan ancak birkaçı, bir zamanlar yaptıkları gibi deneme ve özür dileme durumunda hissediyorlar kendilerini. "Gizli ekolojist" olmaya, kimlik ve istekleri saklamaya gerek yok, çünkü o zayıf, süreksizlik hali yok oldu.

İlk ekolojistlerin ifadelerini karartan solgun ümitsizliğin de gölgesi kayboldu. Bu kitap sadece başka bir eko-ölüm kataloğu, mahvedilen bir biyosferin tıpasını çekerken çıkarılan bir veda iniltisi değil. Ben hâlâ gezegenleri gömmek yerine kurtarmakla ilgilendiğimi düşünmeyi tercih ediyorum. Bu kitap parti politikası hakkında yeni bir kitap da değil; sadece bu olsaydı yeşil perspektifin önemine haksızlık etmiş olurdum.

Çok kişisel bir düzeyde bu kitap, yeşil olmanın ilhamları ve yoksunluklarına -her ikisi de bol bol bulunur- ses olma çabasıdır. Sosyalizmin doğuşundan beri en dinamik toplumsal ve politik hareketin parçasıyken aynı zamanda "azınlık politikası"na dahil olma işi düşünebileceğinizden daha asap bozucu bir şey. İnsanları kaçınılmaz olan için oy kullanmaya ikna etmek büyük ustalık isteyen bir görev. Hepimiz "armadillo sendromuyla*" tanıştık (bir top gibi yusyuvarlak olmak ve yaşamın akıp gitmesine izin vermek). Böyle insanların başlarına vurabilir, gıdıklayabilir, karınca stoklarının gelecek on yılda tükeneceğini söyleyebilirsiniz, fakat hepsine kapalıdırlar. Sadece zırh kaplı işlerine dönmek için kendilerini rahat bırakmanızı isterler. Hakim dünya görüşüne ve onun hizmetkârı olan ilerleme mitine sadakat yemini ederek gönüllü ya da gönülsüz bir biçimde sisteme razı olan pek çok kişi var hâlâ. Ve hâlâ politika adına yapay davranan dar görüşlü, iki yüzlü yalancı var bol miktarda.

Bu hakim dünya görüşüne karşı muhalefet, büyük partilerden herhangi biri aracılığıyla dile getirilemez, çünkü bu partiler ve ideolojileri, sorunun bir parçasını oluştururlar. Yeşil politika, bu ideolojilerin tutarlılığına meydan okuyor, temellerini oluşturan felsefeyi sorguluyor ve günümüzün kabul edilen akılcılık kavramının temelini tartışıyor.

Her armadilloya karşılık yeşil olmuş ya da olma yolunda olan biri var. "Yeşil olmak daha çok kişisel bir şeydir, şimdi, bütün yaşamını yeşil politika içinde geçiren biri olarak ne kadar tesadüfen bu

* Armadillo sendromu: Kendini tespih böceği gibi hissetmek. Y.n.

işlerle ilgilenmeye başladığımı düşünmeyi eğlenceli bulurum. Yaşama öğretmen olarak atıldım ve 1975'den önce ya da tam o sıralarda birisi bana *Ecologist* adlı bir dergiden eğitimle ilgili bir makale verdi. Makaleyi ve sonra derginin geri kalanını okudum ve harika buldum. Dergiyi hiçbir gazetecide bulamadığım için abone oldum. Kısa süre sonra beni, Ekoloji Partisi'ne katılmaya çağıran küçük imaları farkettim. O zamana kadar ciddi bir şekilde politikaya dahil olmak hiç aklıma gelmemişti. Yine de Ekoloji Partisi denen bu grup ve hoş örgütlenme hakkında daha çok şey öğrenmeliydim.

Böylece edebiyat üzerine bir şeyler istedim; mektupların en kibarıyla, partinin "geçici olarak edebiyat dışı" olduğunu, fakat yine de katılmamdan memnun olacaklarını bildirdiler. Pek de iyi bir nedenim olmadığı halde söylediklerini yaptım ve birkaç ay sonra kendimi 1977* seçimi adaylığında buldum. O günlerde parti, sadece onikisi Londra'da oturur görünen 400 üyeye sahipti; aday açıkça az ve seyrekti. Bense ILEA** öğretmeni olarak aslında GLC için adaylık koymama izin verilmediğini bile bilmeyecek kadar "yeşil"dim. Bana bunun pek önemi yok gibi geldi. 298 oy, yasanın bütün ağırlığıyla üstüme gelmesine yetecek kadar çok değildi. O zamandan beri iki yerel seçimde (yasal olarak), iki genel seçimde ve iki Avrupa seçiminde adaylığımı koydum ve hatırlayamayacağım kadar çok kampanyaya katıldım. George Eliot'ın *Felix Holt*'a yazdığı gibi, "Böylece yaşamımız akıp gidiyor, ırmakların nereden sona erdiğini bilmiyoruz, deniz başlıyor ve sonra kıyıya atlamak yok artık."

Yeşil politikaya dahil olma sürecim dolambaçlı olduysa da, yaşamım üstündeki etkisi pek de öyle olmadı. Öğretmeyi sevmem dışında o günlerde neler olduğu konusunda bir ipucuna gerçekten sahip değildim. Politik olarak, profesyonel açıdan hemen tamamen kafam karışıktı; bazen bir partiyle, bazen bir diğeriyle uyum içindeydim; bazen de hiçbiriyle anlaşamıyordum. Tonny Benn ve Denis Healey'i dinliyordum, fakat öte yandan Tory Bow grubunun bir iki toplantısına da katılıyordum ve liberallere oy verme eğilimi taşıyordum. Din, felsefe, genel olarak toplum üzerine düşüncelerim tamamen tutarsızdı. Ve o dönemdeki yaşam tarzım amaçsız olarak nitelendirilecek bir hal almıştı.

O zamandan beri değişen, yaptığım ve düşündüğüm her şeyin biraz

* GLC (Great London Council) Lorora Arabent Belediyesi.

** ILEA (Inner London Education Authority) GLC'nin kapatılmasından sonra faaliyetleri kısıtlanan Londra Eğitim Bakanlığı. (Ç.n.)

tutarlılık kazanmış olmasıdır. Ekoloji ya tam bir anlam taşır ya da hiçbir anlam taşımaz gibi görünür. Benim için sadece politik yaşamımı değil bütün yaşam tarzımı etkileyerek tam bir anlam taşıdı hep. Hiç çelişkim olmadığını iddia edecek değilim (ve hâlâ bana en çok zevki, politikanın paradokslarının verdiğini keşfediyorum), fakat yeşil politika bana, daha önce hiç sahip olmadığım bir tutarlılık, bir bütünsellik verdi.

Son bir kişisel nokta. Son on yılda öğrendiğim ve kavradığım birçok şey, okuduğum kitap ve dergilerin bir sonucuydu. Bu okuma bana esin kaynağı oldu, bana şeylerin anlamını verdi ve şu anda bu kitabı yazmam için cesaretlendirdi. Büyük bir orijinallik iddiasında değilim; bu kitapta bulacağınız birçok şey, benden daha yetenekli başka yazarlarla ilgili olacaktır. Onlara geleneksel resmi bilgiden daha çok şey borçluyum, çünkü onlar, diğer şeylerin yanı sıra, öğretmenlerim ve entelektüel yoldaşlarım oldular. Düzenli aralıklarla onlardan alıntılar yaptım ve bazen de onların daha önce söylediklerinden kendi sentezimi yaptım. Kitabın sonunda onlara olan borcumu açıklayabilmek için hazırladığım çok kişisel bir kaynakça bulacaksınız.

Bu, herhangi bir dikkatsiz çalıntı için özür dileme değildir. Ekolojiyi öğrendikçe, söylediklerimizde yeni hiçbir şey olmadığını daha çok anlıyorum. Bugün yeşil politika, çok farklı bir çağda geçerli kılınan eski bilgeliğin yeniden keşfidir.

I. YEŞİL GÖRMEK

1. GÜNÜMÜZDE YEŞİL POLİTİKA

Pek yerinde olmasa da "yeşil politika" ve "ekoloji politikası" ya da "yeşiller" ve "ekolojistler" terimlerini bu kitapta, az çok birbirinin yerine kullanacağım. Bu terimlerden birinin ya da diğerinin kullanılmasının pek bir şey değiştirmediğini düşünüyorum; yine de Ekoloji Partisi 1986'da adını Yeşil Parti olarak değiştirdiğinde ben, kişisel olarak hoşnutluk duydum. "Ekoloji" hâlâ oldukça ürkütücü bir sözcük, yeşil perspektifin tüm etkinlik alanını ifade etmekte belki fazla bilimsel ve özelleşmiş kaçıyor. Fakat "yeşil" terimini kullanmanın da kendine göre olumsuzlukları var.

"Ekoloji" sözcüğü ilk olarak 1870'de bir Alman biyoloğu olan Ernest Haeckel tarafından kullanıldı; fakat, profesyonel bir statü kazanması gereken en son bilim dalı olan "ekoloji" 1930'lara kadar bu statüyü kazanamadı. Profesyonel ekolojistler farklı yaşam biçimleri arasındaki karşılıklı ilişkiler ve bunların birbirine bağımlılığı üzerinde önemle durarak, çevreleriyle ilişkileri içinde hayvan ve bitki sistemlerini incelerler. Bu yüzden ekoloji politikasının özel bir türün (yani bizim) üyeleri arasındaki karşılıklı etkileşimler ve bizim kendi çevremiz üzerinde oluşturduğumuz etkiyle ilgilenmesi tamamen yerindedir. Bugün hâlâ böyle bir yoruma sınırlenen pürist inanç sahibi birkaç profesyonel ekolojist var, fakat bugünlerde iyi bir ekolojist olmak için profesyonel yetkinliğe sahip olmak zorunda değilsiniz. Bir yeşil olarak nitelendirilmek için ekoloji sözcüğünün köke-

nini (Yunanca 'ev' *(oikos)* ve 'anlama' *(logos)* sözcüklerinden türeyen ekoloji 'gezegenimizi anlamamıza aracılık eden' anlamına gelir) bilmek zorunda da değilsiniz.

A. Çevre Hareketi

'Yeşil hareket'in en geniş ve en bilinen kesimi bugün hâlâ, bu ülkenin her yerinde çok sayıda bulunan çeşitli çevreci gruplardan oluşur. Geçen on yılda, bu grupların üye sayısının 600.000'den 3 milyonun üstüne çıktığı söyleniyor; kamuoyunun bu konudaki bilinçliliğini gösteren en çarpıcı ve cesaret verici olgu budur. Fakat *bütün* çevrecilerin yeşil olduğunu varsaymak oldukça yanlıştır, çünkü, politikanın kendisinde olduğu gibi çevreci harekette de ince görüş ayrılıkları vardır.

Ben çevreci akımları üçe ayırmaktan yanayım. Bunlardan ikisi, sosyolog Stephen Cotgrove'un *Catastrophe or Cornucopia* (Felaket ya da Amalthea'nın Boynuzu) adlı kitabında oldukça ayrıntılı biçimde betimlenmiştir. Birinci akım dönemin ekonomik bireyciliğine ve faydacı materyalist değerlerine birçok açıdan karşı çıkan ondokuzuncu yüzyıl liberalizminin mirasçıları olan doğa korumacılar ya da gelenekçilerden oluşur. Küçük çaplı ve kendine yeterli topluluklarda da olsa, doğa korumacılar bugün genellikle düzenin ve geleneksel otoritenin restorasyonuna verdikleri önem bakımından birbirlerine oldukça benzerler. Kendi görüşlerine uygun gerekli değişikliklerin kendiliğinden ortaya çıkma olasılığı konusunda biraz karamsar olduklarından, yasa yoluyla baskıyı, bu sürecin temel bir parçası olarak görme eğilimi taşırlar. Özünde endüstriyalizme karşı değildirler ve toplumu gerçekten değiştirmek değil, sadece bu gidişle batabilecek olan iyi kısımlarını korumak isterler. Bu tür çevreciler, yeşil olma eğiliminde değildirler.

Diğer uçta ise Kropotkin, Thoreau ve Godwin'in anarşist ideallerıyle tanımlanan çok değişik bir geleneğin mirasçıları olan radikal liberter çevreciler vardır. Onlar da küçük çaplı, kendine yeterli topluluklara düşkündürler, ama çağdaş endüstriyalizmin bürokratik, hiyerarşik baskılarından kaçmanın bir yolu olarak. Kişisel özerklik bu akımın öncelikler listesinde üst sıralarda yer alır ve bu tür çevreciler insan doğasıyla ilgili iyimser bir yaklaşım taşırlar; bugünkü endüstriyel sistemin karşısındadırlar; güncel krizin bir teknolojik durumun

diğerinin yerini almasıyla çözülebileceği düşüncesini tamamen reddederler ve yeni yaşam biçimlerini benimsemeye istek duyarlar. Radikal liberter çevreciler için toplumsal değişimi kıyısından köşesinden zorlamak yeterli değildir, çünkü değerlerde temel bir değişiklik peşinde koşarlar. Böyle çevreciler genellikle yeşildirler.

Bu iki akımın arasında bir yerde tartışmasız çoğunluğu oluşturan, hiçbir özel geleneğin mirasçısı olmadığı halde çevre sorunlarını kapsayan geniş bir alana yakın ilgi duyan reformistlerden söz edilebilir. Genellikle hakim toplumsal paradigmayı destekleyen, dolayısıyla endüstriyalizme özünde karşı olmayan ve herhangi bir "köklü değişim" bahsinden oldukça rahatsız olan reformistler, temelde merkezcidirler..Geleneksel orta sınıf kaygı ve çıkarlarına sahip olma eğilimindedirler ve esas olarak İşçi Partisi, Liberal Parti ve Sosyal Demokrat Parti saflarında yer alırlar; her ne kadar hızla bu yöne kaymaları olası ise de şu anda yeşil olarak adlandırılmaktan herhalde pek hoşlanmazlar.

Çevre konusunda duyulan kaygı yeşil olmanın ayrılmaz bir parçasıysa da, göreceğimiz gibi, bu kaygıyı taşımakla yeşil olmak kesinlikle aynı şey değildir. Pek çok kişi Yeşil Parti'yi 'çevre partisi' etiketiyle rafa kaldırmayı denediyse de Yeşil Parti tam da bu nedenle kendisini çevre partisi olarak adlandırmadı. Açıkça söylemek gerekirse, birçok çevreci grubun birbirine karşıt tavırları temelinde oluşturulabilecek 'tutarlı bir politik program, söz konusu grupların arasındaki çok büyük farklılıklar nedeniyle olanaksız görünüyor. Dahası, sadece çevre için duyulan kaygı temelinde daha geniş bir seçmen kitlesine ulaşmak da pek olası değil gibi. Bu nedenle son zamanlarda çevrecilikle ekoloji arasında çok daha net bir ayrım yapma yönünde giderek büyüyen bir eğilim görülüyor. Amerikan ekoanarşisti Murray Bookchin, varolan otoritelere meydan okumak yerine sadece onların işlerini daha iyi yapmalarına yardımcı olan çevrecileri 'doğal dünyaya yönetici yaklaşım'la suçladığı şiddetli tartışmalarıyla ünlüdür. Ona göre, bu tür çevreciler, işlemeyen bir sistemi işler kılmaya çalışarak sadece sorunları ağırlaştırıyorlar; belirtilerle nedenler arasında bir ayrım yapmayı reddedip yeşil benekli kolluklarıyla duygularını dışa vurarak sadece amatör olduklarını kanıtlıyorlar.

B. Yeşil Bir Hareket mi?

Çevreciler dışında, bu sözde 'yeşil hareket'in diğer oluşturucu ögeleri nelerdir? Kesin bir ayrım yapmak zor, ama yeşil eylemcinin temelde üç ana tipi vardır. Yaşam biçimleri ya da işleri kabaca yeşil olarak tanımlanabilenler: küçük toprak sahipleri, organik çiftçiler, bisikletliler, vejetaryanlar, kullanılmış maddeleri şevkle yeniden işleyip kullanışlı hale getirenler, 'küçük güzeldir' tugayı, alternatif tıp ya da uygun teknoloji taraftarları, kooperatiflerde çalışanların çoğu ve 'alternatif ekonomi' uygulayıcıları.

Bir de, diğer baskı gruplarında ve kampanyalarda yer alıp, etkinlikleriyle ve tüm yaklaşımlarıyla giderek yeşil olmaya başlayanlar var; bunların içinde özellikle kadın hareketi ve barış hareketini sayabiliriz, ama hayvan hakları gibi kampanyalardan da söz edebiliriz. Ayrıca Üçüncü Dünya grupları; nükleer güce, silah ticaretine ve çokuluslu şirketlere karşı çıkanlar da örnek verilebilir.

Ve gelelim politik yönelimli yeşillere. Bu ülkede böyle insanlar ya Yeşil Parti içinde yer alıyorlar ya da Liberal Ekoloji Grubu (LEG), Sosyalist Çevre ve Kaynak Birliği (SERA), hatta sınırlı üye sayısının bugün son derece karışık bir bileşimden oluştuğu söylenen Muhafazakâr Ekoloji Grubu (CEG) gibi kurulu partiler içinde kendi paylarına düşeni yapmaya çalışıyorlar. Sosyal Demokrat Parti (SDP) herkese her şeyin yanıtını verebildiğini sandığı için henüz resmi bir grup kurmayı başaramadı. Oysa SDP yeşilleri resmi olmayan yollardan gerçek yerlerini bulmaya başladılar.

Bazıları bu yeşil bilinçlenme dalgasını onyedinci yüzyıldaki dinsel mezhepler patlamasıyla karşılaştırıyorlar: Shakers, Quakers, Diggers, Ranters, Pilgrims, Fifth Monarchists ve Levellers. Eşitlikçi politikanın ateşli bağımsızlık ruhuna sahip olmaları, dünya sevgileri, ademi merkeziyetçi gelenekleri ve tutkulu bağlanmalarıyla çağdaş yeşiller söz konusu mezheplerle aynı soy çizgisinde yer aldıklarını açıkça ortaya koyuyorlar. Buna karşılık, Roma Kulübü kurucusu Aurelio Peccei, bu tip gruplar ve bireyler bileşimini, 'hasta bir biyolojik organizmada normal koşulları yeniden kurmak için oluşturulan antikorlarınkine benzer bir işlev taşıyan bir tür halk ordusu olarak tanımlar[1]. Kimileri de, daha akla uygun olarak, bu yeşil bilinçlen-

1. Aurelio Peccei, **100 Pages or the Future**, London, Futura Books, 1982 p. 132.

me dalgasını, terkedilmiş gübre yığınlarının tepesinde birdenbire yeşeren bol ve çeşitli bir bitkisel yaşama benzetirler: yabani otlar, çiçekler, sarmaşıklar, böğürtlenler, otlar-her biri farklıdır, fakat her biri karmaşık ve birbirine bağlı bir verimlilik modeliyle yeşil gelişimin bir parçasını oluştururlar. Terkedilmiş gübre yığınlarının neyi temsil ettiğini bulma işini size bırakıyorum.

Bütün bu bereketli yeşilliğin hakkı verilmiş bir 'hareket' olup olmadığı kişinin tahminine kalmış. Benim tahminime göre böyle bir hareket değil; nedeni de çok basit; yeşil etkinliklere katılan binlerce insanın çoğu için farklı kaygılar ortak bir yeşil perspektiften hâlâ daha önemli bir yer tutuyor. Ekolojik amaçlar için çalışmanın, Yeşil Parti'ye katılarak mı, yoksa kurulu bir parti içinde yer alarak mı ya da tek sorun çevresinde baskı grupları oluşturarak mı ya da sadece kendi yeşilini yaratarak mı gerçekleştirilebileceği konusundaki uzun ve şiddetli tartışmalar bana çok abartmalı görünüyor. Başlangıç olarak, farklı yaklaşımlar farklı insanlara uyar ve farklı mücadele çağrılarına denk düşer. Kişisel düzeyde, hem Yeşil Parti'de hem de son zamanlarda, parti olmayıp politik bir baskı grubu olan Dünya Dostları (FOE) ile çalışmak, benim için büyüleyici bir şey. Yeşil Parti'nin sadık bir bireysel üyesi kalırken, FOE'nin yapıp Yeşil Parti'nin yapamayacağı -ve tabii ki tersi de doğru- işler olduğunun farkına vardım.

Ayrıca insanların yeşil perspektifin bilincine varmak bakımından farklı aşamalarda oldukları da bir gerçek. Bireysel sorunlar için duyulan kaygı, genellikle Yeşil Politika'nın toplamını ele almaya yönelik bir gönüllülüğe yol açar. Birçok insan için net bir karar vermenin gerekli olduğu bir zaman gelir. SERA ve LEG'in, partilerinin daha yeşil bir bakışa sahip olmaları için harcadıkları çabaya hayranlık duyuyorum, fakat böyle örgütlerde bağlılık bu kadar dağılınca ne olur bilemiyorum. Son seçimlerde 'yeşil bir liberal' olmak ve David Steel'in Cruise füzeleri, yenileştirilmiş ekonomik büyüme ve liberallerin SDP'yle nahoş ittifaklarından kaynaklanan saçmalıkların lehine gevezeliklerini dinlemek zorunda kalmak bir karabasan olmalı. Halden anlayabilirim, ama bir dereceye kadar.

"Herbiri kendininkine" deyimi bir klişe olabilir, ama yeşiller için gerçekten önemlidir. En yeşilin hangimiz olduğunu göstermek için maşo deneyimlere girişmek, ihtiyacımız olan en son şeydir. Bütün yeşil eylemciler değişik düzeylerde umutsuzluğa düşüyorlar, ama kimimiz bugün varolan duvarları çökertmek için altlarına tünel kaza-

rak, kimimiz dışardan kalın kütüklerle vurarak, kimimiz de mazgal siperlerinde askerlerle aşk yaparak, hepimiz çeşitli beceriler, kaynaklar ve deneylerle endüstriyel toplumumuzun savunmasını yıkmaya katkıda bulunuyoruz. Ve bazıları şimdiden eskinin harabeleri üzerinde yeni bir toplum inşa etmeye başlıyorlar.

C. *Yeşil Parti*

Geriye tek bir büyük tartışma konusu kalıyor; bu da yeşil eylemcilerin "iktidar" karşısındaki farklı tutumlarıyla ilgili. Bazıları için bu sözcüğün bahis konusu edilmesi bile kabul edilemez. Tanınmış çevreci Michael Allaby şöyle yazmıştı: "Ekoloji eylemcilerinin iktidarla ilgisi yoktur; politik ya da ekonomik iktidarı toplumun bir kesiminden alıp diğer bir kesimine verme isteği duymazlar"[2]. Michael Allaby'ye, Yeşil Parti söz konusu olduğunda bunun koca bir yalan olduğunu söylemek lazım. İktidar makamında, bu iktidara sadece insanların ve gezegenin insafsızca sömürülmesi yoluyla yapışan birçok insan vardır. Bundan feragat etmeye de hiç niyetleri yoktur -ve böyle insanların elinden iktidar alınmalıdır. Bunu başarmanın birçok yolu vardır ve yeşiller onursuzluk, şiddet ya da ideallerine ihanet anlamına gelmediği sürece bu yolların hemen her birini denemektedirler. Yeşillerin diğerleri üzerinde uygulanacak bir şey olarak iktidarı elde tutma kavramına pek ilgi göstermedikleri doğrudur; onların inancına göre *herkes* sonsuz kaynakları olmayan bir gezegenin sınırları içinde kendi yaşamının seyrini belirleyebilme olanağına sahip olmalıdır. Fakat oturup da bunu gerçekleştirecek bir mucize bekleyen yeşil filozoflar daha uzun süre orada oturacaklar.

Keza, eko-anarşistler, parti politikasının doğal kötülüklerine ve herhangi bir geniş örgütün üyesi olmanın gerektirdiği uzlaşmalara doya doya kusur bulabilirler. Bazıları için gerçek dünyada yaşamamak güzeldir. Mesele şu ki, partiniz ya da örgütünüz ya da grubunuz sizin ideallerinizi hem işlerin yürütülmesine hem de temsil ettiği şeye yansıtmalıdır. ABD'deki yeşil alternatifin belki de en önde gelen taraftarlarından Theodore Roszak, yeşil hareket için şöyle yazıyor: "Tek başına hiçbir ideolojik formülasyon hem bu kadar zen-

2. Michael Allaby, **The Eco-Activists: Youth Fights for a Human Environment**, Croydon, Charles Knight, 1971.

gın bir çeşitlilik taşıyan deneyim ve duyguyu yakalayıp hem de herkesin protestosunun bağımsızlığını ve kendine özgü niteliğini koruyamaz"[3]. Bunu kabul ederim, ama iki eleştirim var: Birincisi, politika protestodan çok daha fazla şey kapsar; ikincisi, politik bir partinin etkinliklerini sabit bir ideolojiye dayandırmak zorunda olduğunu söyleyen tanrı vergisi bir gereklilik yoktur. Yeşil Parti'nin son iki genel seçim manifestolarını yazdığım halde ideolojimizin ne olduğunu söylemek benim için bile zor. Politikamız, bana kalırsa, pragmatizm ve idealizm, sağduyu ve görüş gücünün oldukça basit bir karışımıdır. Bu bir ideolojiyse bugün hayatlarımıza hakim olanlardan oldukça farklı bir ideolojidir.

Bu ülkede yeşil düşüncelerin yayılmasında Yeşil Parti'nin önemli bir rolü olduğu epeyce açıktır. Kanımca politik partinin etkinliği her zaman bu gelişimin temel bir parçası olarak kalacaktır; iyi ya da kötü, Yeşil Parti bu rolü sonuna kadar götürmeye hazır mevcutlar arasındaki tek örgüttür. Fakat politik bir parti olarak bile, temel işlevinin, yeşil politikayı en geniş seçmen kitlesine yaymak gibi eğitici bir anlam yüklendiği konusunda bir yanılsaması yoktur. "Hareket"teki bazı eylemci arkadaşlara yönelik Yeşil Parti'nin tek büyük şikâyeti ise, harekete geçip dünyaya devrimin yolda olduğunu söylemek yerine oturup da göbeklerindeki yeşil tüyü analiz etme çalışması içerisinde olmalarıdır.

Seçimler mesaj iletmek açısından son derece pratik bir yoldur. Yeşil Parti'nin temel ilgisi yerel düzeydedir, yerel konseylerde yer kazanmakla işe başlar. Merkezileşmiş medyamızın gücü ve politik iktidar yapımız nedeniyle, aynı zamanda ve güçlü bir şekilde ulusal politikaya katılmadan bunu yapamaz -bu katılımı gerçekleştirmek açısından bugün daha iyi bir konumdadır.Partinin oy oranlarının düşük olmaya devam etmesi moral açısından kötüdür, fakat varolan seçim sistemimizde bunun pek de değişme olanağına sahip olmadığını hepimiz anladık. Bazı insanların gözünde bu durum, partinin güvenilirliğini zedeliyor, ama kendi kendine üstlendiği rolü yerine getirme yeteneğini ciddi bir şekilde etkilemiyor.

Yeşil Parti'nin ikinci işlevi, yeşil politikanın bilinci olmasıdır (burada rolünü yeşil hareketin politik kolu olarak yorumlayabilmek isterdim, fakat henüz gövdesi olmayan bir şeyin kolu olmak zor.) Bu

3. Theodore Roszak, **Person/Planet**, St. Albans, Granada, 1981.

işleviyle parti, birçok olayda etkisi görüldüğü üzere, doğrudan diğer partiler üzerinde baskı uygulamanın yanı sıra, dolaylı olarak, arkadaşlarının korkunç gri kusurlarına işaret etme konusunda diğer partilerde çalışan yeşillere de yardımcı olabilir. Bu parti politikasının işlevi bir adım daha ileri götürülmelidir. Yeşil bir bando arabası tamamen yürümeye başladığı ve çeşit çeşit insanlar orada kendine bir yer ayırtmayı uygun bulduğu zaman, yeşil ideallere bağlanmanın moda, politik çıkar ya da kısmi anlayış meselesi olmadığı bir örgütün varlığı önemli olacaktır. Bu sofuluk gibi görünebilir, fakat yeşil politikanın, çağdaş politikanın entrika düzenine uymayan bir bütünlüğü vardır.

Bu bütünlüğü korumak ile insanları, yeşillerden korkmak yerine onlara katılmaya teşvik etmek için açık ve esnek olmak arasında bir denge olmalıdır. Böyle bir denge, bir çizginin çekilmesini gerektirir ve biz onu, çağdaş politikayı algılayışımıza göre farklı farklı şekillerde çekiyoruz. Kişisel olarak, benim için *yeşil olmanın asgari kriterleri* kabaca şunlardır:

— Dünya ve dünyadaki bütün yaratıklar için duyulan saygı.
— Dünya zenginliğinin *bütün* insanlar arasında paylaşılması için gönüllülük;
— Ekonomik büyüme hengâmesine karşı sağlam alternatifler aracılığıyla elde edilen refah;
— Nükleer olmayan savunma stratejileri ve önemli ölçüde düşürülen silah harcamaları aracılığıyla varılan sürekli güvenlik;
— Materyalizmin ve endüstriyalizmin yıkıcı değerlerinin reddi;
— Kaynak kullanımında gelecek kuşakların hakkının tanınması;
— Toplumsal olarak yararlı, kişisel olarak ödüllendirici çalışmaya (insani ölçülere uygun teknolojiyle arttırılan) önem verilmesi;
— Sağlıklı bir toplumun ön koşulu olarak çevrenin korunması;
— Kişisel ve ruhsal gelişime önem verme, insan doğasının daha ılımlı olan yönüne saygı;
— Toplumun her düzeyinde açık, katılımcı demokrasi;
— ANLAMLI bir nüfus azalmasının öneminin tanınması;
— Her ırk, renk ve inançtan insan arasında uyum;
— Korunma, daha büyük verim ve yenilenebilir kaynaklar temelinde nükleer olmayan düşük enerji stratejisi;
— Kendine yeterliliğe ve merkezi olmayan topluluklara önem verilmesi.

Bazıları bu kriterleri çok dışlayıcı bulacak, bazıları da yeterli olmadıklarını ileri sürecek. Birçok kişi de kuşkusuz, bunun idealist

bir kriterler dizisi olduğunu ekleyecek ki, bu suçu kabul ediyorum. Bütün deneylerine ve karşılaştıkları bütün kanıtlara karşın Yeşil Parti üyelerinin çoğu idealist kalır. Bu partinin varoluşuyla ilgili nihai paradoksu, ancak böyle açıklayabiliyorum; çünkü, ısrarla ileri sürdüğüm gibi bu ülkedeki güç dengesini değiştirme niyetine sahip ulusal bir politik parti olmasına rağmen onun geleceğini Westminster de yeşil deri koltuklara üşüşen Yeşil Parti milletvekillerinin artan sayılarında görenimiz yok gibi. Kafamızın gerisinde, gelecek kuşaktaki *bütün* politikacıların ve bütün partilerin bakış açılarında az ya da çok ekolojik olmak zorunda kalacakları fikri açıkça var. Olmazlarsa, demokrasi süslerinin isteyenin istediği gibi kullanabileceği şekilde el altında olup olmayacakları kuşku götürür. Bu varsayımlar göz önüne alınınca ve o zamanki politikamızın büyük bir kısmının, bugünkü politik parti etiketleri olmaksızın, yerel düzeyde oluşması olasılığı veri alınırsa, Yeşil Parti *bugünkü biçimiyle* sadece sınırlı bir ömre sahip olsa gerek. Bu, sadece ezeli ve ebedi yaşam ve ölüm döneminin ekolojik özümsenmesi anlamına gelmemekte, aynı zamanda partiyi, başarısı kendini işlevsizleştirme hızıyla ölçen tarihteki ender rastlanan politik partilerden biri yapmaktadır.

D. Avrupa ve Yeşiller

Kuşkusuz Yeşil Parti, yeşil politikanın Avrupa'daki başarısından önemli yararlar gördü; Avrupa'dan aktarılan iktidar'' bizim için mucizeler yarattı. Ayrıca, yollar zahmetli olduğu zaman, yalnız olmadığımızı, daha geniş uluslararası bir hareketin bir parçasından ibaret olduğumuzu bilmek rahatlatıcıdır. Artık İngiltere'de olduğu gibi, Batı Almanya, Belçika, Fransa, İrlanda, İsveç, Avusturya, Lüksemburg ve Hollanda'da da yeşil partiler var. Finlandiya, İspanya, Portekiz ve Yunanistan'da yeşil gruplar yakın bir gelecekte parti olma planları yapıyorlar. 1979'da Avrupa yeşil partileri bilgi alışverişi yapmak, 1984 Avrupa seçimleri için ortak bir manifesto geliştirmek ve ortak eylemler planlamak için bir koordinasyon grubu kurdu.

Özellikle Belçika ve Batı Almanya'da olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde yeşillerin etkisinin hızla yayıldığı tartışılmaz bir gerçek. Kasım 1981'de iki Belçika partisi (Ecolo, Walloon ya da Fransızcacı

parti ve bu partilere tekabül eden Flaman Agalev) Belçika Parlamentosu'nun Üst Meclisi'ne beş senatör ve Alt Meclisi'ne dört temsilci sokmayı başardı. Böylelikle, özellikle yeşil bir parti ulusal bir parlamentoya ilk olarak temsilcilerini seçtirmiş oldu. 1982'de yerel meclislerde 120 koltuk elde ettiler ve şimdi bunların üçünde güç dengesini ellerinde tutuyorlar.

Fakat Avrupa yeşil partilerinin en tanınmışı Alman Yeşilleri'dir, gerçekten de İngiliz basınında Alman Yeşilleri İngiliz Yeşilleri'nden daha fazla yer tutmaktadır, ama bu çok bir şey ifade etmiyor, çünkü *Alman* basını bizden, İngiliz basınından daha çok söz ediyor. Mart 1983'de yüzde 5.6'lık oy oranıyla Bundestag'da yirmiyedi koltuk kazanmayı onlar başardılar ve böylelikle ciddi bir alternatif olarak yeşil politikayı sağlam bir yere yerleştirerek her yerdeki yeşil gelişime esin kaynağı oldular.

Alman Yeşilleri, Ocak 1980'e kadar resmi olarak politik bir parti değildi ve partileşme biçimi yeşil partilerle daha geniş yeşil hareketler arasındaki çok yakın ilişkinin ilginç bir örneğidir. Alman Yeşilleri'nin politik bir parti olarak ortaya çıkması için katalizör görevi gören nükleer güç meselesiydi. 1970'lerin ortasında Almanya'daki çevrecilerin çoğu, yeni mevkilerin işgalini de içeren şiddet dışı doğrudan eylemlerle nükleer gücün durdurulabileceğinden emindiler. Ancak Whyl ve Brokdorf gibi yerlerde yaşadıkları deneyler gerçek politik gücün uygulanmasından ayrılan bu tür eylemlerin oldukça yetersiz olduğuna onları inandırdı. Mahkemeye dilekçe verme ve Sosyal Demokratları (SPD) anti nükleer bir konuma kazanma çabaları gibi başka yaklaşımlar da denendi. Hiçbiri özel bir başarı kazanmadı; bu da bu ülkedeki yeşilleri şaşırtmayacaktır.

Bu aşamada, *Burgerinitiativen*'lerin (çevreci gruplarla yurttaş eylem gruplarının bir koalisyonu) çoğu hâlâ ayrı bir yeşil parti kurulmasına karşıydılar, fakat 1977'den itibaren yerel seçimlerde yeşil adaylar ortaya çıkmaya başladı. Bütün diğer stratejilerin sürekli başarısızlığa uğraması, parlamento dışı çabaları radikal parlamenter çalışmayla desteklemek üzere yeşil bir parti kurulması yönündeki çağrıları yeniden gündeme getirdi. Çevre hareketi giderek politikleşti (bu ülkede hiç gerçekleşmemiş olan bir şey) ve nükleer güçten kurtulmanın daha geniş politik ve toplumsal dönüşümün bir parçası olarak mümkün olduğu anlaşılmaya başlandı. 1979 Avrupa seçimleri için çeşitli gruplar arasında ortak bir platform oluşturuldu ve ertesi yıl parti resmen kuruldu.

Sonraki üç yıl boyunca bu gruplar düşüncelerini pekiştirdiler ve üye sayılarını arttırdılar, barış hareketine daha çok katıldılar, SDP içindeki çekişmelerden yararlandılar ve kısa süre sonra "Barış Partisi" olarak tanınmaya başladılar. Pershing II ve Cruise füzeleri konusundaki uzlaşmaz tutumları onların sesini Batı Alman politikasındaki tek güvenilir muhalif ses yaptı. Sonuç olarak yerel seçimlerde büyük bir başarı kazandılar ve çeşitli bölge parlamentolarında sandalyeler elde ettiler. Buralarda güvenilirliklerini kabul ettirerek 1983'de Bundestag'a seçilmelerinin zeminini hazırladılar.

İngiliz Yeşil Partisi'ninkinden tamamen değişik bir hikâye. Alman Yeşil Partisi'nin böyle bir başarıyı kazanmasının pek çok nedenini bu partinin deneyimleri açıklıyor. Sağlam biçimde halk hareketine dayanan bir temel; politikleşmiş bir çevre hareketi; nükleer güce karşı tutkuyla yürütülen bir kampanya; solun hakim olmadığı bir barış hareketine tam bağlılık; federal bir parlamenter sistem; ve her şeyden önemlisi yeşil bir partinin kurulu partiler yanında hakkı olan yeri alabilmesine izin veren bir seçim sistemi (yüzde 5'lik baraj bir kez aşıldıktan sonra bunlarla orantılı temsil hakkı).

Bundestag'a seçilmelerinden beri yeşil temsilcilerin işleri pek kolay değil. Sorun, başlangıçtan beri Alman Yeşil Partisi'nin birçok farklı politik görüşün oldukça rahatsız bir koalisyonuna dayanması ve ideolojik engeller barındırması. Yıkıcı iç bölünmeler zamanlarının çoğunu alıyor. Bölünmelerin en büyük körükleyicisi etkili ve güçlü eski bir komünistler grubunun da dahil olduğu politik sol. Sonuç olarak 'kızıllar' ve 'yeşiller' arasında şu anda ciddi bir anlaşmazlık var ve Alman Yeşil Partisi'nin yürütme kurulu eski ilerici herhangi bir politik grupla -resmi komünist partiler de dahil- özel "muhalefet ittifakları" kurma yoluyla yeşil Avrupa partilerinin gözüne hoş görünmek için pek az şey yaptı. 'Fundamentalistler'* ile 'realistler' arasında da aynı ölçüde önemli bir bölünme var. Fundamentalistler kapitalist bir toplumdan ekolojik bir topluma mümkün olduğunca çabuk gitmek istiyorlar ve Bundestag içinde parlamento dışı hareketleri temsil etmeyi temel görevleri sayıyorlar. Realistler daha çok tedrici değişiklikle ilgililer ve seçmen tabanlarını genişletmenin bir aracı olarak önemli uzlaşmalara girmeye hazırlar. SDP'yle "anlaşma" olanağı üzerine pek çok tartışma yapılıyor ve bazı bölge partileri şimdiden bu yönde adımlar attılar.

* Tutuculuk, temel ilkelere sıkıca bağlılık anlamında. Y.n.

Fakat dürüstlüğü, cesareti ve *gerçek* yeşil politikaya ateşli bağlılığıyla dünya çapında haklı bir ün kazanan Petra Kelly, Yeşil Parti'nin bu aşamada, ancak uzlaşmayı reddederek kazanabileceğini söylerken haklı. Yeşil politikanın sahip olduğu eşsiz bir şey varsa, solla ya da merkezle girilen kısa dönemli değiş tokuşlar uğruna onu gözden çıkarmanın ne anlamı var? Sol kendi sönmüş hayallerini ateşlemek için yeşillerin canlılığından pay almaktan başka bir şey istemiyor. Ve SDP, yeşil politikanın içerdiği meydan okumayla gerçekten yüz yüze gelmeksizin, kaybettiği oyları yeniden kazanmak amacıyla Alman Yeşil Partisi için giderek artan desteği kendine maletmekten başka bir şey düşünmüyor. Hem Liberal Parti hem de İşçi Partisi içinde yeşil oylar üzerinde hak iddia etmeye çalışan kurnaz tüccarları gördükçe bu ülkede iyi bir şey yapılacaksa yeşillerin yapacağı anlaşılıyor. Geçici güçlüklerin çokluğuna rağmen yeşil politika hem burada hem Almanya'da söyleyecek tamamen değişik bir şeye ve bunu söylemenin tamamen değişik bir yoluna sahip. Biz ortak hareket ederek gücümüzle onları beslemekten yana *değiliz*, çünkü rüzgâr *bizden* yana esiyor.

2. MUHALİF DÜNYA GÖRÜŞLERİ

Yeşiller başarılı oldukça işleri daha da zorlaşacak, çünkü aldıkları tepki de daha büyük olacak. Herhangi bir gerçek değişikliğe karşı muhalefet o kadar güçlü ve bir konsensus aracılığıyla ilerleme sağlama alanı o kadar dar ki, yeşiller kaçınılmaz olarak, reformdan radikal meydan okumaya kayarak kavgacı bir politika yapmaya zorlandılar. Bizim amaçlarımız ve değerlerimizle toplumunkiler arasında çok büyük farklılıklar var. Bu kitabın ikinci kısımından üçüncü kısımına, yani endüstriyalizmin çözümlenmesinden yeşil bir alternatifin sunuluşuna geçince, çağdaş toplumda tamamen farklı iki dünya görüşü olduğu açıkça ortaya çıkacak. Bir perspektiften akılcı ve mantıklı görünen bir şey diğerinden bakınca genellikle tamamen akıldışı görünür. Kişinin amacı halkı mutlu etmenin aracı olarak ekonomik verimi azami düzeye çıkarmaksa nükleer güç ve silah ticare-

tine sarılmak akılcıdır. Oysa kişinin amacı daha keyifli, sağlam bir toplumsal böyle şeyler çok aptalca gelebilir.

Bizim açımızdan bakılınca, bütün endüstriyel ulusların sonu olmayan bir yolu izledikleri açıktır. "Geleneksel" çözümleri seçtiğimizde, her zaman sadece yeni sorunlar, yeni tehditler yaratıyoruz. Bazı yeni teknolojik mucizelere güvendiğimiz her anda kıyamet gününü yakınlaştırıyoruz. Saf sağduyu alternatif çözümler öne sürüyor, fakat ekonomik çıkar çevreleri ve geleneksel politik yanıtlar gerekli adımların hiçbir zaman atılmamasını sağlıyor. Özel bir sınıf, klik ya da ideolojinin çıkarlarını sağlamlaştırabilmek amacıyla iktidar için mücadele eden çeşitli gruplar arasındaki rekabetin hakim olduğu eski sistem aynen devam ediyor. Bu iktidar, yasanın değneği ve mali tehdidin dikkatli kullanımıyla elde tutuluyor. Ufuk, gelecek seçimle sınırlı.

Fakat insan -inancı ne olursa olsun- bütün politikacılar için üzülmeden edemiyor. Politikacıların hepsi de, tanrılarının neden kendilerini yüzüstü bıraktığını, eskiden o kadar makul görünen politikalarının artık neden işlemediğini anlayamayan şaşkına dönmüş sıradan insanlar. Çevrelerinde endüstriyel uygarlığımızda giderek büyüyen güven krizinin kanıtlarını görüyorlar. Bu insanlar, politikalarının temellerinden sarsıldığını -yani insanların maddi beklentilerini karşılama yeteneklerini yitirdiklerini- anlamış olmalılar; yavaş ve ıstıraplı bir şekilde kendi kazdıkları kuyuya düşüyorlar: ekonomik kriteri başarı, değer ya da yaratmanın tek sabit noktası olarak kullandıktan sonra, şimdi çaresiz, gerçek bir başarı umudu olmaksızın yeni ekonomik mucizeler aramak zorundalar.

İşin komik tarafı, birçok politikacı söylediklerimizin pek çoğunu doğru buluyor, ama bunu açıkça kabul edemiyor ya da buna göre davranamıyor. Özel ilke ile kamu pratiği arasında bir çelişki var. Çoğunluk tabii ki bunu onaylamıyor ve hatta bu muhalif dünya görüşünü küçümsemeye çalışıyor. Bu konuda âdet halini almış olan tavır, akli dengemizi sorgulamak ya da bizim bir avuç duygusal uyumsuz olduğumuzu kanıtlamak. Paul Johnson, ekoloji hareketinden "tamamen akıldışı" olarak söz ediyor. Lord Rothschild, 1978 Dimbleby Konferansı'nda bizi "eko-manyaklar" ve "eko-deliler" diye tanımlıyor. Genellikle daha resmi bir dille ifade edilse de, ucuz bir alay arandığı zaman "buruşuk şapkalı, karışık kafalı mercimek karıştırıcıları" çizgisinde bir şey hazırdır.

E. F. Schumacher, bu tür küfürlere hiç aldırmadığını ve özellikle

"krank" diye adlandırılmaktan hoşlandığını, çünkü krankın basit, küçük, ucuz ve etkili bir alet olduğunu ve "devrimler yaptığını" söylerdi. Bununla beraber, toplumsal ve ekonomik eğilimler konusunda genellikle çok anlayışlı olan Profesör Ralf Dahrendorf gibi birinin bile şöyle yazabilmesi can sıkıcı: "Yeşiller, sosyal demokrat dünyanın sözde zorba akılcılığı karşısında belirsiz bir duygusal protestodur."[4] Profesör Dahrendorf'un yeşil politika anlayışı, kendisinin de kabul ettiği gibi çok derme çatma; fakat, bir şeyi, akılcılık anlayışı kendi akılcılık anlayışıyla uyuşmadığı için, "duygusal" diye küçümseme tuzağına düşmek üzücü bir yanılgıdır.

A. Akıl, Tatlı ve Buruk

Yeşil perspektifin farklı bir akıl ve akılcılık görüşüne sahip olması pek de şaşırtıcı olmamalı, çünkü endüstriyel toplum eleştirisi sözcüğün tam anlamıyla radikaldir. Yeşil perspektif insani kaygılarını, biyosferimiz olan yaşam ağından soyutlamayı reddederek insan varoluşunun kökenlerini incelemeye çalışır. "Olguları doğru dürüst derlemek" günümüz akılcılarının sizi inandırabileceğinden çok daha karmaşık bir iştir ve hiçbir yargı "değerden bağımsız" olamaz.

Yeşil ittifakın olağanüstü broşürü, *Economics Today: What Do We Need?* (Günümüzde Ekonomi: Neye İhtiyacımız Var?)'de ekofilozof Henryk Skolimowsky Brecht'in oyunu *The Life of Galileo*'daki (Galileo'nun Hayatı) unutulmaz bir sahneyi hatırlatır. Galileo, saray mensupları ve alimlerden, sadece teleskopa bakmalarını ve güneşin dünyanın çevresinde değil, dünyanın güneş çevresinde döndüğünü kendilerinin görmelerini rica eder. Ama adamlar bakmayı reddederler, çünkü şeylerin varolan düzenini çökertecek yeni olgularla yüzleşme gücünden yoksundurlar. Buna rağmen kendilerini "inancın savunucuları" olarak görürler. Bugün çocuklara, Galileo'ya ve kendisini yargılayan gericilerin ve dinci bağnazların karşısındaki cesur duruşuna hayran olmaları öğretiliyor; fakat Galileo ve onun gibilerin dünya görüşünün bugün hakim ortodoksluk haline geldiğini ve artık değişik bir görüşü ve insanlık kaderinin farklı bir yorumunu bastırdığını hiç farkettirmeden.

4. Ralf Dahrendorf, **After Social Democracy**, London, Liberal Party Publications, 1981.

Sonuçlarını gelecek kısımda ayrıntılarıyla ele alacağımız bu hakim dünya görüşü yararlı yaşamının sonuna geldi ve akılcılık kavramının yetersiz oluşunun bundaki payı küçümsenecek gibi değil. Bizimkinin fevkalade akılcı bir uygarlık olduğunu düşünmekten hoşlanırız, ama acaba bu iddia gerçek bir incelemeye dayanıyor mu? Uzaya Galileo'nun teleskobuyla bakmak yerine biraz da aşağıya, kendimize bakalım. Merih'ten gelen ve dünya gezegenini özellikle de İngiltere'yi seyreden şu meşhur küçük yeşil yaratık olduğunuzu hayal edin. Bir akılcılık örneği bekleyen "Merihlimiz" şunları görünce şaşırmaz mı?

— barışın, gezegenin toptan imhası tehdidiyle korunabilmesinin açıkça olanaklı olduğunu;

— 'ilerleme'nin ve daha çok gelişmenin, ancak yaşamamızı sağlayan sistemin sürekli yıkımıyla olanaklı olduğunu;

— bu kadar uygar bir ulusun bile gözünü kırpmadan yurttaşlarına acı verebildiğini;

— bütün diğerlerini reddedip sabit fikirle en pahalı ve en tehlikeli enerji kaynağını geliştirdiğimizi;

— yapılmayı bekleyen onca önemli iş varken milyonların işsiz kaldığını;

— milyonların olanaklarını ve yaratıcılıklarını kullanmasına izin vermeyen ruhsuz, ahmaklaştırıcı işler yapıldığını;

— en iyi tarım topraklarımızı daha sonra atılan ya da ucuza "düşman"a satılan yiyecek fazlasını üretmek için tahrip ettiğimizi;

— Kuzey Denizi petrol hasılatının en iyi kullanım yolu olarak insanları işsizlik parası alanlar listesinde bırakmak olduğunu düşündüğümüzü;

— dünyanın bir kısmında insanlar açlıktan ölürken burada aşırı sefahattan öldüklerini;

— eğitim ya da sağlık kadar, faydasız savaş araçlarına harcama yaptığımızı;

— "planlamacılar"ımızın iç şehir alanlarını oturulmaz hale getirirken kır topluluklarının eriyip gitmesine izin verdiklerini;

— kirlilik konusunda bir şey yapabilmek amacıyla zenginleşmeye çalışırken gezegeni kirlettiğimizi;

Bunlar Merihlimizin not defterindeki ilk 'oniki bela'; liste uzadıkça uzayabilir. Bu pek de akılcı uygar bir toplumun dış görünüşü değil. Bu yüzden, çılgın dünyamızda kimin akılcı kimin akıldışı olduğu konusunu biraz daha uzatırsam bana tahammül edin. Ekolojistler akılcılık konusunda çok hassaslaşıyorlar! Bizim, anlayamadığını aşağılayan ve yaşayamadığıyla alay eden Rothschild ve Paul Johnson gibi molozlarımız var. Biz arzu edilir, uygar bir toplum ya-

ratmak için aklın tek başına yeterli olduğunu iddia edecek kadar çılgın değilsek de ekoloji politikası yine de oldukça akılcıdır.

Ancak, aklı ifade ettiğimiz biçimin ilk bakışta biraz alışılmamış olduğunu kabul edebilirim. 1983'de Batı Alman Bundestag'ının açılışına Avrupa yeşilleri delegasyonunun bir üyesi olarak davet edildiğim için çok şanslıyım. Meclisteki yerleşme düzenlemeleri hakkında uzun süren bir tartışmadan sonra yirmi yedi yeşil milletvekili ikişer ikişer, iki büyük parti arasındaki uzun ince bir sıraya yerleştirildiler. Yeşiller Bundestag'da günlük elbiselerini giymeye ve yaşam politikasına bağlılıklarını göstermek için açılışa ellerinde bir bitki ya da küçük bir dalla gitmeye karar vermişlerdi. Bunu ilk duyduğumda 'akılcı' tarzımda düşünerek aptal bir görünüm sunacaklar diye telaşa kapıldım. "Saksı insanlar" hakkında şakalara neden olmak istediğimiz en son şeydi. Fakat onları, o kasvetli, ölü mecliste, binlerce erkek ve aynı şekilde can sıkıcı siyahlar giymiş bir ya da iki kadınla çevrelenmiş bir halde, ateşli, canlı, renkli heyecanları ile görünce önceki tereddütlerimin yersiz ve anlamsız olduğunu anladım. Yaptıklarında *hiçbir* akıldışı yan yoktu, çünkü yeşiller olarak temel görevimiz, insanlara yaşadığımız gezegenle aramızdaki kopmaz bağları göstermekti.

B. İlerlemenin Fiyatı Ne?

Zor bir zamanda yaşıyoruz; eski güçten düşüyor ve birçok kişi yeninin nereden geldiğini göremiyor. İnsanların karanlıkta, çok farklı bir geleceğe doğru bir sıçrama yapmak yerine neden, bir zamanlar işler görünen bir şeye sarılmaları gerektiğini açıklamak gerek. Endüstriyalizm çağı hem maddi gelişimler hem de demokratik haklar açısından milyonlarca insana gerçekten de büyük yararlar getirdi. Son iki yüzyılda gerçekleşen büyük ilerlemeyi yadsımak pek anlamlı değil ve ekoloji politikasının endüstri öncesi altın çağı geri getirme gibi bir derdi yok. O çağ altın çağ değildi, genel olarak boş, sefil ve aptalca bir çağdı. Ayrıca, artık eskimiş görünen maddi bolluk, sefalet ve baskının ortadan kaldırılması fikrinin taşıdığı insani amaçları da yadsımanın anlamı yok.

Sorun, onlara özgü bir ilerleme anlayışını, bu ilerlemeleri yapmamızı sağlayan güçlerin, Roszak'ın sözleriyle, "vaatlerini aşabileceği"ni ve yeni bir "karanlık çağ" getirebileceğini anlamaksızın veri olarak kabul edip etmediğimiz. Teknolojik değişimin görülür birçok avantajının bir bedeli olduğunu anlamakta yeterince duyarlı davranma-

dık. Motorlu araçlar, ilaçlar, böcek öldürücüler, TV, kitlesel üretim süreci; bütün bunların ilerleme modeline katkısı yadsınamaz, ama biz bunların yol açtığı hasarı gözden kaçırdık. Hızlı değişim olmaksızın ilerleme olamaz varsayımından yola çıkarak değişimin kendisinden serseme döndük.

Ve işte burada ekolojistler bu düzenin savunucularından ayrılıyorlar. Bunu kanıtlama görevi bize ait olmamalı. Teknolojik ilerlemeden kaynaklanan zararlı sonuçların kanıtlarını üretmek zorunda olmamalıyız-sadece endüstriyalizmin kâr *ve* maliyetlerini daha iyi ölçebildiğimiz için değil, şu andan itibaren, artan bir ekolojik gerilim döneminde, gezegenin lehinde ve bizim onun üstündeki amaçsız, bilgisiz etkimizin aleyhinde bir yargı oluşturmak gerektiği için, onlar kendi varsayımlarını kanıtlamalı. İşte bu nedenle İkinci Kısım'a "Bilanço" başlığını koydum, çünkü bugüne kadar kullandığımız muhasebe yöntemleri çok yetersiz. Kârlar, kendi kendini kutlamaktan hoşlanan toplumumuzda herkesin gözleri önüne serildi, fakat zararlar genellikle gözardı edildi, gizlendi, şu ya da bu şekilde sıfıra indirildi. Jargonu kullanırsak, gezegenin her köşesini etkileyen çifte bir "değiş tokuş"a girdik. İlk olarak tam istihdam ve zenginlik yaratımı gibi toplumsal hedeflerin, çevrenin korunmasıyla uyuşmaz olduğuna karar verdik. Biz bunları istiyorsak, fiyatını da ödemeliydik, böylelikle çevre ve biyolojik destek sistemlerimizin korunması maddi ilerlemeyle değiş tokuş edilerek elden çıkarıldı. İkinci olarak geleceği bugün için elden çıkardık; uzağı göremeyen maliyet/kâr analizi, bugünkü değere ve şimdiki ödüle verdiği önemle geleceği ve bugünkü etkinliklerimizin uzun dönemdeki etkilerini hesaptan düştü.

Bize bu değiş tokuşlar şaşırtıcı derecede aptalca geliyor; fakat endüstriyalizmin candamarı hâlâ bunlardan geçiyor. İnsanların refahının, nihaî olarak bağımlı olduğu çevreyi sistematik olarak mahvederek ve gelecek kuşakların çıkarlarını göz önüne almaksızın geleceği insafsızca kurban ederek sağlanabileceği düşüncesi en basit tabirle çılgınca bir düşüncedir. Nasıl oldu da böylesi bir akıldışılık eylemlerimizi ve sözlerimizi, güvenliğimizi çökertmek üzere ele geçirdi, yaşam niteliğimizi bozdu ve şimdi varoluşumuzu tehdit ediyor?

II. BİLANÇO

1. DÜNYASAL BİR USLAMLAMA İÇİN

Kuşkusuz, herhangi bir analize gezegenin durumunu yeniden gözden geçirerek başlamak bir ekolojist için oldukça geleneksel bir tutumdur; aksine bunu yapmamak alışılmamış bir şeydir, çünkü radikal bir yeşil cephenin oluşumundaki tek büyük faktör, yerleşik politik partilerin gezegenin korunması için bir şeyler yapmakta başarısız kalmalarıydı. Gezegenin durumu, varolan *bütün* politikacıların hangi bağlamda etkin olduklarını gösterir. Ancak bu politikacıların büyük çoğunluğu bu bağlamdan habersizdir ya da onu dikkate almaz. Yeşil politikaya dahil olan bizler için söylediğimiz ya da yaptığımız her şeye biçimini veren bu bağlamdır. Bu bağlam, düşüncelerimizi geliştirdiğimiz, ütopyalarımızı biçimlendirdiğimiz çerçeveyi sunar; bütün çabalarımızı yönlendirecek gerçekçi bir bakış sağlar.

1970'lerin başından beri, sürekli olarak gezegenin durumu üzerine raporlar, "global değerlendirmeler" hazırlamaya yönelik bir akım var. Bu raporlar kamu bilincini yükseltmek ve dikkati şu basit mesajda yoğunlaştırmak konusunda çok işe yaradılar: "Bugünkü eğilimler devam ederse 2000 yılında dünya daha kalabalık, daha kirli, ekolojik olarak daha az istikrarlı ve bozulmaya daha müsait olacak. Daha da artan verime rağmen dünya nüfusu birçok açıdan bu-

günkünden daha yoksul olacak."[1] Fakat bu raporlar dünya liderlerinin gözüne çarpmadı bile. Başkan Carter tarafından özel olarak istenen güvenilir ve itibarlı bir rapor olan *Global 2000* bile şu anda bir rafta tozlanmaktadır. Çünkü bu raporların çoğunun tek bir büyük hatası var; çağdaş politikanın gerçeklerinden uzakta, yerçekimi olmayan bir atmosferde asılı duruyorlar. *World Conservation Strategy* (Dünya Koruma Stratejisi) bu konuda ilginç bir istisna sunar, fakat o da çatışan iki dünya görüşü arasında bir köprü oluşturma yönündeki yoğun çabaları yüzünden fazlasıyla sakatlanmış durumda.

Şu ya da bu kaynağın ne zaman tükeneceği ya da gezegenin sonsuz olmayan sınırlarına ne zaman varılacağı konusundaki argümanlarla birlikte, "büyümenin sınırları" tartışması hâlâ devam ediyor. Bu argümanların kendi içinde bile son derece tutarsız olduğu artık açık; günümüz endüstriyel sistemi, şeylerin tükenmesi nedeniyle acil bir tehlikeyle karşı karşıya değil ve kuşkusuz kaynakların çoğunun toptan tükeneceği an hâlâ epeyce uzakta. 1970'lerin kıyamet kehanetlerinin doğruluğu kanıtlanmadı, çünkü zorunluluk gerçekten de buluşların anası. Acil önlemler alınmasını gerektiren tehlikenin kaynağı, bu çok çeşitli faktörlerin *bileşimi* aslında. Her kriz ya da "tehlike", kendi içinde incelendiğinde tamamen geleneksel yaklaşımlarla çözümlenebilir, fakat bu tehlikelerin hepsi bir araya geldiği zaman etkileri bütün geleneksel üstyapıyı darmadağın edebilecek güçte.

A. Dünya, Üstündeki Nüfusu Taşıyamıyor

Çağdaş politika için akla uygun bir bağlam kurmaya çalışırken nüfusla işe başlamak, anlamlı-en azından birçok politikacı bunu tartışmaktan bu kadar şiddetle kaçındığı için. Bütün iyi liberallerin, nüfus sorunlarıyla uğraşmaktan rahatsız olmalarına yol açan tuhaf bir duyarlılıkları var. Nüfus sorunu çok açık bir sorun; o kadar açık ki, mutlaka bir şey yapılması gerekiyor; fakat tam olarak ne, kimle, ne şekilde soruları hassas ve tartışmalı noktalar. Bu yüzden de nüfus sorunu bir tabu olarak kalıyor.

Yalın istatistikler artık herkes tarafından biliniyor: ikibin yıl önce

1. **The Global 2000 Report to the President**, Harmondsworth, Penguin, 1981, p. 1.

yaklaşık 250 milyon olan dünya nüfusu 1830'da bir milyara, yüzyıl sonra 1925'de iki milyara, otuzyedi yıl sonra 1962'de üç ve sadece onüç yıl sonra 1975'te dört milyara ulaştı. Dünya nüfusu bugün 4,5 milyar ve yüzyılın sonunda 6 milyar olacak. Nüfus artışı kısa, ani bir görüngü, gerçek bir patlama oldu artık. Profesyonel ekolojistler, kaynak bolluğunun yanı sıra, yırtıcı hayvanlar ve hastalıklarda göreli bir azalmaya bağlı olarak diğer türlerin yaşadığı patlamalı büyüme safhalarıyla karşılaştırıyorlar bu durumu. Böyle bir büyüme safhasını genellikle, sayı çevrenin kaldırabileceği bir düzeye inene kadar, bir düşüş dönemi izler. Öyleyse sorun, bizim başka bir türden olup olmadığımız sorunu.

Sorunun yanıtı en temel düzeyde "evet". Sınırlı kaynaklar nedeniyle, hiçbir tür, sonsuz nüfus artışının desteklenememesi yasasını feshedemez. Ve bazı ülke nüfuslarının göreli gençliği dikkate alındığında nüfus artışının ne kadar korkutucu bir düzeye ulaşacağı şimdiden açık; Afrikalıların yüzde 45'i, Latin Amerikalıların yüzde 40'ı ve Asyalıların yüzde 37'si onbeş yaşın altında. Birleşmiş Milletler (BM) ve Dünya Bankası, dünya nüfusunu gelecek yüzyılda 10 milyarda dondurmaktan söz ediyorlar. Kırdaki yoksulların şehirlere kitlesel göçünü hesap ederek yirmi yıl içinde dünya nüfusunun şehirde ve kırda yaşayanlar arasında eşit olarak bölüneceğini de tahmin ediyorlar. Bu olasılıkları tasarlamak biraz zor. "Artan beklentiler devrimi" nüfus artışıyla birleştiğinde, dünyanın biyolojik destek sistemleri üzerinde çok büyük bir baskı oluşturacak.

Kuşkusuz, fazla nüfusun sadece Üçüncü Dünya'nın hatası ve meselesi olduğu düşüncesi kocaman bir söylencedir. Bizimki gibi iç bağımlılığı olan bir gezegende bu, en iyi tabirle şüphe götürür bir tezdir; gelişmiş dünyanın yaşam standardını tanımlayan günlük tüketim fazlalığı ve savurgan kaynak kullanımı göz önüne alınınca da açık bir yalandır. Biz Birleşik Krallık'da (UK) ortalama bir Üçüncü Dünya vatandaşından üç kat fazla yiyoruz; katı yakıt ve endüstriyel ürün tüketiminde bu oran kırk katına çıkıyor. Dahası, biz kendimiz son derece fazla nüfuslu bir adada yaşıyoruz; İngiltere'deki nüfus yoğunluğu Çin'dekinin dört katı! Yiyeceklerimizin ve hayvan yemlerimizin yüzde ellisi için ithalata muhtacız ve enerji arzını bir yana bırakırsak, hammaddelerimiz de görece az; sürekli gündemde olan ödemeler dengesi sorunu, nüfusumuz kaynaklarımızı çok aştığı için ödediğimiz cezalardan biridir sadece. Bu ülkenin optimum nüfusunun 30 milyon civarında olduğu genel bir kabul görüyor. Bugünkü

56 milyonluk nüfusumuzla, doğum oranının düşmeye devam etmesini -hem de daha hızlı bir şekilde- sağlamak zorundayız.

Diğer büyük söylence ise, nüfus fazlalığının abartıldığı ve Üçüncü Dünya'yı bu konuda sıkıştırmanın gereksiz olduğu inancı. Bu söylencenin savunucuları, aşırı sol, aşırı sağ ve gerici Katoliklerin geri kalanından oluşan tuhaf bir karışım. Soldakiler haklı olarak, dünyadaki açlığın nedenini gerçek bir yiyecek kıtlığına değil, dağılımın adil olmayışına bağlıyorlar. İstisnalar olsa da -Afrika'da kişi başına düşen yiyecek üretimi 1970'den beri yüzde 11 düştü- gerçekten de, yiyecek arzı şimdiye kadar nüfustan hızlı arttı. Fakat tek başına daha eşit bir dağılımın nüfus fazlalığı sorunlarını çözebileceğini ima ettiği ölçüde böyle bir analiz tehlikeli oranda eksiktir. Brand Raporu'nun diğer açılardan sert bir eleştirisi olan, *The Creation of World Poverty*'de (Dünya Yoksulluğunun Yaratılması) Teresa Hayter şöyle yazıyor: "Hızlı nüfus artışının, makul yaşam standardları sağlamak konusundaki güçlüklere ne kadar katkıda bulunduğu aslında açık değildir."[2] Aslında bu, o kadar talihsiz bir körlüktür ki, son derece sorumsuz bir kitap olan *The Ultimate Resource*'da (Nihai Kaynak) tutkuyla daha az yerine daha çok insan savunusu yapan Julian Simon gibi aşırı sağ kanat politikacılarınkinden çok farklı olmayan bir konuma itiyor kişiyi.

Ahlaki ve dinsel gerekçelendirmesi açısından farklı olan bir tavır, Roma Katolik Kilisesi'nin resmi tavrıdır. Papa, halkın son derece karizmatik bir lideri olmasına rağmen doğum kontrolüne karşı tavrıyla, Tanrı'nın dünyasına ufak da olsa bir yardımda bulunmayı reddediyor. Bu bağlamda, genellikle "yaşamın kutsallığı" inancı öne sürülür, fakat bu inancın pek az insanlık ve daha da az ekolojik bilgelik içeren böyle mutlak bir tavır haline gelmesi beni şaşırtıyor. İstenmeyen gebeliklerin, istenmeyen doğumların ve fazla nüfuslanmış çevrelerin yol açtığı korkunç acıları bu kadar kararlılıkla ihmal edenlerde özel bir duyarsızlık olmalı. Aile planlaması tekniklerinin artmasına muhalefet ederek, ve yasal çocuk düşürme hakkını reddederek, "yaşamın kutsallığı" lobisi, milyonlarca kadının çekmek zorunda olduğu acı ve tehlikenin ve milyonlarca çocuğun yaşadığı rezalet ve ıstırabın sorumluluğundaki payını yüklenmelidir.

İyimser olmaya çalışıp, nüfus artışı konusunu fazlaca abarttığı-

2. Teresa Hayter, **The Creation of World Poverty**, London, Pluto Press, 1981, p. 25

mızı düşünsek bile, takip ettiğimiz yolun kendini idame ettirebilir bir toplumun evrimine uygun bir yol olmadığı açıktır. Bu nedenle, dünya nüfusunun bir kuşak içinde otomatik olarak iki katına çıkacağı anlayışını reddetmemiz gerekir. Günümüzde aile planlaması projelerine harcanan yardım miktarının oldukça yetersiz olduğunu ve başka bir yaygın inanışın tersine, bu yardımların Üçüncü Dünya ülkelerinin taleplerini bile karşılamakta yetersiz kaldığını anlamalıyız. *Proposals for a National Policy on Population* (Ulusal Nüfus Politikası Üzerine Öneriler) başlıklı broşüründe Eric McGraw'un dediği gibi: "Bu, hükümet baskısını hoş göremeyecek bir meseledir, fakat hükümetin sürüncemede bırakmasıyla sorunun çözümü tehlikeye girmektedir."[3] Sadece, dünya nüfusu 4 milyara yaklaşarak temel malların üretimini aşmaya başladığı için bile tehlike muhakkaktır. Bu hızla artmaya devam ederse, dünyanın biyolojik kaynakları üzerindeki basınç, kelimenin tam anlamıyla dayanılmaz olacak. Bazı açılardan durum şimdiden böyle.

B. Dünyanın Üst Derisi

"Toprağın üst tabakası" düşüncesi beni her zaman büyüledi. Yaşamamızı olanaklı kılan verimli toprak tabakasını oluşturan milyonlarca mikroorganizma oradadır. David Bellamy'nin bu kadar mucizevi bir süreç hakkında şiirsel sözler kullanmasını anlayabiliyorum. Onu büyülenmiş bir şekilde dinleyebiliyorum, çünkü bu, bir tür *mucizedir.*

Fakat ender olarak bir ayak derinliğini aşan bu ince dış tabaka, büyük bir baskı altında. Toprak kaymasıyla yokolan üç santimin yeniden oluşması yüzyıllar sürebilir ve her ne kadar toprak kayması doğal bir süreç olsa da kayma oranı toprak oluşumu oranını aştığı zaman gerçek bir tehlike ortaya çıkar. Modern tarım teknikleri, işte bu noktaya ulaşma tehlikesini taşıyorlar. Dünya yiyecek üretimi 1950'den beri ikiye katlandı, fakat bu, (rotasyon ve nadas gibi) geleneksel tarım metodlarının terkedilmesi ve büyük ölçüde ucuz gübre kullanılması yoluyla olanaklı oldu. Yıllarca tarlalara aynı ürünün ekilmesi anlamına gelen monokültür, eski zamanların daha çeşitli

3. Eric McGraw, **Proposals for a National Policy on Population**, London, Population Concern, 1981, p. 15.

ekim modellerinin yerini aldı.

Toprağın en ateşli ve en açık sözlü savunucularından Lester Brown, bazı ürkütücü istatistikler sunuyor. Sadece Iowa eyaletinde her yıl 260 milyon ton humus tarım toprağını terkediyor. Son birkaç yılda toprağın kötü kullanımı o kadar ciddi boyutlara ulaştı ki, dünya tarım toprağının beşte biri, üretkenliği yok olacak kadar, üst tabakasını kaybediyor. BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün 1980 tarihli bir raporu her yıl -üretimin tam da dünyanın artan nüfusunu doyurmak için ikiye katlanması gerektiği bir zamanda- 13-17 milyon acres* arası ekilebilir toprağın artık tarımda kullanılamaz hale geldiğini bildiriyor.[4] Bu, her yıl 50 milyon acres'ın yokolmasına yol açan[5] terk süreciyle birleşiyor ve sorunun boyutları daha anlaşılır bir hal alıyor.

Sorunların kolay yanıtları yok. Modern bir çiftçinin karşısındaki ikilemi düşünün. Erozyon kontrol önlemleri çok pahalı ve bugünün ekonomik jargonuyla "maliyeti karşılamıyor". Eğer çiftçinin kâr payları düşükse aşırı erozyonla karşılaştığında çiftçinin sadece iki seçeneği var: kontrol yöntemlerini getirerek para kaybetmek ve muhtemelen iflasa uğramak; ya da verimlilik tamamen düşene, toprak terkedilir hale gelene kadar "toprağı kazmak". Ya da planlamacıların ve hükümet memurlarının ikilemini düşünün. Şehirler genişliyor ve böylece inşaat ve yol yapımı ihtiyacı da artıyor. ABD'de her yıl bir milyon acres ekilebilir toprak tarım dışı kullanıma aktarılıyor; yaşadığımız ülkede ise, her yıl 125.000 acres yitiriyoruz. Buna karşılık toprak feda edilebilir, insanlar bir yerlere yerleşmek zorunda gibi argümanlar sürüp gidiyor.[6]

Şimdiden, tarımda kullanılan ekilebilir toprak miktarı düşünülünce, toprağın genişleme potansiyelinin son derece sınırlı olduğu görülür. Şu anda dünyada bulunan toplam ekilebilir toprak miktarının en fazla yüzde 10'u kadar bir potansiyel kalmıştır. Bu durum şu anki toprak kaybına daha umutsuz bir görünüm veriyor. Petrol için ikame kaynakları bulunabilir, ama toprak için bu olanaksız! Lester Brown, bunu şöyle ifade ediyor: "Ekilebilir topraklar yalnız ta-

* 1 acres 4046,86 m²'dir. - Y.n.

4. UN Food and Agriculture Oranization, **Soil and Water Conservation, Rome, 1980.**

5. Erik Eckholm, **Down to Earth**, London, Pluto Press, 1982, p. 141.

6. Lester Brown, **Building a Sustainable Society**, New York, W. W Norton, 1981, p. 13.

rımın değil uygarlığın kendisinin de temelidir... toprak kaybı uygarlığın karşılaştığı en ciddi tehlikedir. Petrol rezervlerinin tükenmesi halinde de uygarlık hayatta kalabilir; fakat toprağın üst tabakasının kaybıyla ayakta kalamaz."

C. Kaybolan Ormanlar

Ayrıca, uygarlığımız, ormanlarımızın süregiden toptan kaybına da dayanamaz. Bu kitabın ilk taslağını, çoğunu Yeni Zelanda'da yaşarken (Bu, Yeşil Parti'ye katılmamdan çok önceydi) 60 acres'lık bir alana kendi diktiğim ağaçlarla çevrelenmiş olarak yazıyorum. Şimdi ağaçlar onbeş yaşındalar ve burası keyifli bir yer. Milyonlarca insan için olduğu gibi ağaçlar benim için de her zaman önemlidir; fakat ticari ve estetik nedenlerle, biyolojik ve genetik nedenlerle ve insanlığın büyük kısmı için yemek pişirme ve ısınma gibi nedenlerle ağaçlara ne derece bağımlı olduğumuzu unutmak çok kolay. Bu bağımlılığı gözönüne alınca dünya ormanlarının güncel sömürüsünün akıldışı olduğunu söylemek hiç de abartma olmaz. Son derece yetersiz yeniden ağaçlandırma ve artan kereste ürünü talebinin büyümeyi hızlandırma yöntemleriyle birleşmesiyle yakın geçmişin ormansızlaştırma modeli kesin bir felaketin reçetesi olarak ortaya çıkar.

Birçok ülkede ticari olarak mümkün olduğu ölçüde hızla tüketilen dünya tropik ormanları çok dikkat çekti. BM Çevre Programı'nın son araştırması yılda 18 milyon acres'dan fazla ağacın kesildiğini gösterdi. Bu rakam ürkütücü görünüyor; -700 milyon acres'hk Amazon yağmur ormanı Fransa'nın üç katı bir alanı kaplasa da- öyledir de. Bu kayıpların ölçüsü bazı insanların umduğundan az olabilir fakat sağlam bir idarenin ya da toprak kullanımı planlarının yokluğu nedeniyle ciddi ekolojik hasarlar meydana geliyor ve geleceğin ekonomik potansiyeli kaybediliyor. Güneydoğu Asya, Güney Amerika'dan bile daha fazla cefa çekiyor. Yeniden ağaçlandırma şemalarını, özel kârı geliştirme ve yabancı tüketimi teşvik etme yönünde finanse etmek için sunulan uluslararası yardımlardan keder duymamak elde değil.

Orman ürünlerinin dağılımı ve kullanımının global zenginlik dağılımını tam olarak yansıtması şaşırtıcı olmamalı. Her yıl ortalama bir ABD vatandaşı, birçok Üçüncü Dünya ülkesindeki ortalama vatandaşın yakacak olarak kullandığı odun miktarına eşit odunu kâ-

ğıt olarak tüketiyor. Ormanların çoğu Üçüncü Dünya'da yetiştiği halde, "endüstriyel odun" (kendisine hiç yakışmayan bir sıfat taşıyan bir cümlecik) denilen şeyin tüketiminin çoğu gelişmiş dünyada gerçekleşiyor. Üçüncü Dünya'da kullanılan odunun yüzde sekseni yakacak olarak tüketiliyor ve orada kriz daha kaçınılmaz oluyor. Milyonlarca insan gerekli odun miktarının, yetişen yeni ağaç miktarını çok aştığı alanlarda yaşıyor. Bu, özellikle, odunu hep daha uzaklardan taşımak zorunda kalan kadınlar üzerinde gerçek bir yük oluşturuyor. Fiyatlar yükseliyor ve ciddi bir ekonomik sıkıntı ortaya çıkıyor. Bu talebi karşılamak için yeniden ağaçlandırma miktarında çok büyük artış gerekiyor ve bu arada birçok köylünün kendi çevrelerinde büyük hasar yapmaya devam etmekten başka seçenekleri kalmıyor. Erik Eckholm'un dediği gibi, "Kontrolsuz ormansızlaştırma, toplumun diğer temel gelişme sorunlarına çözüm bulma yetersizliğinin bir göstergesidir: bu sorunlar, tarımsal durgunluk, son derece eşitsiz toprak kullanımı, yükselen işsizlik, hızlı nüfus artışı ve özel girişimi kamu çıkarını koruyacak şekilde düzenleme konusundaki yeteneksizliktir.[7]

D. Kara Büyü

Petrol hakkında söylenecek fazla bir şey yok, gerçekten de. Bir zamanlar çok fazla petrol vardı, şimdi daha az var ve 2000 yılında çok daha az olacak. *Tam olarak* ne kadar kaldığı sorusu hâlâ tartışmalı, fakat uzmanların çoğu 650 milyar varil bulunmuş rezerv ve yaklaşık 2000 milyar varil "sonuçta tekrar kazanılabilir rezerv" olduğunda birleşiyorlar (bu sayılara bir kaç milyon varili ekleyip çıkarabilirsiniz). Bu sayılar çok gibi görünüyorlar fakat aynı zamanda ortalama bir Amerikalının tüketim hızına göre (yılda kişi başına otuz varil) hepsinin yaklaşık *onbeş yıl* içinde tükeneceğini gösteriyor. Neyse ki, dünyanın geri kalanı bu sınırsız aşırılıkta Amerikalıların hızına yetişemez. Yıllık toplam tüketim şu anda 19 milyon varil, 1979 zirvesinden beri yüzde 15 düşmüş ve yüzyılın sonunda yüzde 15 daha düşmesi bekleniyor. Beklenen nüfus artışı gözönüne alınınca, ortalama tüketim kişi başına beş varilden iki buçuğa düşecek. Bunun, bu gezegendeki her insanı ne kadar ciddi bir şekilde etkileye-

7. Eckholm, **Down to Earth**, p. 161.

ceğini belirtmeye gerek yok. Bu kadar uzun bir ekonomik durgunluktan sonra, birkaç yıl içinde geçici iyileşmeler olabilir fakat eğilim açıktır ve yadsınamaz. Rezervlerin tükenmeye başlayacağı gün vadesi dolacak olan "tüketme psikolojisi" yalnızca Petrol İhraç Eden Ülkelerin (OPEC) değil aynı zamanda ortalama tüketicinin yaşamını da etkileyecektir.

Bunun, toprak kullanımı üzerinde yaratacağı etki pek az tartışılan bir konu. Geçmişte, ucuz petrol, makinalaşma ve ucuz gübre yoluyla tarımsal üretimin açığını kapattı. Fakat petrol fiyatı yükselince, petrol kaynaklı tarım girdilerinin ve tarım tekniklerinin de fiyatı yükselecek. Geçmişte, petrol, plastiklerin, sentetiklerin vb. kullanımıyla bazı doğal maddelerin yerini aldı. Fakat petrolün fiyatı yükselince bu maddelerin üretimi tasfiye edilebilir ve böylece tarım toprağına daha fazla baskı yapılabilir. Enerji ihtiyaçları şimdiden çok daha dolaysız bir şekilde gıda üretimiyle rekabete başladı. Tarım ürünlerinden damıtılan alkol birçok ülke tarafından ithal petrolün en iyi alternatifi olarak görülüyor. Toprak tahsisi konusunda insanlarla arabalar arasında rekabet var; bu gelişimin öncülerinden Brezilya gibi bir ülke, petrol yerine kullanmak üzere üretilen mahsulun gıda mahsulünün yerini almadığını, fazladan üretildiğini açıklıyorsa da, insan bu konuda kuşkucu olmaktan kendini alamıyor. Nihayet arabaların alım gücü ortalama bir Brezilyalınınkinden daha fazla. 1990'dan itibaren sıvı yakıtta kendine yeterli olma amacına ulaşmak için, Brezilya toplam tarım alanının yarısını kaplayan bir bölgede şeker kamışı ekme planları yapıyor. Yoksulların bundan kaybını görmemek elde değil.

E. Geleceğin Gıdası

Tarımsal üretkenlik geleceğin anahtarı olarak kalmaya devam ediyor. Son on yıl boyunca tarımsal üründeki artışlar nüfus artışına ancak yetişebildi. Her yıl beslenecek yeni 70 milyon boğaz ve bulunabilecek pek az yeni toprak, varolan tarım topraklarından daha büyük mahsul elde edilmesini gerektiriyor. Gübreler geçmişte böyle bir artışın temel kaynağıydı, fakat kişi başına düşen tarım toprağı miktarı eksilince, gübre miktarını da arttırmak gerekecek. Bunun neden mümkün olmayabileceğini gördük. Yüzden fazla ülke bugün Kuzey Amerika tahılına bağımlı. Birçok eski gıda ihracatçısı bugün

ithalatçı oldu; durumun tersine dönmesi de olanaklı görünmüyor.

Şu anda yıllık tahıl mahsulünün önemli bir oranı çiftlik hayvanlarını beslemeye ayrılıyor; tahıl arzı eksik olunca halkla çiftlik hayvanları arasındaki rekabet şiddetleniyor. Burada da alım gücü daha yüksek olan kazanıyor ve biz hamburgerlerimizi yiyebilelim diye, tahılı tüketen çiftlik hayvanları oluyor. En iyi tabirle bu, protein üretiminin son derece verimsiz bir aracı, en kötü tabirle ise son derece haksız bir durumdur. Şimdi, gelişmiş dünyanın et yiyicilerini memnun etmeye harcanan tahıl, başka bir yerdeki herhangi bir ciddi yiyecek kıtlığı olayında, varolan tek teorik rezerv oluyor.

Gıda fiyatını etkileyecek bütün değişik faktörleri hesaplamak zor. Başlangıçta söylediğim gibi herhangi biri geleneksel terimlerle çözülebilir. Fakat şu listeye bakınca bileşim korkunç görünüyor: dünya nüfus artışı; tüketici beklentilerinin artışı; petrol fiyatlarında kaçınılmaz bir yükseliş; gübre maliyetinde artış ve kullanımında düşüş; tüm enerji-yoğun girdilerin maliyetinde bir artış; tarım topraklarının şehirleşme lehine kaybedilmesi; toprağın erozyon nedeniyle kaybı ve çölleşme; enerji sağlamak için tahıl üretimine ve sentetiklerin yerini alan doğal maddelerin üretimine harcanan toprak. Geleneksel ekonomistlerin söyleyecek pek az şeyi olduğu ve bilinçli ya da bilinçsiz olarak, açlık ve kötü beslenmenin sadece daha kötüye gidebileceği olgusuna kendilerini alıştırdıkları konusunda kuşku var mı?

Bazıları okyanuslardan daha fazla yiyecek elde edilmesini bekliyor, fakat burada da sorunların benzer bir bileşimi onların naif iyimserliğini boşa çıkarıyor. Dünya balıkçılığı 1950-70 arasında üçe katlandı fakat sadece insafsız bir aşırı avlanmanın sonucu olarak. 1974'ten itibaren balıkçılıkta büyüme artışı durdu ve yeniden bir büyüme çağı yaşanması olanaklı görünmüyor. Çok anlatılmış olsa da Peru hamsilerinin hikâyesi korkunç bir örnek olarak kalmaya devam ediyor. Peru hamsileri modern dünyadaki çılgınlığın uyarıcı bir örneğini oluşturuyor. Bir zamanlar Peru kıyılarında çok büyük bir hamsi bolluğu vardı. Gelişmiş dünya tavuklarını ve domuzlarını beslemek üzere büyük bir balık talebi olduğunun farkına varan hükümet bu deniz zenginliğini kullanmak için dünyanın en büyük dalyanını inşa etti. Kısa süre sonra bütün dünya balık avının beşte biri Peru sularında gerçekleşti ve pek çok insan çok zengin oldu. Fakat aynı zamanda açgözlülük arttı. Seçkin ekolojistlerin uyarılarınarağmen, onları kıyamet tellallığıyla suçlayıp kibirle başlarından defettiler.

Soraki beş yıl boyunca yıllık balık avı, üzerinde anlaşılan azami düzeyleri aşmaya devam etti. İnsanlar daha zenginleştiler ve daha da açgözlüleştiler. Ve 1972'de ceza geldi! Hamsi kalmamıştı! Boş ağlar! Yitirilen servetler! Ve o zamandan beri hamsiler bir daha eski sayılarına ulaşamadılar.

Üzücü bir hikâye ama çoğu kez gezegenin birçok yerinde tekrarlanıyor. Biz bu pervasız sömürüyle sadece gezegenin zenginliklerini mahvetmekle kalmıyor kendi boğazımızı da kesiyoruz.

F. Gayri Safi Milli Kirlenme

Teoride herkes kirliliğe karşı, teoride herkesin israfa karşı olduğu gibi. Ve son on yılda bazı alanlarda gerçekten önemli ilerlemeler sağlandığı doğru. Ancak, ekolojistler, yıllardan beri ilk olarak Thames'in bulanık sularından biçare bir som balığının çıkmasının, işlerin yoluna girdiğini gösterdiğine inanmıyorlar, çünkü kirlilikle tam olarak nasıl başa çıkılacağı konusundaki temel sorun hâlâ çözülmüş değil.

Kirlenmenin kontrol altına alınmasının *maliyetleri* kolaylıkla ölçülebilir; rahatlıkla hesap defterlerindeki borç hanesinde yerlerini alabilirler. *Kazançlar* aynı kolaylıkla ölçülemez ve toplumun ana hesap defteri daha temiz bir çevrenin avantajlarını gösteren özel bir sütuna sahip değil. Doğrudan harcamalar özel endüstrilere düştüğü için, bu endüstrilerin kirlilik kontrolüne muhalefet etmekte çok önemli politik çıkarları var. Kazançlar ise çok geniş bir alana yayıldığı için bu konuyu azimle ele alacak tek bir grup bulunmuyor. Bunun klasik bir örneği petroldeki kurşun meselesiydi. Ancak uzun yıllar süren kampanyanın sonunda hükümet, nihayet 1983'te, Çevre Kirliliği Kraliyet Komisyonu'nun ve bir baskı grubu olan CLEAR'ın ortak saldırısına yanıt verdi. "1990'dan önce" petrolden kurşunu çıkarma kararı alındı, fakat kaçamak hâlâ devam ediyor ve henüz kararı uygulamak için hiçbir şey yapılmadı.

Bu güç dengesizliği, bizi, ekonomi gelişmedikçe kirlilikle başa çıkmak üzere hiçbir şey yapılamayacağı şeklindeki tehlikeli fakat popüler anlayışı bırakmaya zorluyor. Fritz Schumacher, bu kasıtlı kısır döngünün harika bir örneğini, ABD Başkanlığı Ekonomik Danışmanlar Konseyinin eski başkanı olan bir profesörden almış: "Ulusumuzun isteklerini karşılamak için büyümeye ihtiyacımız var. Tam istihdamlı, yüksek büyüme hızına sahip bir ekonomi, özgür, özel

ve kamusal kaynaklarını, toprak, hava, su kirliliği ve gürültüyle savaşmak üzere seferber etme konusunda düşük büyüme hızına sahip bir ekonomiden daha şanslıdır."[8] Kirlilik yüksek büyüme hızına sahip bir ekonominin doğrudan sonuçlarından biri olduğuna göre çember nereden kırılacak? Bu, karınızı ya da kocanızı dövmekten, iki kat fazla döverek vazgeçmeye çalışmaya benziyor. Gayri Safi Milli Hasıla'daki bir artış *kaçınılmaz olarak* Gayri Safi Milli Kirlilikte bir artış anlamına gelir.

Bir de ekolojik zamanlama sorunu var: hasarlar, ancak bu konuda bir şey yapmak için çok geç olduğu zaman açığa çıkıyor. Bu durum, şeyleri gözlemeyi başaramadığımız ya da nasıl gözleyeceğimizi bilmediğimizi ya da gözlediğimizde bile eyleme geçemediğimiz-asbest endüstrisi skandalında olduğu gibi-için ortaya çıkıyor. Günlük yaşantımızın bütün dokusu şu ya da bu tür kimyasal maddeler ya da endüstriyel ürünlerden oluşuyor; 55.000 kimyasal madde ticari olarak tüketiliyor ve her yıl pazara 1.000 yeni madde ekleniyor. Geçmişte bu ürünleri düşüncesizce kabullenişimiz hangilerinin tehlikeli olduğunu ancak bugün anlamaya başlamamız anlamına geliyor-ticari kullanımdaki maddelerin ancak yaklaşık onda biri tam olarak test edilmiştir. Çok iyi bilinen kamusal felaketler (Seveso, Flixborough, New York Love Canal bölgesi), zehirli kimyasal maddelerin kontrolüne başlandığı zaman, ancak buzdağının görünen kısmını temsil ediyor. Dünya Dostlarının bir raporu, son zamanlarda, İngiltere'de böcek öldürücülerin kontrolsüz kullanımının büyük bir skandal haline geldiğini gösterdi. "Hiçbir kamusal sorumluluğu olmayan fakat zehirli ürünleriyle evlerimizi, havayı, suyu ve yiyecekleri istila eden tamamen kontrol dışı bir endüstriyi ifşa ediyoruz."[9] Uluslararası durum daha da kötü. Rachel Carson'ın *Silent Spring*'inin (Sessiz Bahar) yayınlanmasından yirmibeş yıl sonra tüm ulusların yarıdan fazlası hâlâ böcek öldürücülerin kullanımını denetleyen bir yasaya sahip değil. Tarım işçilerinin çalışma koşulları İngiltere ve ABD'de oldukça kötü, yüzlerce ölüm ve binlerce hastayla Üçüncü Dünya'da ürkütücü. Kendi ülkelerimizde yasaklanan birçok ürün yeterli talimat verilmeden ucuz fiyata Üçüncü Dünya'da satılıyor. Bu, inti-

8. Fritz Schumacher, **Small Is Beautiful**, Tunbridge Wells, Abacus, 1974, p. 98.

9. Friends of the Earth, **Pesticides: The Case an Industry out of Control**, London, 1984.

har endüstrializmi modelini izleme niyetinde olanlar için güzel bir ironi oluşturan bir "zehir zinciri" kurar, çünkü Üçüncü Dünya'dan ithal edilen gıdaların çoğu aynı yasaklanmış böcek öldürücülerin kalıntılarını içerir. Fakat bu bile insanları pek etkilemiyor.

Birçok ülkede, kirlenme karşıtı yasalar, kıt sermayeyi daha üretken yatırımlardan alıkoymakla suçlanarak saldırıya uğruyor. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) son raporu *1980'ler için Çevre Politikaları*'ndaşuyorumda bulunuyor: "Çevre politikalarının toplumsal ve ekolojik temellerde olduğu kadar ekonomik temelde de doğrulandığı giderek anlaşılıyor. Şimdi, birkaç yıllık deneyime dayanan ulusal çalışmalar, kirliliği azaltma önlemlerinin toplam kazancının toplam maliyetini geçtiğini ortaya koyuyor."[10] Başlangıç olarak bu, bir hamleyi ifade ediyor: aklıselim ve ekolojik bilgelik ekonomik olarak bile doğrulanabilir! Bununla beraber, hâlâ yalnızca kirliliği "azaltmak" üzerinde durulması, daha gidecek uzun bir yolumuz olduğunu gösteriyor. ABD'de en hızlı gelişen endüstrilerden biri "kirlilik azaltma" endüstrisidir; bu, iyi bir şey gibi görülebilir fakat kirliliğe "çare bulurken" bile enerji ve hammaddelerin daha fazla tüketilmesi yoluyla kirliliğe *yolaçtığımız* anlamına da geliyor. Azaltmaktan çok engellemekten söz edene kadar da sorunlara çözüm bulmamız çok zor.

G. Hoşgörülebilir Zehirler

Nükleer endüstri sözkonusu olduğunda engellemek *tamamen* ortadan kaldırmak demektir. Hâlâ "güvenli" bir endüstriden ya da plütonyum ve diğer nükleer artıkları "sürekli kontrol eden" teknolojilerden sözedenler, sözde "uzmanlar" tarafından yoldan çıkarılmışlardır. Çünkü bilimsel uzmanlık en çok bu alanda değer kaybına uğradı. Radyasyona maruz olmanın "hoşgörülebilir azami düzeyleri" tartışması, sayısız ihmal, dar görüşlülük ve namussuzluk örneklerini açığa çıkardı. Düzeyler aşağı düşürüldükçe nükleer endüstrinin kendi radyasyon uzmanları, bir kaç yıl önce huysuzların ve aşırı ortalık karıştırıcılarının işi diye reddettikleri şeyleri savunduklarını farkettiler. Ve biz nükleer yakıtı ülkenin her yanına ta-

10. Organization for Economic Co-operation and Development, **Environment Policies for the Eighties**, Paris, 1980, p. 12.

şımanın ya da nükleer artıkları denize ya da toprağın derinlerine gömmenin tehlikelerini düşündüğümüzde, neyin izin verilebilir olduğunu söyleme iznini onlara kimin verdiğini sormak istiyoruz.

En son kriz yine Windscale'deki yeniden işleme tesisiyle ilgiliydi. (İsmini Sellafield diye değiştirebilirsiniz: *plus ça change, plus ça reste la même chose.* * Burası hâlâ tehlikeli, kanserli, ölüm saçan bir yerdir.) Kasım 1983'te ürkütücü bir belgeselde, Yorkshire Televizyonu yakındaki köylerde, çocuklar arasındaki ortalama kanser oranının ulusal ortalamanın 6 katı, Seascale köyünde ise 10 katı olduğunu ortaya koydu. British Nuclear Fuels Limited (BNFL-İngiliz Nükleer Yakıtlar Şirketi) bu kanser oranlarından "tesadüfi olaylar" olarak sözediyor ve bu olaylarla tesis arasındaki herhangi bir ilişkiyi reddediyor. Ulusal Radyolojik Koruma Dairesi bölgedeki radyasyon düzeyinin "izin verilebilir azami düzey"in çok altında olduğunu sık sık tekrarladı. Bu yetkililer yerel bölgede güvenilirliklerini tamamen yitirdiler; insanlar sahilde dolaşmıyorlar, çocuklar oynamıyor; evdeki tozda bile plütonyum ve diğer radyoaktif maddelerin biriktiğini bildiklerinden evlerinde bile korku duyuyorlar.

Windscale'in atıkları Batı dünyasında rastlanabilecek en kötü atıklardır ve artık Cumbrian kıyısının öldürücü radyoaktif maddelerle ciddi ve sürekli bir şekilde kirletildiği çok açıktır. BNFL'in korkunç bir sicili var ve fabrika işlemeye başladığından beri birçok yalan ve gizleme girişimi ortaya kondu. 1957'deki ciddi yangının tam ayrıntıları ancak yakın bir zamanda açığa çıktı! Büyük kazaları bir yana bırakırsak resmi olmayan atıkların hiçbir zaman hesabı verilmedi. Kasım 1983'teki Yeşil Barış'la ilgili olayların önemi buradadır. Yeşil Barış ekibindekiler boşaltma borusunu kapatmaya giriştiklerinde resmi olarak "izin verilen"den çok daha yüksek radyasyon düzeylerine sahip büyük bir radyoaktif yağ tabakasına vardılar. İnsan bunun ne sıklıkta gerçekleştiğini merak ediyor doğrusu.

Hükümetin kendi kendine hareket etmeyi reddettiği gözönüne alınınca Yeşil Barış'ın bu tür doğrudan eylemlere girişme kararı tamamen haklı çıkıyor. Ekiptekiler boruyu kapatmakta gerçekten başarılı olamadılar ve çıkardıkları sorunlar nedeniyle 50.000 sterlin para cezasına çarptırıldılar; bu, sonradan azaltılmasaydı iflaslarına yolaçabilecek bir miktardı. Fakat kamunun ilgisini ve öfkesini uyandırmakta başarılı oldular. Radyoaktif çamur Ravenglass Estuary'

* Değişse de olduğu gibi kalsa da aynı şey.-y.n.

den alınıp Downing Caddesi'ne atıldıktan sonra Whitehall'deki bir bölgeyi kordon altına almak zorunda kalan görevlileri hatırlayınca hâlâ ironik bir keyifle gülümsüyorum. Acı acı da olsa Ravenglass'da da gülmüş olabilirler.

H. Tepeden Yağan Asit

Asit yağmurunun yaptığı hasar ilk olarak 1960'larda, İsveç'te, göllerdeki balıklar ölmeye başladığında kabul edildi. Şu anda 18.000 göl ciddi bir şekilde asitlenmiş durumda. Asit yağmurunun, zeminin yavaş yavaş asitlenmesine yol açarak, ağaçların ve bitkilerin besinleri emmelerine engel olarak, alüminyum ve kadmiyum gibi zehirli ağır metalleri toprağa ve suya bırakarak, bitkileri ve balıkları zehirleyecek büyük miktarda hasar yarattığı artık anlaşıldı. Binalar kelimenin tam anlamıyla kemiriliyor. Akropolis, son yirmi yılda, önceki ikibin yılda gördüğünden daha çok hasar gördü. ABD Çevre Koruma Ajansı ABD'deki binaların asit yağmurundan gördüğü hasarın yılda 2 milyar doları aştığını tahmin ediyor.

Ve bütün bunların nedeni bizim endüstriyel sistemimiz. Her şeyi zehirlemeyi yeterli bulmayıp yağmuru bile zehirledik. Katı yakıtlar santrallerde, fabrikalarda ya da ulaşım araçlarında yakıldığı zaman kirletici maddeler (kükürt diyoksid ve nitrojen oksid) havaya boşaltılıyor. Bir kısmı kaynaklarının yakınına düşüyor; geri kalanı yağmur ya da karla yere düşmeden önce binlerce mil uzağa taşınabilecek kükürt asitleri ve nitrik asitleri oluşturmak üzere atmosferde kimyasal reaksiyona giriyor. Kırk milyon ton kükürt her yıl Avrupa'da atmosfere gönderiliyor; bu miktar içinde bizim payımız da 5 milyon ile 6 milyon arasındadır. Bu da diğer herhangi bir ülkeninkinden fazladır. Bunun 2.6 milyon tonu santrallerden geliyor ve bu da Merkezi Elektrik Dağıtım Dairesini (CEGB) tek başına, Avrupa'nın en büyük kirleticisi yapıyor. Bugüne kadar bunun ciddi etkileri başka ülkelerde hissedildi ama artık İngiltere'de de duyulmaya başlandı. Güney-batı İskoçya bu İngiliz kirliliğinden özellikle etkilendi, fakat Göller Bölgesi'nden başka yerlerde de İsveç'te görülen belirtilerin aynısı açıkça ortaya çıkmaya başladı.

Kirlenmeyi dağıtmak için uzun bacalar yapmak artık çare değil; bu, sadece kirliliğin daha geniş bir alana yayılmasına yol açıyor. Asitlenmiş göllere kireç katmak biraz daha iyi bir yol; Norveçlilerin de-

diği gibi, kanseri iyileştirmek için aspirin almaya benziyor. Fakat santrallerin dışarıya saldığı atıklar, kükürtün, atıkların dışarıya salınmasından önce çıkartılmasına dayanan ve "fırçalama" denen bir süreçle önemli ölçüde azaltılabilirdi. Bu pahalı bir önlemdir ve enerji maliyetlerinde kuşkusuz bir artışa yol açar. Daha uzun dönemli bir çözüm, kükürt diyoksidin yüzde 90'ını yoketmenin yanı sıra, kömürü daha düşük ısıda yakma yoluyla nitrojen oksidin de azalmasını sağlayan ve "akışkan yataklı yakma" denilen yeni bir kömür yakma teknolojisinin geliştirilmesinde yatar.

Pro-nükleer lobisi nükleer gücün geliştirilmesinin çevre açısından en temiz ve en güvenli çözüm olduğunu ileri sürmek için asit yağmuru meselesini kullanıyor. Hiçbir şey bir ekolojisti bu ahmaklık kadar öfkelendiremez çünkü yeşil alternatifin iki temel ilkesinin geçerliliğini doğrulayan tam da asit yağmuru ve nükleer gücün yol açtığı sorunların bileşimidir; bu ilkelerden birincisi enerji korumanın en iyi enerji kaynağı olduğu, ikincisi ise *ancak* daha verimli, düşük enerjili bir ekonominin katı yakıt kirlenmesi sorunlarından kaçınabileceği olgusudur.

CEGB bütün bunlara alışılmış coşkusuyla yanıt veriyor. Eylül 1983'te sorunun bazı yanlarını incelemek üzere 5 milyon Sterlin tutarında beş yıllık bir araştırma projesini ilan etti. Bu hem tipik hem de anlamsız: tipik, çünkü CEGB sorumluluğunu kabul etmekte büyük bir isteksizlik gösterdi, hatta kanıtlar reddedilemez bir hale gelene kadar kendisiyle bir ilgisi olduğunu bile reddetti; anlamsız, çünkü yeterli araştırmalar yapıldı bile ve "bazı ayrıntılar konusundaki kanıtların yetersiz" olduğunu iddia etmek beş yıl mühlet almanın ucuz bir yolu. CEGB patronu Sir Walter Marshall'ın projenin açılışında, araştırma tamamlanana kadar eyleme geçilmeyeceğini ilan etmesi her şeyin üstüne tuz biber ekti.

Bizim boş çabalarımızın tersine, büyük bir kükürtsüzleştirme programını başlatan Almanya, ulaşım araçlarının dışarıya saldığı atığın sıkı bir biçimde kontrolünün 1986'da başlatılacağını ilan etti. Almanya'nın üçte biri, genellikle ladin ve köknar olmak üzere, ormanlıktır ve bunun üçte biri *Waldsterben*'den-orman ölümü-etkilenmiştir. Bu, birdenbire ve ironik bir şekilde endüstriyel kirlenmenin azaldığı bir durgunluk döneminde oldu. Fakat *Waldsterben,* ölmeye başlamalarından yıllarca önce ağaçları zayıflatan tedrici bir kimyasal saldırının sonucudur. Bunun sonucu olan kayıplar tropik ormanların

mahvıyla eşdeğerde olacak; her ikisinin de nedeni farklı şekillerde endüstriyalizasyon sürecinin kendisi. Endüstriyalizmin bazı *gizli* maliyetleri ürkütücü ve dramatik bir şekilde aniden görünür hale geldi.

I. Global Isınma Uyarısı

Çevrenin karşısında bulunduğu tehlikelerin en az ifade edilen ve en az anlaşılan bölümü atmosferdeki karbondioksid oluşumudur. Tehlikeli bir dünya deneyine giriştik. Katı yakıtlar yakıldığında atmosfere karbondioksid bırakılır. Bu konuda bir şey yapabilecek teknolojik kural yok ve günümüz tüketim hızıyla CO_2 konsantrasyonları gelecek yüzyılın ortasında iki katına çıkacak. Bu, önemli ve toplumsal olarak sarsıcı iklim değişikliklerine yol açarak *"green-house effect"*i* başlatabilir. 2°C'lık bir artış Antartika'nın çoğunun erimesi için yeterlidir.

Bir "global ısınma" tehlikesi, bu bölümde söylediklerimin çoğunu doğruluyor. Sürekli olarak bundan *daha* fazla, şundan *daha* çok gibi çözümler arayarak sadece sorunları şiddetlendiriyoruz. *Daha azın* daha verimli kullanılması üzerinde durmak gerek. Bunun dışındaki her şey çağdaş endüstriyalistlerin ve teknolojik tamircilerin yanılsamalarını besleyecektir. Schumacher'in inandırıcı bir şekilde açıkladığı gibi, yanılsamaları gelir ve sermaye arasında bir ayrım yapamamalarından kaynaklanıyor. "Her ekonomist ve işadamı bu ayrımın farkındadır, dikkatle ve incelikle onu bütün ekonomik işlere uygular-sadece gerçekten anlamlı olan yerler dışında: yani insanın yapmadığı, sadece bulduğu ve onsuz hiçbir şey yapamayacağı yenilenemez sermaye."[11]

O zaman çerçevemiz şu: Dünyadaki insanların çoğunluğunun birgün daha yaşama çabası bir azınlığın genellikle savurgan ve düşüncesiz tüketim alışkanlıklarını tatmin etmek için tahrip ettiği bir çevre. Yoksullar gelecek hakkında düşünme lüksünden yoksunlar, zenginlerin ise böyle bir eğilimi yok. Baskılar görünür hale geldikçe daha uygun ekonomik gelişme modellerinin elden geldiğince çabuk benimseneceği varsayılabilir. Fakat endüstriyel kültürümüzün

* Green-house effect: sera etkisi.-Y.n.

11 Schumacher, **Small Is Beautiful**, p. 11.

"zorunlulukları" çoğu politikacının ilgisizliği, ihmali ve görüş yokluğuyla birleşerek ekolojik konuların bütün hükümetlerin öncelikler listesinin en sonunda yer almasını garantiye alıyor. Biz ise bu konuların *bir numaralı* öncelikler olduğuna inanıyoruz-ve işte burada endüstriyalizm politikasıyla ekoloji politikası doğrudan çatışmaya giriyor.

2. BÜTÜN İHTİŞAMIYLA ENDÜSTRİYALİZM

A. İki Kutbun Birleştiği Yerde...

Yeşil politikanın ne sağa ne sola ne de ortaya ait olmadığı iddiası haklı olarak pek çok karmaşaya yol açıyor! Politikayı sadece sol/sağ kutuplaşması terimleriyle düşünmeye alışmış insanlar için yeşil politika da bir yere oturmalı. Oturmuyorsa da oturtulmalı.

Ancak bu iddianın anlaşılması o kadar da zor değil. Sağ politika ve onun temelini oluşturan kapitalizmin ideolojisiyle derin bir uyuşmazlık içindeyiz; sol politika ve onun, komünizmin ideolojisine çeşitli derecelerde bağlılığıyla da derin bir uyuşmazlık içindeyiz. Bu durum pek az seçenek tanıyor, fakat daha az derin de olsa, merkezi politikayla ve onun toplumsallaştırılmış kapitalizm şeklindeki ideolojik karışımıyla da uyuşmazlık içindeyiz. Endüstriyel Çağ politikası, sağı solu, merkeziyle, farklı şeritlerinde farklı, fakat *hepsi* aynı yöne giden araçları olan üç şeritli bir otoyola benziyor. Yeşiller hatanın bu şeritlerden birinin ya da diğerinin seçilmesinde değil, yönün kendisinde olduğunu hissediyorlar. Bizim algılayışımıza göre endüstriyalizm otoyolu kaçınılmaz olarak dipsiz bir kuyuya gidiyor-bu nedenle bizim kararımız ondan kurtulmak ve tamamen değişik bir yol aramak.

Fakat bizim bugünkü politika anlayışımıza, kapitalizm ve komünizmin bir politik yelpazenin iki ucunu temsil ettiği kazılmış. İki kutup uzlaşmaz farklılıklarla o kadar açık bir şekilde ayrılmıştır ki, onları bir araya getirme ihtimali yoktur. Böyle bir görüşe göre, dünya-

nın şu andan itibaren tarihi (ister uzun ister kısa bir süre için olsun) bu iki ideolojinin ayrılığı üzerine temellenmiştir.

Gerçekten de aralarında birçok farklılıklar vardır; toplumsal ve politik örgütlenmede; demokratik ya da totaliter tepkilerinde; ekonomik teori ve pratikte. Fakat şimdilik bunların üzerinde durmayalım. Farklılıklardan çok *benzerliklere* bakalım. Bu yaklaşımların her ikisi de endüstriyel gelişime, üretim araçlarının yayılmasına, insan ihtiyaçlarını karşılamanın en iyi aracı olarak maddeci bir ahlağa ve engellenemez teknolojik ilerlemeye bağlıdır. Her ikisi de artan merkezileşmeye ve büyük ölçekli bürokratik kontrol ve koordinasyona dayanır. Dar bilimsel rasyonalizm bakışıyla her ikisi de, gezegenin fethedilmek için varolduğu, büyüğün kendiliğinden güzel olduğu ve ölçülemeyenin önemsiz olduğu noktasında birleşir. Ekonomi hükmeder; sanat, ahlak ve toplumsal değerler bağımlı bir statüye indirgenir.

Bu bölümde iki şey tartışacağım; birincisi, bu iki hakim ideolojinin arasındaki benzerliklerin farklılıklardan daha önemli olduğu ve aralarındaki diyalektiğin bu nedenle yüzeysel olduğu. Durum bu olunca, benim kolaylık olsun diye endüstriyalizm demeye niyetlendiğim, her şeyi kucaklayan tek bir "süper ideoloji"de birleştikleri öne sürülebilir. İkinci olarak insanların ve gezegenin acımasızca sömürüsünü sürdürmeye koşullanan bu süper ideolojinin kendisinin, karşılaştığımız en büyük tehlike olduğunu tartışacağım. Roszak'ın dediği gibi: "Dünyanın iki ideolojik kampı birbirine saldırıyor; fakat karabasanlardaki karşıtlar gibi tek bir dev biçiminde birleşerek mücadelelerinin yoluna çıkan bütün kişisel hak iddialarını tehdit eden tek bir yıkım gücüne dönüşüyorlar."[12]

Durum buysa, bunun yerine geçirebileceğimiz bir şey olmalı; başka bir süper ideoloji değil (çünkü ideolojilerin kendileri sorunun bir parçasıdır) fakat *farklı bir dünya görüşü*. Yeşil politikanın kendini adama sürecinde olduğu mütevazi olmayan rol budur işte.

*B. Tweedledum ve Tweedledee**

Bir ekolojist için, kapitalizm ve komünizm kahramanları arasın-

12. Roszak, **Person/Planet**.

* Düşman ikizler.-y.n.

dakı tartışma ancak Tweedledum ve Tweedledee arasındakı diyalog kadar yararlıdır. Birçok yorumcu ve politikacının hâlâ bu tartışmayı politikanın her şeyi olarak dikkate almaları endüstriyel "harikalar diyarı"mızın kalıcı yanılgısını göstermeye yarar. Fakat biz de onu dikkate almak zorundayız. Öyleyse kapitalizmin temel ilkelerinden biriyle işe başlayalım: mal ve hizmetlerin sürekli gelişimi ve aynı anda bunların tüketimini sağlama yoluyla, herkes için kazançlı bir iş bulunacak ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli zenginlik yaratılacaktır. Bunun nasıl başarılacağı farklı hükümetlerin sorunudur; fakat, genel düşünce, zenginliğin yukardan aşağı "damlayacağı" şeklindedir.

Bu "damlamak" sözcüğünü her duyduğumda, gıcırtılı masalarda, yedikleri etin yağı çenelerinden süzülerek kolalı örtüler üzerinde göletler oluşturan göbeği yağ bağlamış endüstriyalistlerle onlara bakarak karınlarını hayallerle dolduran süzülmüş, bir deri bir kemik kalmış işçileri gösteren şu 19. yüzyıl karikatürlerini hatırlarım. Uzun ve acı bir mücadeleden sonra gerçekten bir şeyler damladı ve gelişmiş dünyadaki milyonların yaşam standardı buna uygun olarak yükseldi. Fakat damlanın tamamen kuruduğu yerlerde en zenginle en yoksul arasında varolan grotesk eşitsizlikler hâlâ sürüyor.

Son onbeş yıl ya da çok sayıda inceleme bu eşitsizliklerin *yok olmadığını* ve bazı durumlarda daha da arttığını gösterdi. Bu, hem tek tek uluslar içinde hem de uluslararası bir zenginlik dağılımında görülüyor. Birçok açıdan ekonomik gelişme gelir eşitliğini ikame etmeye yaradı; herkes bir şeyler alınca büyük gelir farklılıkları kabul edilir kaldı. Enerji ve kaynak girdileri ucuz ve güvenilir olduğu sürece bu mekanizma iyi çalıştı. Fakat ekonomik büyüme *bir noktada* durağanlaşmak zorunda kalırsa (zamanını tartışmayı bir yana bırakırsak kuşkusuz herkes bu konuda anlaşır) yoksula yardım etmek üzere "damlama"ya dayanmanın ahlâki bir doğrulanması düşünülemez. Bu eşitsiz zenginlik dağılımı yığının en altındakilere bir şey veremeden çok önce kaynaklar tükenecektir.

Kapitalizmin bu temel başarısızlığının yanı sıra sistemin insanların ihtiyaçlarını karşılama tarzında da çok daha sinsi bir çelişki var. Sorunun candamarı, zenginliğin temelde insanların yaptığı iş dolayımıyla dağıtıldığı olgusu. İnsanların çalıştıkları işi yapmalarının tek nedeni bir gelir kazanmak. Bu, ihtiyaç duyduğumuz şeylerin yanı sıra ihtiyaç duymadığımız birçok şeyin de üretilmesi anlamına geliyor. İnsanlar, sadece para kazanma aracı olarak, lüzumsuz şeyler üre-

liyorlar ve onları satın almaları için insanları kandırıyorlar. Sistem işlerse (yani tam istihdama ulaşırsak) esas olarak gezegeni mahvediyoruz; işlemezse (kitlesel istihdama son verirsek) milyonlarca insanın hayatını mahvediyoruz.

Ancak ekonomistler en önemli noktaları gözden kaçırıyorlar; ekolojik düşüş "olumsuz fakat kontrol edilebilir bir dışsallık" olarak düşünülüp ciddiye alınmıyor. Son on yılda ekonomilerin büyümesine ve bu ekonomileri destekleyen biyolojik sistemler arasındaki ilişkinin ciddi ölçüde değişmesine rağmen bu tür umursamazlıklar sürüyor. 1972'de SSCB'nin kitlesel buğday alımları bir kaç ay için dünya fiyatlarını ikiye katladı. 1973'te OPEC petrol fiyatını dört katına çıkardı. İkisi de yaptıkları için ayıplandı, fakat bunlar global bir sorunun belirtileridir, nedenleri değil. Katı nüfus/kaynak oranı gerçeğimize dönmek zorundayız: 1976'da dünya nüfusu 4 milyara yükselmiş, petrolün ve birçok diğer malın kişi başına düşen üretimi *çoktan* zirveye ulaşmıştı.

Bugün bile ucuz petrolün dünya ekonomisi üzerindeki etkisini pek az kimse anlıyor. Ucuz petrol, Keynezyen ekonominin talep-yaratıcı etkisiyle birleşerek refah ve ticarette olağanüstü bir artışı ateşledi. *Building a Sustainable Society*'de (Kendini İdame Ettirebilir bir Toplum Kurma) Lester Brown, uluslararası bir ulaştırma ağı, birçok ülkenin başlattığı güçlü ihracat geliştirme programları ve otomobil ağırlıklı ulaştırma sistemlerinin evrimi yoluyla ucuz petrolün dünya ekonomisini nasıl radikal bir biçimde dönüştürdüğünü çeşitli şekillerde gösteriyor. Her şeyden önce, ucuz petrol, gıda ürünlerinde şaşırtıcı kazançlar elde etmeyi olanaklı kılarak tarımda devrim yarattı. Kimyasal gübreler ve böcek öldürücüler, gıda üretimindeki doğal sınırları yok ederek burada anahtar bir rol oynadı.

Ucuz petrol her ülkede kaynak kısıtlılığını azalttı. Bundan başka, gördüğümüz gibi, petrol rezervleri yavaş yavaş azalmaya başladığında süreç tersine dönecek ve temel biyolojik sistemler üzerinde baskı oluşturacak. İmalat ve endüstride de benzer bir çöküş olacak çünkü petrol dünya endüstriyel üretiminin çoğunun hâlâ kilit girdisidir. Belirtiler şimdiden görülüyor: 1950 ve 1973 arasında dünya ekonomisinin büyüme hızı yılda yüzde 4'le rekora ulaştı; 1979 ve 1982 arasında yıllık yüzde 1,6'ydı. Tek başına bu durum, sürekli hızlı ekonomik büyümenin *hiçbir zaman* sistemin sürekli bir özelliği olmadığını, *hiçbir zaman* doğal düzenin bir parçası olmadığını bize hatırlatmak için yeterlidir.

Fakat bu hızlı ekonomik büyümenin sürekliliği birçok insanın ve mutlaka birçok politikacının tam da inandığı şeydir. Ve büyümeyi sağlamak için daha fazla şey üretilmelidir. Ve daha çok üretmek için daha çok şey tüketilmelidir. İnsanlar ne kadar çok tüketirse o kadar iyidir. Bir ürünün ömrü ne kadar kısa olursa o kadar iyidir. Mesele tüketici için dayanıklı mallar üretmekten çok dayanıklı tüketici üretmektir. Ve bu hedefe ulaşmak için müşteriler en pürüzsüz kazanma ve kullanma devrelerine, tek biçimli, yüzeysel bir kişisel ve toplumsal ihtiyaç anlayışına doğru yönlendirilmelidirler. Tüketim kendi başına bir amaç haline gelir. Pazar doyuma ulaştığında bile süreç durmaz; çünkü aşırı bolluğa ulaşmanın tek yolu herkesi obur yapmaktır. Bize, tüketicinin yönettiği söylenir fakat çevremizdeki yaldızlı materyalizm ağı gittikçe daha da daraldığına göre acaba tüketiciyi kim yönetiyor?

Narindar Singh, küçük fakat olağanüstü okuma kitabı *Economics and the Crisis of Ecology* (Ekonomi ve Ekolojinin Krizi)'deki öfkeli analizinde, "kitlesel üretim endüstriyalizmi ve kitlesel tüketim toplumumuz arasındaki ölüm kucaklaşması"[13] dediği şeyi bana ilk kez gösteren kişi oldu. Kapitalizm talep yaratılmasına dayanır; zenginleşmek amacıyla, sonradan kitlesel işsizlik tehlikesinin önüne geçmek için tatmin etmeye çalışacağı yeni talepler yaratmak zorundadır. Mesele bu olunca kullanıp-atma ekonomisi bunu elde etmenin oldukça etkili bir aracıdır. Fakat ekolojinin mantığı endüstriyalizm mantığının tam karşıtıdır; çünkü tamda "başarma" sürecinde endüstri kendi maddi temelini yoketmenin önüne geçemez. Yüksek tüketim, sonlu bir gezegende sonsuz olarak desteklenemez.

Böylelikle, tam da endüstriyalizmin mantığı tarafından prangaya vuruluyoruz. Kitlesel işsizlikten kaçınmak için daha yüksek düzeylerde tüketim teşvik edilmeli; fakat bundan sonra ortaya çıkacak GSMH artışları ancak tükenebilir kaynakların hızla azalması ve çevremizin bozulmasıyla sağlanabilir. İki rakip dünya görüşümüz ve bu iki görüşün ortaya attığı farklı akılcılık perspektifleriyle birlikte yine başladığımız noktaya döndük. Endüstriyel bir bakış açısına göre, bu şekilde davranmak, savurgan tüketimi ilerletmek, toplumsal

13. Narindar Singh, **Economics and the Crisis of Ecology**, Delhi, Oxford University Press, 1976.

maliyetleri dikkate almamak, çevreyi mahvetmek akılcıdır. Yeşil bir bakış açısına göre bunlar tamamen akıldışıdır, çünkü biz en önemli politik gerçekliğin doğrusunu kabul ediyoruz; *bütün* zenginlik nihai olarak gezegenimizin bitimli kaynaklarından gelir.

Akılcılık üstüne uzlaşmaz perspektifleri kanıtlama olanağını yakınlarda, Durham Üniversitesi'nde ülkenin önde gelen endüstriyalistlerinden biriyle yaptığım tartışmada buldum. Dünya kaynaklarının birçoğunun gerçekten kısıtlı olduğunu isteksizce itiraf ederek, bunu, lisans öğrencilerinden oluşan dinleyicilerini "mezun olmaları ve henüz tükenmemişken o kaynaklar için kararlılıkla rekabet etmeleri gerektiğine" ikna etmek için kullandı. Bu, bildiğimiz bir gerçeği açıkça ortaya koyuyor: bizim bildiğimiz kapitalizm, ekolojik olarak sağlıklı ve insani bir ekonominin önkoşullarını sağlayamaz.

Komünizm de bu açıdan kapitalizmden daha iyi bir durumda değil. Üretim araçlarına kimin sahip olduğuna bağlı olmaksızın, sürekli büyüme ve endüstriyel gelişim arayışı zorunlu olarak gezegeni yıpratacak ve halkı yoksullaştıracaktır. Üretim araçlarının toplumsallaştırılması pek az şeyi değiştirebilir: kapitalizmde günah olan şeyler komünizmde erdem haline gelmez. İster devlete ister özel bir kuruluşa ait olsun pis bir baca her zaman pis bir bacadır. Boris Komarov'un kitabı *The Destruction of Nature in the Soviet Union* (Sovyetler Birliği'nde Doğanın Yıkılışı) SSCB'deki yönetici ve endüstriyalistlerin, Batı demokrasilerinde uygulanan yetersiz kontrol yöntemlerini bile genellikle kullanma gereği duymadıklarını gösteriyor.

Ekolojik bir bakış açısından, komünizm, kapitalizmin başka araçlarla geliştirilmesinden ibarettir. Kapitalizmi "aşmak" kararıyla yola çıkan komünizm ilk olarak, aynı üretim yöntemlerine dayanan ilerleme görüşü, aynı işbölümü ve aynı materyalist konsensüsle onu izlemek zorundadır. Lenin bir zamanlar şöyle yazmıştı: "Komünizm, Sovyet iktidarı + bütün ülkenin elektrifikasyonudur." Bu da bir görüş. Kuşkusuz, komünist ülkelerin tüketime yönelmek gibi bir takıntıları pek yoktur, fakat raporların gösterdiğine göre, bu, tüketime yönelmeye çalışmamış olmalarından kaynaklanmıyor. Birçok komünist ülkede zenginlik ve ayrıcalık konusunda kesinlikle derin bir farklılaşma var. İster Pazar, ister Plan yoluyla düzenlensin, üreti-

min ve tüketimin azami düzeye çıkarılması aynı akıldışı sonuçlara varır. Ve bütün sosyalist ülkeler, aynı kapitalist ülkeler gibi ayrılmaz bir biçimde dünya ticaret sistemine dahil olduklarından, hiçbir sosyalist ülke, kâr ya da değişim için üretim yerine sadece ihtiyaç için üretim idealinin yakınına bile yaklaşamadı. Bu açıdan söz konusu iki kutup aslında hiç de kutup değil, fakat aynı yere çıkan iki yoldur. Artık düşmanlıktan vazgeçen ve endüstriyalist süper ideolojilerinde birleşen Doğulu ve Batılı uluslar gezegeni yoketme yolunda umursamazlıkla ilerliyorlar.

Burada öğrenilecek bazı güç dersler var. Örneğin çevreciler, büyümenin sınırları konusundaki argümanın da sınırları olduğunu anlamakta güçlük çekebilirler. Büyümenin bu sınırlarını göstermek iyi bir şey, fakat, içsel yayılma ihtiyacı ve ürünlerinin çoğunun zehirli niteliği gözönüne alınınca, endüstriyalizmin bu sınırları çiğnemeden varolamayacağını kabul etmek daha zor oluyor. Yan etkileri gemleme çabası sorunla kaynağında uğraşmayı engelliyor ve odak noktasını sözde sorunlar üzerine kaydırabiliyor. Her şeyi yeniden üretmek için büyük şemalar çıkarmak kuşkusuz faydalıdır, çünkü hastalığı tedavi etmek ilerletmekten daha iyidir; fakat hepimizin bildiği gibi hastalığı önlemek tedavi etmekten daha önemlidir. Ekoloji politikasını tanımlayan radikalizm her zaman katı fakat mantıksal sonuçlara varır. Kendini idame ettirebilirlik ve endüstriyalizm birbirini dışlar. Narindar Singh'in dediği gibi, "Hüküm süren düzen kendi yarattığı sorunları çözemez; sadece onları amansız bir biçimde şiddetlendirir."[14] Günümüz toplumunda teknolojinin rolüne biraz daha ayrıntılı olarak baktığımız zaman bu çok açık görülür, çünkü teknoloji içsel olarak dayanıksız üretim ve tüketim modellerini geliştiren pek çok baskının en önemlilerinden biridir.

D. Kimin Seçimi?

Birçok insan teknolojiye karşı değil. O iyi bir şeydir. Teknolojinin bizi nereye istersek oraya götüreceği ve içinde buunduğumuz karışıklıktan kurtaracağı yönünde genel bir kanı var. "Kurallar" ne kadar karmaşık olursa o kadar iyidir. Bu hayranlık bütün politik sınırları aşıyor. Teknolojik gelişmenin güncel eğilimlerine karşı çık-

14. Ibid.

mak, kendini endüstriyel toplumun dışına itmek; bir Luddite,* bir orman adamı, bir Neandertal** olarak etiketlenmek anlamına geliyor. Yeşiller bunun bir sınav olduğunu düşünüyorlar; çünkü biz ağır basan bir görüş gibi görünen "teknolojik determinizm" unsuru (yani yapılması mümkün olan yapılacaktır görüşü) hakkında birkaç soru daha sorma zamanının geldiğini düşünüyoruz. Kararlar geleneksel politik süreçler tarafından değil geçerli teknolojik kapasite tarafından biçimlendiriliyor. Lobi grupları "seçeneğimiz olmadığını" söylüyorlar ve her şey bizim çıkarımıza olduğuna göre telaşa ne gerek var diye soruyorlar.

Neyse ki giderek daha çok insan endişe duyuyor, çünkü modern bilim ve teknoloji endüstriyalizm ideolojisinin en önemli ögeleri. Hâlâ bilimin aslında tarafsız olduğuna, ama giderek artan biçimde, özellikle de toplumumuzda iktidarı kontrol edenler tarafından özel çıkarları desteklemek üzere ideolojik amaçlarla kullanıldığına inanmamızı isteyenler var.Bilim, insanlığın öncelikler sorunuyla başa çıkmaya uygun değildir; daha şimdiden çıkarları pek de tarafsız olarak nitelenemeyecek kişilerce desteklenen, gelişmiş ekonominin en çok kâr sağlayan ayrıcalıklı bir sektörüdür. Bu "teknokratlar", uygarlığın temel ölçüsünün, bilgelik, duyarlılık ya da karşılıklı işbirliği değil teknolojik ilerleme olması gerektiğini kabul ettirdiler. Böylece uzay yarışı sürüyor ve bu arada dakikada otuz çocuk açlıktan ölüyor. Uygunsuz ve yıkıcı teknoloji devi hâlâ yeni yatırımların aslan payını kapıyor. Concorde mu hükmediyor, pekâlâ! Bütün endüstriyel uluslarda militarizmin gelişmesinde en önemli rolü oynayan da bilim.

Teknolojik süpürge sapları kontrolü ele alırken bize de büyücü çırağı gibi seyretmek düşüyor. Bu sürecin kendine ait bir hızı vardır ve onu yavaşlatıp yavaşlatamayacağımız önemli bir politik anlam taşıyan bir mesele haline geldi. *Pentagon of Power*'da (İktidar Beşgeni) Lewis Mumford şöyle yazıyor:

> Batı toplumu en ilkel tabu kadar keyfi olan teknolojik zorunluluk meselesini tartışılmaz bir şey olarak kabul etti. Bize verilen görev artık sadece icatları beslemek ve sürekli olarak teknolojik yenilikler yaratmak de-

* Luddite: Makine düşmanı, makinelerin işçinin zararına kullanıldığına inanan kimse.

** Neandertal: insan türünün binlerce yıl önce ortaya çıkan ilk örneği; ilkel insan.-Y.n.

ğil, ayrıca -insani sonuçlarına bakılmaksızın- sadece sunuldukları için koşulsuz olarak bu yeniliklere teslim olmak[15]

E. Savaş ve Barış İçin Atom

Modern teknolojinin insani sonuçlarının çoğu, çok sayıda yeşil eylemcinin ilgi alanına girer. "Barış için Atom" ve "Savaş için Atom" arasındaki farklılık, bir sonraki mali yılın ötesini göremeyen modern insanın klasik bir niteliğine işaret eder. ABD'de "barış için Atom" programı nükleer teknolojiyi yaymanın aracı olmuştur. (Başkan Eisenhower'ın kahvaltıda yediği tahıldan yola çıkılarak) "Operation Wheaties"* kod adı verilen program, ödenekleri ve nükleer teknoloji eğitimiyle, eksiksiz biçimde, her zamanki piyasa baskısı kullanılarak kabul ettirildi. Bundan otuz yıl sonra, ülkeler birbiri ardına, savaş için atom imal etmek amacıyla barış için ürettikleri atomları kullandıkça nükleer silahların geri döndürülemez bir biçimde yaygınlaşmasıyla karşı karşıya kaldık.

ABD, SSCB, İngiltere, Fransa ve Çin'e ek olarak üç ülke daha nükleer silahlara sahip olmaya ikna edildi: İsrail, Güney Afrika (ilk araştırma reaktörü ABD tarafından sağlandı) ve Hindistan (uzmanlığı ABD'den ve Kanadalı nükleer bilimcilerden öğrendi). Süregiden nükleer teknoloji ihracatı diğer birçok ülkede de gelecekte nükleer silah üretimini garantiye alıyor. Yeni nükleer blokların oluşması gibi ürkütücü bir olasılık söz konusu: İslam bombası (Pakistan, Libya ve İran'ı birleştiren) ya da Güney Atlantik bombası (Arjantin ve Güney Afrika). Gelecekte bu düzeyde bir teknolojiyi geliştirebilecek yirmi ya da daha fazla ülkeden oluşan uzun bir liste de hazır. Birçok ülke nükleer silahların geliştirilmesini yasaklayan ya da nükleer reaktörleri uluslararası gözetim altına sokan anlaşmaları imzalamayı reddetti. Bu da bir süre sonra bu tür bir silah geliştirileceğinin ilanı anlamına geliyor.

Bir reaktör programı bir ülkenin bir silah programı üzerine çalışmak için ihtiyaç duyduğu her şeydir. Nükleer bölünmenin yan ürünü olan reaktör derecesindeki plütonyumun silah için kullanılması *mümkündür* ve 1977'de ABD böyle bir aracı başarıyla denedi. De-

15. Lewis Mumford, **The Pentagon of Power**, London, Secker & Warburg, 1970, p. 185.

* Operation Wheaties: Hareket Buğdayı. -Yn.

nizaşırı ülkelere reaktör satma rekabeti kızıştı; "ben yapmazsam başkası yapar" anlayışı, bu teknolojinin daha fazla yayılmasının istenip istenmediği tartışmasını gölgede bırakıyor ve bu satışları denetlemek üzere alınan önlemler genellikle gözardı ediliyor.

Kısacası nereden gelirse gelsin kâr tatlı ve birbiri ardısıra gelen İngiliz hükümetleri bu gidişi engellemek için pek az şey yaptı. Bizim kendi nükleer reaktörlerimiz Calder Hall ve Chapelcross da bu amaçla kurulan reaktörlere dayanan ilk nükleer silahlar programının bir yan ürünüdür. Bu reaktörlerin ilk kuruluş amacı hâlâ geçerli ama öyle bir gizlilik içinde korunuyor ki, gerçeği bulmak hemen hemen olanaksız. Nükleer reaktörlerimizde ne kadar plütonyum üretildiği bile belli değil. 40 ton kadar çok, 28 ton kadar az olabilir. 12 tonun sivil stokta bulunduğu, 6 tonun Seri Üretici Reaktör'de (FBR) araştırma için kullanıldığı ve 13 tonun araştırma için dışarı satıldığı biliniyor. Geri kalanı FBR programı için tutuluyor (ki bu çeşitli nedenlerle olanaksız) ya da muhtemelen Fransa'ya ya da daha büyük bir olasılıkla ABD'ye, bizim üretebileceğimizden daha yüksek kalitede zenginleştirilmiş uranyum karşılığında satılıyor. ABD'de bu plütonyumun silah için mi yoksa araştırma için mi kullanıldığı akademik bir soru; belki ABD'nin arzı yeterli olduğu için kullanılmıyor, belki de kullanılıyor.

Fakat temel sorun çözülmedi. Reaktörlerimizden gelen plütonyum *bu* ülkede nükleer silah yapmak için kullanılıyor mu? Sizewell, Araştırmasında, CEGB'nin baş politika gözlemcisi John (Taşduvar 'Stonewall') Baker "CEGB reaktörlerinde üretilen hiçbir plütonyumun ne İngiltere'de ne de başka bir yerde silah için kullanılmadığını" iddia ediyor. Fakat bütün kanıtlar bunun tam aksini gösteriyor. Nükleer silahlarımızın bir kısmı ABD'de, fakat çoğu da burada yapılıyor. Bu silahlar için gereken plütonyumun bir kısmı Calder Hall ve Chapelcross'dan bir kısmı da yeniden işlenen eski füze başlıklarından geliyor. Fakat bu iki kaynak, geliştirilmeleri önerilen Trident ve Tornado'yu bir yana bıraksak bile, *varolan* nükleer silah stokları için bile yeterli plütonyumu sağlayamaz.

Daha fazla bilgi ulusal güvenlik nedenleriyle elde edilemiyor. Fakat reaktör plütonyumu silahlar için kullanılmıyorsa bunun ulusal güvenlikle ne ilgisi var? Ne yazık ki böyle sorular sormak giderek daha da anlamsızlaşıyor. Endüstriyel toplumumuzu yöneten "teknolojik zorunluluk", izlemeyi seçtiğimiz -ya da daha doğrusu seçmekten başka şansımız olmadığı söylenen- intihar yolu boyunca hiç-

bir kontrol ve kısıtlamaya izin vermiyor. Çağdaş endüstriyalizmin güçleri hepimize böyle zoraki bir konsensüs dayatıyor ve onu öyle bir sertlikle dayatıyor ki, Orwell'in *Hayvanlar Çiftliği*'nin sonundaki domuzlar ve insanlar gibi, kapitalistler ve komünist dünyanın liderleri birbirinden ayrıştırılamaz hale geliyor. Ve onlar, bizim gibi ne olup bittiğini anlamayan çiftlik hayvanlarına dayanıyorlar. anlasaydık uşaklığımızın sürmesini nasıl sağlayabilirlerdi ki?

3. SAVAŞAN DÜNYA

A. Kim Korkar Büyük Kötü Ayıdan?

Kapitalizm ve komünizm arasındaki benzerlikler için bu kadarı yeterli. Şimdi de farklılıklara dönelim, çünkü Batı'yla, benim "endüstriyalizmin süper ideolojisi" dediğim şeyi paylaşmasına, Doğu ve Batı arasındaki önemli ticarete, süregiden toplumsal ve kültürel ilişkilere rağmen SSCB, kamuoyunda kötü olan her şeyi kişileştiren amansız bir düşman olarak kalır. İki politik ve toplumsal sistem arasındaki sözde uzlaşmaz çelişkilerin, bu sistemlerin her birinde, diğerini yenme arzusu uyandırdığına inanmaya yönlendirildik.

CND ve diğer barış kampanyaları için soruşturma yapan herhangi biri, Rus tehlikesi inancının nükleer silahsızlanmanın önündeki en büyük engel olduğunu anlayabilir. Pek çok zaman, bütün diğer argümanlar kazanıldığında bile, ufuktaki Rus kalabalıklarının ani saldırısı beklentisi insanı tekrar başladığı noktaya döndürüyor. Barış hareketi için kilit sorun, bunun, nesnel bir değerlendirme mi yoksa çeşitli nedenlerle kışkırtılan yersiz bir isteri mi olduğunu anlamaktır. Her iki tarafın yüksek çıkarlarını ve propagandanın kurnaz kullanımını gözönüne alıp burada dikkatli davranmalıyız. Ben, bu konuyla ilgili en iyi kitap olarak gördüğüm Jim Garrison'ın *The Russian Threat*'ındaki (Rus Tehdidi) yetkin çözümlemesine dayanıyorum.

Rus tarihine en üstünkörü bir bakış bile Sovyetler Birliği'nde varolması gereken saldırıya uğrama endişesinin farkına varmak için

yeterli. Sürekli kuşatmalar, tekrarlanan saldırılar (en sonuncusu 20 milyon Rus'un hayatına mal olan Nazi saldırısı) ve bir yalıtılmışlık duygusu Sovyetlerin düşüncesini biçimlendirmiş olmalı. Ne kadar çoksa o kadar iyi biçimindeki eski moda bir inançla, Sovyetler Birliği yoğun askeri harcamalarla en etkili savaş makinasını inşa etti. Batı'nın ya da Çin'in kendisine savaş açacağı inancıyla, savaş korkusuna karşı "fazlasıyla sigorta" yaptı. SSCB'nin Doğu Avrupa'daki rolü bu bağlamda anlaşılmalı. Varşova Paktı ülkeleri onun tampon bölgesini oluşturuyorlar ve SSCB bunun böyle kalmasında kararlı. Bu durumda Pakt'ın temel işlevi, Doğu Avrupa ülkelerinin kendi askeri ve politik yapıları üzerinde kendi denetimlerine izin vermemek. SSCB, dayattığı bu kontrolü, bu ülkeleri, Batı'dan gelecek saldırılardan koruma temelinde gerekçelendiriyor. NATO güçlerinin bugünkü varlığı sadece Varşova Paktı'nda Sovyet hâkimiyetini sağlamak için gereken bahaneyi sunar ve bu yüzden de Sovyetler NATO'ya gönül borcu duymalıdır. Sovyetlerin bu bölgedeki etkisini kaybetmekten daha çok korktuğu hiçbir şey yoktur, çünkü bu, tampon bölgenin kaybedilmesi anlamına gelir. Polonya'daki olaylar bunun SSCB için ne kadar önemli olduğunu gösterdi, çünkü "müttefikleri" Batı'yı yeğlemeye başlarlarsa SSCB'nin ulusal güvenlik anlayışı ne hale gelir?

Afganistan'ın işgali, açıklanması kolay bir şey değil. Bu, Batı'da, Basra Körfezi'ndeki petrol bölgelerini ele geçirmek üzere hazırlanmış büyük bir tasarının parçası olarak gösterildi, fakat Sovyetler Birliği'nin *saldırgan* askeri nedenlerle değil, politik nedenlerle, *savunma* amacıyla hareket etmiş olması daha büyük bir olasılık. Afganistan politikası en iyi durumda ürkütücü derecede karmakarışıktı, fakat geleneksel olarak bağlantısız olan monarşi 1973'te devrildiğinde her şey kaosa dönüştü: SSCB yalnız, sınırlarında daha Batı yanlısı bir ülke olasılığıyla değil, ayrıca kendi Müslüman halkının dengesini bozabilecek gerçek bir tehlikeyle karşı karşıya kaldı. Aralık 1979'da 85.000 askerle Afganistan'a girdi; 1945'ten beri ilk olarak, saldırgan amaçlarla Varşova Paktı sınırları dışına çıkmış oluyordu.

Bu, kuşkusuz korkunç bir hataydı. (Afganistan ateşli bir milliyetçi ülkedir ve onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıllarda İngiltere'yi yendiğine göre Rusları da yenecektir). Fakat SSCB'nin bu istilayı Basra körfezini tehdit etmek için yaptığını ileri sürmek çok saçma, Sibirya'daki henüz kullanılmayan büyük doğal kaynaklarla birlikte Sovyetler zaten dünyanın en büyük petrol üreticisi. Böyle bir düşünce

hüküm süren paronayanın klasik bir örneğidir; gerçekten de Rusların Afganistan'ı işgal etmek için kabul edilebilir bir özürleri yok, fakat Batı'nın tepkisi tamamen yanlış. Bu paranoya SSCB'nın dünyayı ele geçirmek için yavaş yavaş askeri üstünlüğünü kurduğu şeklindeki bir inançtan kaynaklanıyor.

Nükleer silahlar çağında "üstünlükten" söz etmek zaten akıldışı bir yaklaşım. "Fazladan öldürme" kapasitesi o hale geldi ki ABD bütün büyük Sovyet şehirlerini kırk kere yok edebilir ve SSCB aynı şeyi Amerika'ya yirmibeş kere yapabilir. Yine de, sayı oyunları silahsızlanma sürecinin can damarı olmaya devam ediyor. Stratejik düzeyde ABD'nin daha fazla ve yüksek hedef kapasitesi olan füze başlığı var. SSCB'nin başlıkları daha büyük, daha güçlü ve daha fazla taşıma aracına sahip. Orta çaplı nükleer silahlar açısından Sovyetler Birliği sayı olarak biraz daha iyi durumda fakat güç açısından değil. Kısa menzilli savaş alanı silahlarında NATO güçleri önemli bir üstünlüğe sahip. Geleneksel silahlara gelince, NATO ve Varşova Paktı hemen hemen aynı sayıda askere sahip; ayrıca NATO silahlarının kalitesi ve etkililiği bazı kategorilerde sayısal düşüklüğü bol bol telafi ediyor. Nihayet yıllık askeri bütçe konusunda NATO ülkelerinin sürekli olarak ve önemli ölçüde Varşova Paktı ülkelerinden önde olduğu açıktır.

SSCB'nin dünya hâkimiyetine yöneldiği düşüncesi inanılır gibi değil. Sayı, silah ve mali güç olarak kendisini aşan düşmanlarla çevrelenmiş, teknolojik ve ekonomik olarak daha aşağı durumdayken savaş istediği ya da istila planları yaptığı nasıl iddia edilebilir? SSCB'nin Varşova Paktı ülkeleri arasında etkisi zayıfladı, Batı Avrupa'daki Komünist partilerin kontrolünü kaybetti. Afganistan'da eline geçen yalnızca bir harabe, birçok Üçüncü Dünya ülkesinden atıldı ve ancak birkaç görece önemsiz küçük ulusu elinde tutabiliyor. Ruslar çok kötü emperyalistlerdir. Bütün bunlara ek olarak ekonomileri üzerindeki yük ürkütücü; silahlara giden harcamalar onlara ABD'den daha fazla zarar veriyor ve sadece Küba her gün 6 milyar dolara mal oluyor. Çaresiz, Batı'yla ticarete ihtiyaçları var. Sovyetler Birliği, gücünün sınırları anlaşılarak değerlendirilmeli.

Dünyada tek bir gücün hâkim olması anlayışı zaten geçmişte kalmış bir olgu; kuşkusuz Sovyetler Birliği'nin korkunç güçleri var: sert ve nefret verici bir iç sistem, insan hakları konusunda ürkütücü bir sicil; üstelik, komünizmi bütün dünyaya yaymak da isteyebilir. Fa-

kat bununla mücadele etmek için nükleer silahlar yerine ekmek ve İncil'e yatırım yapsak daha iyi ederiz.

B. Soğuk Savaşın İkinci Perdesi

Öyleyse olgular popüler anlayışa uymuyor. Fakat önemli olan da bu popüler anlayış, çünkü iki rakip ittifak, düşmanca tavırlarını sıradan insanların düşündüğü varsayılan şey temelinde destekliyor ve güçlendiriyorlar. Hoşlanalım hoşlanmayalım soğuk savaş yine bizimle birlikte. ***Beyond the Cold War*** (Soğuk Savaşın Ötesinde) adlı broşüründe E.P. Thompson bunun nasıl ortaya çıktığını açıklıyor.

> Soğuk Savaş iki rakip girişimci tarafından 1946 ya da 1947'de sahneye konan bir şov gibi görülebilir. Şov büyüdü büyüdü; girişimciler kontrolü kaybettiler; şov kendi yöneticilerini, idarecilerini, üreticilerini ve büyük bir destekleyici kastı yarattı; bunların sürekliliğinde, gelişiminde doğrudan bir etkisi var. Ne olursa olsun şov devam etmelidir.[16]

Bu demektir ki Soğuk Savaş temel olarak kendi kendisiyle açıklanabilir. Tamamen kendine ait bir hızı vardır; tamamen kendi kendini yeniden üretir. Şovun devam etmesi için NATO atmacaları Varşova Paktı atmacalarını besleyebilsinler diye, kuşkusuz iki düşman olmalıdır. Böyle bir varsayım tamamen akıldışı değildir, çünkü çok ilginç bir pasajda, E.P. Thompson, dışardan bir tehdit geldiği zaman toplumların ne dereceye kadar birleştiklerine değiniyor. Tarihsel olarak, bir düşmanın, bir "öteki"nin tehdidi her zaman toplumsal disiplin ve birleşmeyi teşvik eden oldukça yararlı bir araç olmuştur. ABD, parçalı, çeşitli "ırkların birarada bulunduğu" toplumuyla ancak "özgür dünya"nın lideri olarak toplumsal disiplini sağlayabilir. Sovyetler Birliği ise, çok çeşitli kültürlerden oluşan köhne imparatorluğuyla, ancak "Sosyalizmin kalbi" olarak bu disipline ulaşabilir. Batı'da çoğunluktan ayrılanlar böyle bir süreç sayesinde politikanın kıyısına itilirler; Doğu'da ise acımasızca eziyete ve baskıya maruz bırakılırlar.

Soğuk Savaşı *tamamen* akıldışı kılan, her iki tarafın da iç politikasının sürekli ve zorunlu bir parçası haline gelmiş olmasıdır. Ayrıca, gerçek bir savaşla sonuçlanabilecek -ve geçmişte sonuçlanmış

16. Edward Thompson, **Beyond the Cold War**, London, Merlin Pı 1982, p. 17.

olan- Soğuk Savaş yaklaşımı hâlâ 1940'ların rakip ideolojileri temelinde ortaya koyulmaktadır. Bugünkü silahlarla bu, sadece felakete yol açabilir, çünkü askeri kurumlar büyüdükçe düşmanca tavırlar daha da akıldışı hale gelir. İngiliz kilisesinin raporu, *The Church and the Bomb,* (Kilise ve Bomba) bunu şöyle ifade ediyor: "Karşılıklı olarak kışkırtılan paranoya, düşmanlarının muhtemel davranışlarıyla ilgilenen herkesi körleştiriyor. Saldırı kehanetleri kendi kendini üreten kehanetlerdir."[17]

C. *"Kıyamet Lobisi"*

Şu anda Avrupa tiyatrosunda sahneye konan bu oyunda başrolleri paylaşan yönetmenler, prodüktörler ve oyuncular kimlerdir? Bazıları kenarda kalmayı tercih ederken, diğerleri kolaylıkla tanınabilir ve ben, incelememi Batı'da olup bitenler üzerinde temellendirirsem bunun nedeni Rusların mutlak olarak daha iyi olduklarını düşündüğümden değil, Batı'daki şovu seyrettiğim içindir. Her bir taraf diğerinin aynada yansıyan görüntüsüdür aslında.

Oyundaki ilk iki grup bilim adamları ve "askeri-endüstriyel kompleks" denilen silahlı kuvvetlerle büyük firmalar arasındaki şu sıcak ve rahat ilişkiler demetidir. Silah firmalarının yaptığı iş büyük iştir; Pentagon her yıl büyük firmalara yaklaşık 80 milyar dolar değerinde siparişte bulunur. Fakat tuhaf olan üretilen silahların çoğunun hiçbir zaman gerçekten savaşta kullanılmamasıdır, bunun sonucu olarak ilgili kuruluşların çoğu tehlikeli ölçüde içe dönüktür: onları teşvik eden herhangi bir düşmanı yenme arzusu değil fakat savaş sanatının sonsuz bir biçimde ayrıntılandırılmasıdır. Bir silah sistemi üzerinde çalışma biter bitmez diğeri için çalışmalar başlar ve savunma anlaşmalarına bağımlılaşan bu firmalar için yeni anlaşmalara girme isteği kaçınılmazdır.

"Teknokrasi"nin gücü hiçbir yerde silah üretimi dünyasında olduğu kadar açık değildir. Yeni taslaklar ya da "ilerlemeler" öneren, genellikle generaller ya da politikacılar değil, laboratuvarlardaki araştırmacılardır. Eskiden İngiliz hükümetinin baş bilim adamı olan Lord Zuckerman, şöyle yazıyor: "Sözde askeri ihtiyacı formüle etme sürecini başlatan, savaş alanındaki komutan değil teknisyendir. Yıllar

17. **The Church and the Bomb,** London, Hodder & Stoughton, 1982.

boyunca yıkıcı nükleer güçle askeri kuvveti eşleştiren ve böylelikle birbirine karıştıran odur; bunun sonucunda her iki tarafta da nükleer silah laboratuvarlarındaki insanlar, üzerine yeni bir politik gerçeklikler dizisi inşa edilmesini zorunlu kılan, akıldışı temele sahip bir dünya yaratmayı başardılar."[18]

Teknolojik determinizmin klasik örneği olarak, daha kimse ortada bir sorun olduğunu bile anlamadan ortaya çıkan çözümler genellikle bilimle uğraşan kişilerden ya da kuruluşlardan gelir. Başkan Eisenhower'ın Başkan olarak son konuşmasında açıkça anladığı gibi böyle bir kompleksin kontrolü hemen hemen olanaksızdır: "Büyük bir sürekli silah endüstrisi yaratmak zorunda kaldık... Bunun tehlikeli sonuçlarını anlamak zorundayız. Askeri-endüstriyel kompleksin isteyerek ya da istemeyerek hükümet konseylerinde elde edebileceği haksız nüfuza karşı kendimizi korumalıyız."

Özellikle, Soğuk Savaş oyununa dahil olan üçüncü temel grup olan politikacılar bu "haksız nüfuzu" sağlamlaştırmaya çok istekli oldukları zaman, bunu engellemek "engelleyelim" demek kadar kolay değil. Bugünkü Amerikan yönetimi askeri-endüstriyel kompleksle çok yakın ilişki içinde çalışıyor. Ronald Reagan, ABD'deki anti-Sovyet duygu dalgası zirvedeyken Beyaz Saray'a seçildi. Başkaları için sadece anti-Sovyet gevezelik olan şey Ronald Reagan için İncili Şerifti. Reagan yönetimi, Cenevre silahsızlanma görüşmelerinde ABD delegasyonunun başkanı olan Paul Nitze'den daha kavgacı Soğuk Savaş savaşçılarıyla dolu. 1956'dan beri Nitze, "savaş kazanma" stratejisinin açık bir savunuru. Aynı yıl yayınlanan bir makalesinde şöyle yazıyor: "Bir nükleer savaştan şu ya da bu tarafın kesin olarak galip çıkması olanaklıdır... Üstünlüğümüz ne kadar büyük olursa çıkması muhtemel bir nükleer savaşı akılcı olarak götürme şansımız o kadar büyük olur" (akılcılığın bu özel kullanımını gösterme çabasına girmiyorum).

Kazanılabilir, akılcı nükleer savaş, ilan edilen Karşılıklı Güvencelendirilmiş imha (MAD) doktriniyle hiç uyuşmayan bir strateji. Nükleer savaşın kazanılmaz olduğu düşüncesi caydırmayı geçerli bir strateji kılan olgunun ta kendisiydi. Nitze'nin tutumu, nükleer silahların varlığının, silahlı çatışmanın doğasını her bakımdan değiştirdiği inancını reddetmeye kadar varıyor. Nitze, 1950'lerden beri dü-

18. Lord Zuckerman, **Science Advisers, Scientific Advisers and Nuclear Weapons**, London, Menard, 1980, p. 10.

şüncelerini değiştirmedi, fakat eskiden küçük bir azınlığın bir üyesiyken şimdi, bugünkü yönetim içinde bir çoğunluğun parçası oldu. 1976'da Amerikan dış politikasını yeniden biçimlendirmeyi amaçlayan Güncel Tehlikeye Karşı Komite'nin (CPD) kurulmasına katıldı. Bu komitenin üyeleri arasında Ronald Reagan da vardı.

1980'de seçildikten sonra Reagan-Washington'da "Kıyamet Lobisi" olarak çok iyi tanınan - otuziki CPD üyesini yönetici kadrolarının içine yerleştirdi. Bir süre için Nitze, Stratejik Silahları Sınırlandırma Görüşmelerinin (SALT) baş delegesi oldu (tarihçi Barbara Tuchmann'ın, "Papa II. John Paul'ü kürtaj hakkıyla görevlendirmeye" benzettiği bir atama), fakat SALT II hemen rayından çıktı. Nisan 1981'de Savunma Bakanı Caspar Weinberger, "uzatılmış bir nükleer savaş" yürütme düşüncesini olumlayan planlarını ilan ettiğinde ABD'nin SSCB karşısında nükleer üstünlük kazanması görüşü resmi olarak kabul edildi.

Weinberger'in çalışma arkadaşlarından biri, Savunma Bakan Yardımcısı T.K. Jones'dur. Jones, Ronald Scheer'in, adını "T.K."nın en şaşırtıcı yorumlarından birinden aldığı olağanüstü kitabı *With Enough Shovels*'a (Yeterli Kürek Olursa) çok büyük önem verir. Jones, bir nükleer savaş durumunda "büyük bir çukur kazılmasını, bir çift kapakla örtülmesini ve tepesine üç fit yüksekliğinde pislik atılmasını" öneriyor, "eğer herkese yetecek kadar kürek olursa herkes bunu yapabilir. Pislik yeterlidir."[19] Bu sözler insanı tam anlamıyla ağlatabilir. Bütün duyduklarınıza rağmen işlerin akılcılıkla yürütüldüğüne hâlâ inanıyorsanız, Scheer'in kitabı gözünüzün açılmasına neden olabilir. Paul Warnke (Jimmy Carter'ın SALT başdelegesi) şu yorumda bulunuyor: "Uzatılmış bir nükleer savaş kazanma düşüncesi tamamen çılgınlıktır. İlk kez olarak bu son derece çılgın düşünce Amerikan savunma stratejisinin merkezi olarak ifade edildi."

Sizi bilmem, ama bu beni ürkütüyor. Nükleer silahların sadece, başka bakımlardan sağlıklı bir dünyada ortaya çıkan kötü bir yanlışlık olmadığı giderek daha çok açığa çıkıyor. Bu silahlar, bizim kendimiz için yarattığımız toplum türünün sonucu; düşüncesiz, dikkatsiz, sömürücü bir dünya görüşünün özetidir. Bu silahlara bağımlılığımız, Soğuk Savaşın sadece ürpertici bir belirtisi olduğu kalıcı bir toplumsal hastalık yarattı. Jim Garrison, şöyle özetliyor:

19. Robert Scheer, **With Enough Shovels**, London, Secker & Warburg, 1983.

Soğuk Savaşı bir alışkanlık haline getirdik. Bilim adamları onun için silahlar tasarlıyorlar; firmalar onun için üretip ondan kâr sağlıyorlar; askerlik onun sayesinde ilerliyor ve büyüyor; bilim adamları onu akılcılaştırıyor; strateji uzmanları onun için planlar yapıyorlar. Soğuk Savaş *sayesinde* ortaya çıkan askeri endüstriyel kompleks şimdi Soğuk Savaşı doğuruyor. Soğuk Savaş insanların çıkarına hizmet etmiyor, artık insanlar onun hizmetinde. Ve bütün bunlar bizim eserimiz.[20]

D. Birleşik Krallık Silahları İçin Blues

İngiltere, Soğuk Savaşta kendi payına düşeni yapıyor. Hükümetimiz şu anda bir yılda savunmaya 16 milyar Sterlin -her hafta her erkek, kadın ve çocuk için 5 Sterlin- harcıyor. Bu, GSMH'nin yüzde 6'sı demek; ABD dışındaki bütün ülkeleri kat kat geçen bu tahsisat 1978'den beri gerçek değerlerle dörtte bir oranında artmıştır. 10.000'den fazla şirketin savunma antlaşmaları var; silahlı kuvvetleri saymazsak 700.000 işçi, savunmayla ilgili işlerde çalışıyor. Hükümet bu askeri harcamanın yalnız savunma amaçları için değil, aynı zamanda bir ekonomik politika aracı olarak da önemli olduğunu açıklamaya uğraşıyor. Böyle olduğu için de, bu harcama düşük yatırım oranları, düşük üretkenlik ve daha az iş yoluyla ulusal ekonominin en üretken sektörlerini zayıflatan önlenemez bir felaket oldu. Hükümet destekli Araştırma ve Geliştirmenin (R&D) yüzde ellidördü silah ve savunmaya harcanıyor. Bu oran, Fransa'da yüzde 37, Batı Almanya'da yüzde 10; Japonya'da yüzde 4. Çeşitli sözde yan ürünlere (tükenmez kalemden nükleer reaktöre) rağmen, doğrudan, toplumsal olarak yararlı R&D'lere yatırım yapmaktansa böyle dolaylı teknolojik ilerlemelerden daha çok kâr ettiğimizi iddia etmek için hazırlanan karışık ve anlamsız yazılar pek bol. Ayrıca silah işinin yan ürünleri giderek azalıyor. Artık askeri üretim her şeyden çok ürünün geliştirilmesiyle uğraşıyor ve sonuç olarak uzmanlaşmış silahlar dünyası dışında kalan başka herhangi bir ürünle pek az ilgisi olan aşırı bir teknolojiye dönüşüyor. Sivil standartlara göre askeri üretim genellikle ümitsiz derecede verimsiz. Konut yapımı, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi diğer alanlara yapılan eşdeğerde yatırıma göre si-

20. Jim Garrison, **The Russian Threat**, London, Gateway Books, 1983, p. 304.

lah endüstrisine yapılan yatırımın daha çok iş yarattığı da koca bir yalan.

Silah endüstrisinde çalışan pek çok insan haklı olarak kendini tehlikede hissediyor. Endüstrideki pek çok iş şimdiden kayboluyor ve alternatifler bulmak için hiçbir şey yapılmadığını söylemeye bile gerek yok. Yüzde onbir işsizlik olan bir alanda Vickers tersanesine tamamen bağımlı olarak çalışan Barrow'un akıbeti bu soruna dikkat çekiyor. Trident denizaltılarının bu tersanede yapılacağı ilan edildiği zaman bunun bir ölçüde iş güvenliğini garantiye alacağı zannediliyordu. Fakat en az 10 milyar Sterline malolacağı halde, Trident, modern silah imalatının emek yoğun harcamadan çok sermaye yoğun harcamaya yönelen eğiliminin tipik bir örneğidir ve pek çok insanın işini kaybedeceği kesin.

Silah ticaretinin büyük genel masrafları, bir ihraç pazarının geliştirilmesi zorunluluğu anlamına geliyor, bu da bizi yeniden, sonradan karşılanacak talepleri önceden yaratma şeklindeki eski soruna geri götürüyor. 1983'de dünyaçapında 600.000 milyon dolardan fazla para, silahlara harcandı, bu da oran olarak dakikada 1 milyon dolar demek. Bu ticaretin önemli bir kısmı, bu silahları dış saldırı ya da iç baskı için kullanan, askeri diktatörlüklere yönelikti. Silahlara yapılan sonu gelmez harcamalar Üçüncü Dünya'nın sürekli olarak yoksul kalmasını sağlıyor. Silahlara harcanan çok fazla para ya borç alınıyor ya da ihracattan kazanılıyor. Her iki durumda da yoksul olan kaybediyor. Yoksul ülkelerin övünülen ihracatları genellikle, Batı'daki lüks hayat düşkünlerine ihraç etmek üzere peşin para ile satılan ürünleri yetiştirmek için köylülerin yerlerinden edilmeleri anlamına geliyor. Daha çok borç, borç yükünü arttırıyor, faizler yoksullara değil Batı bankalarına gidiyor. Kaçınılmaz sonuç yoksulluk, muhalefet ve çatışma, bu aşamada, ekonomik iyileştirme programı ve "özgürlük" adına muhalifleri bastırmak için silahlar çok kullanışlı hale geliyor. Ve bu böyle devam ediyor.

1960'dan beri kırkdokuz ülkenin topraklarında yürütülen altmışbeş savaşta en azından 10.700.000 insan öldü; son yirmi iki yılın her gününde 1.330 ölü demektir bu.[21] Militarizmin yol açtığı hasarları ayrıntılandıran dehşet verici sayılar uzadıkça uzuyor: Dünyadaki bilimcilerin dörtte birini oluşturan 500.000 bilim adamı, askeri araştırmayla uğraşıyor; üç hükümetten ikisi bugün sağlık ya da başka

21. **New Internationalist**, March 1983.

şeylerden çok silahlar için harcama yapıyor. Bu problemler akılcı insanın kavrama gücünün çok ötesindeymiş gibi, açıkça görülen ilgi eksikliğini doğrulamak istercesine istatistikler insanları yerlerinden sıçratıyor.

Bu ekonomik ölçüsüzlüğün çevre üzerinde olduğu kadar imgelem üzerinde de önemli bir etkisi var; ne kadar çok "hiç" varsa kafalarımız o kadar uyuşur. Ahlaki olarak nefret verici, ekolojik olarak tahrip edici olan şey, ürkütücü toplumsal ve ekonomik çöküş belirtilerinin, bu ülkedeki yıkıcı kitlesel işsizlik de dahil olmak üzere, katlanılabilir kılınmasını sağlayan aynı kaderci rahatlık sayesinde benimsenerek veri alınmasıdır.

4. EKONOMİNİN ÇÖKÜŞÜ

A. Bir Milyar İnsana İş

İngiltere'deki işsizlik düzeyi, bu ülkenin bugün karşı karşıya bulunduğu en ciddi sorun. Durumun daha iyiye gittiğini ileri sürebilmek için ya cesur bir insan ya da ümitsiz bir politikacı olmak gerekir. 1960'ların ortalarından beri, genel talep düzeyinden bağımsız olarak işsizlik açık bir artma eğilimi taşıyor; bu eğilim yeni teknolojinin hızla uygulanmaya başlamasıyla daha da kötüleşecek. Bu işsizlik gerçekten de "yapısaldır"; endüstriyel toplum yapımızın sürekli bir parçası haline gelmiştir.

Kayıp vergiler ve işsizlik yardımıyla yılda 8 milyar Sterlini aşan bugünkü düzeye ulaşmış işsizliğin maliyeti şimdiden ekonomi üzerinde yıkıcı bir etkiye sahip. Bu sayı gizli toplumsal ve kişisel işsizlik maliyetlerini bile içermiyor. İşsizlik hâlâ önemli bir utanç kaynağı ve birçok araştırma işsizlikle, erken ölüm, hastalık, alkolizm, akıl hastalıkları ve suç işleme arasında sıkı bir bağlantı olduğunu doğruluyor. Bu, sadece dile getirilmeyen kişisel acıya yol açmakla kalmıyor, diğer kaynakların kıt olduğu bir zamanda en değerli üret-

ken kaynağımızın tamamen akıldışı biçimde israfı anlamına geliyor. Hâlâ geçici olarak gelişen bir emek pazarına sahip olmamız, nüfusun yaş yapısı ve bir dizi diğer toplumsal faktöre bağlı olduğu için bu israf zamanla daha da çarpıcı hale gelecek.

Sorunun bütünü bu ürkütücü görünümü bile gölgede bırakıyor. Bugünle 2000 yılı arasında, işgücü gelişmiş ülkelerde yılda 6 milyonla ifade edilebilecek bir nicel artış kaydedecek; fakat azgelişmiş ülkelerde bu sayı ürkütücü bir şekilde 31 milyona varacak.[22] Varolan işsizler ve yeterli bir işe sahip olmayanları da hesaba katarsak, 2000 yılında yaklaşık olarak 1 milyar kişi için iş bulmak zorunluluğundan söz ediyoruz. Fakat her kesimden politikacılar bütün ciddiyetleriyle hâlâ tek çarenin "sorunların kendi çözümlerini beraber getirmeleri" olduğunu ileri sürüyorlar. Ekonomik durgunluk sona erdiğinde, dünya ekonomisinin hiç olmadığı kadar serpilmesini sağlamaya yetebilecek yüksek büyüme oranlarına ulaşabileceğimiz inancı hâlâ geçerliliğini koruyor.

Ekonomik büyüme ile artan üretkenlik arasındaki ilişki bir işsizlik anlayışının odak noktasını oluşturur. İşsizliği azaltmak için gereken büyüme düzeyi konusundaki tahminler, teknolojik değişimi küçümseme eğilimi taşıdıkları ölçüde son derece güvenilmezdir. Olgularla karşılaşmanın bu inatçı reddi, her zaman popüler olan iki yanlış düşünce biçimiyle ifade edilen politik safları oluşturuyor. Bunlardan ilki, yeni teknolojileri rakiplerimiz kadar hızlı ve etkili bir biçimde benimsediğimiz sürece yeni endüstriyel yatırımların çok sayıda yeni iş yaratacağı yanlış inancıdır. Aslında tarıma, araba imalatına, petrokimya endüstrisine ve ekonominin birçok diğer büyük ölçekli sektörüne bakılırsa ürün miktarı arttığı zaman istihdamın hemen her zaman azalma eğilimi taşıdığı görülebilir. Talep düzeyi ister yüksek ister düşük olsun, çalışan insan sayısı pek az değişir. Üretimi ve kârı azamileştirmek için özel yatırım zorunlu olarak emek maliyetlerinde bir düşüşü ve yeni teknolojinin yoğun uygulamasını gerektirir; bu da katkıda bulunduğu büyümenin nominal düzeyleri *ne olursa olsun,* milyonlarca işin kaybedilmesine yol açar.

İkinci yanlış fikir, hizmet sektörünün, fazlalığı massetmek için, son on yılda olduğu gibi, genişlemeye devam edeceği inancıdır. Her şeyden önce, İngiltere'de hizmet sektörü kısmen, sağlıklı bir imalat

22. Kathleen Newland, **Global Employment and Economic Justice**, Washington, DC, Worldwatch Paper 28, 1979.

sektörüne bağlıdır ve açıktır ki, eğer mikroteknolojinin bir etkisi olacaksa başka bir yerden çok hizmet sektöründe olacaktır. Ayrıca Sussex Üniversitesi Politik Bilimler Araştırma Biriminden Jay Garshuny'nin *After Industrial Society: The Emerging Self-Service Economy* (Endüstriyel Toplumdan Sonrası: Ortaya Çıkan Selfservis Ekonomisi) adlı kitabında işaret ettiği gibi, "Eskiden ev *dışından* sağlanan hizmetler bugün ev *içi* üretimle sağlanmaktadır." Gerçekten de bir hizmet ekonomisinden çok bir *self-servis* ekonomisine doğru bir yöneliş var.

Yeni teknolojinin etkilerini bütünsel bir biçimde ve tam olarak kavramak, birçok politikacı için açıkça çok zor olduğu için bu tür yanlış fikirler sürüp gitmektedir. Teknolojik ilerleme geçmişte hep kâr getirdiyse (ki onlara göre getirmiştir) neden gelecekte getirmesin? Bu kontrol edilemez Micawber'ler bugünkü değişim döneminin, varolan modelden radikal bir uzaklaşmayı temsil etmediğini iddia ediyorlar onlara göre bu, sürekli değilse bile devam eden Endüstri Devriminin bir safhasıdır. Bir vampirin önündeki sarmısak gibi, ürkütücü küçük saldırılara karşı kötü kokulu tam istihdam vaatlerini yayarlar. Bu boş sözler hiçbir işlerine yaramayacak, çünkü vampir tarafından lokma lokma yenmek üzeredirler.

Bu politikacılar hiç uyarılmamış da değiller. Bu politik kalıntıların canlı bir suçlaması olan, *Sleepers, Wake! Technology and the Future of Work* (Uykucular, Uyanın! Teknoloji ve Emeğin Geleceği) adlı kitabında Avustralyalı politikacı Barry Jones, ekonomi tarihinde örneği olmayan yeni teknolojilerin kabulüne dahil olan birçok unsuru ayrıntılandırarak, bu dönemi "radikal bir kopuş" dönemi olarak görmemiz gerektiğini güçlü bir şekilde savunuyor. Ve bu ülkede, artan bir ekonomist, sendikacı ve toplumsal eleştirmen kalabalığı emek pazarının gelecek on yılda geçireceği devrimci değişiklikleri belirtiyorlar. Bunun sonuçları korkutucu çünkü, mikroişlemci teknolojisinin yaygın kabulüyle ekonomik durgunluğun etkileri tedavi edilmekten çok kesinlikle daha da kötüleşecek.

B. Bırakın Chips Yiyerek Vakit Öldürsünler

Bu görüş karşısındaki tek ciddi argüman, yeni teknolojilerin, daha sonra daha çok iş anlamına gelecek birçok yeni ürün üretmemize izin vereceği düşüncesidir. Gerçekten de bu konuda bazı potansi-

yeller olabilir ve bilgisayar ve ona bağlı "yazılım" endüstrileri geliştikçe binlerce yeni işin yaratılacağı kesinlikle doğrudur. *Dünya Koruma Stratejisi*'ne İngiltere'nin yanıtı, istihdamın geleceği konusunda enerji korunumu ve biyo-teknoloji gibi sözde "gündoğumu endüstrileri"nin potansiyelini vurgulayan önemli bir bölüm içerir. Fakat bu gelişmelerin herhangi birinin kaybedilen bütün işleri karşılayabilme şansı yoktur. Ayrıca, bu ülkede binlerce kişi hâlâ temel gereksinimlerinin karşılanmasından yoksunken ve dünyada milyonlarca insan hâlâ yiyecek bile bulamazken gereksiz dayanıklı tüketim mallarının keşfedilip piyasaya sürülmesi ve imalatıyla geçici olarak istihdamı arttırmak sadece savaş halindeki insanlık dışı endüstriyel ekonomimizin ahlaki iflasını doğrular.

Toplumun en az vasıflı üyeleri için, gençler ve etnik azınlıklar için iş olanaklarının giderek yok olması, ekonomide, etkileri giderek birikecek, daha uzun dönemli bir değişikliği yansıtır. OECD bile genç insanlar arasında uzatmalı işsizliğin bazı sonuçlarını yorumladı; bu sorunlara bir toplumun beceri ve kaynaklarının azalması ve gençlerin hâkim toplumsal ve politik düzene yabancılaşmaları da dahildi: "Gençliğin istihdamı sorununun Avrupa politikasının en hassas barut fıçısı olduğunu herkes biliyor. Fakat hepimizin merak ettiği nokta, emniyet piminin uzunluğu."

Fakat bütün bunların belki de en önemli sonucu, hâlâ büyük ölçüde farkedilmeden kalan bir şeydir. İşsizlik sorunu aynı zamanda bir *bölüşüm* sorunudur. Bütün endüstriyel ekonomiler zenginliği esas olarak kişinin sahip olduğu işe göre tahsis ettiğine göre, yığınsal işsizlik varolan gelir eşitsizliklerini kabul edilemez bir düzeye çıkartıyor. Hazel Henderson'ın dediği gibi, mikroişlemci emek-değer teorisini nihayet feshetti; insanlara emeklerine göre ödeme yapıldığı masalını savunmanın artık gerçekten hiçbir olanağı yok. İş ile gelir arasındaki bağ koptu".[23] Bir biçimde ulusal kâr payı ya da toplumsal ücret gibi girişimler de dahil olmak üzere, ancak ekonomimizin temel bir yeniden yapılanması, insanların ulusal zenginlikte hakları olan payı almaları vaadini taşıdığı için, ele alınmalı ve geliştirilmelidir."

Bu yüzden mesele, geleneksel istihdam için önemli ölçüde azalan olanaklarla başa çıkmak zorunda kalacağımız bir çağa düzenli bir

23. Hazel Henderson, **Creating Alternative Futures**, New York, Berkley Windhover, 1978.

geçiş sağlamaktır. Bugün yeni teknolojinin girişine karşı durma tercihinin zamanı değildir. "Geliş ya da geber" şiarı teknoloji sarhoşu olan dünyamızda sözcüğün tam anlamıyla geçerlidir. Ayrıca, ekolojik bir bakış açısından, büyük ölçüde azaltılmış enerji ve hammadde girdilerinden, arttırılmış düzeylerde mal ve hizmet yaratabilmenin büyük avantajları vardır.

Peki, politikacılarımızın bunlara yanıtı nedir? Sözü edilen 1 milyar insana hükümet tarafından sadaka dağıtılması konusunda sağın da, solun da kendilerine göre fantazileri var. Sağın fantazilerine göre hükümet bir kez harcamaları, vergilendirmeyi ve enflasyonu yeterince düşürdükten sonra yeniden doğan bir özel sektör hızla gelişerek çok sayıda yeni iş yaratacaktır. Solun fantazisine göre büyük hükümet harcamaları ve yüzde 5 ya da 6'ya varan ekonomik büyüme hızıyla (şaka yapmıyorum, Labour'un *Alternative Economic Strategy**'sine bakabilirsiniz) milyonlarca iş yaratılacaktır-enflasyonda kendi başının çaresine bakabilir. Merkezin fantazisi, basit "eski güzel günler nostaljisine" ve bir süre daha çöküşünü engellemek üzere ekonomimizin paslı tekerleklerine yağ damlatmaya dayanır. Ve bu fantastik türlü yemeğine gerekli ölçüde horgörü de katıldığı zaman "boş zaman toplumu"nun mega-fantazisi ortaya çıkar. "İşin *kendiliğinden* insanlığın varoluşu ya da saygısı için zorunluğu olduğuna inanmıyoruz." Clive Jenkins gibi bir otoritenin sözleridir bunlar. İlerde bu konuya yine döneceğiz.

C. Enflasyon Yaratmak

Enflasyonu açıklamak için birçok mükemmel teori vardır ve çoğu doğru kırıntılarına sahiptir. Hiçbirine savaş açmak istemiyorum, sadece *hangi* teoriyi savunursanız savunun tablonun bütününü göremeyeceğinizi belirtmek niyetindeyim. Enflasyon, ücretlerin ya da para arzının kontrolüyle tedavi edilecek ekonomik bir hastalık olmaktan çok daha derin sorunların bir belirtisidir. Yüksek finans teorisinin şaşırtıcı karmaşıklıklarından bir adım geri gidip basitçe neden yaşamın bu kadar pahalılaştığını sormak yararlı olabilir. Yanıtın ilk adımına göre, her şey çok daha fazla karmaşıklaşmış görünüyor ve bu karmaşıklıklarla başa çıkmak daha pahalı. Bireysel dil-

* Alternatif İktisat Politikası. - Y.n.

zeyde yapay olarak daha yüksek bir yaşam *standardına* işaret eden her tür şey var, fakat gerçekte bu sadece yaşam *maliyetini* yükseltiyor. Her gün evle iş arasında gidip gelen ya da eve hırsızlar için alarm sistemi yerleştiren biriyseniz; haftanın her günü farklı bir elbise giymek, sakinleştiriciler almak ya da bir avukata danışmak gibi şeyler üzerinize ek mali ve psikolojik yükler yükleyerek yaşamın gerçek niteliğini zayıflatan şeylerdir.

Ulusal düzeyde, güncel yaşam biçimimizin toplumsal maliyetleri karşı konulmaz şekilde artıyor. Kazaları tedavi etmek (alkolikler, hapçılar, tutkal koklayıcılar, trafik kazası kurbanları, stres ya da psikolojik hastalık kurbanları), suçları kontrol etmek, topluluk içindeki karışıklıkların sonraki etkilerini hale yola koymak, tüketiciyi korumak ve giderek karmaşıklaşan bürokratik koordinasyonu sağlamak için harcanan GSMH oranı şaşırtıcı bir düzeye ulaştı. Bütün bunların, GSMH'mize (unutmayın ki gerçek refah düzeylerini açıklamak için kullanılır) yapılan pozitif katkılar olarak görülmesine rağmen, gerçek yaşam standardımıza bir şey kattıklarını kim iddia edebilir?

Endüstriyel toplumlar bu toplumsal maliyetlerin şaşırtıcı bir düzenini yaratırlar. Yaşam tarzımızın karmaşıklığı öylesine veri alınır ki, birçok kişi bize dayattığı gizli yükü anlamaz bile. Sıradan bir marulu alın: bir marul yetiştirmek çok masraflı bir iş değildir. Sadece tohumun maliyeti ve kısa bir süre için küçük bir toprak parçasının kirası. Fakat ortalama bir şehirli tüketici için bu, o kadar kolay değildir. İlk olarak marullar çıkartılır, kamyona yüklenir, şehre götürülür, toptancının defterlerinde işlemden geçirilir, perakendeci tarafından alınır, yeniden boşaltılır ve mahalle manavınızın raflarına düzgünce yerleştirilir. Mütevazı bir marulun bile biraz pahalılanmasına hayret etmek için bir neden var mı?

Yaşam tarzımızın yol açtığı pislikleri temizlemenin maliyetleri de var. Çöp toplama ve saklama işi için bir yılda harcanan muazzam miktarlardaki paranın yanı sıra artan kirlenme maliyetleri de endüstriyel hesap pusulasına eklenmeli. Ve ne kadar kirletirsek pahalılık o kadar artar. *Bütün* bu toplumsal ve çevresel maliyetler ekonomistler tarafından "dışsallıklar" olarak niteleniyor. Hesaba bile katmıyorlar bunları, anlıyor musunuz? Oysa bunların *hepsi* üretimin gerçek maliyeti. Bireyler, firmalar, kurumlar, hükümet kuruluşları maliyetlerinin bir kısmını birbirine, "sisteme", çevreye ya da gelecek kuşaklara devrederek dışsallaştırabilirler; fakat bir yerlerde

birileri bunları ödüyor. Sonlu bir gezegende karşılıksız yemek olmaz. Bizim gerçek yaşam standardımız, bu yüzden, toplumsal ve endüstriyel mekanizmamızın maliyetlerini aşağı çekme yeteneğimize bağlı.

D. Azalan Gelirler

Geleneksel ekonomistler, gezegende yaşayan insan sayısıyla, kullanıma açık kaynaklar arasındaki önemli ilişkinin farkına varmayı reddediyorlar. A düzeyinde ekonomi eğitimi yaparken öğrendiğim kadarıyla, bir mal için talep arttığında ya da arz azaldığında fiyatın yükseldiğini gayet iyi hatırlıyorum. İnsanların, bu basit doğrunun hâlâ günümüz enflasyonunun candamarı olduğunu kavrayamamasını kesinlikle anlayamıyorum. Talebin arttığı konusunda tartışma yok; nüfus artışının yanı sıra yaşam standartları yükseldikçe insanların talepleri de artıyor. Ve gördüğümüz gibi kaynaklar azaldıkça ya da elde edilmesi zorlaştıkça birçok malın arzının düştüğü konusunda da tartışma yok. Yükselen gerçek maliyetlerin ve belirli bir yaşam standardını sürdürmek için gereken daha büyük çabanın açıkça ortaya çıkması şaşırtıcı olmamalı. Dünyanın doğal sınırlarına yaklaşıldıkça azalan marjinal gelirler açıkça gündemde.

Ve bu bir Azalan Gelir Yasası sorunudur-ya da daha kolay bulunur bir açıklamayı tercih edenler için altın yumurtlayan tavuğun hemen kesilmesi sorunu. Lester Brown'un ve birçok Worldwatch Papers yazarının sabırla açıklamaya devam ettiği gibi sırtınızı dönüp sorunun yok olmasını bekleyemezsiniz. Bu olmaz; durum çok daha kötüleşir. Ekonomimizi destekleyen biyolojik sistemler üzerine yerleştirilen baskıyı daha önce gördük, Worldwatch Papers 53'de, Lester Brown, üretkenliği arttırma çabasıyla gübre kullanımına tarım toprağının tepkisi örneğini kullanıyor. 1950'ler boyunca her milyon ton gübre, tahıl ürününde 11,5 milyon tonluk bir artışa yol açtı; 1960'larda bu, 8,3 milyona ve 1970'lerde 5,8 milyona düştü.[24] Hâlâ düşmeye devam ediyor. Çok kısa bir süre sonra, gübrenin maliyeti ek üründen elde edilen kârı aşacak, kazanç sıfıra düşecek.

Giderek kötüleşen bu nüfus/kaynak oranına bakarsak, dünya ta-

24. Lester Brown, **Population Policies for a New Economic Era, Washington** DC, Worldwatch Paper 53, 1983.

iebinin, donemsel olarak tarihte olduğu gibi sadece mevcut arz düzeyine değil dünya çapında daha önce hiç yaşanmayan, mümkün olan optimum arz düzeyine ulaştığı güne yaklaşmış olmamız gerekirdi. Bunu fiyatlara uygularsak sonuç ürkütücü olur.[25] Geçmişte, arz talebi karşılamak üzere, gübreler, sulama kanalları ve yeni tarım teknikleri yoluyla arttırılabiliyordu, fakat bu, gelecekte daha zor olacak. Kaynak kullanımında daha büyük bir verimliliğe yol açan teknolojik ilerlemeler genel kalite düşüşünü bazen karşılayabilir, fakat bir noktaya kadar. Bütün dünya kaynaklarında eşzamanlı bir baskı hissedilirken bol bir kaynağı azalan bir kaynağın yerine koyabileceğimizi öne süren teoriler tamamen anlamsızdır.

Aynı şey petrol ve diğer enerji kaynakları ve hammaddeler için de geçerlidir. Enerji arzımızı ve hammaddelerimizi daha düşük nitelikli ya da zor ulaşılır yataklardan elde etmek sürecine giderek -açıkça azalan bir kazançla- daha çok sermaye yatırmak durumundayız. Gereksindiğimiz petrolü ve hammaddeleri çıkarmak için de hep daha fazla enerjiye ihtiyaç var. Son onbeş yılda, SSCB'de bir ton petrolü pompalamia uzaklığı ortalama 650 kilometreden 2000 kilometreye çıktı.[26] Bir yandan, kıyıdan uzak sondaj çok daha pahalı, ayrıca artık Kuzey Denizi'nde keşfettiğimiz ikincil ve üçüncül elde etme teknikleri (su, gaz ya da hava içinde pompalama) maliyetleri çok yükseltiyor. Brüt enerji ve net enerji ayrımına karşıyız. Brüt enerji bizim tarafımızdan hızla içilmeyi bekleyen bütün teorik petrol varillerinden ibarettir. Net enerji bir zamanlar kullanılabilir halde sahip olduğumuzdan gerçekten geri kalandır. Milyonlarca varil petrol gerektiğine göre, net enerji teorik olarak var olan niceliğin bir kısmıdır.

Amerikan "termodinamikçileri" Eugene ve Howard Odum, bütün nükleer enerji girişiminin mutlak olarak ihmal edilebilir bir net enerji miktarı verdiğini hesapladı. Nükleer devrenin (uranyumun çıkarılmasından yeniden işlenmesine, reaktörün kurulmasından nihai olarak yedeğe çekilmesine kadar) her aşamasında başka enerji kaynaklarıyla kapatılan açık o kadar büyüktür ki, ondan elde edilen net kazanç küçük bir elektrik akımından ibaret olur. Bunun bütün sonuçlarını düşünmek için kısa bir yol gitmekte fayda var.

25. Robert Fuller, **Inflation: The Rising Cost of Living on a Small Planet**, Washington DC, Worldwatch Paper 34, 1980.
26. Brown, **Building a Sustainable Society**, p. 120

Nükleer gücün maliyetleri üzerine herhangi bir ciddi tartışmaya girmek, iki kişinin birer bacaklarını birbirine bağlayıp mayın tarlasında geriye doğru koşmalarına benzer. Durumun böyle olması eğitilmiş laik kamunun hatası değildir; suç CEGB'nin bilinçli kamuya hesap verme pratiklerindedir. Bunun sadece yeni bir temelsiz ekoyakınma olduğunu sanmayın. Avam Kamarası Seçme Enerji Komitesi'nin ve Tekeller Komisyonu'nun son raporları, istatistiklerin kötüye kullanımı nedeniyle CEGB'yi azarlıyor ve stratejik düşüncesini ve yanlış tahminlerini eleştiriyor.

Son birkaç yıldır anti-nükleer kampanyanın bütün içeriğinde önemli bir kayma oldu. Diğer kaygılar da sürüyor, ama artık en büyük ilgi odağı *maliyet.* Bunun nedeni açık: şimdiden fazla kapasiteye sahip olduğumuz bir zamanda, hükümetin yüzyıl sonuna varmadan 10 tane 1500 MW'lik (megavat) nükleer reaktör kurmaya kendini adaması. Böyle bir program şaşırtıcı sermaye tutarları gerektirecek; belki de bu ülkenin toplam yatırım kapasitesinin büyük bir oranını temsil eden 30 milyar Sterline ulaşacak.

Nükleer güç maliyetlerinin ayrıntılı bir incelemesine girmenin yeri burası değil. Sadece size uzmanlar önerebilirim; özellikle Walt Patterson'ın kitabı *Nükleer Power* (Nükleer Güç) ve Colin Sweet'in Anti-Nükleer Kampanya (ANC) için yazdığı olağanüstü (ve tamamen anlaşılabilir) broşürü *The Costs of Nuclear Power* (Nükleer Gücün Maliyetleri). Bütün duyduklarınıza rağmen nükleer gücün diğer elektrik kaynaklarının tümünden daha ucuz olduğunu iddia etmek koca bir yalandır. CEGB'nin söylediklerinin pek azı dikkate değer; çünkü rakamları doğruyu mümkün olduğunca gizlemek üzere sayısız biçimlerde değiştirir. Rakamlar genellikle çeşitli gizli yardımları içermiyor ya da enflasyonun maliyetler üzerindeki etkisini göstermiyor. Hiçbir zaman araştırma ve geliştirme maliyetlerini içermiyor, genellikle faiz borçlarını dışarıda bırakıyor ve nükleer artıkların elden çıkarımı ya da nükleer reaktörlerin yedeğe alınmasını dışlıyor (ya da son derece düşük hayali rakamlar veriyor). CEGB'nin bir zamanlar gururlu, şimdi dokunaklı olan sloganı "ölçmek için fazla ucuz"un yerini, şimdi başka bir slogan aldı: "çözmek için fazla derin."

Nükleer reaktörlerin inşasının çok daha pahalı olduğunu hiç kimse tartışmıyor-bunu CEGB bile kabul ediyor! Dolayısıyla nükleer gücün rekabete katılabilmesi için çalışma sürecindeki maliyetleri çok

düşük olmalıdır. Gerçeklik ise bunun böyle olmadığını gösteriyor: çalışma sürecindeki maliyetler neredeyse yapım sürecindeki maliyetler kadar hızlı arttı. Magnox reaktörleri bile (reaktörlerin ilk kuşağı) kömür yakılan istasyonlardan daha pahalıya geldi[27]. İkinci kuşak olan İleri Gaz Reaktörleri (AGR) tarihsel boyutlarda bir felakete yol açtı: 1965'de başlayan bütün program otuzyedi yıllık bir inşaat süresini aştı! Duncan Burn Avam Kamarası Seçme Komitesi'ne yaptığı sunuşta, AGR'nin gerçek maliyetinin 8.700 milyon ile 11 milyar Sterlin arasında bir şey olduğunu tahmin ediyordu. "Bu yatırımın -onbeş yıla yayılan- tek kazancı, dört reaktörü 1976'dan beri tasarlanan kapasitelerinin kabaca yüzde 30'una ulaşan beş istasyon içinde çalışan ikisinden aralıklarla gelen elektrik çıktısıdır."[28] Torness ve Heysham B'deki iki yeni AGR, dünyadaki en pahalı reaktörler olacak. Ve şimdi (Sizewell Araştırması zamanın en büyük sürprizini ortaya atmazsa) AGR'nin inşasından bile daha pahalıya gelecek, korkunç bir güvenliği ve işlem kaydı olan bir reaktör, Sıkıştırılmış Su Reaktörü (PWR) sahibi olacağız. Üç Mil Adası'nın hayaleti, sezdirmeden Suffolk kıvısına vaklasıvor.

Nükleer endüstrinin tam bir çöküşle karşı karşıya olduğu ABD'de bunlardan hiçbirinin gerçekleşemeyeceğini hatırlatmakta fayda var. 1978'den beri yeni sipariş yok, çok sayıda sipariş iptal edilmiş ve birçok yarı yanya tamamlanmış reaktör naftalinlenmiş halde bekletiliyor. 1976'da geriye dönüş başladığında (Üç Mil Adası'ndaki kazadan *önce)* enerji birikiminin artık üretimi durdurmak için yeterli bir düzeye ulaştığı anlaşıldı. Petrol fiyatındaki büyük artışa karşın nükleer enerji, yüksek fiyatı nedeniyle pazarın dışında kaldı. Fakat Amerikalılar, nükleer yöntemlerinin hatalarını artık öğrenmişken biz hâlâ sır saklayan enerji tekeli ve sabit fikirli hükümet baskısıyla nükleer güce bağlanıyoruz.

F. Scylla ile Charybdis Arasında (İki Ateş Arasında)*

Nükleer gücün içerdiği riskler çok büyük-o kadar büyük ki ben

27. Colin Sweet, **The Costs of Nuclear Power**, Sheffield, Anti-Nuclear Campaign, 1982, pp. 39-40.

28. Duncan Burn, Select Committee Report, vol. 4, pp. 1253-4.

* Scylla: İtalyan sahilinde ve Charybdis girdabı karşısında tehlikeli bir kaya. - Charybdis: Sicilya sahiline yakın ve klasik mitolojide kadın canavar olarak şahıslandırılan tehlikeli bir girdap. - Y.n.

kişisel olarak fiyatı *ne olursa olsun* bu ülkede herhangi bir nükleer reaktör görmek istemiyorum. Fakat kuşkusuz birçok insanı tatmin eden maliyet/kâr gerekçeleri benim için artık çok tanıdık bir rasyonalizasyon yöntemi ve bu nedenle.de beni etkilemiyor. Ve bundan etkilenenlere, riskleri göz önüne aldığımızda, ancak ekonomik avantajlar açık bir şekilde gösterilebilirse ilerlememiz gerektiğini söylüyorum. Eğer avantajları gösterilemezse (ki durum böyle gibi görünüyor) niye ilerleyelim? Çünkü onlara *ihtiyacımız* var dediğinizi duyar gibiyim. Enerji açığı ve bütün... Bu tam bir anlamsızlık örneği: bugün enerji açığı *yok* (bugün tüketim toplamı 1973'dekinden az) ve hiçbir zaman onlara ihtiyaç olmadı. Maliyetlerin dondurulması ya da aşağı çekilmesi gibi yetersiz bir duyarlılık taşıyan bir yaklaşımla baksak bile, *talebin yeniden yükselmesi* ihtiyacı asla söz konusu değil. Ayrıca, bütün yapay teşviklere karşın, elektrik, birçok düşük dereceli enerji amaçları için enerji sağlayan araçların en az etkilisi ve en az rekabet gücüne sahip olanıdır. Bütün elektrik ekonomisi saçma bir fanteziden ibarettir. Şu anda, nükleer güç elektriğimizin yüzde 12'sini üretiyor; bu da toplam enerji kullanımımızın sadece yüzde 3'üdür. Hükümetin önerdiği gelişmeyle birlikte bile bu sadece ikiye katlanarak yüzde 6'ya çıkacak. Nükleer gücün petrol ve gaz için bile bir ikame sağlayabileceği düşüncesi çok komiktir.

Kısacası, içerdiği ciddi risklerin ve biz tüketicilerin çok daha fazla ödeme yapmasını (Batı Avrupa'nın enerji bakımından kendine yeterli tek ulusu olarak hâlâ en yüksek fiyatlar bizde) gerektirmesinin ötesinde nükleer enerjiye ihtiyacımız bile yok!

Bu, kelimenin tam anlamıyla bir çılgınlık. Fakat akıl dışı olarak görülen, toplum düzenine aykırı oldukları iddia edilen, hatta bazıları tarafından Kremlin'den maaş alan yıkıcılar olarak tanımlananlar, nükleer enerji karşıtlarıdır. Buradan çıkartılacak en önemli ders, "ihtiyaç" hakkındaki tartışmanın akılcı argüman alanının *dışında* yürütüldüğünün anlaşılmasıdır. Sürekli genişlemeye dayanan dumanlı ufuklarıyla endüstriyalizm taraftarları nükleer gücün geleceğe uzanan yaşam yolu olduğunu insanların aklına soktular. Bu yüzden, zihin bulandırıcı bir mantık sapkınlığı içinde, nükleer gücün daha pahalı olması CEGB'nin sorunu olmuyor; hatta bütün diğer tekellere ve kamu harcamalarının müsrifçe artışına o kadar düşman olan Mrs. Thatcher için bile mesele olmuyor. O halde kararlar ekonomik

kriterlere göre değil, kurumsal ve ideolojik baskının sonucu olarak alınıyor.

Bu, karar alma konusunda akılcılığın tamamen yıkılmasının bir örneğidir. Ekonomik politikanın birçok diğer alanında, geleneksel tüzükler ve teorik açıklamalar gereğinden fazla ağdalı bir dil edindi. Örneğin işsizlik ve enflasyonun birbirleriyle değiş tokuş edildikleri savunulurdu: biri yükselince diğeri düşerdi. Şimdi karşılaştığımız ise yapısal işsizlik (açık ki geçici bir sapma değil) ve yapısal enflasyonun (ne kadar büyük olursa olsun hiçbir mali büyücülükle 'tedavi' edilemeyen) bütün endüstriyel ekonomilerde yan yana var olmasıdır. Eskiden ekonomik büyümenin işsizliğin tek tedavisi olduğu ileri sürülürdü. Bugün ise işsizliğe tam da ekonomik büyümenin *yol açabildiğini* görüyoruz. Geleneksel ekonomiler tamamen çöktü, teorik temeli iflas halinde, pratiği ise dünyanın karşılaştığı alışılmamış sorunları çözmekte yetersiz.

Örneğin, enflasyon konusunda, bütün baskılar sanki geleneksel yaklaşımları mahcup etmek üzere sıralanmışlar: kaynak sınırlamaları, düşen kazançlar, toplumsal maliyetler, kurumsal atalet, insani zayıflıklar ve yapay beklentiler; enflasyonun *içkin* olduğu bir toplumda yaşıyoruz çünkü, bizim refahımız, ancak gezegenin doğal sermayesi pahasına elde edilebilir. Bunun yaşadığımız ülke üzerine etkileri ciddi boyutlardadır. Enerji arzında geçici olarak kendimize yeterli olsak da, yiyecek ve hammadde kaynakları açısından büyük ölçüde dünyanın geri kalan kısmına bağlıyız. Bize karşı güçlenen denizaşırı pazarlarla birlikte, bizim imalat ve hizmet endüstrilerimiz, temel dayanağımızı ithaller yoluyla sürdürmek üzere yeterince yabancı değişim değeri kazanmayı bile başaramayacaktır.

Bütün ekonomik etkinliği destekleyen biyolojik ve fiziksel sistemleri gözardı ederek, çağdaş bir Scylla ve charybdis arasında, yığınsal işsizlik kayası ve sürekli enflasyon girdabı arasında kendimizi süngüledik. Ve Ulysses'nin tersine bizim çıkış yolu bulamama ihtimalimiz var. Yelkenler düzeltilebilir; mesele geminin yönlendirilip yönlendirilemeyeceği. Çünkü zayıf gemimize kuvvet veren yürütücü güç durumundaki endüstriyalizm ideolojisi hem yönümüzü hem de hızımızı kontrolü altına aldı. Böylelikle, o kadar geniş kapsamlı bir yabancılaşma duygusuna yol açtı ki, insanların çoğu ne durumda olduğumuzu bile anlayamıyor, anlayanların çoğu da bu konuda bir şey yapamayacağına inanıyor. Endüstriyalizmin demir pençesi kafalarımızı felce uğrattı ve ruhlarımızı çürüttü.

5. YABANCILAŞMA BİR YAŞAM TARZIDIR

A. *"Üzücü Bir Angarya"*

Marx, ondokuzuncu yüzyılda bu sözcüğü ilk kullandığından beri, "yabancılaşma" popüler bir çözümleme terimi oldu. İçinde yabancılaşmanın bulunduğu bağlamların sayısı çok arttı ve bazıları, bunun, İngilizcenin tipik bir dikkatsiz kullanımının sonucu olduğunu söyleseler de sözcüğün bugünkü tanınmışlığının, yabancılaşmanın ne ölçüde yaşamlarımızın bir parçası haline geldiğini göstermesi açısından dikkat çekici. Ben, sözcüğü insanların, kendileriyle, kendi işleri, kendi sağlıkları, kendi çevreleri ve kendi demokrasilerinin işleyişi arasında hissettikleri başkalaşma duygusunu ifade etmek için kullanacağım.

Bunun en büyük sorumluluğu, artık işlemeyen bir iş ahlakına yüklenebilir. Bugün her ne kadar yırtılmış ve parçalanmış da olsa iş karşısındaki tutumumuzun tarihi oldukça gerilere gidiyor. Eski Ahit'in Tanrısı Bilgi Ağacı'nın meyvesini yedikleri için Adem ve Havva'yı ceza olarak çalışmak zorunda bırakıyor. Bununla, Zeus tarafından yaratılan ilk kadın olan ve kendisine bir gün insan ırkını etkileyebilecek bütün hastalıkları içerdiği için hiçbir şekilde açılmaması gereken bir kutu verilen, Pandora miti arasında ilginç bir benzerlik vardır. Ancak Pandora kutuyu açar ve bütün kötülükler -iş de dahil olmak üzere- etrafa saçılır. İşin Yunanca karşılığı, acı ve ceza kelimelerinin de kökenini oluşturan *ponos*'tur.

Yaşlı dev Calvin'in Pandora hakkında çok şey bildiğini ileri sürmüyorum, ama o da mutlaka işe, kişinin ruh temizliği için katlanılması gereken bir şey, kendini bulmak yerine kendini reddetme tavrı, bir "ceza" olarak bakıyordu. Artık Endüstriyel Devrimin faydacı değerleriyle ustalıkla harmanlanmış bu tatsız geleneğin mirasçılarıyız biz. William Blake'in dediği gibi, işi "üzücü bir angarya" yaptık. Ve bunu en akıldışı yoldan gerçekleştirdik.

Bir yandan, işe kişinin bazı kazanç ve zevklere ulaşmasını sağlayan bir yük, bir bedel olarak bakıyoruz. İş, etkili tüketiciler olarak işe yarasınlar diye insanların cebine para koymanın bir yolundan başka bir şey olmayan zorunlu bir kötülüktür. Yapılan işin doğası, gerçek etkinliğin kendisi konu dışıdır; her şeyden önce iş bir amaca hizmet eden bir araçtır. Fakat diğer yandan, insanlar hâlâ ne *olduklа-*

rına göre değil ne *yaptıklarına* göre değerlendirilıyorlar. Bizim öz saygımız ve diğerlerinin hakkımızdaki düşünceleri genellikle işimize göre belirleniyor. Buradaki en uç tutum, işsiz olmak kötülenirken ne kadar aşağı olursa olsun bütün işlerin iyi görülmesidir.

Bu karmaşık duyguların, yaşlılar, evde oturanlar ve işsizler üzerindeki etkileri çok büyüktür. Çok sayıda insan, kendilerini gereksiz hissederek, emeklilikten çok kısa bir süre sonra ölüyor. İşleri evde olan insanlar, yaşamları herhangi bir gerçek anlam ya da amaçtan yoksunmuş gibi küçümseniyor. İşsiz için bu "toplumsal bir ölüm" biçimine bile varabilir. Bir taraftan kendilerini suçlayarak, zorunlu çalışma ahlakıyla artık var olmayan işleri aramaya zorlanıyorlar. Ayrıca kendilerine dayatılan zorunlu boş vakitten de yararlanamıyorlar, çünkü bugünün dünyasında iş ve boş zaman birbirine bağımlı görülüyor, birine ulaşmak için diğerine ihtiyacımız var.

Bugün "toplumsal olarak sorumlu üretim"den giderek daha çok söz edildiğini duyuyoruz, fakat çevremizin ve yaşam desteği sistemlerimizin yıkımına katkıda bulunurken bir taraftan da zihinsel ve fiziksel olarak binlerce işçiyi mahveden, ekonomimizi belirleyen "toplumsal olarak *sorumsuz* üretim"den yeterince söz edildiğini hâlâ duyamıyoruz. Dolgun maaş "anestezisi", parçalanmış, insani olmayan, yabancılaştırıcı işin yarattığı hasarı karşılayamıyor. Roszak'ın işaret ettiği gibi zenginleştirerek, yeniden yapılandırarak, demokratikleştirerek, merkeziyetten arındırarak böyle bir işi kurmak olanaklı değildir. Çok sık duyulan şu çığlığın -"ne istiyoruz? İŞ! Ne zaman istiyoruz? ŞİMDİ!"- çok dokunaklı bir yanı var. Politikacılar ve şarkıcılar aynı çarpıtılmış hayal dünyasında yaşıyorlar, bunun tek nedeni, tam istihdam çağının artık politikacılardan çok tarihçileri ilgilendirmesi değil, ayrıca söz edilen işin *niteliğine* bu kadar az önem verilirken 'tam istihdam' gibi arkaik kavramların inatla ortaya atılmasının, aydınlık, radikallik ya da sorumlulukla hiçbir ilgisi olmamasıdır.

İş ahlakımız endüstriyalizmin Aşil topuğu haline geldi: ya işin toplumun önemli ve yararlı bir özelliği olmaya devam ettiğini söyler ve maliyetine aldırmadan insanlara ve gezegene işler yaratmaya devam ederiz; ya da işi reddederek alternatifler bulmak zorunda kalırız. Bana kalırsa, açıkladığım nedenlerden ötürü eski iş ahlakından gerçekten kurtulmalıyız; fakat iş kendini tanımlama sürecinin bir parçası olduğuna göre yeni bir iş ahlakı yaratmalıyız-ya da daha doğ-

rusu çok daha eski olan bir başkasını yeniden keşfetmeliyiz. Ve bu, tam da yerleşik partilerin yapmayı reddettikleri politik çağrıdır. Bu partilerin tarihi ve bütün deneyimleri endüstriyel bir yaşam tarzının gelişmesinde köklenmiştir; bundan çıkan yabancılaşma *kendi* eserleridir.

B. İşin Yabancılaşması

Endüstriyel Devrim işin bütün doğasını değiştirdi. Endüstriyel sürecin eşsiz yaratısı olan iş bölümü, bireyin bütün üretim sürecinden sorumlu olduğu ve sadece bir parçasını oluşturmadığı zanaatın yerini tamamen kaptı. Bu, ekonomik ilerlemenin anahtarı olarak selamlandı, fakat aslında yabancılaşmanın önemli bir nedenidir. Bu iş bölümünden kaynaklanan uzmanlaşma, insanların genel bir 'beceriksizleştirilmesi' pahasına elde edildi; yaratıcılık çalışma sürecinden tamamen uzaklaşarak bireyin karmaşık ekonomik sistem boyunca parçalanmasına izin verdi.

Şimdi bildiğimiz gibi iş bölümü vasıfsız ve yarı vasıflı işçinin sonunun başlangıcıydı, çünkü bunun sonucunda ortaya çıkan son derece tekrara dayalı işler kolaylıkla otomatikleşebilirdi. Endüstriyel Devrimin başlangıcından itibaren makinelerin vasıfları arttırmak için değil insanların yerini almak için kullanıldığını hatırlamak gerekir. İnsan emeğinin değeri ve bütünlüğü konusuna pek ilgi gösterilmiyordu. Doğru dürüst geçimini kazanma gereksinmesi, daha büyük üretkenlik ve kâr amacı söz konusu olduğunda hiç dikkate alınmıyordu. İşin kendisi 'daha yüksek amaçlara' bağlanmıştı ve yeni makinelerin doğuşu zaten çarpıtılmış bir iş ahlakına katkıda bulunuyordu. İşverenin ideali işçiler olmaksızın azami ürün elde etmek olduğundan emek asgariye indirilmesi gereken bir maliyet kalemi haline geliyordu. İşçinin ideali de mümkün olduğunca az çalışarak azami geliri elde etmek oluyordu.

Aynı eğilimler bugün de hâkimdir. Bilgisayarlar ve mikrochip türü gelişmeler, yine daha büyük üretkenlik ve verimlilik adına emeğin yerini almak üzere. Böyle bir potansiyele sahip olmasına karşın yeni teknoloji bir özgürlük gücü olarak hizmet etmek yerine, insanların bağımlı hale getirilmelerine izin verilen köleliğin artması tehlikesini taşır. Bilimsel araştırmanın seçicilikle desteklenmesi ve teknolojinin daha seçici biçimde yerleştirilmesi yoluyla emek tasarru-

funa dayalı teknolojinin itici gücü, teknolojiyi bütün toplum yerine kendilerine kâr sağlayacak şekilde yönlendirebilen çok güçlü bir azınlıktan geliyor.

Kitabı *Architect or Bee*'de (Mimar veya Arı), Mike Cooley, dikkatimizi yeni teknolojinin bazı tehlikelerine çekiyor: parçalanmış ya da daha hızlı bir tempodaki işe bağlı olmaktan doğan stres; bütün işi 'vasıfsızlaştırma' eğilimi; bunun sonucu olarak bireysel yaratıcılığın yok edilmesi ve bir sonraki kuşağın becerilerini geliştirmek için gereken araçların yitirilmesi. Cooley, bilim ve teknolojinin toplumda tarafsız güçler olarak işlediği yanılsamasına karşı uyarıda bulunarak, teknolojinin sağlayabileceği (potansiyel) ile gerçekten sağladığı (bugünkü endüstriyel toplumumuzun gerçekliği) arasındaki farkı göstererek, 'kontrol'ün teknolojik değişim için daha büyük üretkenlik hedefi kadar büyük bir dürtü olduğunu açıklıyor.

İnsanların büyük çoğunluğu endüstriyalizmin yol açtığı yabancılaşmanın gerçek doğasını hâlâ anlamıyor. Sorun üretim *araçlarından* ya da üretimin *meyvelerinden* yabancılaşma değil, üretim *sürecinden* yabancılaşma sorunu. Sol yanlış bir noktaya takılıp kaldı. Süreç aynı kalırsa 'üretim araçlarının toplumsallaştırılması' bir anlam taşımaz. Kapitalist ya da komünist bütün endüstriyel sistemlerin özelliği olan bu yabancılaşma, gerçekleştirmek zorunda kalacağımız değişikliklerin kavranmasındaki kilit noktadır.

Bu nedenle, endüstriyel demokrasi ya da işin zenginleştirilmesi üzerine bazı öneriler konusunda dikkatli olmalıyız. Endüstriyalizmin bundan sonraki aşaması böyle kavramların çoğunu açığa alacak, çünkü böyle 'reform'ların üretkenlik açısından kendilerini ödemenin ötesine geçtikleri kanıtlanabilir. Fakat çalışma koşullarındaki ya da katılımdaki bu tür gelişmelerin her biri kendi içinde arzu edilir olsa da endüstriyalizmin taşıdığı aynı zorunluluklarla sınırlanacaktır. Bu gelişmeler sorunun temel nedenine işaret etmeyecekler: Temel neden katı hiyerarşik yapıların ve gerçek katılım için fırsat eksikliğinin getirdiği yabancılaşmadır.

'Post endüstiyel (endüstri sonrası) boş zaman toplumunun kendinden menkul erdemlerini' ileri sürenler konusunda da bu nedenle dikkatli olmamız gerekiyor. İlerlemenin *bütün* işlerin makinelere bırakılmasında yattığı şeklindeki popüler mitoloji de güçlü bir görünüme kavuştu. Böyle görüşleri son derece rahatsız edici buluyorum. 'Economic Possibilities for our Grandchildren' (Torunlarımız için Ekonomik Olanaklar) adlı denemesinde John Maynard Keynes, 'tek-

nolojik işsizliğe' 'geçici bir uyumsuzluk aşaması' olarak yaklaşıyor. 'Bu demektir ki, uzun dönemde insanlık ekonomik sorununu çözecektir..' Dar endüstriyel verimlilik, üretimin rasyonalizasyonu ve kârın azamileştirilmesi anlamında bu doğru olabilir. Fakat diğer açılardan böyle bir 'çözüm', toplumu, sermaye-yoğun işlerde dolgun ücretle çalışan bir azınlık ile giderek daha çok devlete bağımlılaşmak zorunda bırakılan bir çoğunluk arasında kelimenin tam anlamıyla ikiye böler. Böyle bir eğilimin son derece merkezileşmiş, otoriter, korporatif bir devletin gelişimini hızlandıracağı tartışılmaz. Yabancılaşma, toplumun hâkim özelliği olarak kurumlaşacaktır.

C. Çılgın Tedavi

Kendi vücutlarımızdan yabancılaşmamız yirminci yüzyıl endüstriyalizminin en tuhaf yan ürünlerinden biridir. Dünya Sağlık Örgütü, oldukça hırslı bir şekilde sağlığı 'sadece hastalık ve sakatlık yokluğu değil tam bir fiziksel, zihinsel ve toplumsal refah durumu'' olarak tanımlıyor. Bu tip anlayışların politikacılar ve sağlık görevlilerine kadar sızdığına dair kanıtlar pek az olsa da bu tamamen doğru. Bu ülkede hükümet görevlileri, artık her zamankinden *daha fazla* hastanın kabul edilmesi ve birkaç yıl öncesine göre *daha fazla* ayakta tedavi ve acil bakım sağlanması olgularından gurur payı çıkartıyorlar. Ne kadar az sağlıklı olursak Ulusal Sağlık Servisi'nin (NHS) o kadar başarılı olduğu iddia edilebilir. Nihai hedef, galiba hepimizin hasta edilmesi.

Bu terimlerle ifade edilince, NHS'in krizi kelimenin tam anlamıyla kontrol edilemez durumda. Her zaman daha çok harcayacağız ve her zaman daha çok harcama ihtiyacında olacağız. Çünkü, modern tıptaki bütün 'ilerleme', bütün yeni ilaçlar ve etkili yeni teknolojiler, insan vücudu 'mekaniği'nin şaşırtıcı bir şekilde kavranışı; maliyet ve etkililik arasındaki büyüyen uçurum, bütün gelişmiş dünyadaki sağlık bakımında büyük bir krize hız kazandırdı.

Sağlığın öncelikle tıp müdahalesiyle değil, çevremiz ve davranışlarımızla belirlendiği açıktır. Hastalık-sağlık nedenleri toplumun dışında değildir; ondokuzuncu yüzyılda bulaşıcı hastalıklarda görülen hızlı düşüş modern bilimsel tıbbın gelişiminden daha çok, fazla beslenmedeki, sağlık bilgisindeki ve sağlık koruma önlemlerindeki ilerlemelere bağlıydı. Bugün, temel olarak hastalığa sebep olan bir

sosyo-ekonomik sistemde kronik ve soysuzlaştırıcı 'uygarlık hastalıkları'na şaşırmamalı-milyonlarca insanın, stresin, kirlenmenin, ilaçların kötü kullanımının kurbanı olduğu, fazla beslendiği ve yetersiz hareket yaptığı, sigaraya, alkole, kolay yiyeceklere alıştığı, akıl dışı bir işe ve pasif bir boş zamana sahip olduğu bir "uygarlık".

Bütün Batı ülkelerinde, sadece iki hastalık kategorisi bütün ölümlerin üçte ikisinden fazlasının sebebini açıklıyor: kanser, kalp ve damar hastalıkları. Bu ölümlerin pek çoğu zamansız, sadece doğal olarak geç yaşta ölen insanlar söz konusu değil. Kalp damarlarının tıkanması ve inmeler, Avrupa ve Kuzey Amerika'daki ölümlerin yarısının nedenini oluşturuyor. Bu oranın son onbeş yıldır hiç artmamış olması çok ilginç; kuşkusuz, kalp hastalıklarında farklı yaşam tarzı faktörlerinin etkisinin farkına varmaları insanların kendileri için bir şeyler yapmalarını olanaklı kıldı.

Ne yazık ki aynı şeyi kanser için söyleyemiyoruz. Farklı toplumlarda farklı kanser türlerinin tekrarlama oranına baktığımızda çevre faktörlerinin, özellikle de beslenmenin bu hastalıkta çok önemli bir rol oynadığını görürüz. 1977'de ABD Ulusal Kanser Kurumu (NCI) kadınlardaki kanserin yüzde 60'ının, erkeklerdekinin yüzde 40'ının beslenmeyle ilgili olduğunu tahmin etti. Bu durumda hastalığın bu yönüne bu kadar az ilgi gösterilmesi oldukça tuhaf görünüyor. NCI'nin kendisi bile 1 milyar doları aşan yıllık bütçesiyle beslenme araştırmalarına yüzde l'den az harcama yapıyor. Üzücü olan, kanser bilimcilerinin bütün tıp dünyasındaki meslekdaşları gibi "tedavi çılgını" olmaları, kanserin özel bir tedaviyle düzelebilecek tek bir nedeni olduğu varsayımı üzerine çalışıyorlar. Kariyerleri ve itibarları böyle bir yaklaşımla sarılmış. Erken kanser ölümlerinin büyük bir çoğunluğu engellenebilir olduğu halde, engelleme bugünkü kanser kuruluşunun öncelikler listesinin sonlarında yer alıyor.

Çaresizlikle aldatıcı tedaviler aramamızın nedeni modern tıbbın dar kavramsal temeline ya da George Engel'in yazdığı gibi, "vücudun bir makine olduğu, hastalığın, makinenin kırılmasıyla oluştuğu, doktorun görevinin makineyi tamir etmek olduğu" biçiminde görülmesine bağlanabilir. Uzmanlaşmış, yüksek teknoloji tıbbına artan bağımlılık doktorları, bir bütün olarak hastayla ilgilenmeyi unutarak vücudun özel kısımlarıyla ilgilenmeye teşvik ediyor. Modern tıp, sağlığı bir dizi ayrı mekanik fonksiyona indirgeyerek hasta olan insandan çok *hastalıkla* uğraşır görünüyor.

Bu yaklaşımın içerdiği çelişkilere ve saçmalıklara karşın farklı ses-

ler de duymak mümkün. NHS bugün parçalanmış, fazlasıyla merkezileşmiş ve pederşahi bir tarzda yapılanmıştır. Kendi sağlıklarının sorumluluğunu alan bireyler anlayışı hemen tamamen yok oldu. Ne kadar sağlıksız yaşamayı seçersek seçelim, her zaman hemen kullanıma hazır, parlak bir şekilde ambalajlanmış çare mevcuttur düşüncesine dayanarak, doktorların örtük biçimde göz yumdukları şeyi reklamcılar açık bir biçimde sömürürler. Sağlık Eğitimi Konseyi'nin bütçesi, endüstrileşmiş toplumumuzdaki sağlıksızlığın sabit ve giderek daha sofistike olan gelişimiyle karşılaştırıldığında çok önemsiz kalır. Sağlık bakımında kendi kendine yardımın en ateşli uygulayıcıları bile çevre kirliliğinden ya da potansiyel olarak hasar verici kimyasal maddelerin besinlerine karışmasından kaçınmakta giderek daha büyük güçlüklerle karşılaşıyorlar. Endüstriyel toplumumuzun kurbanlarını kurtarmak ya da başlangıçta büyük ölçüde engellenebilir olan hastalık ve sakatlıkları tedavi etmek için her yıl giderek daha ümitsizleşen girişimlere milyarlar harcamayı "sağlık" politikası olarak tanımlamak biraz zor.

D. Parçalanan Topluluklar

Sağlık bozuklukları ve işsizlik, şehiriçi alanlarda en zayıflatıcı etkilerini gösteriyorlar. Çünkü orada toplumsal bakımdan parçalayıcı güçler işsizlikle birleşerek yaşamı pek çok kişi için sefalete dönüştürüyor. Şehirlerimizin pek çoğu bugün üzücü yerler; büyük şehirlerin merkezi alanlarına akan büyük miktarlarda paralara rağmen sorunlar sadece daha kötüleşiyor. Nedenleriyse gayet açık; geleneksel topluluğun ve aile sorumluluğunun yok olması, endüstrinin çıkışı, tamamen beceriksizce yapılan toplumsal planlama.

Büyük toplumsal şehir yerleşimi deneyimi tam bir başarısızlıkla sonuçlandı ve birçok yeni gelişme programı bugün bile yükü ağırlaştırmak üzere sürdürülüyor. Gerçek bütünlüğü ve karşılıklı desteği besleyen toplumsal bağlar parçalanıyor. Her şey ve herkes, akılcılıkla örgütleme girişimi tarafından "bölgelere" ayrılmış: burada yaşa, şurada alışveriş yap, başka bir yerde oyna ve nerede bulursan orada çalış gibi. Birçok geleneksel iş kaynağı köşe bakkalları, küçük dükkânlar, atölyeler, her şey büyük planın bir parçası olarak düşüncesizce yok edilmiş. Yerel ekonominin başlıca dayanağı çökünce dezavantajlı duruma düşen yaşlılar ve işsizler için daha çok sayıda iiı-

san, gettolar oluşturarak dışarı çıkıyor.

Böyle toplumları tam olarak çözümleyemezsiniz bile: toplumsal ilişkilerin böylesine parçalanmışlığı yaşam dokusuna tamamen karşı duruyor. İnsanlar 'kültürsüzleşiyor' ve yabancılaşma düzeyi yükseldikçe şiddete dayalı çatışma ihtimali de yükseliyor. Kitle taşıma sistemleri, kitle kültürü, istatistiksel soyutlamalar ve insanların kitlesel olarak değerlendirilmesi nedeniyle bireyselliği parçalayan şehirde yaşamak zorunda olmak zaten yeterince kötü.

Kuşkusuz planlamacılar, mimarlar, kamu hizmetlileri ellerinden geleni yapıyorlar. Kendi dar kavrayış kalıpları içinde yaptıklarının bir dizi karmaşık soruna karşı tamamen akılcı bir çözüm olduğunu savunabilirler. Fakat bir yerde, insanlarla, insan değerlerinin şu bütün kaotik kültürel paçavralar çorbasıyla, onların tarih duygusuyla, tuhaflıklarıyla, diğerleriyle ilişkileriyle ve her şeyden önce mekân duygularıyla uğraştıklarını unutuyorlar. Bunlar -bir şehrin insani ekolojisi- çağdaş planlamacının mantığında kesinlikle yer almıyor. Ve bu arada, insanlar becerebilirlerse, banliyölere giderler ve işle ev arasında gidip gelen insanların telaşlı koşuşturmasına katılırlar. Şehir yaşamı çöktüğü için insanlar şehri terk ediyorlar, kır yaşamı çöktüğü zaman kırı terk eden insanlar gibi.

Burada da planlamacıların yanıtlaması gereken pek çok soru var. (Tek tek planlamacıları suçlamak istemiyorum, içinde çalışmaya zorlandıkları çılgın sistemden söz ediyorum). Son yirmi yılda kırsal topluluklarımız zayıflaya zayıflaya eriyip tükendiler: tarım işçileri, işgücümüzün sadece yüzde 2.5'ini oluşturarak tükenme tehlikesiyle karşı karşıya olan bir türe dönüştü; gerçek üretkenliği arttırmakta hiçbir etkisi olmadığı kanıtlandığı halde, kontrolsüz bir şekilde daha büyük birimlere doğru yol alındıkça küçük çiftçiler yok oldular. Ulaşım hizmetleri "azaldı"; köy okulları ve postaneleri "istemeden kapandı", çiftlik binaları ve kulübeler boşaldı: ve "Seçme şansımız yok" diyor planlamacılar.

Fakat bu şansa sahipler. Başlangıç olarak yerel koşullara, geleneklere ve deneyime aldırmadan ülkenin her kısmına tek biçimli politikalar uygulama saçmalığını bir yana bırakmalılar. İkinci olarak, kırsal alanları yeniden nüfuslandırmanın tek yolunun, onlara endüstriyel kent toplumunun yoksul kuzenleri olarak davranmaya son vermek olduğunu anlamalılar; öte yandan "kırsal endüstrileşme" ne tür bir ahmaklıktır? Sorun, onlara iş ve serbest çalışma olanakları sağlamak yerine *işler* yaratmakla meşgul olmalarından kaynaklanı-

yor. Kıra karşı tamamen münasebetsiz bir "dokunmama" tavrı içindeler. Kuşkusuz şehir yayılmasını önlemek önemlidir fakat bu kırın sadece tarımsal kullanımı için ayrılması anlamına gelmez. Yüzyıllardır kır, bazıları tarımla ilgili olan fakat pek çoğu olmayan, düşünülebilir her tür etkinlikle uğraşan insanlarla dolup taştı. Planlamanın reddi genellikle "bozulmamış kırlık alanlara haksız giriş" gerekçesine dayandırıldı. Ancak birçok kişinin işaret ettiği gibi, bozulmamış kır, geniş insansızlaşmış çiftlikler, ikinci evler ve turist arabalarından daha fazla bir şey ifade ediyor. Akla gelebilecek her doğal tarzda yaşayan ve çalışan insanlar olmadıkça kır ölüdür.

Son yüzyılda, Disraeli, "muhasebe dairesi görüşü" kırsal sorunlara uygulandığı zaman felaketin kaçınılmaz sonuç olacağını partisine sürekli anlatıyordu. "Tek ulus" felsefesinin önemli bir parçası kır ve kent arasında sağlıklı bir dengeydi. Fakat buna ulaşmak için toprağa bakışımız radikal bir şekilde değişmelidir. Bu ülkede ancak çok küçük bir azınlık tarım toprağına sahip ve onlar çok ayrıcalıklı bir seçkinler tabakasına dönüştüler. Bir arabaya ya da bulaşık makinesine sahip olunduğu gibi toprağa sahip olunamayacağı ekolojistler için açıktır. Toprak bizim *ortak zenginliğimizin* parçasıdır; kendi yaptıklarımızın ürününü elde etmekte serbestsek de dünyayı bu şekilde elde etmekte serbest değiliz. Bugünkü sistem, insanların toprak üzerindeki doğumdan gelen doğal haklarını yadsır ve toprağı topluluğun ve gelecek kuşakların adına korunacak ortak bir miras olarak görerek mülkiyetten çok tasarruf hakkını vurgulayan ekolojik görüşle uyuşmaz. İşleri iyileştirecek yerde kötüleştirebilecek olan fosilleşmiş ulusallaştırma kavramıyla değil fakat radikal *komünal* reform önlemleriyle, toprak sahipliği üzerindeki tekel kontrolüne son verilmelidir.

E. İnsana Aykırı Bir Ölçek

E.F. Schumacher'in *Small is Beautiful* (Küçük Güzeldir) adlı kitabının yayınlanmasından bu yana şeylerin boyutlarına duyulan ilgi yeşil düşüncenin tedirgin insan ruhunu çok derinden etkileyen ögelerinden biri oldu. Endüstriyel kültürlerin, "büyük ölçekli ekonomileri" yaşamın her alanına yayma eğilimi en ateşli endüstriyalistler için bile bir kaygı konusu haline geldi. Fakat bu kaygılar genellikle yapay, çünkü bütün insan etkinliği biçimlerinin büyütül-

mesi ve genişletilmesi endüstriyel bir ideolojinin mantıklı ve *zorunlu* bir sonucu olarak kalıyor. Endüstriyalizmin ideolojisi kitlelerin karşılıklı ilişkisine dayanır-kitlesel üretim, kitlesel tüketim ve insan kitleleri. Sonuç olarak bütün endüstriyel kent ekonomileri, Roszak'ın dediği gibi "duyarsız bir devleşmenin" hâkim olduğu, "gezegen ölçeğinde tek bir toplum olarak donmaya" başlıyor. Endüstriyalizmin yeşil eleştirisinin temel bir unsuru, şeylerin çok büyük olmasının yalnızca insanların çoğunun ihtiyaçlarını karşılamayı başaramamamızın değil, aynı zamanda başarısızlığımızla gezegeni yok etme noktasına varmamızın da başlıca nedenlerinden biri olmasıdır.

Bir uyarı: 12. bölümde göreceğimiz gibi "küçük güzeldir" çok sınırlı bir slogandır ve birçok naif insan tarafından yanlış kullanılmıştır. Sorun sadece nicel terimlerle ifade edilen bir boyut sorunu değildir, *nitelikle* de çok yakından ilgilidir. Boyutları ne olursa olsun, değerimizi yok eden, bizi aktif katılımcılar yerine pasif alıcılar yapan, kendimize güven duymamızı değil bağımlı olmamızı sağlayan, yaptığımız işten ve birlikte yaşadığımız insanlardan bizi yabancılaştıran *şey* çok büyüktür. Her insan etkinliği için uygun bir büyüklük tasarlamaya çalışmak herhangi bir bulutun üzerine oturabilecek melek sayısını hesaplamaya çalışmaya benzer.

Bu uyarıyla birlikte, büyüme konusunda çeşitli evrensel ve biyolojik sınırlara yaklaştığımız zaman, bürokrasilerimizin artan yetersizliği ve düşen performansı tarafından dayatılan bazı kurumsal sınırlara da yaklaştığımız açıkça görünüyor. Bugün bürokrasiler içinde karşılıklı bağımlılık ve karmaşıklık düzeyleri o kadar yüksek ki içlerindeki en yetenekli karar alıcılar bile bunalıyor. Bu karmaşıklığı koordine etmenin maliyetleri çok büyük. Bir örgüt ya da bürokrasi ne kadar büyük olursa o kadar katı ve esneklikten uzak olur; yaratıcı ve çeşitlilik taşıyan düşünce alanı o kadar azalır. Aynı şekilde büyüklüğü arttıkça standartlaşmış, kişiliksizleşmiş işleme yöntemleri insanların yabancılık duygusunu daha da arttırır.

Kısacası, Azalan Getiriler Yasası'nın başka bir uygulamasına da karşıyız: belli bir optimum boyut ya da ölçekten sonra, boyutların daha fazla büyümesinden sağlanacak fazla bir avantaj yoktur. Bundan sonra, *ekonomi dışı* ölçekler hemen ortaya çıkar Bunun çok açık bir gerçek olduğu düşünülebilir. Ancak bürokrasilerin çoğu optimum boyutlarının ne olacağı konusunda herhangi bir kendini gözleme disiplininden yoksunlar. Şu müthiş radyo ve TV dizisi, *Yes Minister*'in (Emret Bakanım) şakayla gösterdiği gibi bürokratik düzen uzlaş-

maya katlanmaz. Boyutun kendisi bir güç, statü ve itibar kaynağıdır; kendini böyle bir bağlamda zayıflatmayı düşünmek bütün hükümet ve iş pratiği yönelişine aykırıdır.

Bugünlerde, bürokrasiler bilgi kullanımına özgü sorunların karşısındalar. Kurnaz öz reklam* retoriğine göre "enformasyon açısından zengin, dinamik bir çağda yaşıyoruz": fakat sıkıntı verici ölçüde "bilgi yoksulu" olarak kalıyoruz. Sadece bilgisayarların büyük enformasyon kayıtlarına sahip olmaları bilginin de orantılı olarak büyümesi anlamına gelmiyor. Bunun demokrasimizin işleyişiyle yakından ilgisi vardır. Bu kadar karmaşık ve "sofistike" bir toplumda neler olduğunu anlayabilen seçmenlerin azalmasıyla birlikte, parlamentoya sadece uzmanlıklarının ürününü resmen onaylayan bir şey olarak bakan uzmanların ve ustaların elindeki bir parlamento, demokratik karar alma sürecimizin niteliğini değerden düşürüyor.

Demokratik karar alma sürecinin yapısı şimdiden yeterince değer kaybına uğradı zaten. İnsanlarla onlara hizmet eden demokrasi arasına bir mesafe koyan yabancılaşma duygusu çok derinleşti. Büyük teknolojik gücümüze rağmen, ya da belki onun yüzünden, insanların çoğu için büyük bir aczin sözkonusu olduğu dönemler bunlar. "Müşfik toplum"umuz o kadar uzak ve kişiliksiz oldu ki yığının dibindekiler sistemin kendilerine ait hiçbir şeyle ilgilenmediğini hissetmeye başladılar.

F. Demokrasi Savunusu

Biçimsel katılım ve *gerçek* katılım arasındaki ayırım konusunda büyük bir memnuniyetsizlik yayıldı. Hemen bütün göstermelik soruşturmalar (Windscale ve Sizewell gibi), planlama işlemlerine ve diğer yerel hükümet etkinliklerine dahil olan sözde "konsültasyonlar"ın çoğu ve temsili demokrasinin pek çok saf'hası biçimsel katılıma örnek olarak verilebilir. Stephen Cotgrove'un dediği gibi "politik sistemin uygunluğu ve onun akla uygun argüman ve tartışmalara açık olduğuna duyulan inanç yıkıldığı zaman dilekçe, protesto ve baskı grubu taktiklerinin sıradan kanalları yetersiz görülmeye baş-

* Kendi kendinin reklamını yapma.-Y.n.

lar."[29] Demokrasının temel amacı tek tek yurttaşlar yönetimde azami söze sahip olabilsinler diye hükümetin, parlamentonun ve onun çeşitli organlarının, kurumlarının ve komitelerinin elden geldiğince halka karşı sorumlu olmasıysa, bu ülkedeki demokrasi birçok konuda başarısız demektir.

Bunların arasında en üzücü olanının, bir partinin parlamentoda elde ettiği sandalye sayısıyla aldığı oylar arasında orantı bulunmaması olduğunu tekrarlamadan edemeyeceğim. Savaş sonrası hükümetlerinden hiçbiri genel seçimlerde seçildiği halde yeterli bir oy çoğunluğunu alamadı oysa buna karşılık birbirini takip eden hükümetler toplumun yapısında ve ekonominin yöneliminde büyük değişiklikler yapmaya giriştiler. Bugünkü hükümet kullanılan oyların yüzde 44'ü ve seçme hakkına sahip olanların yüzde 32'sinin desteği sayesinde parlamentoda sandalyelerin yüzde 61'ine sahip (iletişim araçları bunu muhafazakârlara yönelik bir yakınlaşma olarak nitelendirse de muhafazakâr oylar yüzde 1.6 düştü). Bu eleştirimde kendi "özel davamın" da etkili olduğunun tamamen farkındayım. Bu ülkede bir tür nispi temsil kabul edilene kadar Yeşil Parti'nin büyük ilerlemeler yapmasının olanaksız olduğu doğru. Bununla beraber, politik inancım farklı olsaydı da bugünkü sistemimizin açıkça görülen haksızlığı konusunda kaygı taşıyacağımı belirtmek isterim. Belki o zaman daha az öfkeli olurdum çünkü mesele bugünkü sistemin hepimize büyük zararlar vermesidir; böyle saçma sonuçların yol açtığı güvenilirlik kaybı, uzun dönemde demokrasimizin iyileşebilme olanağını tehlikeye atıyor.

Bizim için, nispi temsilin *yerel* düzeyde geçerliğe kavuşması da çok önemli; bu, yerel kurumlarla merkezi hükümet arasındaki dengeyi düzeltme mücadelesinin temel bir parçası olarak gördüğümüz bir reform. Desantralizasyon konusundaki güzel sözlerine rağmen, solcu olsun sağcı olsun merkezi hükümet işine geldiği yerde yerel demokrasinin güçlerini alaşağı etti. Vergi ve harcama düzeyleri üzerinde o kadar sıkı bir denetim var ki yerel *hükümet* yerine bir yerel *idare* sisteminin biçimlendiğini görmeye başlıyoruz. İngiltere içinde bölgesel (ya da daha doğrusu ulusal) farklılık tanınmıyor ve 1979'da İskoç ve Gal Meclislerini yeniden kurma fiyaskosundan beri, büyük bir alana yayılan mali, yasal ve idari güçlerin yetkilerinin bir kısmı-

29. Stephen Colgrove, **Catastrophe or Cornucopia**, Chichester, John Wiley & Sons, 1982, p. 82.

nı devretmeleri gerektiği konusunda kimseden-yani İngiltere'nin güneyinden-ses çıkmadı.

Bu ülkede, demokrasimizin sağlığı konusunda tamamen haksız bir gönül rahatlığı var. Bunun son belirtisi, birçok adayın seçim sürecini ucuz reklam olarak kullandığı öne sürülerek parlamento seçimi teminatını 150 sterlinden 500 sterline çıkarma kararıydı. Bu çok tehlikeli ve geriletici bir gelişimdir, çünkü aday olarak uygunluğun sahip olunan para miktarıyla belirlenmesi anlamına gelir. Bu durumda, birçok ciddi bağımsız aday gibi, daha küçük ve pek zengin olmayan partiler de seçim sürecinin dışına itilecektir.

Eğer amaç ciddi olmayan adayları vazgeçirmekse aday gösterilme formları için gereken imza sayısını 10'dan 100'e hatta daha fazlasına çıkarmak daha uygun değil mi? Bu, ilgili adayın ciddiliğini daha iyi göstereceğine göre "adaylığa uygunluğun" çok daha yararlı bir kanıtı olacaktır. Evet, bütün imzaları kontrol etmek biraz zaman alabilir fakat bir seçim araçları testi yürütmekten bin kere daha tercih edilir bir şeydir. Bütün muhtemel adayların seçim sürecine katılma yolunun açık ve kolay olması çok önemlidir; böyle olmazsa demokratik işleyişleri anlamsız bularak reddedenlerin kozu güçlendirilmiş olur.

Bütün ülkeler içinde özellikle yaşadığımız ülkenin, demokrasinin dayandığı temel özgürlüklere inanması gerekliliği tuhaf görünüyor. Polisin ve güvenliğin şimdiden bilgisayarlar ve elektronik gözetimle donatıldığı ve telefon dinleme sisteminin büyük ölçüde gerçekleştirildiği biliniyor. Endüstriyel sistemimiz daha tehlikeli, daha karmaşık, daha yabancılaştırıcı hale geldikçe üzerinde kontrol sahibi olmak için alınan önlemler de daha otoriter olma eğiliminde. Nükleer silahlara ve nükleer güce ikili bağımlılığın devlet otoritesi ile birey hakları arasındaki dengeyi bozduğu çok açık. Bir "plütonyum kültürü" başka şans tanımıyor; 1976'da atomik yetkililerin doğrudan kontrolu altında, nükleer binaları korumak üzere özel bir jandarma kuvveti kuruldu. Bu kuvvet ayrıca "muhalifleri", nükleer gücün daha fazla gelişmesini engellemeye çalışanları soruşturma emri aldı. Mesele şu ki plütonyum *ancak polis* devleti yöntemleri ile korunabilir; sivil nüfus arasında istihbarat toplama ve sivil özgürlüklere yapılan diğer tecavüzler böyle bir çerçevede zorunlu ve akılcı önlemler olarak görülür. Çiçekler Raporu, plütonyum ekonomisi geliştirmenin, temel özgürlüklerin kaybını "kaçınılmaz" kılacağını tam bir açıklıkla ortaya koydu.

Demokrasiyi savunmak için aynı zamanda yurttaşların bireysel

haklarını da savunmak gerekir. Bu da iki hayati reform gerektirir: birincisi, şimdiki hükümetin, acıklı asgari yaşam girişiminden çok daha ileri gitmesini gerektiren geniş bir Veri Koruma Kanunnamesi'dir; ikinci olarak bakanların ve tüm bölümlerin Resmi Sırlar Yasası'nın arkasına saklanmasını önlemek için, ülkede gerçek bilgilenme özgürlüğünün sağlanmasıdır. Bu sadece yasanın 2. kısmının yol açtığı ara sıra ortaya çıkan skandallar sorunu değil; 1984 Bilgilenme Özgürlüğü Kampanyası gizliliğin ne dereceye kadar endüstriyel toplumumuzun *her* yönüne sızdığını açığa çıkardı. Örneğin Dünya Dostlarının Kampanya için yeni bir raporu, bu ülkede çevre koruması için gerekli yolun, endüstri tarafından istenen ve hükümet tarafından desteklenen kabul edilemez gizlilik düzeyleri nedeniyle engellendiğini gösteriyor.[30] Bu engellerin gerisinde bir çürüme ağı, yetersizlik ve kamu güvenliği ile bireysel haklara ilgisizlik yatıyor-bu, sıradan insan ile bizi koruduğunu ve temsil ettiğini iddia eden sistem arasındaki kopuşun daha güçlü bir kanıtıdır.

6. RUHSUZ BİR SİSTEM

Toplumumuzun kalbindeki ahlaki ve tinsel boşluğu besleyen yabancılaşma gerçekten de bir yaşam tarzı oldu. Endüstriyalizm politikanın tekerleklerini döndüren hâkim ideolojidir fakat bu, tek başına karşılaştığımız global düzensizlik durumunu açıklayamaz. Bana kalırsa Fritz Schumacher bu konuda *gerçek* bir radikal, çünkü endüstriyalizm eleştirisi, insanların çoğunun yaşamında tinsel bir boyutun kaybolmasından duyduğu kaygıdan kökleniyor. Bir tür tinsel destek olmadıktan sonra ekonomik zorunluluklarla her gün sıkıştırılan ve materyalizmin zevkleriyle baştan çıkarılanlar için pek az umut görünüyor.

Schumacher'in denemesi, "Peace and Permanence'dan (Barış ve Süreklilik) başka bir yerde bunun bu kadar iyi ifade edildiğini gör-

30. Campaing for Freedom of Information, **Protecting the Polluter, Secrets File No. 2, 1984**

medim. Bu denemede ortalama Batı hükümetinin bakış açısı ya da nihai amacından geri kalan pek az şey de yerle bir ediliyor. Çünkü hâlâ barışın en emin temelinin evrensel refah olacağı hemen hemen evrensel olarak savunuluyor: barışa giden yol bolluğa giden yoldur. Schumacher şöyle yazıyor, "Barışın temellerinin, modern anlamda, evrensel refah tarafından atılmayacağını öne sürüyorum çünkü ulaşılabilse bile böyle bir refaha ancak, insan doğasını, zekayı, mutluluğu, huzuru ve böylelikle insandaki barışseverliği yok eden hırs ve kıskançlık gibi dürtülerin geliştirilmesiyle ulaşılabilir.[31]

Bu basit fakat benim için zorlayıcı olan anlayış birçok politikacı ve tinsel yazarın yapıtlarında uzun ve güçlü bir geleneğe sahip. Schumacher'in durumundaki özel dürtü J.M.Keynes'in daha önce sözünü ettiğim makalesi *"Economic Possibilities for Our Grandchildren"*'dır (Torunlarımız için Ekonomik Olanaklar). Burada Keynes bütün ekonomik problemlerimizin çözüleceği bir zamana değinir.

> Bir kez daha amaçları araçlar dan daha değerli göreceğiz ve yararlıyı değil iyiyi tercih edeceğiz. Fakat dikkat! Bütün bunların zamanı henüz gelmedi. En azından bir yüzyıl daha kendimize ve herkese güzelin çirkin ve çirkinin güzel olduğunu iddia etmeliyiz; çünkü çirkin yararlıdır ama güzel değildir. Hırs, tefecilik ve tedbirlilik bir süre daha tanrılarımız olmalı. Çünkü ancak onlar ekonomik zorunluluk tünelinden gün ışığına çıkmamızı sağlarlar."[32]

Bunlar ürpertici sözler. Bu, kendileriyle genellikle kamu platformlarını paylaştığım, karşımızda duran ekolojik krizin ciddiliğini kabul etmek zorunda kaldığı halde hâlâ bunun bugünün değil, geleceğin sorunu olduğunu iddia eden insanların büyüklük taslayan hor görülerini hatırlattı bana. Gelecekteki ekonomik ilerlemeye ancak "hırs ve kıskançlık" gibi güçlü insan itkilerinin geliştirilmesiyle ulaşılabilirse, *Armageddon*'a ulaşan yol gerçekten de altın döşeli olacak. Yalnızca bir kaç kişi için.

---

31. Schumacher, **Small Is Beautiful**, p. 26.

32. J. M. Keynes, 'Economic Possibilities for our Grandchildren', in **Essays in Persuasion**, Lond, Macmillan, 1931.

* Armageddon: Kitab-ı Mukaddes'te yargı gününde iyi ile kötü arasındaki nihai savaşın yapılacağı yer.-Y.n.

Yeşil Parti'deki sekiz yılımın belki de en acıklı deneyi, ittifakın bando arabasının huzursuzluk içinde teklemeye başladığı dönemde, 1981 Croydon Kuzey-Batı ara seçimlerinde yaptığım anlaşmalardı. Avrupa parlamentosunu Üçüncü Dünya meselelerini daha ciddiyetle ele almaya yönelten İtalyan Radikal Partisi'nin başarılarından coşkulanarak kampanyamızı dünya yoksulluğu ile silah harcamaları arasındaki bağlara dayandırmaya karar verdik. Broşürümüz sıradan seçim broşürlerinden çok farklıydı; seçim kampanyamız mükemmeldi; basın ilanlarımız her zamankinden daha kötü değildi ve sözcüklerden çok eylemleredayanmak için,bütün seçim süresince "kampanya takımı" asgari Üçüncü Dünya beslenmesiyle yaşadı. Tam olarak 155 oy aldık.

Bunların hepsi saflık gibi görünebilir; geriye bakınca muhtemelen öyleydi de. Her şeyden önce Croydon seçmenlerine gözlerini biraz İngiliz politikasının bayağılıklarından kaldırmasını istemek için *biz* kim oluyorduk? Beni rahatsız eden aldığımız oy sayısı değildi artık buna alışmıştım ama beni dehşete düşüren cehaletin ve katıksız ilgisizliğin düzeyiydi. Seçim kampanyası benim her zaman söylediğim şekilde her şeyin mazoşist bir ispatına dönüştü: Politika, "benim işime yarayan bir şey var mı?" sorusunu yanıtlamaktan başka bir şey ifade etmez. Croydon seçmenleri (başkalarından daha iyi ya da daha kötü olduklarını sanmıyorum) için Üçüncü Dünya diye bir şey yoktu.

Bu zorlu bir dersti ve ben hâlâ onunla birlikte yaşamayı öğrenemedim. Bazen pragmatist de olsak, Üçüncü Dünya sorunlarına sırtını dönmek yeşiller için mümkün değildir. Herhangi bir politikacının arzulanan bir gelecek "görüşü"nün, birçok kişinin böylesine aşağılanmasını nasıl destekleyebildiğini anlayamıyorum. Bunların hepsi bin kere belgelerle kanıtlandı: Dünya nüfusunun kuzeydeki (Çin hariç) ülkelerde yaşayan dörtte biri toplam dünya kaynaklarının yüzde 80'ini tüketirken, güneyde yaşayan dörtte üçlük nüfus, kaynakların yüzde 20'sini tüketiyor; 800 milyon insan "insanın makul tanımının altında kalan kötü beslenme, cehalet ve hastalıkla nitelenen bir yaşam düzeyi olarak" beliren "mutlak bir yoksulluk" içinde yaşıyor. İnsanlığın temel sorunu çok basit: bir azınlığın gemlenemeyen refahı her zaman yükselirken, çoğunluğun amansız sefaleti veri alınıyor. Bu dayanılmaz bir haksızlık olmaktan öte ekolojik ola-

rak dayanıksızdır ve içinde kıyametin tohumlarını taşır. Bir azınlığın ihtiyaçlarını, ancak milyonların hayatta kalma şansını bile yadsıyarak karşılamayı başaran bir sistemde tamamen akıldışı bir şey vardır. Böyle bir sistemin "temel meşruiyet" dayanağını kaybettiği söylenebilir.

Geleneksel "himaye" anlayışının eylemi, Üçüncü Dünya'daki ülkeler için daha büyük ihraç pazarları oluşturmak ve daha büyük oranda GSMH'nin yardıma ayrılmasını sağlamak yoluyla Üçüncü Dünya'nın gelişmesinin, kuzeydeki hızlı ekonomik büyümeye bağlı olduğu görüşünden kaynaklanır. Bize göre bu yaklaşım hemen hemen *hiçbir şey yapmamak* kadar kötüdür. Üçüncü Dünya ülkelerinde yoğun yatırım yoluyla, onların gelişmesine yardım ettiğimiz efsanesinin hâlâ varolması şaşırtıcı. Gerçekte, böyle koşullarda bu ülkeler daha çok *az* gelişmişliğe itilmektedirler.

B. Toptan Soygun

Yıllar geçtikçe, rakamlar, kabaca yabancı yatırım kârlarının yatırımcı ülkeye geri dönmesiyle gelişmiş dünyanın, Üçüncü Dünya'ya verdiğinden çok ondan aldığını açığa çıkarıyor. Bütün sömürgecilik döneminde olduğu gibi, Üçüncü Dünya kaynaklarına yoğun biçimde el konulmadıkça bolluk düzeyimizi korumamız olanaksız. Bu süreç bu arada birçok Üçüncü Dünya ülkesinin yaşam standartlarında mütevazı gelişmeler yapmasına izin verebilir; uçurumu hiçbir zaman kapatamazlar ama daraltabilirler. Ancak bu, rahatlatıcı teselliye bile sahip değiliz. GSMH'deki önemli ilerlemeler ve büyüme oranlarıyla birlikte bile Üçüncü Dünya ülkelerinde yol açtığımız gelişme türünün felaket getirici olduğu kanıtlandı. Bir Dünya Bankası raporuna göre "son otuz yıldır ekonomik büyüme cesaret verici olduğu halde, halkın büyük bir kısmı kârdan pay almadı. Ortalama olarak bu ülkelerin toplumlarının en yoksul yüzde 40'ı eskiden olduğundan daha iyi bir durumda değil." Ve bu ancak hayatta kalmayı becerebilmek anlamına geliyor: 1 milyar insan ortalama yıllık gelirin 220 dolar ya da daha az olduğu ülkelerde yaşıyor. Yüzde 2'lik gerçek büyümeyle birlikte bile bu bir yılda kişi başına yaklaşık 5 dolarlık bir artış anlamına gelir. Bizim gelişmeden anladığımız gerçekten bu mu?

Üzerinde çok çalışılan "damlama" teorisinin tamamen hileli ol-

duğu görülüyor. Çağdaş endüstriyalizmin doğurduğu yabancı yatırım, sefaletin en kötü yönlerini hafifletmek bir yana şiddetlendiriyor. Üçüncü Dünya'nın zenginliği, eğer varsa, kendi halkına değil *bize* damlıyor; çoğu da her Üçüncü Dünya ülkesinde ayrıcalıklı elit tabakalar oluşturulmasına ve çok uluslu şirketlerin kârlarının şişirilmesine yarıyor.

Birçok sorunun kaynağı azgelişmiş ülkelerdeki bu elit tabakanın gücüdür. Elit tabakaya dahil olanlar kuşkusuz ülkelerinin her yönden tırtıklandığını ve dolandırıldığını görüyor olmalılar fakat buna karşı hiçbir şey yapmamayı seçiyorlar. Uluslararası ekonomik teorilerin çoğu hâlâ Endüstri Devrimi'nin ilk deneyimlerine dayanıyor ve artık bu teoriler çok yetersiz. Örneğin her ülkenin en iyi ürettiği şeyi üretmesini ve bunları kendine gereken şeylerle dünya pazarında değiştirmesine dayanan "mukayeseli üstünlükler teorisi" bir zamanlar dünya üretiminde çok büyük artışlara yol açmış olabilir fakat bugün sistemli sömürünün bir mazeretinden başka bir şey değildir.

Bu ikili bir süreçtir. Birincisi, Üçüncü Dünya ülkelerinin ihracatlarının çoğunu temel maddeler, özellikle yiyecek ve hammaddeler oluşturuyor. Son yirmi yıldır, sadece ihracat için üretilen gıda maddesi miktarı hızla yükseldi; "çilek emperyalizmi" denilen bu gelişme türü, biz bütün yıl boyunca lüks sebze ve meyvalarımızı yerken bu ihracatları yapan birçok ülkenin sadece hayatta kalabilmek için gerekli olan tahıl ve diğer temel gıda maddelerinin *ithalatına* bağımlı olmaları anlamına geliyor. Üçüncü Dünya'nın temel tarım topraklarının büyük bir kısmını kendimiz için turfanda sebze bahçelerine dönüştürdük. Bu ülkeler dış mübadele ihtiyacı içinde, artık karşılıklı olarak aynı yiyecek miktarını alabilmek için daha fazla ihracat yapmak zorundalar. Her yıl yaşanan ve genellikle büyük tüketim malları pazarı üzerine spekülasyonların yol açtığı fiyat dalgalanmaları bu ülkelerin zaten zayıf olan ekonomilerinin dengesini daha da bozuyor.

Sürecin diğer ucunda Üçüncü Dünya ülkeleri, Batılı ihracatçılar tarafından, gelişen, büyük bir pazar olarak görülüyor. Endüstriyel ulusların ihracatının üçte biri Üçüncü Dünya'ya gidiyor. Bu ürünlerin birçoğu yararlı ama birçoğu da değil. Bazıları tamamen zararlı: inceltilmiş gıdalar, ilaçlar, süttozu, sigaralar ve böcek öldürücüler- büyük miktarlardaki her tür silah ihracatından sözetmeye bile gerek yok. Biz, ayrımcı tarife ve kotalarla pazar kapılarımızın Üçün-

cü Dünya'dan "ucuz ithalata" kapalı kalmasını sağlarken (örneğin borçlanma koşulları yoluyla) pazarlarını açması için Üçüncü Dünya ülkelerine baskı uyguluyoruz. Satışı istikrarsız olan ürünlerin satışını "canlandırmak" ve genellikle ilgili ülke liderlerinin yardımıyla tamamen yapay ihtiyaçlar yaratmak için her tür teşvik kullanılıyor.

Bu gelişme modelinin anahtarı çokuluslu şirketlerin bu modele bel bağlamış olmasıdır. Dünya ekonomisinin "çokuluslulaşması" kontrolden uzak sürüyor ve çokuluslular şu anda toplam dünya üretiminin dörtte bir ya da üçtebirini kontrol ediyorlar; Üçüncü Dünya'nın ucuz emeğini sömürmeye ve onun "daha sıkı iş disiplininden", asgari güvenlik düzenlemelerinden ve gevşek kirlenme kontrolünden yararlanmaya çok istekliler. Üçüncü Dünya ülkelerinin ham maddelerinin çıkarılmasının kolaylaştırılmasına istekliler. Bildik şebir endüstri kalıbına uyan güçlü orta sınıf klikleri oluşturmaya istekliler.

Ekolojistlerin, Brandt Komisyonu'nun *Kuzey-Güney* ve *Ortak kriz* girişimlerine şiddetle karşı olmalarının temel nedeni budur. İki rapor da ısrarlı bir şekilde eski yayılmacı endüstriyalizm modeline dayanıyor; bu raporlar her şeyden çok dünya sefaletinin sürmesiyle ciddi bir tehlikeye giren mevcut dünya düzeninin korunmasıyla ilgileniyorlar. Sistem onlarsız işleyemeyeceği için yoksullara yardım edilmeli.

Fakat bu arada, sefalet, sömürü, cehalet ve hastalık devam ediyor. Yoksulun dünyanın çevre özellikleriyle ilgilenecek pek az zamanı ya da eğilimi var ancak ekolojik kriz, krizden kaçabilen zenginlerden çok onları etkiliyor. Birçok Üçüncü Dünya halkı dayandıkları kaynakları yok etmeye koşullar tarafından zorlanıyorlar. Bütün Üçüncü Dünya'da bir sonraki yıl için ekilecek mısır tohumunu yeme metaforu gerçekleşiyor. Daha iyi bir çevre için çalışanların aynı zamanda kendilerini toplumsal adalet için çalışmaya adamaları gerektiğinin bundan iyi kanıtı olamaz. Dünya zenginliğinin daha verimli paylaşılmasının yollarını aramamızı zorlayan ahlaki unsurun yanında, dünya doğal sistemlerinin korunmasına *hepimizin* bağımlı olduğunu hatırlatan ekolojik unsur da var.

Gördüğümüz gibi, bu bağımlılık insanların yeni yeni hesaba katmaya başladıkları bir şey. Nasıl çalıştığını anlamadan çok önce biyosferi mahvedici bir değişikliğe sürükleme girişimimiz çok garip. Sadece 1,5 milyonu tanınan ve tanınanlar hakkında bile pek az şey bilinen 3-10 milyon arası bitki ve hayvan türü olduğu hesaplanmış. Yüzyıl sonunda binlerce türün kaybolacağı olgusu sadece akademik bir hiddetin ifadesi değil: kendi hayatta kalışımız içinde bulunduğumuz karışık yaşam ağlarını anlamamıza bağlı. Mesele sadece bugün tehlikede olan, tanıdık ve cazip 1.000 kadar memelinin sorunu değil: ilgimiz sıcak, kürklü yaratıkları sarıp sarmalama güdüsünden daha fazla bir şeye dayanmalı.

Bu konuda, farklı fakat birbirini *dışlamayan* iki düşünce ekolü var. Bir yanda "aydınlanmış kişisel çıkar" bakışını savunanlar var: bu kişiler "biyoyoksullaşma"nın insan refahına bir tehdit olduğunu, modern ilaçların yüzde kırk kadarının kimyacının laboratuarından değil ormanlardan çıktığını; genetik olarak tek biçimli tohumların hastalığa daha açık olduğu düşünülürse, gen birikintilerinin fire vermesinin çiftçiler ve bilimciler için sadece birkaç tohum çeşidinin kullanıldığı bir dönemde özel bir önemi olduğunu savunurlar.

Diğer yanda, bu faydacı yaklaşımın yetersiz olduğunu ve ekonomik olmayan felsefi düşüncelerin ekonomik olanlar kadar önemsenmesi gerektiğini ileri sürenler var. Biyolog David Ehrenfeld, doğada "uzun zamandır süregelen varoluşun, bu varoluşun devam etmesine ilişkin dokunulmaz hakkı beraberinde getirmek zorunda olduğunu"[33] iddia ederek buna "Nuh ilkesi" adını veriyor. Bu ilke *Dünya Koruma Stratejisi* yazarları için (WCS) gerçekten de çok aşırıya kaçıyor. Bu yazarlar korumayı, biyosferin insan tarafından kullanımının "gelecek kuşakların ihtiyaç ve isteklerini karşılama potansiyelini korurken şimdiki kuşaklar için mümkün olan en büyük yararı sağlayabilmek üzere düzenlenmesi", olarak tanımlıyorlar. Bundan daha faydacı bir yaklaşım düşünülemez ve böyle bir tanımlama oldukça yetersiz görünüyor.

Örneğin balina nesli yeniden eski halini alınca balina avının yeni-

33. David Ehrenfeld, 'The Conservation of Non-Resources', **American Scientist**, November 1976.

den başlayacağını mı varsaymalıyız? Balinaların korunmasında ekolojik bilgeliğin dar ticari anlayış üzerinde önemli bir zafer kazandığı düşünülebilir. Fakat birçok balina ürününün ticaret yasağı da dahil olmak üzere Uluslararası Balina Avcılığı Komisyonu'nun sürdürdüğü kontroller, birçok ülke tarafından, balinaların eski sayısına ulaşmasını sağlamak için tamamen geçici bir dönem olarak görülüyor. En temel ahlaki meseleler çözümsüz kalıyor. Balina avının ekonomik kazancı az olduğu ve bütün ürünler için ikame ürünler bulunabildiği halde, balina avının her zaman için tamamen yasaklanması WCS'nin koruma tanımına göre doğrulanamıyor. Yoksa balina için bir istisna mı yapacağız? Deniz memelileri üzerine Birleşmiş Milletler Plan Taslağı şu retorik soruyu ortaya koyuyor: "Balina şarkısının (bu görkemli yaratıklar arasındaki garip, unutulmaz iletişim) keşfinin idare için önemi nedir?" Bir ekolojist için yanıt açıktır: balinanın korunmasını sembolik bir dönüm noktası kabul ettiğimiz yerde, ticari balina avının yeniden başlaması, bu gezegen üzerindeki yönetim sorumluluğunu nihai ve telafi edilmez bir şekilde terkedişimizi simgeleyecektir. Önemi işte *buradadır.*

Aynı ikilem hayvanların kobay olarak kullanılması tartışmasında da görülebilir. Her hafta İngiliz laboratuvarlarında 83 bin hayvanın kullanıma sokulmasının "ilerleme" ve insan sağlığı için temel bir gelişme olduğunu savunanlar var. Ekolojistler, hayvanlara uygulanan kötü muamelenin bu faydacı doğrulamasının ahlaki olarak kabul edilemez olmaktan öte kendi kuralları içinde bile yanlış olduğunu ileri sürerler. Deneylerin büyük çoğunluğu gereksizdir ve genellikle farklı ilaç firmaları arasındaki rekabet yüzünden gereksiz bir şekilde tekrarlanır. Birçok yeni ilaç insan acısını hafifletmekten çok kârları şişirmek için üretilir ve Thalidomide örneğinin açıkça gösterdiği gibi, hayvanlara ugulanan testler bazı ürünlerin zehirliliğinin yanılmaz göstergesi olmaktan çok uzaktır. Ayrıca, hayvanların kozmetik üzerine testlerde ya da sigara, alkolizm, stres ve hapçılık gibi tamamen insani rahatsızlıkların araştırılmasında kullanılması nasıl doğrulanabilir? Tamamen akıldışı bir "ilerleme" anlayışına göre, bu ilerlemeye ulaşmanın temel bir aracı olarak hayvanların, genellikle anestesisiz körleştirilmesi, sakat edilmesi, elektriğe ve röntgen ışığına maruz bırakılması ve haşlanmasının sorumluluğu hepimizin üzerindedir-hayvanların kullanımına dayanmayan fakat hükümet ve endüstrinin geliştirmeyi reddettiği başka alternatifler varken bütün bunlar daha da akıldışı görünüyor. Tamamen faydacı bir

ahlak bu konuda ve modern yaşamın birçok diğer alanında tamamen uygunsuz kaçmaktadır.

D. Etkililik Adına

Bu, hiçbir yerde çağdaş tarım pratiğinde olduğu kadar açık bir şekilde kanıtlanmamıştır. Çiftçilik biyolojik bir etkinliktir, bir endüstri *değil. Tarımı,* endüstriyel şehir modeline dayanan ekonomik randımana göre işleyen *tarımsal işe* dönüştürerek, kendimize büyük sorunlar yarattık. Fakat Ulusal Çiftçiler Birliği'ni ya da çiftçilik "lobisi" temsilcilerini dinlersek bizimki Avrupa'nın en üretken ve en verimli tarım sistemi. Bir anlamda kuşkusuz öyle: tarım için kullanılan alan 1945'ten beri yüzde 4 düştü, aynı süre içinde tam gün çalışan işçi sayısı da 540.000'den 175.000'e düştü fakat elde edilen ürün yüzde 60 arttı. 1945'ten beri çiftliklerin sayısı yarı yarıya azaldı ve ortalama büyüklükleri 80 acres'dan 150 acres'a çıktı. Daha az toprak ve çok daha az işçiden elde edilen ürün böylelikle iki katını aştı. Verimlilik ve randımandaki bu artışa genellikle tarımın "rasyonalizasyonu" deniliyor ve tüketicinin daha ucuz yiyecekten yararlanmasını sağlayan şeyin bu olduğu söyleniyor.

Pek çok çiftçi ve politikacı tarafından ülkenin en büyük kazançları olarak ilan edilen olgular bunlar. Maliyetler, bu "ilerlemeleri" sağlamanın kaçınılmaz sonuçları olarak genellikle küçük harflerle basılıyor. Kır toplumunun çöküşüyle birlikte varolan bir tarım sistemi zenginleşmesinin, daha da önemlisi sermaye-yoğun, monokültürel sistemlerin benimsenmesinin kıra yaptığı hasarın olağanüstü sonuçlarını daha önce gördük. Artık koruma, üretkenlik üzerine uygulanan gereksiz bir kısıtlama olarak görülüyor ve birçok çiftçi onu dikkate almıyor ya da almaya gücü yetmiyor. Özel kâr hakkı ile bozulmamış kamusal miras hakkı arasındaki dengeyi düzeltmeye yönelik her girişime direnildi. Genellikle kırı koruma yönünde bir çalışma yok, çünkü çiftçiler normal Kır ve Kent Planlama Yasalarına bağımlı değiller ve hiçbir planlama izni olmaksızın gelişmeleri sürdürme iznine sahipler.

1979'da Marion Shoard'ın cesur kitabı *Theft of the Countryside* (Kırın Çalınması) yapılan hasarın bütün boyutlarını ilk olarak gözler önüne serdi. Bu kitabın bütün kır tartışmaları üzerinde büyük bir etkisi oldu; Shoard tarım desteğinin vergi mükellefine ve tüketi-

ciye yılda 5 milyar sterline mal olduğunu tahmin ediyordu. *The Times* bile "sistemin çılgın" olduğunu ilan etti. Daha yeni bir raporda Foe, 1949'dan beri İngiltere'nin ot ve kır çiçeği çayırlarının yüzde 95'ini, tebeşir ve kireçtaşı otlaklarının yüzde 80'ini, ova fundalıklarının yüzde 50-60'ını, eski ormanlarının yüzde 30-50'sini ve çalı ve ağaç çitlerinin yüzde 25'ini -126.000 mil- yitirdiğini hesapladı.[34]

Tarımın toptan endüstriyalizasyonu bitki örtümüzün ve hayvan topluluğumuzun en nadide kısmının pek çoğunu yok etti. Doğa Koruma Konseyi kayıpları "felaket" olarak niteledi. Koruma yasası hiçbir etki yapmadı. Çiftçileri Özel Bilimsel İlgi Alanları'na (SSSI)ya da Ulusal Parklarımıza doğru genişlememeye razı etmek için gönüllü sınırlamalara ve peşin ödemelere dayanan 1981 Yabanıl Hayat ve Kır Yasası bu sınırlı alanları korumakta bile tamamen başarısız kaldı. ISSI'ler bugün yıllık yüzde 15'lik bir hızla yok ediliyor. Sadece bilinen nadir şeyler değil, bir zamanlar her yerde bulunan bitki ve kelebek türlerinin birçoğu da yok oluyor. Foe'nin yabanıl hayat kampanyacılarından Charles Secrett hasarları sıralıyor: 41 yusufçuk türünden 4'ünün geçen yıllarda nesli tükendi; 15 yarasa türünün tamamı ve yirmibeş arı türünün 9'u tehlikede. Çuha çiçekleri, bülbüller, susamurları ve hatta yaban gülleri az bulunur varlıklar oldu. Bu uzun ve üzücü bir liste; başta ise ancak İngiltere'nin güneyinde, bilinen tek yerleri Savunma Bakanlığı'nın sahip olduğu bir alan olduğu için -Secrett'in dediği gibi İngiltere'nin 180 kadar hayvan, kuş ve bitki türünü kıskandıracak bir güvenlik battaniyesi altında- hayatta kalabilen geveze kara kurbağalar var.

E. Ucuz Yiyecek İçin Yüksek Fiyat

Tarımsal işin milyonlarca hayvanı etkileyen diğer bir özelliği fabrika çiftçiliğine bağımlılığıdır. Ulusun fabrika çiftçiliği tekniklerine sahip olmadan yeterli düzeyde geçindiği 1950'lerden beri nüfus pek de artmadığı halde, bunun ulusa ucuz yiyecek sağlamak için "zorunlu" hale geldiği söyleniyor. Ucuz hayvani ürünler isteğimiz, tavukların, domuzların ve buzağıların çoğunun yetiştirildiği son derece dayanılmaz koşulların gerekçesini oluşturuyor. Tarım ve Balık-

34. Friends of the Earth, **Proposals for a Natural Heritage Bill**, London, 1983.

çılık Bakanlığı'na göre yüksek rekolte ve yüksek kârlar hayvanların durumundan çok daha önemlidir. Hayvanların acı duyduklarına dair bir kanıt bulunmadığına ve bu yüzden de fabrika çiftçiliğine karşı çıkmanın "bilimsel bir temeli" olmadığına bizi sürekli olarak inandırmaya çalışıyorlar.

Dar küçük kafaları, proteinin mümkün olan en iyi kullanımı açısından bakıldığında böyle uygulamaların özellikle etkili *olmadığını* hâlâ algılayamadı. Nakit maliyetler yerine *enerji* maliyetlerine bakarsak (yani koyduğumuz enerjiye karşılık süreçten ne kadar net enerji sağlıyoruz), ortalama bir Çinli köylü ortalama bir İngiliz çiftçisinden daha başarılıdır. Yüksek kaynak maliyeti ve yüksek işsizlik dünyasında, yiyeceklerimizi yetiştirmekte, işlemekte, paketlemekte, dağıtmakta kullandığımız yöntem son derece savurgandır. Fazla paketleme yüzbinlerce ton çöp yaratmanın sorumlusudur. Enerji açısından verimsiz olduğu halde, petrol ucuzken bu, şöyle böyle akılcı sayılabilirdi, fakat bugünden itibaren sermaye yoğun, katı yakıtlı çiftçilik araçlarına bağımlılık yiyecek fiyatlarının kaçınılmaz olarak hızla yükselmesi anlamına gelir.

Görebileceğiniz gibi maliyetler şimdiden yükseliyor! Fakat bütün durumu göstermek için tüm diğer işlerde olduğu gibi bir bilanço çıkarmak gerekli. Önceden sözü edilen çözümlemenin çoğu için Bob Waller'in düşüncelerine ve özellikle aşağıdaki gibi özetlenebilecek olan harika Yeşil İttifak broşürü, *The Agricultural Balance Sheet*'e (Tarımsal Bilanço) borçluyum.

Maliyetler	*Kârlar*
☐ Kır topluluklarımızın zayıflaması	☐ Daha yüksek üretkenlik
☐ Küçük çiftçinin yok olması	☐ Daha büyük randıman
☐ Çiftlik işçileri arasında işsizlik	☐ Kısa dönemde daha ucuz yiyecek
☐ Kırın yok olması	
☐ Yoğun bitki ve hayvan örtüsü kaybı	
☐ Yem ve gübreler için büyük ithalat faturaları	
☐ Ucuz petrole bağımlılık	

- ☐ Böcek öldürücülere ve diğer kimyasal maddelere bağımlılık
- ☐ Gereksiz fabrika çiftçiliği gaddarlığı
- ☐ Çiftçilik vasıflarında düşüş
- ☐ Tek ürün çiftçiliği yoluyla toprağın kötü kullanımı
- ☐ Savurgan fazlalıklar ve yiyecek yığınları
- ☐ Daha yüksek işleme, paketleme ve ulaştırma maliyetleri
- ☐ Para yardımları ve vergi ayrıcalıklarının kötüye kullanımı
- ☐ İktidar ve zenginliğin daha az elde yoğunlaşması
- ☐ Uzun dönemde daha pahalı yiyecek ve düşük beslenme standardı

Modern çiftçilik konusunda gerçekçi maliyet/kâr analizi "üretken" ve "verimli"gibi sözcüklerin ne kadar saçma olduğunu gösteriyor. Çiftçiler bu yaklaşımın faili oldukları kadar kurbanıdırlar da; yaptıklarının aklıselimle ve doğal bilgelikleriyle çeliştiğini bildikleri zaman bile ekonomik "zorunluluk" bu itkilerini yadsımaya zorluyor onları. Bazıları itaat etmeye diğerlerinden daha gönülsüz, fakat çiftçilerin toprak üzerinde tasarruf sahibi gibi davranmalarına artık güvenemeyeceğimiz bir zamana hızla yaklaşıyoruz. Bob Waller'in dediği gibi, "Tarihin bugünkü aşamasında, teknolojik unsur, toprağın ve hayvanların biyolojik ihtiyaçları ve insanın psikolojik ve tinsel ihtiyaçları üzerinde zafer kazandı? Bunun sonucu olan kargaşa çok daha geniş bir tinsel marazın esas kısmıdır. "Çiftçilik biyolojik bir etkinliktir, mekanik değil; toprak, bitkiler ve hayvanlar canlı organizmalardır, makine değil"[35]

35. Robert Waller, **The Agricultural Balance Sheet**, London, Green Alliance, 1980, p 3.

Bu kargaşayı anlamak için (ki anlamak zorundayız, yoksa endüstriyalizmin iktidarına hiçbir biçimde karşı çıkılamaz) evrenin geri kalanıyla aramızdaki ilişkide tam bir değişmenin olduğu bir zamana, üçyüz yıl kadar öncesine gitmemiz gerekli. 1686'da Isaac Newton, dünyayı bir tür makine olarak tanımladığı ve makinenin nasıl işlediğini keşfetmek için bir makinist gibi çalıştığı,Mathematical Principles of Natural Philasophy *(Doğal Felsefenin Matematik İlkeleri)* kitabını yayınladı. "Mekanik" bir dünya görüşünden kastedilen budur ve Isaac Newton'dan önce ve sonra birçok kişi tarafından paylaşılmıştır.

Bu felsefenin gelişmesi insanları giderek doğal dünyayla ilişkiden uzaklaştırdı. Doğa, üzerine pazarlık yapılacak bir "meta", sömürülecek bir "fayda"ya dönüştü. İnsanlar "doğaya karşı insanlık" gibi karşıtlık terimleriyle konuşmaya başladılar. İnsan bütün diğer yaratıklar üzerinde "hâkimiyet" kazandı ve Tanrı'yla ilişkimizin bir kısmı onun adına bu hâkimiyeti uygulamak oldu. Bir iki yüzyıl sonra bir adım daha attık ve Tanrı'dan tamamen vazgeçmeye karar verdik; dinin yerine gezegenin kaynağının ve işleyişinin tamamen mekanist yorumlarını koyduk. Endüstri Devriminden bu yana bütün Avrupa'daki hâkim felsefe "bilimsel materyalizm" oldu; yaşamın bütün açıklamaları maddeye indirgendi: bilimsel olarak kanıtlanamayan varolamaz; ölçülemeyenin değeri yoktur.

Tamamen ekonomik ve bilimsel değerlere ve ilerlemeye verdiği önemle bu kişiliksiz, akılcılaştırıcı felsefe kapitalizmin *ve* komünizmin gelişmesine destek oldu. İdeolojik ayrımın iki yanında da, insanları harekete geçiren, metafizik olan herşeyin insanların ilgisini yaşamın fiziksel gerçekliklerinden uzaklaştırarak onları baştan çıkardığı inancıyla- dine duydukları öfke oldu. "Bilimsel Sosyalizm" in yaratıcısı Marx, sosyalizmin kollektivist güçlerinin başlangıçtan beri bilimsel materyalizmin son derece şüpheci yaklaşımıyla ittifak içinde olduğunu garanti etti. O zamandan beri bütün dinsel ve mistik deneyimlerin karşı devrimci olduğu hükme bağlandı.

Roszak'ın işaret ettiği gibi, kollektivisit ve bireyci geleneklerin her ikisinde de en yüksek amaçlarını bozguna uğratan bir ironi var. Bütün yaşam açıklamalarını maddeye indirgeyerek doğa üstünü yok etmeye ve böylelikle insan hayatının önemli bir boyutunu ortadan kaldırmaya giriştiler. İnsanları neyin mutlu ettiği konusunda uzman ol-

duğumu iddia etmiyorum, fakat bir tür doğaüstü ya da tinsel ya da mistik bir boyuta sahip olmayan bir yaşamın tam bir yaşam olamayacağını düşünüyorum. Kültürümüz bu denge duygusunu tamamen kaybetti ve tinsel boyutumuz genellikle "tamamen akıldışı" olarak hor görülüp reddedildi. Fakat Ortaçağ, akılcı ve bilimsel aydınlanmayı nasıl bastıramadıysa endüstriyel ahlakın da tinsel boyutu bastırmayı başarması pek muhtemel değil. Dar, baskıcı bir Ortaçağ Hıristiyanlık biçimine tepki olarak insanlar iç yaşam düşüncesinden dış yaşamın yüceltilmesine döndüler. Bugün üzerimize yüklenen aynı derecede dar ve baskıcı materyalizme karşı benzer bir tepkinin gelişeceğini ileri sürmek makul görünüyor.

G. Akılsız Materyalizm

Metafiziği ortadan kaldırma girişimlerinin genellikle en iyi ve en saf niyetli insanlar tarafından yürütüldüğüne kuşku yok; fakat bu insanlar, insan doğasının en iyi yanının tinsel bir dünyada değil dünyevi bir dünyada gelişeceği inançlarında tamamen yanılıyorlar. Onların ilham veren hayırseverliklerinden biz hiçbir şeye aldırmayan, yaşamı yok eden kendine özgü bir metafizik yarattık.

Özellikle bir tür öz yıkıma niyetlenen bir dünyaya anlam katma mücadelesi verirken, ekolojistlerin ilgilenmeleri gereken bazı sonuçlar var. İlk olarak, insanlığın doğanın bir *parçası* olmadığını, ondan *ayrı* olduğunu ileri süren bilinçsiz varsayım var. İnsanlar dünyayla kendileri arasındaki hayati bağı kopardılar-o kadar ki "kendimizle bütün canlı yaratıklar arasındaki uyum"dan sözettiğiniz zaman ağaçlarla konuşmaya çok zaman harcadığınızı düşünürler. Televizyondaki muhteşem doğa tarihi programlarının doğurduğu gelip geçici hayranlık duyguları bir tarafa, doğal dünya yabancı, bilim ve teknoloji tarafından mekanik olarak sömürülecek bir şey olarak algılanmaya devam eder.

İkinci olarak, kitabın bu kısmında göstermeye çalıştığım gibi ekolojistler çağdaş aklın akıldışılığına karşıdırlar. "Rasyonalizasyon", "verimliliği azamileştirme", "ekonomik zorunluluk"; bunlar endüstriyel kültürümüzün parolalarıydı ve bize çok faydaları dokundu. Duyguları, hisleri, sezgiyi bastırarak, eksik, alçalmış ve son derece

saldırgan bir insan doğası imajına ulaştık; insanların yaratıcılığını ve "aşkın istekleri"ni yadsıyarak akıl ve bilimin kötü bir karikatürüne bağımlılaştık. "Caddelere barikatlar kurmadan çok önce insan ruhu kendi önüne barikatlar kurmaya başladı ve sonra aklın pencerelerinden taşlar attı."[36]

Ve son olmarak, biz, maddi zenginlik arayışını kendi içinde bir amaç olduğuna ve maddi tatmin dışında kurtuluş ve yaşam anlamı olamayacağını öne süren bu son derece kökleşmiş inanca, yani materyalizme, karşıyız. Bütün ihtiyaç duyduğumuz şeyin net zenginliğimizi arttırmak, onu daha adil olarak dağıtmak olduğu, zengin ve mutlu bir toplumun bunun otomatik bir sonucu olacağı, bir zamanlar toplumun en güçlü şekilde savunulan doğmasıydı. Rene Dubos'un *The God Within*'de (İçimizdeki Tanrı) belirttiği gibi Batı'nın kendi adına yarattığı tek başarılı mit dünyada zenginlik ve güç karşılığında ruhunu şeytana satan Faust mitidir. Goethe'nin oyununda Faust sevginin gücüyle kurtulur ve cennete alınır; bizi şeytanla özel anlaşmamızdan kurtaracak kaynağın ne olduğunu kim söyleyebilir? Kurtarıcının her zaman büyük bir coşkuyla yığın tüketimi şarkısı eşliğinde dans eden politikacılarımız ve ekonomistlerimiz olmadığı açık.

Bütün felsefemiz tinsel ve ekolojik bakımdan dayanaktan yoksundur. "Ekonomi tanrısına ibadet ettik; o da bize maddi bolluk verdi. Fakat yaşamımıza anlam veremiyor."[37] Henryk Skolimowski'nin bu sözleri bizi bölüm başında sözünü ettiğimiz Fritz Schumacher'in düşüncelerine geri getiriyor. Schumacher bizimkinin temel olarak tinsel bir krizden kurtulmak için yanlış ilaç almaya devam ettiğimiz bir hastalık biçimi olduğuna inandı ve "dünyayı içinde anlam ve amaç olmayan, insan bilincini talihsiz bir evrensel hata durumuna düşüren, acı ve ümitsizliğin tek nihai gerçeklik olmasına yol açan çorak bir toprak gibi görenleri" eleştirdi.[38] Ekolojistler bu kinizm * çerçevesini ve tinsel ümitsizliği kırmaya gayret etmeliler, çün-

36. Laurens van der Post, **Jung and the Story of Our Time**, London, Hogarth, Press, 1976.

37. Henryk Skolimowski, **Economics Today: What Do We Need?**, London, Green Alliance, 1980, p. 10.

38. Schumacher, Small is Beautiful.

* Kinizm: Her şeyi hor gören kötümser anlamında. - Y.n.

kü böyle bir çerçeve içinde endüstriyalizmden başka bir dünya görüşü oluşturmak olanaksızlaşıyor.

Bir politikacı için materyalizm akımına karşı durmak kolay değildir, çünkü bir politikacının çıkarları ve hevesleri oy verenlerinin görünür özçıkarlarına bağlıdır. Jones'lardan geri kalmama konusundaki bu sürekli ihtiyacı Hazel Henderson kronik bir "Jonesism" olarak adlandırıyor. Psikologlar, maddi malların elde edilmesi ve tüketilmesi sürecinin birçok kişi için kendi öneminin, hatta kendi varoluşunun onaylanması anlamına geldiğini söylüyor. Durum buysa gerçek bir tehlike içindeyiz. Artan kıtlık ve kaynak sınırlılıkları dünyasında insanlar için kimliklerini belirlemenin en uygun ve en akıllıca yolunun savurgan tüketim olması çok zor. Kitlesel reklamın sinsi cazibesiyle kışkırtılan tek yanlı zenginlik arayışı hiçbir doğal sınır tanımıyor. İnsanların yeterlinin yeterli olduğunda anlaşabilecekleri hiçbir nokta yok. Ancak bu aç gözlü itkiyi doyurmak zorunda olan çevre son derece sınırlı. Bu yüzden yeniden bilançoya ve yaşam tarzımızın sonucu olarak kazandığımız kârların ve ödediğimiz maliyetlerin son bir değerlendirmesine dönmeliyiz.

H. Rakamları Kitabına Uydurmak

Herhangi bir saf ekonomik maliyet/kâr analizinin dayandığı öncülleri ekolojistlerin reddettiği artık açıkça ortaya çıkmalı. Ekonomik olmayan değerleri özellikle ekonomik olan bir analizin çerçevesine girmeye zorlamakla her şey en küçük ortak paydaya indirgenir. Değer biçilemez olana fiyat verilemez; sınırsız olan ölçülemez. Bunu yapmak ancak aldatmacaya yol açar çünkü her şey bu tür dar ekonomik analize indirgenebilirse, o zaman para değerlerinin bütün tartışmalarda nihai hakemler olduklarını kabul etmek gerekir.

Bu şekilde sergilenerek, hayati önem taşıyan meseleler kurnazca "depolitize ediliyor" ve bütün muhalefet, sadece akılcılığı bu kadar aldatıcı bir analize indirgenemediği ve indirgenemeyeceği için "akıldışı" olarak bir yana atılınca gerçek politik tartışma olanaksızlaşıyor. Mesele sadece çevre kirliliği ekonomisi, ya da nükleer güç ya da modern çiftçilik değil fakat ahlaki ve toplumsal düzenimize temel teşkil eden değerler ve çelişen görüşler meselesi aynı zamanda. Ayrıca katı maliyet/kâr analizi, "fırsat maliyetleri"ne geldiği-

mız zaman son derece yetersiz kalıyor. Her zaman kaynak kullanımı *alternatif* kullanımların feda edilmesi anlamına geliyor. Bir cumartesi gecesi TV'nin karşısına geçip oturduğunuz zaman, fırsat maliyetiniz yapabileceğiniz ve belki de yapmanız gereken her şeyi içerir. Bu hükümet yeni enerji kaynaklarının araştırılma ve geliştirilmesine yapılan bütün harcamaların *yüzde 90'ının* nükleer güce harcanması gerektiğini buyurduğu zaman fırsat maliyeti, yenilenebilir kaynaklara yapacağımız eşdeğerde bir harcamanın ortaya *çıkarabileceği* sonucu içerecektir. Bu kısımda ele aldığımız her sorunda geleneksel maliyet/kâr analizinin çöktüğü bir noktaya geldik.

Ekolojistler için ironik olan şu ki, sürecin kendisini reddettiğimiz halde, geleneksel dar ekonomik terimlerle bile tartışmayı kazanabileceğimizin farkındayız. Yüksek askeri harcama örneğini düşünün: bu harcamanın kazancının daha fazla güvenlik ve "önemli ekonomik avantajlar" olduğu varsayılıyor; bilançonun diğer yanında hem kaynak maliyetlerini hem de fırsat maliyetlerini ele almalıyız. Dünyadan elde edilen kaynakların büyük bir oranı silah yapmak için kullanılıyor; petrolün askeri kullanımı toplam dünya kullanımının yüzde 5'ini aşıyor; Afrika, Asya ve Latin Amerika'da *bütün* diğer amaçlar için kullanılandan daha çok alüminyum, bakır, nikel ve platin askeri amaçlarla kullanılıyor. Gezegeni güvenli hale getirmek için kelimenin tam anlamıyla onu tüketiyoruz. Fırsat maliyetleri, vasıflı bilimcilerin büyük ölçüde boş yere harcanışı ve diğer insan yeteneklerinin kötü kullanımı da dahil olmak üzere, askeri harcamaların sonucunda vazgeçilen bütün sivil mal ve hizmetleri içerir. Buna daha önce bahsedilen şeyi, yüksek askeri harcamanın ekonomik kazanç kaynağı olmak bir yana büyük ekonomik yaptırımlar getirdiği olgusunu da katınca, geleneksel terimlerle bile bu hükümet politikasının son derece akıldışı olduğunu herkes görebilir.

Bu noktada ekolojistler ümitsizce yenilgiyi kabullenebilir çünkü bütün bu zahmetli süreçte önemli bir noktayı atladık: askeri harcamalardaki artışın ülkede zorunlu olarak güvenliği arttırdığı artık kanıtlanamaz ve aslında tam tersine bu güvenliği yıktığı gösterilebilir. Bu bir değerler sorunudur, ekonomik maliyetler değil. Süregiden silah stoklama işine ek olarak, sürekli savaşa hazır olma durumunu korumanın ekonomik "maliyetinin" kendisinin savaşı daha olası kılan çok ciddi bir faktör olduğunu söyleyerek mesele kapatılabilir. Fakat daha derinde yatan gerçek yeşillerin söylediği gibi, bireysel ve

ulusal güvenliği tanımlama biçimimiz yüzünden zaten *savaşta olduğumuzdur.* Günümüzün materyalist dünyasında "başarı" ancak başka birinin zararıyla olanaklı olduğuna göre birbirimizle savaştayız; dar şovenist ulusal egemenlik anlayışımız yeni bir enternasyonalizm inşası olanağını tamamen ortadan kaldırdığı için diğer uluslarla savaştayız ve bugünkü bolluğa ancak doğal zenginliğimiz zararına ulaşıldığı için gezegenle savaş halindeyiz. Bunları hesaplarsanız sürecin ne kadar komikleştiğini göreceksiniz.

F. Dünya Hakları

Bana kalırsa Faust tarzı pazarlığımızda çok yüksek bir fiyat ödüyoruz. Gerçekten de Endüstri Devrimi'nden beri çok büyük ilerlemeler kaydettik ancak bu arada artık ödememiz gereken büyük ekolojik borçlar altına girdik. Bu süreçte denge duygumuzu yitirdik, gerçek akılla kolay rasyonalizasyon arasında ayrım yapamaz duruma geldik. Görüş gücümüz zayıflayınca aklımız da zayıflıyor. Aslında, endüstriyalizmin yeşil eleştirisi, gezegene önem vermeyerek, ruha aldırmayarak yolumuzu kaybettiğimizi ileri sürer. Biyosfere bağımlılığımızı unuttuk ve insan doğasının daha soylu daha derin yanını bir yana bıraktık. Dünyayla ve kendi gerçek benliğimizle teması yitirdik.

Sonuç olarak yeniden eski bir kargaşaya geri döndük. Daha kötüsü, bugün hâlâ gelecek kuşakların daha büyük bir kargaşa içine doğmalarını garantileyecek kararlar alıyoruz. Nükleer güç programımızın yarattığı artık, gelecek kuşakları çılgınlıklarımızdan pay almaya zorlamamızın derecesinin sembolü haline geldi. Nükleer artık sorununun hiçbir "çözümü" yok; en başta üretimi durdurmaktan başka bir çözümü olamazdı da. Bütün maddeler sonuçta çürür; bir nükleer artık kabı da Piramitler kadar bile yaşayamayacak fakat içindeki radyoaktif maddeler çok daha uzun bir süre tehdit oluşturacak. Billingham'da ya da Elstow'da ya da nükleer artık deposu olarak ayrılan bir yerde oturanlar için durum yeterince kötü, fakat kararlarımızdan hiçbir şekilde sorumlu olmadığı halde kesinlikle hesabımızı ödeyecek olan gelecek kuşaklara ne demeli?

Gezegeni bulmak istediğimiz gibi bırakmaya ve bu yüzden geleceği problemlerden ve bugünün sözde "çözümler"inden kurtarma-

ya niyetimiz olsa, ilk olarak ekoloji ile iyi ekonomik idarenin bir ve aynı şey olduğunu anlamamız gerekirdi. Dünya için her tehlike bizim için bir tehlikedir; dünyaya açılan her yara bizim kendi yaramızdır. Zenginlik ve refah ekolojik olarak sağlıksız bir toplumda varolamaz ve zenginlik üretimi bu zenginliğin kaynağının korunmasından artık ayrılamaz. Theodore Roszak'ın *Person/Planet*'ini (İnsan/Gezegen) ilk okuduğumda sanki birden her şeyi anlamış gibi oldum. İnsanlarla gezegen arasındaki bağ ve gerçek özçıkarın ancak bu bağlar temelinde ifade edilebilirliği anlayışı önceden inatla anlaşılmaz kalmıştı benim için. Roszak'ın hedefi:

> "Dünyanın çevresel kaderinin yaşamlarımıza insan kimliğinin radikal bir dönüşü olarak girdiğini ileri sürmekti. Gezegenin ihtiyaçlarıyla insanların ihtiyaçları bir oldu ve birlikte son derece yıkıcı olan fakat içinde kültürel yenileşme vaadi taşıyan bir güçle toplumumuzun merkezi kurumları üzerinde etkili olmaya başladılar."[39]

Bu sürecin bir parçası yaşamın tinsel boyutuna da açılan yeni bir tür radikal politika ile ekonomik *ve* ekonomik olmayan değerleri dikkate alan yeni bir hesaplama yaklaşımı yaratmak, bireylerin ve bütün toplumların yaratıcı potansiyelini özgür bırakmak, kendi yaşamına ve başkalarının yaşamına ve dünyaya eşit saygı göstermek olacaktır. Böyle bir bilançonun hazırlanması kolay olmayacak. Fakat yeşil politikaya dahil olan herkesin yapmaya çalıştığı şey bu. "Kişinin hakları gezegenin haklarıdır"[40]. Bu haklara geri dönmek zorundayız artık.

39. Roszak, **Person/Planet**, p. 15.
40. Ibid., P. 26.

II. YEŞİLE YÖNELME

1. EKOLOJİ

A. Aydınlığa Kavuşan Özçıkar

İnsanların haklarının yadsınması olgusu kendi içinde yeterince ciddi bir sorundur. İnsanların çoğunluğunun bunun farkında olmamaları meseleyi daha da ciddileştiriyor. Yeşiller bir yana, insanlara haklarının yadsındığını farkettirmeye ya da onlara bu haklar için mücadelelerinde yardımcı olmaya hazır olanların çok az olması, bir ilgisizlik sorununu bir hareketsizlik krizine dönüştürüyor. En küçük ortak payda (yani yalın kişisel çıkar) gibi geri bir düzeyde bile insanların henüz pek bir şey elde etmediklerini gösterme işinin şimdiye kadar yüksek düzeyde politika yapan ekolojistlere düşmesi ironik bir durum.

Bir zamanlar, özellikle sözde sol kanat radikalizmiyle yıllardır bakış açıları daralmış olanlar ekolojiyi bir orta sınıf hevesi olarak gördüler. Ekoloji, bütün *gerçek* sorunlar çözülmüş olduğu zaman meşgul olunacak "ek bir yarar" olarak algılandı; bu arada, biraz tuhaf olan orta sınıfların toplumsal bilinçlerini güncel meselelere uygulamalarının kimseye bir zararı olmazdı. Ne kadar garip bir yanlış anlama-ve günümüz endüstriyalizmine gerçekten radikal bir muhalefet geliştirme olanaklarını ne kadar geriletti.

Yeşillerin çoğunluğunun iyi eğitimli olduklarını ve bazı orta sınıf mesleklere eğilim gösterdiklerini iddia etmenin pek anlamı yok. En-

düstriyalistlerin çoğu da böyle. Fakat bence zıt dünya görüşlerine sahip olan yeşiller ile endüstriyalistler arasındaki ayrım birçok politikacı tarafından hâlâ ileri sürülen hayali sınıf farklılıklarından daha büyük bir öneme sahiptir. Ancak bir şey çok açık: hâlâ işçi sınıfı ve orta sınıf terimleriyle düşünmeye devam etsek bile,bugünkü kriz açısından daha fazla endişe duyması gerekenler orta sınıflar değildir. Toplumsal ve ekonomik modellerde sarsıntı doğuran değişikliklere yön verme esnekliğine sahip olan orta sınıflardır. Zihin köreltici işlerden, tehlikeli çalışma koşullarından, sağlıksız, kirli bir çevreden en çok çeken genellikle onlar değildir. Bu koşullar altında, endüstri sonrası devriminde öncülüğü orta sınıf insanlarının yapmasının muhtemel olduğunu kabul etmek gerekir. Nedeni de basit: bu insanlar kendi *gerçek* kişisel çıkarlarının nerede yattığını bulma şansına daha çok sahip olduktan başka böyle bir anlayışla hareket serbestisi ve güvenliğine de sahipler.

Toplumumuz bireyciliğin lanetinden kurtulmaya başlayana kadar insanların çoğunun kendi gerçek kişisel çıkarlarını anlayabilmeleri olası görünmüyor. Endüstri Devrimi'nin başlarında, Adam Smith'in dediği gibi, bireycilikle toplumun genel çıkarının bir ve aynı şey olmasını sağlayan pazarın "görünmeyen eli" ile birlikte kişisel çıkar arayışında varılan bireysel kararların toplamının kamu refahının oldukça doğru bir tahminine ulaştığı bir dönem olmuş olabilir. Fakat bugünün kalabalık, birbirine bağımlı dünyasında, aynı bireyci eğilimler genel çıkarlarımızı harab etmeye başlıyor ve bize zarar veriyor. Bu eğilimler gereksiz çatışma yaratıyorlar; biyolojik destek sistemlerimizi yok ediyorlar; yalnızlığı ve yabancılaşmayı şiddetlendiriyorlar.

İnsan doğasının en az çekici nitelikleri -rekabetçiliğimiz, açgözlülüğümüz, bencilliğimiz- üzerinde durarak *hakların* her zaman *sorumluluklarla* dengelenmesi gerektiği olgusunu gözardı ettik. Kendimize videodan hazır yiyeceğe kadar düşünülebilen her modern konfora "para dayandırabileceğimizi" ve milyarlarca sterlinlik kozmetiklere ve "kişisel sağlık" endüstrilerine "para bulabileceğimizi", fakat hemşirelere, öğretmenlere ya da sosyal hizmetlilere para dayandıramayacağımızı söylediğimiz tuhaf bir konumda buluyoruz kendimizi. Ortak zenginliğimizi ve ortak kaynaklarımızı koruma gerekliliğini bir yana bıraksak bile sadece bireysel tercihlere göre işleyen pazarın görünmeyen eli bu kamu sektörü ihtiyaçlarıyla uğraşamaz. Garret Hardin'in çok sözü edilen *The Tragedy of Com-*

mons(Halkın Trajedisi)'ı bu temel doğrunun en basit açıklaması olarak kalıyor. Endüstri öncesi Ingiltere'sinde, çiftçiler koyun ve sığırlarını genel otlaklarda otlatıyorlardı ve böyle bir paylaşımdan herkes kâr sağlıyordu. Fakat bir ya da iki çiftçinin komşularından daha fazla hayvan otlatarak kendi bireysel çıkarlarını azamileştirebileceklerini aniden anladıklarını bir düşünün. Başlangıçta işler iyi gidecektir fakat diğerlerinin olanları farkettiklerini ve aynı şeyi yapmanın daha iyi olduğunu anladıklarını varsayın. Genel otlaklar kısa bir zamanda fazla otlatma yüzünden yok olurlardı. Bu durumda kim kâr eder?

Bireycilik tek başına, insanlara kendi gerçek özçıkarları için bir kıstas sağlayamaz. Çünkü kendi çıkarları gibi görünen şey bu çıkarları mahveden bir şeye dönüşür. Yanlış hesap yöntemlmerinin hassas biyosferimizin korunmasını nasıl tehdit etmeye başladığını görmüştük. Ve gezegenle ilgilendiğimizde aslında kendimizle ilgilendiğimiz, kendi özçıkarımızı koruduğumuz yeterince açık değil mi? Çarpıtılmış iş ve topluluk anlayışlarının toptan yabancılaşma sayesinde toplumsal dokumuzun temellerini kemirdiğini görmüştük. Fakat başkalarıyla, topluluğumuzla, yaptığımız işle ilgilenirken aslında kendimizle ilgilendiğimiz açık değil mi?

İnsanların çoğunluğunun, böyle yapmanın kendi çıkarlarına uygun olduğuna inanana kadar, değişeceklerine inanmıyorum. Bu sinik bir tavır olabilir, fakat azınlık politikaları idealleri yerle bir eder. Aydınlığa kavuşan özçıkarın yeni bir yorumu bu nedenle herhangi bir radikal dönüşümün anahtarıdır. Ve işte bu nedenle kendi bakışımızı geleneksel politikanın bağrında savunmalıyız. Çünkü insanların gerçek çıkarlarının nerede yattığını görmelerini zorlaştıranlar bugünün politikacılarıdır. Kimisi cehalet, kimisi güçsüzlük ve kimisi kasti sahtekârlık yoluyla, hepsi, süren bir endüstriyel rüyanın -artık küçük bir azınlıktan başka bir kimsenin ihtiyaçlarını karşılayamayan bir rüyanın- yaşamı reddeden yanılsamalarının ilerlemesinde rollerini oynuyorlar.

B. Muhalefetin Çöküşü

Teknolojik determinizmin tehlikelerine değinmiştik. Politik determinizm belasıyla karşılaştırıldıklarında bu tehlikeler hiçbir şey değildir aslında. "Alternatif yoktur!" cümlesini sürekli tekrarladığı için

bir ara Mrs. Thatcher'a "TINA"* adı takılmıştı. Muhalefet partileri Thatcher'ın bu cümlesine biraz sinirlendiler, doğal olarak, çünkü hepsi bir alternatifleri olduğuna inanıyorlar. Fakat bir endüstriyalizm analizi ekonomik zorunluluğun, *bütün* politik makineleri yürüten motor olduğunu gösterir; üretim ve tüketimi azamileştirme "zorunluluğu" aslında alternatifleri boğdu. Henüz sadece tek bir zorunluluk olduğunu öğrenemediler: bu, ekolojik "gezegen"le uyum içinde yaşama zorunluluğudur. Bütün geri kalanlar politikacıların iktidar oyunlarının rasyonalizasyonlarıdır.

Trajedi şu ki, sözde "muhalefet" ifade eden hemen bütün sesler yavaş yavaş muhalefetsizlik tarafından emildiler. Akademiler, basın yayın organları, hatta yerleşik kilise, hepsi yerinde ve zamanında diz çöktüler. Sol da sağdan daha iyi değil ve merkez hepsinden kötü. Muhalefetin acı çöküşünün belki de en iyi örneği sendikalardır. Birçok açıdan endüstriyel dünya kapitalizminin aynadaki vakur olmayan hayali oldular. Stephen Cotgrove'un incelemesi, sendikalarda "daha iyi çalışma koşulları, daha sıkı kirlenme kontrolleri, daha iyi katılım usulleri, daha kişisel ve insani bir toplum" gibi çevresel ve toplumsal meselelere büyük ilgi duyulduğunu gösterdi. Fakat bu ilgi günümüzün temel ekonomik hedeflerine verdikleri güçlü desteğin devam etmesini engellemedi. Cotgrove'un dediği gibi, sendikalar "hem maddi hem de maddi-sonrası amaçlara güçlü destek vermeleriyle göze çarpıyorlar."[1] Bu sendikalar "işçi sınıfı çıkarları"nın temsilcileri olarak endüstriyalizmin argümanları, umutları ve korkuları karşısında tutulup kaldılar; dünyayı pençesine alan ve kendilerinin de trajik bir parçası oldukları yeni iktidarsızlığı göremiyorlar.

Basın yayın araçları konusunda tereddüte hiç yer yok. Bu araçlar endüstriyalizm değerlerinin ileticisi ve kuvvetlendiricisidir; içlerinde en kötüsü de televizyon. Bir öğretmen olarak, bir dizi değer ya da "konsensüs" yaratmada televizyonun, okullardan, kiliseden hatta ailelerden çok daha güçlü olduğunu çok iyi biliyorum. Her gün, insanın hemen hemen sadece açgözlü, şiddetli, yapay, bencilm ve duygusuz yanları üzerinde yoğunlaşılarak, tamamen çarpıtılmış bir insan tanımı sunuluyor. Kısacası en iyi yönlerimizin vurgulanmasına ihtiyaç duyduğumuz bir zamanda, en kötü yönlerimizi öne çıkaran

* There is No Alternative'nin baş harflerinden.-Y.n.

1. Cotgrove, **Catastrophe or Cornucopia**, p. 48.

programlarla besleniyoruz. Ara sıra görülen cüretkâr belgeseller dışında, güncel olaylarla ilgili programlar günümüz sorunlarının yüzeyini tırmıklamaktan öte bir şey yapmıyor. En kötüsü, televizyon, materyalist tutumları ve savurgan alışkanlıkları kuvvetlendirerek kitlesel tüketim toplumumuzun bir aracı haline geldi. Ticari TV şirketlerimiz kârlarını, elden geldiğince çok sayıda potansiyel tüketici topluluğunu reklamcıların haris ellerine teslim ederek sağlıyorlar. Bu seyirciler daha fazla tüketmeleri için rica ve öğüt bombardımanlarına tutuluyorlar ve BBC kendini bu şekilde kötüye kullanmak zorunda değilse de aynı yığın değerlerini yayarak aynı seyirci yığını için rekabet etmek zorunda. Amerikalı yazar Duane Elgin bunu şöyle ortaya koyuyor: "Kültürel bilincimizin büyük bir kısmını aşırı tüketimi, toplumsal pasifliği ve kişisel iktidarsızlığı besleyen elektronik bir diktatörlüğe teslim ettik."[2]

Kendini idame ettirmek konusunda daha başarılı bir topluma doğru ilerledikçe ürkütücü derecede zor bir geçiş dönemiyle karşı karşıya kalıyoruz. En güçlü iletişim aracı olan televizyonun en önemli rolü oynayacağı, yetişkinlere yönelik aklın alabileceği en kapsamlı eğitim programını gerektiriyor bu dönem. Bir demokrasi, bilgili ve katılımcı bir yurttaşlar topluluğu olmaksızın iyi işleyemez. Televizyon ister kendi iddia ettiği gibi sadece yaygın toplumsal ahlak değerlerini yansıtsın ya da isterse bunu biçimlendirmenin bir aracı olsun şu anda bu tür bir rol üstlenmekte yetersiz. Bu kötü duruma çözüm bulma sorumluluğunun bir bölümü televizyonda çalışanlara düşüyor, fakat temel olarak bu bizim sorumluluğumuz çünkü televizyonun hizmet ettiği varsayılan "kamu çıkarı"nı yeniden tanımlaması gereken bizleriz.

C. Artan Acılar

Politika, tanımlara gelince bazı kelimeleri, vermeleri gereken anlamın tam tersini verebilmeleri için yanlış kullanarak ve çarpıtarak İngiliz diliyle oyun oynar. Böylelikle "akılcılık" bir saçmalık ölçütünü, "üretkenlik" bir yıkıcılık ölçütünü ve "ilerleme" geleceğe doğru ne kadar hızla geri yürüyebileceğimizin ölçütünü temsil eder oldu. Bir an için "büyüme" hakkındaki tartışma ve boş lafları düşü-

2. Duane Elgin, **Voluntary Simplicity**, New York, William Morrow, 1981, p. 199.

nün. Farklı ülkelerin ekonomik performansını karşılaştırmanın en uygun yolu ekonomik büyüme hızlarına bakmaktır; bir ülke uluslararası lig tablosunda üst sıralara çıkarsa göğüsler kabarır fakat aşağılara inerse en dehşetli diş gıcırtıları duyulur. Fakat insanlar büyüme hızının artmaya devam etmesini nasıl bekleyebilirler? Her yıllık artış varolan ekonominin temeline bağlıdır ve bu her yıl yükseldiğine göre sürekli artan bir ekonomik temelden artan büyüme hızları aramak açıkça aptallıktır.

Geçmişteki büyüme oranlarıyla gelişmeyi sürdüremeyeceğimiz çok açık, yine de savaştan bu yana büyüme oranını toplumsal ilerlemenin tek ölçütü haline getirdik. Bu açık saçmalığa muhalefetimiz nedeniyle ekolojistler her zaman "büyümeye hayır partisi" ya da "sıfır büyümecileri" olarak tanımlandılar, oysa bu konum da "sonsuz büyümeciler"in benimsedikleri kadar saçma bir konum. Her zaman *belli bir* ekonomik büyüme olacağına inanıyoruz: gelişmiş dünyada temelin bütünü artık genişlemeyeceği halde, ekonominin bazı sektörlerinde sınırlı bir büyüme olacak; büyümenin doğası ve niteliği konusunda da daha büyük ayrımlara karşın Üçüncü Dünya'da bir süre için önemli bir ekonomik büyüme kendi koşullarını yeniden üretebilir olmalıdır, yani gezegenin bitimli sınırları içinde işlemelidir, ötesinde değil. Üstelik, sadece elle tutulabilir nicel servetlerin büyümesine izin verilmeyecek, aynı ölçüde kişinin ve insani kaynakların büyümesiyle de ilgilenilecek. İnsanın bilgi ve becerilerini arttırmak gezegenimizin bitimli fiziksel sınırlarıyla kısıtlanmayan bir büyüme biçimidir.

Böyle değişiklikler *Gayri Safi* Milli Hasıla saçmalıklarından tamamen kurtulma anlamını taşıyacak-bu kez sözcük doğru kullanılıyor! Geleneksel ekonomistler bile GSMH'nin en enerjik çağının kapandığını kabul ediyorlar çünkü bir ilerleme ölçütü olarak hemen hemen zamanını doldurdu. GSMH para ekonomisinde üretilen *bütün* mal ve hizmetleri ölçer. Bu mal ve hizmetlerin pek çoğunun insanlara faydası yoktur, fakat bu daha çok ne kadar kötüye gidildiğinin ölçütüdür: suçlara, kirlenmeye, toplumumuzda birçok insanın çeşitli kazalara kurban gitmesine karşı yapılan harcamalar; artık ya da planlı eskimenin yol açtığı artan harcamalar; büyüyen bürokrasinin arttırdığı harcamalar. Bunların hepsi sanki zenginliğe pozitif katkılarmış gibi ele alınır. Bu yüzden GSMH'nin artmasının zorunlu olarak, orantılı bir şekilde zenginliğin ya da refahın artması anlamına gelmemesi pek şaşırtıcı değil. GSMH'nin tutarlı bir şekilde yük-

selen tek yanının, benim işaret ettiğim toplumsal ve çevresel *maliyetler* olduğunu ileri süren bazı ekonomistler de var.

Toplumsal ve çevresel maliyetleri katmak yerine *çıkaran* alternatifler bulmaya yönelik bir ya da iki yeni girişim oldu. Japonların "Net Ulusal Refah" sistemi bunu deniyor. ABD Denizaşırı Gelişme Konseyi, uzun bir süreden beri ortalama ömür, çocuk ölümleri ve okuryazarlık faktörleri temelinde, Yaşam Göstergesinin Fiziksel Niteliği'ni (PQLI) kullanıyor. Başka alternatifler bu hesaba ev ekonomisi değerini ve hatta yenilenebilir kaynaklardan çıkarılan ulusal enerji kullanımı yüzdesini de dahil ettiler; Kanada'da Yaşam Göstergesinin Niteliği konusunda bir rapor, fiziksel ve psikolojik güvenlik, kişisel değer ve "kendini gerçekleştirme" de dahil olmak üzere otuzyedi faktörün hesaba katılması gerektiğini ileri sürdü. Yine ölçülemezi ölçmeye çalışma yanlışına düştük.

Paradoksal olarak, gelecekte ilerleme GSMH'yı düşürme yollarına dayanabilir. Bugünün planlı eskimesi (eşyalar özellikle uzun ömürlü *olmamak* için yapılıyor, çünkü onların yerine yenilerinin satın alınması isteniyor) GSMH'yı yükseltir; dayanıklılık için üretim (eşyaların özellikle uzun ömürlü *olması* için yapıldığı) GSMH'yı düşürür. Yenilenemez kaynakların savurgan tüketimi -özellikle petrol ve gaz- GSMH'yı yükseltir; yenilenebilir enerji kaynaklarının gelişimi düşürür, çünkü daha az insan bu kadar çok ödeme yapmak zorunda olacaktır. İnsan fazlalığı ve yenilenemez kaynak kıtlığı olan bir çağda, verimlilik anlayışımız değişmek zorunda, çünkü ancak emek yoğun bir toplumda dünya kaynaklarını korumak ve insan kaynakları zenginliğinin insanlar çıkarına çoğalmasını sağlamak olanaklıdır. Ivan Illich'in, ABD'de ve sözde ilkel ülkelerde göreli ulaşım verimliliği hesabını ilk okuduğumda nasıl güldüğümü hatırlıyorum.

> Tipik Amerikan erkeği, bir yılda 1600 saati arabası için harcar. Araba giderken de, boşta çalışırken de içinde oturur. Park eder ve park arar. Arabasına harcamak ve aylık taksitleri ödemek için para kazanır. Benzini, köprü paralarını, sigortaları, vergileri ve biletleri ödemek için çalışır. Uyanık saatlerini yolda ya da yola çıkmaya hazırlanmakla geçirir. Amerikan modeli, 7.500 mil elde etmek için 1600 saat koyar: saatte beş milden az. Ulaşım endüstrisinden yoksun ülkelerde insanlar aynı şeyi yapıyorlar. Gitmek istedikleri yere yürüyorlar ve toplumlarının trafik bütçesinin yüzde 28'ini değil sadece yüzde 3-8 arasını bu iş için kullanıyorlar.[3]

3. Ivan Illich, **Energy and Equity**, London, Calder & Boyars, 1973, p. 30.

Bu kadar farklı bir dünyada "ekonomi" kavramının kendisi de tartışma konusu yapılabilir. Açıkça söylemek gerekirse, bu sözcük de fena halde kötüye kullanılıyor: ekonomi, ekoloji ile aynı Yunanca köke sahip; *(oikos,* ev) ve *nomos* sözcüğü idare etmek anlamına geliyor. İlahiyatçılar *oeconomia* sözcüğünü Tanrının dünyadaki idaresi için kullanıyorlardı, fakat ortaçağdan beri idarenin standardı çok düştü. Mrs. Thatcher, "evkadını başbakan" imajını sunmaya çok istekli, fakat ev kadınları ya da ev erkekleri işleri böyle "idare edince" küçük ihtiyat akçelerini çarçur etmenin yanı sıra süreç içinde küçük yuvalarını onarılmaz bir şekilde yıkmazlar mı? Gezegeni Billy Bunter'ın elbise kutusunu idare ettiği kadar iyi idare ediyoruz.

Günlük kullanımda ekonomik sözcüğü büyülü bir parolaya benziyor. Bir şey "ekonomik" oldu mu iyidir; birisini düşüncesinden vazgeçirmek istiyorsanız, başınızı sallayın ve "ekonomik olmadığını" söyleyin. Herhangi bir şey çirkin, savurgan ya da sevimsizse bile ekonomik olduğu sürece bunlar sorun olmaz; ve anında mali bir kazanç getirmeyen şey "ekonomik değildir". Bu yüzden gelecek hakkında düşünmek ekonomik değildir, fakat bütün ormanları yerle bir etmek ekonomiktir. Maddeleri yeniden işlemek ekonomik değildir, fakat toprağı verimsizleşene kadar sömürmek ekonomiktir. Modern toplumların bir ölçüde kârlılığa ihtiyaçları olduğu açık, fakat bunu gerçek *zenginlikle* karıştırmayalım ve yaptığımız ya da yapmayı istediğimiz şeylerin en önemli kriteri olarak kabul etmeyelim. Oscar Wilde, her şeyin fiyatını bilen, fakat hiçbir şeyin değerini bilmeyen kişiyi sinik olarak tanımlar. Bizimki zenginliğin son derece sinik bir yorumuna dayanan sinik bir dünyadır.

The Sane Alternative'de (Sağlıklı Alternatif) James Robertson, "ülke zenginliğinin" genellikle endüstri ve ticaretin etkinliklerine gönderme yaptığına işaret eder; zenginlik, endüstri ve ticaretin tamamen farklı bir şeye, toplumsal refaha harcamak için ürettikleri bir şeydir. Ve neyin üretildiği çok önemli değildir: öldürücü lazer ışınları (gerçek ya da oyuncak), zehirli böcek öldürücüler, elektrikli yumurta kaynatıcıları, sigaralar, kedi kozmetikleri-hepsi "zenginlik yarattığına" göre ayrım yapmak niye? Diğer yandan sıradan şeyler yapan sıradan insanlar bu zenginliği kullanıyorlar ve milyonlarca insanın, öğretmen, doktor, hemşire, ev kadını, sosyal hizmet görevlisi, hapishane ziyaretçisi, hayır işleri gönüllüsü olarak ülkenin or-

tak zenginliğine yaptıkları katkı *gerçek* zenginlik olarak kabul edilmiyor bile.

Bireysel düzeyde "zenginlik" bolluğun gözle görülür sembolü demektir. Dayanıklı tüketim malları ve kredi kartları ve yüksek itibar demektir. Bu nasıl, nasıl değişecek? Kendini idame ettirebilen ekolojik bir gelecekte, belki de, yaşamlarının gerçek niteliğini yükseltecek eğitim ve bağımsızlığa sahip olanlara zengin denecek; fakirler ise, paranın mutluluk satın alabileceği, fakat aslında alamadığı, bir çağı özleyenler olacak. Zenginler, karşılıklı destek sağlayan bir toplulukta dostça yaşayan ve çalışanlar olacak, yoksullar artık dayanamadıkları işleri yapmak için kalabalık trenleri doldurarak şehirlere gidenler olacak. Zenginler daha keyifli bir toplumda kendi eğlencelerini yaratanlar olacak, yoksullar doğru unutma markasını bulmaya çalışarak TV ve videolarının düğmelerini çevirenler olacak; zengin yetiştirebildiği kadar yiyeceğini kendi yetiştirecek ve bunu organik yöntemlerle yapacak; düşük kaliteli besin maddelerinin karışımından oluşan türlü yemeği yoksulun fitil fitil burnundan gelecek. Zengin eşyaların çok uzun ömürlü ve tamirlerinin kolay olmasıyla gururlanacak bunları yeniden işleyip yeniden kullanacak; yoksul ise yeniliğin moda olmaktan çıkmasına şaşıracak. Zengin, şeyleri kendisi ve topluluğu için yaparak topluluk ya da komşuluk konseyine tamamen katılacak, yoksul hâlâ hükümeti suçlayacak. Zenginlik hem fiziksel hem de tinsel boyutlarda anlamını yeniden kazanacak. R.H.Tawney'in sözleri bugün de yazdığı günkü kadar doğru.

> En açık olgular en kolay unutulanlardır. Varolan ekonomik düzen de onu yeniden kurmaya yönelen birçok proje de şu gerçeği gözden kaçırdıkları için çöküyorlar: en sıradan insanların bile ruhu olduğuna göre, hiçbir maddi zenginlik artışı, öz saygılarını horgören ve özgürlüklerini azaltan düzenlemeleri unutturamaz.[4]

E. Yetinme Ekonomisi

Bundan sonraki bölüm yeşil ekonomiyle yani insanların ve gezegenin gerçekten sorun edildiği ekonomi ile ilgili. Fakat bu aşamada

4. R.H. Tawney, **Religion and the Rise of Capitalism**, Harmondsworth, Penguin, 1948.

okuyucuyu, hiçbir şekilde her derde deva ilaçları ve politikacıların normal olarak ekonomilerini süsledikleri yanıltıcı vaatlerini bu bölümde bulamayacağı konusunda uyarmalıyım. Açık olan olgu şu ki kaba maddi zenginlik bakımından biz daha fazla zenginleşmek istemiyoruz. Fakat kaba, niceliksel, ayrım gözetmeyen zenginlik ölçüsü geçmişe ait bir olgudur, bugün önemli olan zenginliğin niteliğidir.

Buradaki temel ayrım ihtiyaçlarla istekler arasındaki farkta bulunmalıdır. Gandhi'nin dediği gibi, "dünya herkesin ihtiyacına yetecek kadarını sağlar, fakat herkesin hırsını karşılamaya yetecek olanı değil." İsteklerle ihtiyaçlar arasındaki ayrım çizgisini çizmek hiç kolay değil ama çizmemek işleri daha da zorlaştıracak. Yine de teknolojik hamlelerin doğru türü veri alınınca, insan isteklerinin temelde sınırsız olduğu anlayışı birçok ekonomik analizin başlangıç noktasıdır. Bazı isteklerimizin ve sözde "ihtiyaçlarımızın" sahte olduklarını ve bunların tatmin edilmesinin bireysel ve toplumsal refaha fazla bir şey eklemediğini anlamadan yeni bir çağ hayal edemeyiz. Ayrıca, bir ülkede bu ihtiyaçların karşılanması başka bir ülkede insanların gerçek ihtiyaçlarının karşılanma şansını kaybetmeleri anlamına gelebilir. "Atalarımız için lüks olan şeyler bizim için ihtiyaç haline geldi" anlayışı modern çağın zavallı bir yaklaşımıdır, çünkü gördüğümüz gibi tüketici-yönelimli bir toplumda üretimin doğası ya da niteliği konusunda hiçbir yargıda bulunulması gerekmez. Materyalizmin genel baskısı ve kitle haberleşmesinin özel dürtüleri tarafından yaratılan ve harekete geçirilen ihtiyaçların birçoğunun yapay olduğu olgusu ne politikacıları ne de ekonomistleri ilgilendiriyor. Reklamcının hikâyesi, "ne tüketiyorsanız o'sunuz"; ve bütün toplum bunu ekonomik başarı adına olumluyor.

Son bölümün başında sözettiğim "Peace and Permanance" (Barış ve Süreklilik) adlı denemesinde Schumacher şöyle yazıyor, "İhtiyaçları yetiştirmek ve genişletmek bilgeliğin antitezidir. İhtiyaçlardaki her artış kişinin, üzerinde kontrol sahibi olmadığı dış güçlere bağımlılığını arttırma eğilimi taşır."[5] Bazı alışkanlıklarımızı değiştirebiliriz ve değiştirmeliyiz. Yeşiller için ekonomi, işleri, gerçek ihtiyaçlarımızı karşılayacak şekilde idare etme anlamına gelir. Bu, ken-

5. Schumacher, **Small is Beautiful**, p. 33.

dimiz için ve gezegen için doğru olanı yapmak demektir. Bir zamanlar kapitalizmin üzerinde yükseldiği ve çok kişinin kâr etmesini sağlamış olan "hep daha fazla" ekonomisi, aynı zamanda gezegenin ve gelecek kuşakların haklarını koruyarak gerçek ihtiyaçlarımızı karşılamaya artık yetenekli değildir. Artık yetinme ekonomisinin zamanı.

2. YEŞİL EKONOMİ

A. Kendini İdame Ettirebilme

Bütün yeşil ekonomi *kendini idame ettirebilme* ve *toplumsal adaletle* ilgilidir: önce biyosferimize zarar vermeden bütün insanların gerçek ihtiyaçlarını karşılamamıza izin verecek, zenginlik yaratma araçlarını bulmalı ve kurmalıdır. Yeşil ekonomi şimdi sahip olduğumuzla (bir tüketim toplumu) yakın gelecekte ihtiyaç duyacağımız şey (tutumlu bir ekonomi) arasında doğru bir seçime işaret eder. Dünya kaynaklarından ve çevreden karşılanması olanaksız taleplerde bulunarak bolluk yaratmak artık olanaklı değildir; bu nedenle emrimizdeki dünya kaynaklarının ve insani kaynakların daha akıllıca kullanılmasını sağlayacak daha uygun tüketim modellerini benimsemeliyiz. Yeşil Parti'nin istihdam üzerine broşürü, *Working for a Future* (Gelecek İçin Çalışmak) bu tür bir ekonomi arayışı içindedir:

> Uzun dönemde, bütün uluslar halkların taleplerini istikrarlı bir devlet ekonomisi içinde karşılamayı öğrenmek *zorunda* kalacaklar. Böyle bir ekonominin özellikleri açıktır: endüstriyel ürün miktarının azaltılması, büyük ölçüde desantralize ekonomik etkinliğin getirdiği özgüven ve kendini idame ettirme kapasitesi, yenilenebilir kaynakların azami kullanımı ve yenilenemez kaynakların korunması, zenginlik, toprak ve üretim araçlarının geniş kapsamlı yeniden dağıtımı, daha yapıcı, kişisel olarak tatminkâr iş olanağı, bütün bunların daha işbirlikçi bir çerçeveye dayanması ve bu özellikleri tamamlayan yeni teknolojilerin kullanımının arttırılması.[6]

Söylediğim gibi, geçiş zor olacak, yeni topraklara ulaşıldığında tavırların, değerlerin ve yaşam tarzlarının elden geldiğince iyi uyar-

6. Ecology Party, **Working for a Future**, London, 1980.

lanması gerekecek. Böyle bir süreç bir devrim demektir çünkü en kişisel ve doğrudan bir şekilde insanların yaşamına dokunur. Ekonomi temel olarak büyüme hızları ya da para arzının tamiri ya da herhangi bir makro ekonomik soyutlama değildir. O, bizim yaptığımız işle, bu işten aldığımız ödüllerle ilgilidir ve işte burada devrim başlıyor.

B. Dünya Ahlakını Yeşilleştirme

Oldukça eski moda bir devrimci olduğumu itiraf etmeliyim. Thomas Aquinas'ın cümlesi "iş keyfi olmadan yaşam keyfi olmaz" benim bu konudaki düşüncemi özetler. İşin insan koşulunun bir zorunluluğu, bizim gibi insanların tanımlayıcı bir özelliği olduğunu düşünen insanlardanım. Akılsız endüstriyalizm dünyasında işin birçok insan için "keder verici bir angarya" olmasına hiç şaşırmadım fakat bu, işi tamamen ortadan kaldırmamız gerektiğini değil onu *özgürleştirmemiz* gerektiğini ortaya koyar. Evrensel otomasyon "ekonomik sorunlarımızı çözmek" bir yana, yaşamı tamamen anlamsızlaştırarak insanlığımızı zayıflatacaktır. İnsanların, toplum çalışmasından çekilmek yerine ona aktif olarak katılımları, makul, kendini idame ettirebilen toplumun gelişmesinin önkoşulu gibi görünüyor.

6. bölümde gördüğümüz gibi geleneksel anlamda "tam istihdam" kavramının artık bir önemi kalmadı; bu kavram artık hâlâ tam istihdam vaat eden bilgisiz politikacıların konudan uzaklıklarının yararlı bir işareti ve sahtekârlıklarının damgası olarak iş görüyor. Tam istihdam olanaklı olduğunda bile ilk engelde takılıyor: yaşam standardını korumanın tek aracı olan bir "ücretli emek" biçimi olarak dokuz-beş sıkıcı işiyle; makul bir rahatlık içinde yaşamaya izin veren, yeterli maddi karşılığı sağlayan, aynı zamanda kişinin becerilerinin ve zamanının etkili kullanımını sağlayan iş arasındaki fark tam istihdam kavramı tarafından ihmal ediliyor. Kendini idame ettirebilen, zenginlik yaratan ve onu görece dolaysız yollarla yeniden dağıtan *iyi iş* sağlıklı bir ekonominin dayanak noktasıdır. Bu nedenle ekolojistin ideal iş tanımına göre iş:

- Makul bir yaşam standardı sağlamalı;
  kişisel olarak tatmin edici olmalı;

çevresel olarak sağlıklı olmalı;
toplumsal olarak yararlı olmalı;
isteyen herkese açık olmalı.

Böyle bir etiğe göre işleyen bir toplumda iş ile boş zaman arasındaki ayrımlar açıktır ki azalacaktır, çünkü ikisi aynı sürecin tamamlayıcı yönleri haline gelecektir. *İkisinin de* aracılığıyla, insanlar uyanık saatlerini harcama tarzlarının kişisel değerini anlamaya ve kendi potansiyellerini geliştirmede seçme özgürlüğünü ortaya koymaya muktedir olacaklar. Karşılığı ödensin ödenmesin, iş herkese kendi değerini doğrulama ve diğerleriyle ilişki kurma fırsatı sunmalıdır. Bugün bunu yaşayanların bir "meslek" sahibi olduğu söyleniyor. Bunun, sanki çok az sayıda insanda *sorumlu* iş yapma isteği varmış gibi son derece uzmanlaşmış neredeyse elitist bir sözcüğe dönüşmüş olması garip. Roszak kârlılığına, üretkenliğine ya da maliyet/kâr sebeplerine bakılmadan herkese bütün kişiliğini işe dahil etme şansı tanınan bir durumda dünyanın kazanabileceği güç üzerine spekülasyonlar yapıyor.

"Gerçekçi değil", hatta "ekonomik değil", dediğinizi duyar gibiyim. Haksızsınız! Endüstri Devrimi'nin başlangıcından beri politikacılar ve ekonomistler aptalca bir şekilde, arz ve talep, üretkenlik düzeyleri, ödemeler dengesi, hükümet harcamaları ya da uluslararası borçlarla uğraştılar. Önem verilen şey her zaman *ürün* ve paraydı; *süreci* ve onu mümkün kılan insanları küçümsediler. Bunun sonuçları bugün açık, çünkü temel insan ihtiyaçlarını gözardı ederek gezegeni kasten mahvederek şimdi yaptıklarımızı yapmaya devam etmek artık gerçekçi değil.

C. Peki Kim Makine Düşmanı?

Buna uygun olarak teknolojiye karşı bütün tavrımız değişmeli. Daha fazla insan ve daha az kaynak olduğu için sermaye/emek oranı yeniden emek yoğun üretime kaymalı; giderek kıtlaşan ve pahalılaşan girdilerin fiyatı arttığı için ekonominin birçok alanında emek çıkarma sürecine son vermek böylece sermaye ve insani girdi arasındaki gerçek dengeyi yeniden kurmak artık "ekonomik oldu". Genellikle eksik olan bu dengedir ve sanırım "neo Luddite'ler" olarak adlandırılmaktan hoşlanmamalarına karşılık birçok yeşilin Ned Ludd'a belli bir sempati duymalarının nedeni budur. 19. yüzyılın

başlarında ün kazanan Luddite'ler temel ilgilerinin endüstriyel teknolojinin kendi zanaatlarının modellerine duyarlı uyarlanması olması nedeniyle yerildiler. Onlar, vasıflı işçi olarak haklarının yok edilmesinde silah olarak kullanıldıklarını ve bu teknolojinin yerleştirilmesinde söz söyleyebilme alanının dışına itildiklerini anladıkları için yeni dokuma tezgâhlarını parçalamaya başladılar. Lewis Mumford onların durumuna diğer taraftan bakıyor:

> *Karşı-Luddite*'ler hakkında ne söyleyebiliriz, sistematik zanaat yıkıcıları, son ikiyüz yıl boyunca aletlere el koyan, bağımsız atölyeleri parçalayan, bağımsız el sanatı kültürünü yok eden, insan özerkliğini ve çeşitliliği, otomatik ve zorlayıcı hale gelen merkezileşmiş bir sisteme feda eden amansız girişimciler."[7]

Ekolojistler kendinde (per se) teknolojiye düşman *değiller* ve çeşitli ileri teknolojilerin ekolojik bir toplumun gelişmesinde temelolduğuna inanırlar. Mikroprosesörlerin tartışılmaz bir avantajı sıkıcı, sağlıksız, keyifsiz ve tehlikeli işleri makinelerin yapmasını sağlamasıdır. Sonuç olarak bu, çalışma çevresinde önemli bir iyileşmeye yol açar. Ayrıca yeni teknoloji daha az enerji ve kaynak harcayan üretimi kolaylaştırabilir de. İnsan ihtiyaçlarına hizmet eden ve sıkıca insan kontrolü altında kalan zararsız teknolojiler ve birçok alanda küçük çaplı iş için hazır bulunan ileri, ucuz donanım, geçişi kolaylaştırmakta yararlı olacaktır.

Teknolojinin insanların yararına mı olduğu yoksa bazı sorunları mı sürdürdüğü; daha büyük eşitlik ve seçme özgürlüğü mü sağladığı yoksa sadece endüstriyel toplumun en kötü yönlerini mi yoğunlaştırdığı bir seçim sorunu. Günümüz ekonomisinde emek tasarruflu makinelerin kullanılmaya başlanmasının büyük işin çıkarını temsil eden çok küçük bir grup idareci ve teknisyeni güçlendirdiği açıktır; belli bir ölçüde de olsa, teknolojinin gelişiminin kontrol edilmesi ihtiyacını kabul etmemek,statükonun korunmasını olumlamak, insanlıkdışılığın, eşitsizliğin ve statükonun dayandığı temel olarak sömürücü politikanın güçlendirilmesini onaylamak anlamına gelir.

"Pazar güçleri" denilen şeylerin kaprisiyle yeni teknolojinin gelişigüzel uygulanmasının korkunç hasarlara yol açması istenmiyorsa belli bir kontrol olması gerekir. Öncelikle bir kılavuz oluşturmak (kime kazanç sağlıyor? İşçilerin ve bir bütün olarak topluluğun çıkarına mı? Çevreye zarar veriyor mu? Kıt kaynakların duyarlı bir kullanı-

7. Mumford, **The Pentagon of Power**, p. 153.

mı mı? Yaşamın bütünsel kalitesini yükseltiyor mu?) ve bazı durumlarda daha pahalı olsa bile, kendini idame ettirme konusunda daha becerikli ve emek yoğun bir ekonomide iş yapmak istediklerinde vasıflı işçilere izin verilmesi gerektiğini kabul etmek gerekir. Birçok Avrupa ülkesinde, herhangi bir emek azaltıcı teknoloji uygulanmaya başlanmadan önce sendikalarla idare arasında konsültasyonları gerektiren yasalar var. Fakat BK'da, White Papers ve Green Papers'ın alışılmış telaşı dışında hiçbir şey yapılmıyor. Parlamento en azından, bütün büyük ilerlemeler için bir tür "teknolojik yarar-zarar bilançosu" isteyerek ve daha temel olarak ABD Teknoloji Değerlendirme Ofisi'nin bir benzerini kurarak teknolojik gelişmeleri etkileme ve gerektiğinde kontrol etme hakkına sahip çıkmalıdır. Ve böyle bir değerlendirme sadece dünya teknokratlarının "değerden bağımsız" genel geçer onayını ya da desteğini sağlamakla kalmamalı, fakat tam bir kamu katılımına ve sözkonusu mesele ve sonuçların mümkün olan en canlı tartışmasına dayanmalıdır. Bu gelişmeler ilerleme ve bilime karşı romantik protestolar olarak yorumlanmamalı; ilerlemek yerine geri dönme isteği duymuyoruz. Narindar Singh'in dediği gibi: "Bu bir protestoysa, bilime değil onun kötü kullanımına karşıdır; ilerlemeye değil onun bozulmasına karşıdır; gelişmeye değil onun çarpıtılmasına, refaha değil onun yanlış kavranışına karşıdır."[8]

D. İkili Ekonomi Değil!

İnsanlar ekonomiden sözettiklerinde genellikle *resmi* ekonomiyi, ekonominin, sabit bir orandan vergilendirilen tamgün işe dayanan geleneksel kurumlaşmış kesimini kastediyorlar. Bir kısmı ücretli bir kısmı ücretsiz olan ev içindeki ve çevre sektörlerindeki *gayri resmi* ekonomik etkinliğin büyük kısmı hiç dikkate alınmıyor. "Resmi" ve "gayri resmi" ayrımının gerçekte ekonominin farklı sektörlerini tanımlamadığı, birçok insanın her ikisine de katıldığı, ekonomik etkinliği yürütmenin farklı biçimleri oldukları vurgulanmalı. Genel olarak günümüz ekonomisi şöyle bir şeydir:

büyük ölçekli bir imalat sektörü
büyük ölçekli bir hizmet sektörü

8. Sing, **Economics and the Crisis of Ecology.**

küçük ölçekli bir yerel sektör
bir eviçi/çevre sektörü-ücretli
bir eviçi/çevre sektörü-ücretsiz

Resmi ekonomik etkinlik genellikle ilk ikisine ve gayri resmi ekonomik etkinlik genellikle son ikisine dahildir. Küçük ölçekli yerel sektör hem özellikle geçici ve part time iş biçimindeki serbest işi ve hem de "kara" ekonomi içinde yeralan ek iş ve takası birlikte kapsar.

Endüstri toplumları her zaman ilgilerini resmi ekonomide yoğunlaştırırlar. Kamu hizmetlerimizi finanse etmek üzere "yaratılan" zenginlik oradadır. Yıllar boyunca insanlar giderek gayri resmi ekonomiden resmi ekonomiye aktılar: insanların bir zamanlar kendileri için yaptıkları şeyler şimdi kurumlaştı ve para alışverişine dönüştü. İş sözcüğü genellikle sadece tam gün, sabit işler için kullanılmaya başlandı. Fakat şimdi resmi ekonomi ve emek pazarı insanların bekledikleri bu işleri ya da hizmetleri sağlayamaz hale geldi. Emek pazarı insanları iş sahibi olma gerekliliğine koşullandırdıktan sonra, şimdi insanlara gereken işi sağlayamıyor; toplumda yapılması zorunlu olan önemli işler konusunda da bir şey yapamıyor; ayrıca ulusal zenginliğimizi adil bir şekilde bölüştürmeyi de beceremiyor.

Resmi ekonomi çökmeyecek; böyle bir iddiada bulunmak, post-endüstriyel ekonomide endüstri olmayacağını varsaymak kadar saçmadır. Fakat resmi ekonomi önem kaybedecektir. Yeni teknoloji sayesinde daha az girdiden daha çok ürün alma olanağının gelişmesinin yanı sıra mutlak olarak üretilmesi gereken şeyler de azalacaktır. Kısa dönemde, hâlâ ithal etmek zorunda olduğumuz temel malları satın almak üzere yeterli yabancı değişim değeri kazanmak için rekabet etme yeteneğimizi korumamız gerekecek, fakat ekonominin bu sektörü üretkenlikte sürekli bir ilerlemeyi gerektirecek ve dolayısıyla pek az ek iş yaratacak, Yoksul ve demoralize işsizlerin sayısı arttıkça sosyalist bir refah devletinin yayılmasıyla serbest girişim adına büyük korporasyonlar tarafından yürütülen "kapitalist bir teknokrasi" arasında seçim yapma sorunuyla karşı karşıya kalacağız. Bu ikisinin ortak noktaları çok: merkezi ekonomik ve politik iktidar; yaşamın kötülüklerine deva olarak teknoloji takıntısı; bürokratik bir elitin hâkimiyeti; insani olmaktan çıkarılan materyalizmin sonuçları.

İnsanların "boş zaman toplumu" hakkında konuşurken aslında

bunu kastettiklerinden kuşkulanıyorum. Bana kalırsa, böyle bir toplum, batılılaşmış modern bir para ekonomisine dahil olma şansını bulanların, geleneksel geçim ekonomisine bağlı kalanlar üzerinde üstünlük kurduğu Üçüncü Dünya'nın "ikili ekonomileri"ne tuhaf bir şekilde benziyor. İş ve boş zaman ayrımına çok önem verilecek ve iş olmadan insanlar nasıl boş zamanı finanse edebilecekler? Yetersiz bir gelir üzerine zorlama boş zaman hiç de cazip olmayan bir öneridir ve işin toplumsal ve psikolojik işlevlerinin bu cesur yeni teknolojik dünyamızda nasıl yeniden yorumlanacağı sorusunu dikkate almaz. Böyle bir topluma "post-endüstriyel toplum" demek çok saçma, çünkü teknolojik determinizmin nihayet politik sürecin yerini aldığı, son endüstriyalizm durağından başka bir şey değildir.

Bizi bekleyen bolluğun değil yoksulluğun ve politik uşaklığın boş zamanı. Bu "ikililik" kavramlarıyla uğraşmak bu yüzden ekolojistlerin işi olmamalıdır. Bugünün artan kutuplaşmaları ve gerilimlerinden kaçınmak istiyorsak, her ekonomik stratejinin *amaçlarından* biri (arzu edilir bir yan ürünü değil) toplumumuzdaki eşitlik ve demokrasinin genişlemesi olmalıdır. Bu da ancak, insanların kendilerini günümüzün resmi ekonomi bağımlılığından kurtarmalarına, işleri sayesinde *değişim* değerinden çok *kullanım* değeri yaratmayı öğrenmelerine, gezegenin çıkarlarına karşı değil, onlarla uyum içinde nasıl çalışılacağını bulmalarına yardımcı olmakla olanaklıdır.

E. İktidarı Dengelemek

Mal ve hammadde fiyat artışlarının Azalan Gelirler Yasası'yla birleşerek, insanların, gezegenin doğal zenginlikleri için daha gerçekçi fiyatlar ödemesini sağlayacağı olgusuna rağmen, pazarın işleyişinin kendini idame ettirebilen bir topluma geçişe neden yardım edemeyeceğini görmüştük. "Dünyadaki tüm sıradan insanların trajedisi" pazarın, dünyanın taşıma kapasitesine saygılı olmadığını sürekli olarak gösteriyor ve pazarın uzağı görme konusundaki yeteneksizliği, öncelikle kamu çıkarlarına değil özel çıkarlara hizmet edilmesi sonucunu kesinleştiriyor. Dahası, pazar bugün bize dayatılan toplumsal ve çevresel maliyetlere de saygı göstermez ve bu maliyetlerin yükselmeye devam etmesini sağlamak için insanları başarıyla, gözalıcı tüketim modellerine yöneltir.

Bu nedenle hükümet, güncel krizin belirtilerine değil temel ne-

denlerine ulaşabilmek için, emrindeki bütün sopa ve tehditleri kullanarak müdahale etmelidir. Yasama, doğrudan düzenleme, vergi sisteminde değişiklik, yardım, bağış, borç, verimlilik standartları yoluyla hükümet, benim bu bölümde sözünü ettiğim geçişi etkileyecek güce sahiptir. Yalnızca hükümetin, karşılanmamış ihtiyaçlar ve istekle uzanıp boş kalan eller konusundaki felçleştirici paradoksu çözme olanağı vardır. Fakat mesele şu ki hükümet büyük ölçekli endüstrinin batağına, ona meydan okuyamayacak kadar çok batmıştır. İster sol, ister sağ olsun merkezi hükümet sadece resmi ekonominin ve onun tekelci, yarı totaliter birleşmiş iktidarının aracı olabilir. Hükümet dairelerinin hepsi genellikle statükodan bir çıkar sağlarlar; askeri-endüstriyel kompleks örneği işlerin varabileceği endişe verici noktayı gösterebilir.

Resmi ekonomik etkinlik bugün hâlâ BK'ta refahın dayandığı nokta olduğundan, kısa dönemde resmi ekonomiyi korumak ve bu arada uzun dönemde gayri resmi ekonomiyi oluşturmak için aralarında bir denge kurmak zorundayız. Kendine daha fazla yeterliliği hedefleyen büyük fakat yerel olarak kontrol edilen bir yatırım programı enerji korunumunu, yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesini, yerleşimi, kent planlamasını, daha verimli ulaşım sistemlerini, kanalizasyon sistemi onarımını, ormanları, küçük çaplı çiftçiliği, giyim ve ayakkabı endüstrilerini, kirlenme kontrolünü, çöp ve artık ayıklamayı, yeniden işlemeyi ve kanal sistemimizin tamiri ve genişletilmesini kapsayarak kendini idame ettirebilir bir topluma doğru ilk adım olacaktır. Bu ülkenin gelecekteki refahı için özsel (zorunlu) *olmayan* resmi ekonomi parçalarını desteklemeye çalışmak intihardır. Bugünün senato üyelerinin yarın nesli tükenecek.

Geleceği garanti altına almak için gerekli olan ekonomi sektörlerinin gelişimi teşvik edildikçe geçiş ekonomisi içinde önemli bir büyüme alanı olacaktır hâlâ. Fakat geçiş ekonomisi, toplumsal olarak yararlı ürünlerin üretimine önem verme ve toplumun temel ihtiyaçlarının küçük çaplı girişim aracılığıyla karşılanması yoluyla, daha sıkı bir yerel ve demokratik kontrol altında *tepeden tırnağa* yenilenmelidir. Yerel hükümet, çok hızlı dalgalanan yerel ihtiyaçları seri bir şekilde yanıtlayabilecek küçük iş ve kooperatiflerde yeni alanlar açmak için yaratıcı ve esnek bir çerçeve geliştirerek, geleceğin ekonomisinin biçimlendirilmesine daha çok katılmalıdır. Uzun dönemde ekonomik güvenceye ancak yerel ihtiyaçların yerel üretimle karşılanmasıyla ulaşılabilir; bu nedenle merkezi ekonomik iktidar feshedil-

meli ve iktidar gerçek yerine dönmelidir-topluluğa ve topluluğu oluşturan bireylere. Bu, özellikle çokuluslular olmak üzere, günümüzün büyük şirketlerinin gücünü azaltmak üzere, gayri resmi ekonomi lehine pozitif bir ayrımcılık stratejisini gerektirecektir. Bütün avantajları büyük işletmelere veren bir ekonomi içinde küçük firma ve kooperatiflerin başarılı bir şekilde işlemesini bekleyemeyiz. Örneğin, sıkı anti-tröst yasaları varolan tekel yasalarının yerini almalıdır-herhangi bir birleşmenin kamunun yararına olduğunu kanıtlama görevi örgütlenmelere ait olmalıdır; sadece bir birleşmenin kamunun aleyhine olmadığını kanıtlamak yeterli değildir.

F. Talebi Düşürmek

Ekolojistler olarak, biz, hem ulusal, hem de yerel düzeyde, kendine yeterlilik ögesine büyük önem veririz. Endüstri Devrimi'nin başlangıcından beri, dünya ticareti birçok ülkeyi çok hassas bir duruma getirerek giderek karmaşıklaşan karşılıklı bağımlılık modelleri geliştirdi. Ne özgür ne de özellikle avantajlı olduğu halde, serbest ticaretin özgürlüğü ve avantajları hakkında bir sürü saçma sapan şey söylendi. "Dünya ticareti" gemisi gerçek insan ihtiyaçlarının hakkını yiyor ve gezegen üzerindeki her yerel toplumu ve ekosistemi karışıklık içine itme sürecinde, anlatılamayacak kadar çok toplumsal, kültürel ve ekolojik hasar yapıyor. Neyse ki ticaret gemisinin kendisi de bir durma noktasına vardı: Üçüncü Dünya ülkeleri dezavantajlı koşullarla ticarete daha az eğilimliler ve çok yer kaplayan malların uzun mesafelere taşınması çok yakında engelleyici ölçüde pahalı olacak. Yeniden işleme tekniklerindeki ve yenilenebilir enerji kaynaklarındaki gelişme katı yakıt ve hammadde ticaretini azaltacak. Bu gelişimlere karşın; ulusal ekonominin seçmeci korunumunun; kendini idame ettirebilir temelini kurmak ve bu ülkenin şimdi olduğundan çok daha fazla kendine yeterli olmasını teşvik etmek için gerekli olacağı açıktır.

Yerel düzeyde, aileler ve topluluklar, yiyecek, enerji ve hammadde konusunda dış kaynaklara bağımlılıklarını azaltma ihtiyacını duyacaklar. Kendi işinin sahibi olmak yeni çalışma modellerinin önemli bir ögesi olarak görülmeli ve şu anda her ihtiyacı karşılamak için kendi dışına çıkmak zorunda kalan ev, ekonomik özerkliğini arttırmalıdır. Eviçi ekonomiyi yeniden yaratmak zamanı tersine döndürmek

değildir; arz güvenliğini sağlamak ve kendini enflasyona karşı korumanın bir aracıdır.

Yeşil ekonominin keyifli yanı işsizlik ve enflasyon arasında bir pazarlığa dayanmamasıdır-iş, tam da enflasyonun temel nedenlerini yok etme sürecinde yaratılır. Ekonomik iktidar gerçek yerine (kendisine ya da topluluğa ait işte çalışan bireye) döndürüldüğü zaman talep kışkırtması çılgınlığı nihayet sona erecektir. Yeşil politikayla geleneksel politika arasında basit bir karşıtlık istiyorsanız, bu, bizim niceliksel talebin arttırılması değil *düşürülmesi* gerekliliğine duyduğumuz inançtır. Yerel ihtiyaçların yerel üretimle karşılanmasına yönelik bir sistemle ve daha değişik ihtiyaç karşılama ve ödüllendirme modelleriyle enflasyonun pek çok nedeni ortadan kalkacaktır: yerli ve uluslararası tekellerin, yükselen maliyetleri tüketiciye aktarma becerisi;ekonomik ve toplumsal eşitsizliğin getirdiği sürekli daha yüksek ücret baskısı; tam istihdama ulaşma boş ümidiyle hükümetin piyasadaki para miktarını arttırmak için gösterdiği aşırı heves. Ve talepteki düşüşe yardım edecek birçok başka ekolojik faktör de var: nüfusun dondurulması, tüketim ideolojisinden uzaklaşma, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelme, kendi kendini destekleyebilen ekonominin gelişmesi, ürünün rafta eskimesine son verilmesi, savunma harcamalarında büyük bir düşüş ve koruma, yeniden kullanma ve yeniden işlemeye önem verilmesi. Endüstriyel toplumumuzun karmaşıklığını ve 6. bölümde geniş bir şekilde ele alınan "dışsal maliyetlerini" düşürdüğümüz ölçüde enflasyon da düşecektir. Gelişmiş dünyada hızla geçerlik kazanan temel ihtiyaçlarda mümkün olduğunca kendine yeterli bir ekonomi geliştirdiğimiz ölçüde dünya enflasyonu baskısına maruz kalma düzeyimiz de düşecektir.

Başlangıçta yeşil ekonominin politik erkekliğimizi kanıtlamanın bir aracı olarak her derde deva çareler üretmekle işi olmadığını söylemiştim. Fakat, endüstriyalizmin gri gözlükleriyle çarpıtılmadan, mantıklı bir biçimde olaylara baktığımızda, yeşil ekonomide bulunacak ne kadar çok yanıt olduğunu görüp şaşırabilirsiniz. Fakat işsizlik ve enflasyonla uğraşmak ekonomik büyücülükten fazlasını gerektirir. Pierre Trudeau 1977'de şöyle diyordu: "Enflasyon kendi Keynes'ini bulamadı, fakat onun yerine insanları gelişmiş dünyada son derece moda olan aşırı tüketimden vazgeçirmeye yönelten politik, felsefi ya da ahlaki bir lider buldu."[9]

9 Joseph Kraft, 'A Talk with Trudeau', **Washington Post**, 17 May 1977.

İnsanların mantıklı düşünme yeteneklerine belli bir güven duymama rağmen geçiş döneminin oldukça fırtınalı olacağını düşünmekten kendimi alamıyorum. Birçok insan kendini giderek güvenliksiz hissediyor ve bunun temel nedenlerinden biri emek pazarının bir zenginlik dağıtma aracı olarak artık iyi işlememesidir. Durum böyle olunca temel ekonomik güvenliği Toplumsal Ücret ya da Asgari Gelir Şeması gibi bir şeyle garanti altına almaktan başka bir seçenek göremiyorum. Böyle bir şema için çeşitli öneriler uzun bir süredir ortalıkta; bunların en basiti, bütün toplumsal güvenlik kârlarının ve bütün vergi tahsisatlarının yerine herkese, nakit olarak alınabilen ya da vergi borçlarına karşı bir kredi olarak kullanılabilen otomatik bir ödemede bulunma uygulaması olabilir. Böyle bir ödeme, asgari geçimi garantiye almak üzere, yeteneklere bakılmaksızın, yaşa ve koşullara göre değişen düzeylerde yapılacaktır.

Günümüzün refah devletinde, temel ihtiyaçlar, herkes için *son bir çare* olarak garanti edilir. Oysa Asgari Gelir Şeması temel ihtiyaçların koşulsuz garanti edilmesi anlamına gelecektir, fakat bu geçim düzeyi üzerinde kalan her şey için rekabet olacaktır. Asgari Gelir Şeması bir zorunluluk olarak işi ortadan kaldıracak, fakat refah devleti tarafından ortadan kaldırılan çalışma dürtüsünü yeniden kuracaktır. Böylelikle, kişisel güvenlik duygusunu girişim ve çaba dürtüsüyle birleştirerek yoksulluğu bir kerede ve herkes için yok edecektir. Böyle bir şemanın işsizlik üzerine etkilerinin çok büyük olacağını söylemeye bile gerek yok. Çalışma saatleri ve ödeme oranları daha esnekleşir ve işverenler aynı ücret bordrosuna göre daha fazla işçi alabilir. Kendi işine sahip olan yeni buluşları denemeye teşvik edilir. Her şeyden önemlisi, iş sahibi olmak ile işsiz olmak arasındaki büyük ayrım yerine, temel geçim düzeyiyle yetinenlerle bazı maddi kazançlar karşılığında uzun, güç çalışma saatlerine razı olanlar arasında bir süreklilik olacaktır.

Böyle bir şemanın çok paraya mal olacağı ve bu nedenle vergilendirmede radikal bir değişikliği gerektireceği açıktır. Fakat bu ülkede gerçek bir zenginlik dağılımına ulaşma ikilemiyle ergeç karşılaşılacaktır. Büyüme, zenginlikte, büyük zenginlik farklılaşmalarını karşılayarak, gelir eşitliğini ikame etti; aynı şekilde *büyümeyen* bir ekonomide yeniden dağıtım dengeli bir topluma geçişin bir önkoşuludur. (Uzun dönemde, ben kişisel olarak, asgari gelir şemalarının yanı

sıra azami gelir şemaları terimleriyle de düşünmenin gerekli olacağına inanıyorum). Bir Asgari Gelir Şeması olmadıkça, yoksulluk tuzağı hep varolacak ve resmi ekonomideki işsizlik düzeyleri yükseldikçe daha da ciddileşecek.

Serpilen bir gayri resmi ekonomi ve garantiye alınmış temel güvenlikle, çalışma hayatlarının bir parçasında başka şeyler yapmak isteyen birçok insan engellenmeyecektir. İş paylaşımı şimdiden hayati bir zorunluluktur; ancak böyle koşullarda bu, bir gerçeklik haline gelebilir. Nüfusun yüzde 20-30'unun haftada kırk elli saat arası çalıştığı, yüksek ücret aldığı ve geri kalanları desteklemek üzere yüksek düzeyde vergilendirildiği bir ekonomiyle isteyenlerin ve olanağı olanların aynı koşullarda, fakat daha az süreyle, çalışmaya hakkı olduğu ve böylelikle işin ve kazançların toplumda daha eşitlikçi dağıldığı bir ekonomi arasında seçim yapmalıyız. Bunun çeşitli yolları var; işgününü, haftasını, yılını ya da hatta çalışma yaşını düşürebiliriz. Birçok insana çılgınca gelen şey fazla çalışmanın bu ülkede hâlâ çok olmasıdır. İmalat sektöründe işgücünün üçte biri düzenli olarak haftada sekiz saat fazla mesai yapıyor-bütün bu saatler tam gün işlere dağıtılsa bu sektörün kayıtlarındaki bütün işsizliği absorbe edebilir. Diğer alanlarda, iş paylaşımı ve part-time iş büyük ölçüde teşvik edilmeli ve küçük çocukları olan ana-babaların topluluk içinde part-time çalışabilmelerini mümkün kılmak için özel şemalar çıkartılmalıdır.

Fakat küçülen bir ekonomide hiçbir şeyin karşılığını alamazsınız ve böyle bir stratejinin karşılığı ödenecektir. Üretkenlikte yüzde 12,5'luk bir artış olmadığı sürece, otuzbeş saatlik ya da kırk saatlik haftalık ücret kaçınılmaz olarak enflasyon yaratacaktır. İş paylaşımı ancak, onun, kaçınılmaz olarak resmi ekonomi içindeki işten gelen gelir oranında bir düşüş anlamına geldiğini kabul edersek kendi kendini finanse edebilir ve iş yaratabilir. İnsanlar bunu, ancak gayri resmi sektörde mali karşılıklar olmasının yanısıra iş tatmini, yaşamın gerçek kalitesi vs. gibi daha az maddi kazançları da elde edebileceklerine inandıkları zaman kabul edecekler.

H. Değişimin Failleri

Artan işsizlik ve ekonomik ölçüsüzlüğün farkına varılması, bütün partilerin politikacılarını, küçük girişimin rolüne yeniden değer

biçmek zorunda bıraktı. Küçük işletmeler politik ilginin ve dalkavukluğun merkezi haline geldi, fakat her zamanki gibi, boş retorik yerine onlara gerçek destek sunmak konusunda hiçbir şey yapılmadı. Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nden David Birch, 1969-1980 arasında ABD'de yaratılan yeni işlerin üçte ikisinin küçük firmaların eseri olduğunu belirtiyor: "İş yaratıcı firma, küçük, dinamik (ya da bakış açınıza göre istikrarsız) olma eğilimi taşıyor, firma bankaları, işlerin çoğunu yaratabilen ve yaratan firmaların geleneksel politika girişimleriyle ulaşılması en zor firmalar olması konusunda rahatsızlık duyuyorlar." Düşündüğümüz uzun dönemli ekonomide küçük işletmeler büyük anonim şirketler dünyasına bir ek olmakla kalmayacak, bütün ekonomik etkinliğin temel direği olacak.

Hükümet tarafından yapılması gereken yüz şey varsa, küçük firmaların, kendilerinin yapabileceği bir o kadar şey daha var. Paylaşılan değerler temelinde birlikte çalışan insanların ve işletmelerin gayri resmi bir birliği olan, ABD'deki Briarpatch Network hakkında yazılanları okurken çok etkilenmiştim. Bu insanlar, işi temel olarak en büyük kârı elde etmenin bir aracı olarak değil başkalarına hizmet etmenin bir yolu olarak görüyorlar ve bütün hesapların müşteriye açık olmasını istiyorlar. Bu kuruluş, insanların işte keyifli bir şekilde biraraya gelmeleri için öğüt, destek veriyor, yol gösteriyor. Kuruluş içindeki firmaların hayatta kalma oranı çok yüksek ve bu türden kuruluşlar oluşturulmaya devam ediliyor.

Ekolojistlerin gözünde özellikle önemli olan özel bir küçük işletme biçimi var: Kooperatif. Bir kooperatifin içinde üyelerinin yaşadığı topluluğun ihtiyaçlarına duyarlı olması çok daha muhtemel. Kâr dürtüsü daha geniş bir kollektif duyguya bağlıdır: bir yandan çalışan üyelerle yeterince ilgilenilmesi ve diğer yandan kooperatifin daha geniş toplulukta yapıcı bir rol oynaması. Ne yazık ki, birçok diğer Avrupa ülkesinde olanın tersine İngiltere'de kooperatif hareketi güç bir döneminde. İşçi hareketinin de bunda payı büyük çünkü ulusallaştırma takıntısıyla bütün "ortak mülkiyet" alanını çekici olmayan ve kuşkulu bir hale getirmeyi başardı. Birçok kişi için "ortak mülkiyet" artık ulusallaştırmayla eş anlamlı-fakat ulusallaştırma hiçbir zaman işçilerin işleri üzerindeki kontrol ve etkilerini arttırmalarını sağlamaya niyetlenmedi ve ulusallaştırılmış endüstrilerin idaresi büyük işletmelerdeki otokratik benzerlerininkinden farklı değildir.

Fakat işler düzeliyor: kurulan endüstriyel kooperatiflerin sayısı bü-

yüyor ve ömürleri genellikle küçük işletmelerin ömrüne yetişiyor. Endüstriyel Ortak Mülkiyet, Şehir İçi alanları ve Kooperatif Geliştirme Ajansı Yasaları gibi yasamalar var; bir dizi yerel ve ulusal kooperatif geliştirme organları yaratıldı ve birçok birey ve örgütlenme ortak sahiplik şemalarının ve kooperatiflerin teşvikinin hayati bir önem taşıdığını artık kabul ediyor. Fakat kooperatif hareketinin ahlaki değerler bütününün genel endüstriyel iklimi önemli ölçüde etkilemesi isteniyorsa pozitif bir ayrımcılık politikasına acilen ihtiyaç var.

Mondragon örneğinin bu ülke üzerinde önemli bir etkisi oldu. Kuzey-batı İspanya'da Bask bölgesinin ortasında başlatılan bu başarılı girişim şu anda 200 ticaret kooperatifi ve çeşitli konut ve tarım kooperatiflerini işleten 20.000 kişiyi kapsıyor. Her işletmenin mülkiyeti ve kontrolü onun içinde çalışan insanlarla sınırlı, fakat bir bütün olarak kollektif, sosyal güvenlik, sağlık örgütleri ve çok ileri bir teknik okul gibi kendisi için bazı ortak hizmet araçları da oluşturmuştur. Bu kooperatif üyeleri, kendi aralarında ekonomik durgunluğun etkilerini azaltma konusunda, geleneksel istihdama dahil olan ya da olmayan Avrupalı benzerlerinden çok daha başarılı olmuşlardır.

Mondragon Ortak Mülkiyet hareketinin başarısının sırrı, şimdi bütün bölgede doksanbir şubesi olan yerel bir kooperatif bankasına sahip olmasındadır. Yerel olarak temellenmiş bir ekonomiyi finanse etmek için, yerel olarak temellenmiş bir Topluluk Tasarruf Bankaları ağı kurmak gerektiği kesin gibi görünüyor. İlk finansman kısmen, büyük bankaların haksız kârlarından elde edilen "umulmadık" bir vergiden ve kısmen de, Topluluk Tasarruf Bankası'nca tutulan her mevduat için, hükümetin belli bir yüzde eklediği (muhtemelen Kuzey Denizi gelirlerinden gelen) ve böylelikle yerel istihdamın yaratılmasına doğrudan yardım ettiği, geçici bir şema aracılığıyla sağlanabilir. Bir kez kurulduktan sonra bu bankalar az çok geleneksel bir şekilde, fakat *kâr amacı gütmeyen bir temelde* işleyeceklerdir. Tasarrufları çekmek için geleneksel hizmetler sunacaklar ve fonları çekebilmek ve kullanabilmek için hem tasarruf sahiplerinin hem de kredi alanların faiz oranlarını değiştirmelerine izin verilecektir. Fakat bu bankalar tüketim amacıyla kredi veremeyecekler; bunu, sadece sermaye yatırımı ve tutarlı yerel işletmelerin oluşturulması amacıyla yapabilecekler. Bu bankaların acil iş yaratma potansiyeli merkezi hükümetin büyük, savurgan projelere yaptığı harcamalar-

dan çok daha büyüktür. Ekonomiyi yeniden düzenleme girişimi yerel bilgiye sahip olan yerel kişilerden gelecek ve bütün topluluk, reklam kaynaklı kitle tüketiminin sahte "zenginliği" yerine, gerçek, uzun dönemli zenginliğin yaratılması sürecine katılacaktır.

Aynı zamanda, yerel düzeyde toplumsal olarak yararlı üretimi teşvik etmek ve varolan endüstrilerin kalıntılarından yükselen, yeniden canlandırılmış bir kooperatif yapıyı kolaylaştırmak üzere bir dizi Bölgesel İşletme Bülteni'nin de kurulması gerektiğine inanıyoruz. Bazı durumlarda, sadece yerel yatırım düzeyini aşan projeler için de fonlar kurulması gerekebilir; şimdi yatırılacak önemli bir kamu ödeneği miktarı gelecekteki bir kaos olanağını azaltabilir. Böyle bir bağlamda, okul terkedenleri pazarlama becerileriyle donatmaya ve yaşlı işçilere yeni becerileri vermek üzere ekipler oluşturmaya yönelik anlamlı bir eğitim stratejisi aranabilir. Yeniden eğitime daha büyük yer verilmesi, ileri bilimlerin düzeyine yetişmek ve teknolojik ilerlemenin ortaya çıkardığı yeni kullanma beceri biçimleri bulmak için, yeniden eğitim daha "disiplinlerarası" bir yaklaşımı teşvik etmek üzere düzenlenmelidir. Öğretmek ve öğrenmek isteyenlerin bir araya gelebilmeleri için "beceri değiş tokuşu ağları"nı teşvik etmek üzere, geçiş ekonomisinin kendine daha yeterli, "kendin yap" atmosferi içinde talep edilecek olan beceriler geliştirmek de gerekli olacak.

F. Eski ve Yeni

Yeşil ekonomi, dünyanın eski bilgeliğini yeni teknolojilerin dinamik potansiyeliyle harmanlama girişimidir. Dolayısıyla yeni endüstrilerin teşvik edilmesini (çünkü kendini idame ettirebilir topluma geçişte bunlar, eski endüstrilerin yok olma hızına eş bir hızda ortaya çıkacaktır) ve yeni becerilere ve iş yapmanın yeni biçimlerine önem verilmesini ister. Fakat ekolojistler bu yeni çağ sofistikasyonunu, gezegenin bitimli kaynaklarının, iş sağlama, kârları arttırma ya da GSMH düzeylerini yükseltme aracı olarak sonsuz ekonomik etkinliği desteklemek üzere gerilemeyeceği anlayışıyla birleştirirler. Bu yüzden, günümüzün parlak, soyut dünyasında demode görünebilecek bir şekilde ekonominin temel sektörüne önem verirler. Birçok ekonomist ve politikacı geleneksel olarak, tarımın, hammaddelerin, madenlerin, ormanların, enerji kaynaklarının ve balıkçılığın "temel" olduğunu unutuyor, fakat ekonomimizi büyümeden çok kendini ida-

ine ettirebilirlik çabası üzerine temellendirmek zorunda kaldığımızda bu, kaçınılmaz olarak değişecektir.

Kitabın bu bölümünün bütün geri kalanında bu tavır değişikliklerinin sonuçları açıkça ortaya konacak. Sadece ekonomimizin değil, aynı zamanda insan beceri ve yeteneklerinin değerli olduğu, yeni teknolojiye rağmen emek-yoğun kalacak alanlarda kendine yeterliliği ve kendini idame ettirebilirliği arttırmak için acilen yapılması gereken işlerin karşısında insan ürküyor. Şu anda riskli işler ve projeler özellikle işsizler arasında gelişiyor; bu, pratiğin genellikle teoriden önce geldiği andır.

Günümüzün son derece savurgan, sağlıksız ve yabancılaştırıcı yaşam biçiminin ortadan kaldırıldığı daha desantralize, kendini idame ettirebilir bir toplumun kelimenin gerçek anlamıyla çok daha "ekonomik" olduğu da anlaşılacaktır. Bununla birlikte, geçişi finanse etmek için büyük miktarlarda para gerekecektir kuşkusuz. Barışçıl ve toplumsal olarak kabul edilebilir bir dönüşümü sağlamak için para *şimdi* harcanmazsa gelecekte kesinlikle bulunamayacak. Bu yüzden, çok geç olmadan dönüşümü sağlamak üzere, azalan sermaye zenginliğimizi ve daha da hızlı azalan gelirlerimizi büyümeyönelimli bir ekonomiden uzaklaştırmamız gerekiyor. Bu açıdan, Kuzey Denizi petrol gelirleri büyük önem taşımaktadır. Şu anda bulunduğumuz noktayla 2000 yılında bulunma ihtiyacı duyduğumuz nokta arasındaki uçurumu başarıyla kapatmakta, bu "umulmadık yardımın" belirleyici bir faktör olması ihtimali büyük.

İklem basitçe şu: doğru yönde bir hareket yapmayı geciktirdiğimiz her yıl, sonuçların ciddiyeti artıyor. Gelişmiş ülkelerde Üçüncü Dünya ülkeleri de yenilenemez kaynaklarda temellenen üretim ve tüketimin azamileştirilmesinden vazgeçerek, savurganlığı ortadan kaldırarak ve yenilenebilir kaynaklara dayanan kendini idame ettirebilir bir topluma doğru ilerleyerek, kendilerine farklı bir yol çizmeliler. Mesele, gezegenin zenginliğinin son sınırlarını ihlal etmeden temel insan ihtiyaçlarının iç taleplerini karşılamaktır ve yeni bir ekonomik düzenin nasıl yaratılacağını bize gösterecek olan yalnızca ekolojik bilgeliktir.

3. YEŞİL BARIŞ

A. On Silahsızlanma Nedeni

Nicholas Humphrey'nin 1981'de Bronowski'yi anma konferansında anlattığı Ajax'ın öyküsünü, dinlediğimden beri unutamıyorum.

> Çocukken Ajax isimli yaşlı, evcil bir kaplumbağamız vardı. Bir sonbahar Ajax, kış için bir barınak ararken babamın Guy Fawkes Günü (5 Kasım, Guy Fawkes'in yakalanışının kutlandığı gün) için hazırladığı odun ve eğrelti otu yığının içine girdi. Günler geçtikçe yığına daha fazla yanıcı madde eklendikçe de Ajax kendini daha fazla emniyette hissetmiş olmalı, her gün don ve yağmurdan daha fazla korunuyordu. 5 Kasım'da şenlik ateşi yakıldı ve kaplumbağa küle döndü. Hâlâ getirdiği tehlikelerle kıyaslanamayacak kadar az güven veren silah yığınının güvenliğimizi arttırdığına inananlar var mı?

Bugün bu kadar çok insanın Ajax gibi davranması nasıl mümkün olabilir? Niçin hâlâ güvenliklerini sağlama almanın yolunun silahlara daha fazla yatırım yapılması olduğuna inandırılıyorlar? Herhangi bir partinin politikacıları kendileri de odunların üzerindeyken bu tür ölümcül kararları nasıl alabilir? Bütün bu tehlikelerin bilinmesine karşın halk bütün bu gerekçelerden ve farkındalıklardan daha ağır basan bir korkuyla motive ediliyor: Düşmanın bizi saf dışı bırakmak istediği korkusu. Bu, bizim silahlarımızı "iyi", onların silahlarını "kötü", bizim stratejimizi "savunmaya yönelik", onlarınkini "saldırgan" yapıyor. Jim Garrison İngiliz fizikçisi P.M.S.Blackett'ten aktarıyor: "Eğer bir millet güvenliğini atom bombası gibi mutlak bir silahla sağlarsa, psikolojik olarak mutlak bir düşmana inanması kaçınılmazdır.[10] Ve paranoyak kinleriyle, hırlanmalarıyla soğuk savaş savaşçıları psikolojik olarak tepeden tırnağa silahlı kalmamızı sağlıyorlar.

5. bölümde göstermeye çalıştığım gibi, Rusların herhangi bir büyük tehdit oluşturduğuna inanmıyorum. Batı Avrupa'ya bir saldırı için hazırlandıkları tezi bence tamamiyle inanılmazdır. Birçok kişinin aynı kanıda olmadığını kabul ediyorum ve hâlâ hazırdaki savunma stratejimize karşı argümanlar bu süregelen korkuyla yargılanıyor. Her ne kadar Rus tehdidinden korksak da aşağıdaki on sebebin, neden bu ülkedeki nükleer silahlardan mümkün olduğu ka-

10. Garrison, **The Russian Threat**, p. 320.

dar çabuk kurtulmamız gerektiğini açıklamakta yeterli olduğunu söylemek isterim.

1. BK Caydırıcılığının İnanılırlığı

Nükleer caydırıcılık paradokslarla doludur. Mahvolmaya engel olmak için, mahvedebilecek şekilde hazırlanırız; nükleer caydırıcılığın etkili olması, ancak iki tarafın da bu tür silahların kullanımından kaçınmayı istemek akılcılığı göstermesi ve her birinin, diğer tarafı kullanma tehdidini yerine getirecek kadar akıldışı görmesiyle mümkündür. Stratejik mantık, yerini inandırmaya ve blöfe bıraktı ve blöf tutmazsa ikinci bir şansımız yok. SSCB'de Amerikan Büyükelçiliği yapmış George Kennan'ın 1981'de Albert Einstein Barış Ödülü'nü alırken yaptığı konuşmada söylediği gibi: "Benim fikrimce nükleer bomba şimdiye kadar icat edilmiş en kullanışsız silahtır. Hiçbir akılcı amaçla kullanılamaz. Hatta kendisine karşı bile etkili bir savunma yöntemi değildir." Eğer biz nükleer silahlarımızı bir süper güce karşı kullanırsak, kesin ve toptan bir yıkıma davetiye çıkarmış oluruz. Bu biçimde intiharı düşünmek inanılmaz bir şey, fakat caydırıcılığın etkili olması için silahları kullanma tehdidi inandırıcı olmak zorundadır.

Bazıları nükleer silahların ortadan kaldırılmasının sağlanan ince dengenin bozulmasına yol açacağını söylüyorlar. Entelektüel şantajın bu türüne getirilen kanıtlar hiç inandırıcı değildir. Bu tür kanıtları öne sürenler, yalnızca nükleer tehdidin nükleer savaşa karşı *kesin* güvenlik sağlayacağını öne sürerek nükleer silahlanma hazırlıklarını temize çıkaracağını düşünen katliam tehditçileri ve nükleer savaş hazırlıkçılarıdır. Böyle bir güvenlik olanaksızdır. Bazıları da II. Dünya Savaşı'ndan dersler çıkararak, Hitler'in I. Dünya Savaşı'nın derslerini unutmayı tercih eden müttefiklerin zayıflığı ve uysallığı karşısında, devasa silahlar yaparak savaşı başlattığını ve Avrupa'yı harap etmek için eline fırsat geçirdiğini söylüyorlar. Tarihte savaş için yoğun bir hazırlık yapılıp savaşın çıkmadığı tek bir örnek yoktur.

2. Ahlaki Durum

Nükleer silahların icadına kadar, "haklı savaş"ta dövüşmenin ahlaki temellendirilmesi açıktı: Savaşanlarla savaşmayanlar arasında-

ki farkı görmek ve savaş açmanın sonuçlarının, savaş açarak engellenmesi amaçlanan yıkımlardan daha az kötü olacağı inancı. Bu prensipleri yerine getirebilecek bir nükleer savaş tamamıyla olanaksızdır.

Dolayısıyla İngiliz kilisesindeki şaşkınlık, *Kilise ve Bomba* (The Church and the Bomb) isimli kilise raporlarında yer alır. Tek yanlı silahsızlanma için kesin çağrıların raporda yer almasına karşın 1983 Kilise Meclisi, silahlara "ilk başvuran olmama" yolunda bir açıklama talep ederek bir uzlaşma teklifi doğrultusunda karar verdi. (Bu, nükleer silahlara ilk başvuran olabilme konusundaki avantaja dayanan NATO stratejisine tamamıyla aykırıdır.) Ne var ki, bu karar, aynı zamanda kendisiyle çelişen bir biçimde NATO'hun caydırıcılık politikasının doğruluğunu da teyid ediyordu. Böylece İngiliz Kilisesi, nükleer silahların kullanımını destekledi, caydırıcılık ancak nükleer silahları kullanma tehdidi ciddi olduğunda etkili olabilir. Yüzbinlerce Hıristiyana azap veren bu kararla kaybolan ahlaki otoritesini İngiliz Kilisesine artık hangi iddia sağlayabilir? "Düşmanımızı sevmek kilisenin önereceği tek stratejidir" cümlesi, benim Hıristiyanlık anlayışımı açıklar diyen Canterbury Başpiskopusu'nun görüşleriyle Londra Piskoposu Graham Leonard'ın, caydırıcılığa verdiği destek, nasıl bağdaştırılabilir? Nükleer savaşa girmemeyi, fakat nükleer tehdidi sürdürmeyi savunmak hiçbir din adamına yakışmayan şaşırtıcı bir kaçamaktır. Caydırıcılık teorisinin ahlaki bedeli hepimizin olası bir kitle katliamına imzamızı atmamızdır. Hedef olmak yeterince kötüdür, ancak başkalarının hedef alınmasına katılmak daha da kötüdür. Jonathan Schell'in dediği gibi: "Kurban ve potansiyel kitle katili rollerini kabul etmekle hayatın yalnızca kutsal olmadığını değil, aynı zamanda tamamiyle değersiz olduğu mesajını yayıyoruz."[11]

3. Dünyanın Kâhyâları

Jonathan Schell'in kitabı **Dünyanın Kaderi** (Fate of the Earth), nükleer savaşın yalnızca insanlarda değil tüm biosfer üzerinde ne kadar yok edici etkilerinin olduğunu anlatıyor. Biz tam anlamıyla geleceği yok ediyoruz. 1983 Washington Konferansı, uzun vadede

11. Jonathan Schell, **The Fate of the Earth**, New York, Alfred A. Knopf, 1982, p. 153.

nükleer savaşın dünya üzerindeki biyolojik sonuçlarının Schell'in söylediklerinden daha da kötü olacağı görüşünde. Bu hayati önemdeki konferansta yüzlerce seçkin ABD'li ve SSCB'li bilim adamının birbirlerinden habersiz birçok aynı sonuca vardıkları ortaya çıktı. Geniş ölçekli bir nükleer savaşta ateş nedeniyle oluşan toz ve dumanın oluşturduğu bir karanlık tabakası kuzey yarım küreyi kaplayacak ve hemen ardından da güney yarım küreye yayılacak. Güneş ışınları çok fazla azalacak, bitki yetişmesi sekteye uğrayacak ve aylar boyunca donma noktasının altında seyredecek olan dramatik ısı düşüşleri bir "nükleer kışa" neden olacak. Radyoaktif ışınların tahribatları bu duman ve toz tabakası nedeniyle önceden tahmin edilenden daha fazla olacak ve haftalarca sürecek. Ozon tabakası tamir edilemez biçimde hasara uğrayacak, ultraviyole ışınların etkisi artacak, dolayısıyla körlük, çok yaygın deri kanseri ve insanlarla tüm memelilerin bağışıklık sistemlerinde ölümcül hasarlar ortaya çıkacak.

Görece küçük bir nükleer savaş bile çok ciddi sonuçlar ortaya çıkaracak. Karşı tarafın nükleer silahlarını yok eden başarılı bir ilk nükleer hamle bile intihar demek olur, çünkü nükleer kışın etkileri kazanan için de kaybeden için de çok çetin olacak. Gezegenin hiçbir bölgesi bu etkilere karşı güvenlikli olmayacak. Eğer bütün bu gezegenin, tüm türlerinin ve geleceğinin kâhyâsı rolünü üstlenmeye hazırsak, hiçbir mümkün durumun nükleer silahların kullanımını haklı çıkarmayacağını tespit etmemiz gerekir. Hiçbir şey dünyaya geri dönüşü olmayan bir zarar vermeyi mazur gösteremez.

4. Karşılıklılık ve Tekyanlılık

1960'larda Pentagon, 400 megatonun bütün Sovyet endüstrisi ile Sovyet halkının çoğunu yok etmeye yeterli olduğunu hesapladı. Bugün bütün konuşulanlara karşın süper güçlerin stratejik silahlarının toplam kapasitesi 15.000 megatondan fazladır. Tek yanlı silahsızlanma, silahlanma yarışının kılıfı olan "tartışmada güçlü olma" fikrinden çok daha büyük olasılıkla bir anlaşmaya yol açar. Çok taraflı müzakerelerde bir gelişme olmaması yeni silahlar yapımına bir temelmiş gibi kullanılıyor. Martin Ryle'nin *Nükleer Silahsızlanmanın Politikası*'nda (Politics of Nuclear Disarmament) söylediği gibi:

> Karşılıklı silahsızlanmanın her bakımdan tercih edilecek bir şey olduğunu söylemeye gerek yok. Ayrıca karşılıklı silahsızlanma tek taraflı si-

lahsızlanmanın amacıdır. Bununla birlikte ilk pratik tercih tek taraflı ile karşılıklı silahsızlanma arasında değil, tek taraflı silahsızlanmayla hiç silahsızlanmama arasındadır. Nagazaki'den bu yana bütün nükleer devletler (eğer silahsızlanma gereksiniminden bahsediyorlarsa) karşılıklı silahsızlanmadan bahsetmişlerdir ve nükleer silahsızlanmayı bu çerçevede değerlendirmişlerdir. Bu tür bir diplomasinin birdenbire gerçek bir gelişme sağlayacağını düşünen bir kimse tarihin açık kanıtlarını unutuyor demektir ve saflıkla veya samimiyetsizlikle suçlanmalıdır.[12]

Nükleer silah yarışının başlangıcından beri tek bir nükleer başlıktan bile vazgeçilmedi.

5. Silahları Çoğaltma

5. bölümde silahları çoğaltmanın aşırı tehlikelerinden söz ettim. Britanya'daki yaygın nükleer silahlanmanın ve nükleer enerji politikamızın sorumluluğu, ancak derin bir utançla izlenebilir.

6. Kazara Savaş

Roketlerimizin hızını, menzilini ve isabetliliğini geliştirdikçe, kırmızı telefon kontrolünün ne anlamı kalıyor? Pershing II'ler kalkıştan sekiz dakika sonra hedeflerine varıyor, SSCB'nin durumu kontrol edecek zamanı yok, eğer roketlerini depolarında yakalatmak istemiyorsa "uyarıyla ateşlemeye" geçmek zorunda kalacaklar. İlk ateşlemenin emir dışı veya kazara olmasının hiçbir önemi olmayacak. Yanlış alarmlar ve bilgisayar hataları sık görülen şeylerdir ve Sod Kanunu, bize bir şeylerin bir gün mutlaka çok kötü bir şekilde ters gideceğini söyler. Andrew Wilson, *Silahsızlanma Elkitabı*'nda (Disarmer's Handbook), Batıda insan ve sistem hatası sonucu ortaya çıkan otuzbeş kazanın kaydedildiğini yazar. Yetkililer, Stratejik Hava Komutanlığı'nın roket üslerinde alarmların normalden fazla oranda psikolojik bozukluklar, uyuşturucu ve içki kullanımı nedeniyle verildiğini açıklıyorlar. Kitle katliamının sorumluluğunu taşıma düşüncesinin yol açtığı stres ve şizofrenik davranışlar düşünülürse buna pek şaşmamak lazım.

12. Martin H. Ryle, **The Politics of Nuclear Disarmament**, London, Pluto Press, 1981, p. 14.

7. Caydırıcılığın Ölümü

Britanya'nın nükleer silahlardaki bağımsızlığını destekleyenler, bunu genellikle caydırıcılık değerini düşünerek yapıyorlar. Bir kere NATO'nun nükleer silahlarının amacı hiçbir zaman bir nükleer savaşı engellemek olmadı, amaçlarından biri her zaman için bir Sovyet askeri zaferini engellemektir. NATO'nun "esnek politikasının" anlamı bir konvansiyonel saldırıya karşı cevap verirken, tüm sistemin bir parçası olarak nükleer silahları ilk olarak kullanmaya hazır olmaktır. ABD ve Britanya ısrarla kendilerini nükleer silahlara "ilk başvuran olmama" açıklamasıyla bağlamaktan kaçınmaktadır. Bu yönde hiçbir kanıt olmamasına karşın, ABD kendi silahlanmasını, Sovyetler Birliği'nin belli bir aşamada ilk saldırıyı tasarlayabileceği gerekçesiyle açıklıyor. Tam tersine bütün olaylar, Sovyetler Birliği'nin bunu hiç düşünmediğini, fakat ABD doktrini ve bilimsel araştırmalarının temelinde ilk atağı yapabilecek aşamaya gelme isteğinin yattığını gösteriyor.

1980'de 59 Nolu Başkanlık Bildirgesi'nde, sivil hedeflerden çok seçilmiş askeri hedeflere saldırı anlamına gelen ikiz kavramlar olan "sınırlı nükleer savaş" ve "karşı güç"ten söz edildi. "Karşı güç" kavramı düşünüldüğünde eğer karşı tarafınsilahlarıhâlâ silolarda durmuyorsa onlara saldırmanın hiçbir yararı yoktur. Bunun anlamı ilk saldırgan olmaktır.

1985'te ABD devasa savunma bütçesinde en fazla artış nükleer savaş programlarına ve yüksek hedef yok etme yeterliliğine sahip (karşı güç) silahların geliştirilmesine tahsis edildi. MAD Karşılıklı Güvencelendirilmiş Yıkım stratejisinden vazgeçildi, yerine en iyi savunmanın saldırı olduğunu söyleyen eski askeri mantık getirildi. Nükleer silahlar artık Sovyetler Birliği'ni *caydırmak* için değil, *yenmek* için tasarlanıyor.

8. "Sınırlı" Nükleer Savaş

Bu durumda sınır, Avrupa'nın sınırlarıdır. Bu oyunun arkasındaki düşünce, süper güçlerin birbirlerinin topraklarına saldırmadan birbirlerini vurabilmeleridir. Bunun mümkün olduğunu düşünenler var. ABD Amirali La Roque: "I. Dünya Savaşı'nı Avrupa'da yaptık, II. Dünya savaşı'nı Avrupa'da yaptık, eğer siz aptallar izin verirseniz III. Dünya Savaşı'nı da Avrupa'da yapacağız" diyor. Ruslar, NATO Başkomutanı General Rogers ('Nükleer silahların sınırlı kullanımı

stratejik düzeye sıçrar, hem de çok çabuk') ve diğer mantıklı kişiler bunun saçma bir fikir olduğuna inanıyorlar. Aksi halde Avrupa tamamıyla yok edilecek.

Daha önce açıkladığım gibi, "sınırlı savaş" kavramıyla "kazanılabilir nükleer savaş" kavramına doğru ürkütücü bir adım atılmıştır. Bu, Başkan Reagan'ın en yakın danışmanlarınca gayretle yürütülen ABD'nin resmi hükümet politikasıdır. "Kıyamet Lobisi" hâlâ "nükleer savaşın yok edici bir olay olmadığına" inanıyor. Pentagon'un şimdiden IV. Dünya Savaşı için nükleer silahlar geliştirdiği ve yerleştirdiği açıklandı.

9. Sivil Savunma

Nükleer savaşı "daha az ölümcül" yapma stratejisinin bir bölümü sivil savunma olanaklarının aktif olarak hazırlanmasıdır. ABD bu sene *saldırgan* nükleer savaş stratejisinin bir bölümü olarak bu işe 4 milyar dolar yatırdı. Bir ABD sivil savunma uzmanı: "Bir nükleer savaşta zafer ilk olarak kendini toparlayan ülkenin olacaktır" diyor.

Böyle bir muazzam deliliğe tabii ki Britanya'daki hükümet yetkilileri de hazırladıkları çizgi kitapçık (Protect and Survive) *"Korunma ve Hayatta Kalma"*yla katıldılar. Hükümet nükleer savaşın sonuçları hakkında yalan söylediğini biliyordu; Sivil savunma provası olan "Sert Kaya Operasyonunun" kaldırılma kararının gösterdiği gibi. Ancak nükleer savaşı kazanma stratejisinin bir bölümü de insanları bu savaştan sağ çıkacaklarına inandırmaktır. Hükümetin "uzmanlaşmış bilimsel önerileri" Britanya Tıp Birliği tarafından delillerle çürütüldü. Bir sivil savunma programı imkânsızdır (otoriter kontrolün yasalar ve emirlerini sürdürüp bıkkınlık vermesi dışında); ulaşılabilecek sığınakların sayısı yüzbinlere çıkarılsa bile, nükleer savaş sonrasında dışarı nasıl çıkılacak? Besinsiz, endüstrisiz, sağlık ve tıp olanaklarından yoksun, taze susuz, iletişimsiz, nakliye veya enerjisiz yaşamın insanlara ölümü arzulatması için fazla zaman geçmesi gerekmeyecek.

10. Yeni Silahlar

Hiçbir şey artık teknolojinin stratejiyi belirlediğini, Cruise ve Trident gibi yeni karşı güç silahlarından daha iyi gösteremez. Cruise

roketlerinin Rus SS-20'lerini dengelemek için gerekli olduğu söyleniyor. SS-20'ler, Amerika'nın tek yanlı olarak Avrupa'ya taktik nükleer silahlar yerleştirme kararına karşı 1960'larda yerleştirilen SS-4 ve SS-5'lerin modernleştirilmiş tipidir. SS-4 ve SS-5'lerin her zaman Batı Avrupa'daki hedeflere varabildikleri halde bize SS-20'lerin bu "yeni" menzil kapasitesini dengeleyebilmek için Cruise'lere ihtiyacımız olduğunu söylüyorlar. NATO SS-20'lerin varlığını yıllardır biliyor ve bir tepki göstermiyordu, SS-20'lerin bir tehdit oluşturduğundan da, ABD Savunma Bölümü'nün Cruise'lerin yapımı için Boeing'le kontrat imzalamak üzere olduğu zamana kadar kimse bahsetmedi.

Cruise roketleri, hacimleri ve esneklikleri nedeniyle silah kontrolünü olanaksızlaştırıyor. Ayrıca SSCB'ni en fazla bu füzelerin, SSCB'nin güvendiği kumanda kontrol ve iletişim olanaklarını tehdit eden hassaslığı (30 m. içinde) endişelendiriyor. Amerikalılar yeni savaş stratejilerinin önemli bir bölümü olarak kendi iletişim olanaklarını korumak üzere 18 milyar dolar harcadılar. Britanya'da sadece karadan ateşlenen Cruise roketlerine sahip olmamıza rağmen, ABD'nin mümkün olan her türlü deniz kuvvetine yerleştirmeyi düşündüğü binlerce Cruise roketi daha da büyük bir endişe kaynağı oluşturuyor.

Şimdilerde Birleşik Krallığın önde gelen endişesi Trident olmalı. Şu sıralarda, her biri 224 savaş başlığı bırakabilecek ve bu savaş başlıklarından her biri de Hiroşima'daki bombadan 20 defa daha kuvvetli olan ve 90 metre içinde hedefi vurabilen bu "sigorta politikalarından" en az dört tane almak üzereyiz. Polarislerin açıkça misilleme silahı olmalarına karşın bunlar ilk saldırı silahları. Bu tek yanlılığın en kötü çeşidi. Tek yanlı "savunma", yeterliliğimizi korkunç pahalı, elverişsiz karşı güç sistemleri alarak geliştiriyoruz. Feldmareşal Lord Carver, birçok düşünen insanın görüşünü dile getiriyor: "Rusya'ya karşı Tridentleri kullanma tehdidi bizim için intihar demek olur. Öyleyse bunları niçin alıyoruz?"[13]

B. Yaşam veya Ölüm

Bütün bunları bilen bir kişinin Britanya'nın savunmasının nükle-

13. Lord Carver, 'What the Bloody Hell is it for?', **Sanity**, December 1982.

er silahlara bağlılığının sürmesini nasıl destekleyebildiğini anlayamıyorum. Tek taraflı silahlarımızı yok etmemiz tek seçenek gibi görünüyor, bundan sonra da süper güçlerin stok silahlarını azaltmaya başlamaları için gayretli ve içten görüşmeler yürütülebilir.

Sovyetler Birliği'nden ne kadar tiksinirsek tiksinelim, korkunç baskıcı sisteminden ne kadar korkarsak korkalım, onlarla barış içinde bir arada yaşamayı öğrenmeliyiz. Ya beraber yaşamayı öğreneceğiz ya da beraber öleceğiz. Kendini düşmanlarla çevrili hisseden bir ülkede düşmanlıkları körüklemek sadece olayları daha kötüye götürmeye yarar. Ayrıca SSCB ile dostça ilişkilere uygun bir politika edinmeden silah görüşmelerinden hiçbir sonuç elde edemeyiz. Eskilerin söylediği "Barış istiyorsan savaş için hazırlan" sözünün bugün bu silahlarla bir anlamı kalmamıştır.

Göz önüne almamız gereken yalnızca nükleer silahlar değil. Eşit derecede iğrenç sonuçlar doğuracak olan kimyasal ve biyolojik silahların da tehdidi altındayız. ABD geçenlerde iki bileşeni kullanılma anına kadar ayrı ayrı saklanan "çiftli" kimyasal silahların üretilmesi için çok büyük bir yatırım yaptı. Bu tür silahlarda SSCB'nin büyük bir üstünlüğü olduğu iddia ediliyorsa da bunun hiçbir kanıtı yoktur. Kimyasal silahlar anlaşması hakkındaki görüşmelerde yakın zamana kadar yerinde inceleme ve değerlendirmenin nasıl organize edileceği gibi sıkıntılı bir sorun yüzünden gelişme sağlanamıyorduysa da, son zamanlarda iki taraf arasındaki mesafe azalır gibi görünüyor. Irak'ın savaşta İran'a karşı kimyasal silahlar kullanması ve görünüşte böcek zehiri üretmek için kurulan bir fabrikada böyle korkunç bir silahı üretmenin kolaylığı her iki tarafın da aklını başına getirmiş olmalı.

Bütün savunma politikalarında riskler vardır, ancak bazı riskler diğerlerinden sonsuz defa büyüktür. Önemi olan tek sorun hangi yolla barışa daha kolay kavuşabileceğimizdir. Şu anda bir karşılıklı intihar paktı içindeyiz ve biz Britanyalıların girmesi gereken ilk risk, hem burada hem de SSCB'de kuvvetli bir barış isteği olduğunu kabul etmek ve nükleer silahlarımızı tek taraflı yok etmektir. Bu durumda SSCB'nin Batıya saldırmakta ve Batıyı saldırıyla tehdit etmekte nasıl bir çıkarı olduğunu anlayamıyoruz. Ancak böyle bir şey olursa gerçekten de teslim olmak ve işgale katlanmak zorunda kalırız.

Bugün bile bazıları için "ölmek kızıl olmaktan daha iyi." Bu çok fazla şaşırtıcı bulduğum bir deyiş ve her duyduğumda mantığın yok

olduğunu anlıyorum. Devletin yenilgisi halkın mahvolması anlamına gelmez. Ümit ne kadar küçük olursa olsun insan ümit yerine yok olmayı nasıl tercih eder? Polonya halkı baskılara ve işgale karşı savaşmak yerine nükleer bir savaşın kurbanları olarak toplu mezarlarda yakılmayı mı yeğlerdi? Bu tavırda korkak ve şerefsiz bir yan var, insan özgürlüğü intihar etmekle korunamaz.

C. İttifaksızlık

Bir kere nükleerden nükleer olmayan bir savunma stratejisine giden bütün önemli eşikler atlandı mı gerisi mantık temelinde çok önemi fark yaratmıyor.

İlk başta, NATO'dan çekilmeli ve bu ülkedeki sayıları yüzü aşan bütün Amerikan üslerini kapatmalıyız. Kendi silahlarımızı bırakıp stratejisini nükleer silahlara bağlayan bir ittifakın üyesi olarak kalmamızı önerenler ya kendilerini komik duruma düşürüyorlar ya da başkalarını aldatmaya çalışıyorlar. Nükleer silahsızlanmanın bütün amacı, potansiyel bir saldırganı tehdit etmekten vazgeçerek bir savaşta yok olmayı engellemektir, bizim görüşlerimiz yalnız Britanya bombalarına değil, nükleer caydırıcılık kavramının tümüne karşı olmalıdır. Amacımız Avrupa sahnesinde savaş riskini en aza indirmek olmalıdır. Sürekli olarak istikrarlı nükleer caydırıcılık olanaksızdır.

NATO, büyük ihtimalle barış savunucusu değil savaşın nedeni olacaktır. Avrupa'da geniş bir siyasi istikrar olduğu bir zamanda NATO'nun varlığının savaşı önlediğini düşünmek büyük bir yanılgıdır. NATO, soğuk savaşa olan bağlılığıyla, kendi amacı için abartılı bir Sovyetler Birliği korkusu yaratmış, bu korku dünyanın gördüğü en büyük silah yapımı için alet olarak kullanılmıştır. (Defence without the bomb) *Bombasız Savunma* isimli mükemmel raporunda, alternatif Savunma Komisyonu NATO'da *şartlı* olarak kalınmasını öneriyor, böylece ilk kullanan olmama politikası aracılığıyla NATO'yu nükleer olmayan bir savunmaya, bütün savaş alanı ve taktik silahların bırakılmasına yönlendirebileceğimizi ve NATO'yu ABD nükleer stratejisinden kurtarabileceğimizi öne sürüyor. NATO'daki ABD hakimiyeti göz önüne alındığında, böyle bir politika asla yeni bir şey başlatamaz ve yeniye doğru ilerlerken eski güvenlik kavramlarına duyulan mantıksız bir özlem yaratır. Avrupa kendisini Amerikan etkisinden tümüyle kurtarmalıdır, biz Amerika'nın nükleer

şemsiyesinin bir parçası ve Amerika'nın dış politika hedeflerine bağlı olmak istemiyoruz. Amerika'nın bu ülkedeki üsleri bizi ileri bir hava kuvvetleri karakolu haline getirdi ve Avrupa'daki bir numaralı nükleer hedef yaptı. Bütün bu üsler Amerika'nın şüphesiz uygulayacağı politik ve ekonomik baskılara aldırış etmeden kaldırılmalıdır.

Bizim NATO'dan çekilmemiz bu ittifakın sonu olabilir, ama bu şüphesiz diğer ülkeler nükleer silahlara bağımlılığı reddettiğinde zaten olacak bir şeydir. Bazı kişiler Avrupa'yla olan bağlantımızı korumak için alternatif bir yapı (bir Avrupa Savunma Birliği) oluşturmanın önemli olduğunu söylüyorlar, ama konvansiyonel silahlar kullansa da başka bir bütün, çokuluslu ve tek komutanlıkta birleşmiş birlik oluşturmak için NATO'yu yıkmanın bir anlamı yok. SSCB ve ABD'ye rakip olacak yeni bir büyük güç oluşturma girişimi demek olan böyle bir birlik, soğuk savaş gerilimini devam ettirecek, inanılmaz derecede pahalı olacak ve barışa bir şey kazandırmayacaktır.

Öte yandan her üye ülkenin ilk önce kendi ulusal savunma güçlerine dayanacağı, ama herhangi bir saldırı olduğunda belli bir tür destek ve dayanışmayı garanti eden çok daha gevşek bir birlik oluşturmak, daha pratik ve makul olurdu. Doğudan ve Batıdan herhangi bir yerden gelecek saldırıya karşı birbirlerini desteklemek konusunda anlaşmaktan ibaret olan böyle bir birlikle, kabul etmemiz gerektiğini sandığım ittifaksızlık arasında bir çelişki göremiyorum. Hem bu çerçevede tamamen bağımsız bir savunma politikası geliştirmek hem de Doğu ve Batı Avrupa uluslarını barış içinde bir arada yaşatacak bağlantılar kurmak, silahsızlanma görüşmelerinde ve ani çatışmalarda arabuluculuk yapmak, aynı zamanda da barış için hareket eden pozitif bir güç olmak hâlâ mümkündür.

D. Nükleer Olmayan Savunma

Evet buradayız, nükleer karşıtı ve ittifaksız. Bundan sonra işimizi hakkıyla yapıp, bütün konvansiyonel silahları ortadan kaldırıp, sadece şiddet dışı sivil savunmaya bağlanacak mıyız? Bütün bunlardan sonra eğer Sovyetler Birliği'nden bir tehdit yoksa niye herhangi bir savunmayla canımızı sıkalım? Hatta bir tehdit varsa bile niye canımızı sıkalım? Ne bir nükleer saldırı tehdidine karşı koyabi-

liriz ne de konvansiyonel bir savaşı kazanabiliriz. Dolayısıyla bütün konvansiyonel silahlardan vazgeçmek mantıklı olmaz mı?

Bence hayır, en azından şimdilik değil. Soğuk savaşın basmakalıp düşüncelerine tamamiyle karşı olmama rağmen böylesi tehlikeli ve dönek bir dünyada süper güçlerin yalnızca varlıkları bile bir *potansiyel* tehdit oluşturuyor. Bu süper güçlerden birinin stratejik nedenlerle toprak veya bazı başka kolaylıklar elde etmek için uygun bulabilecekleri durumlar olabileceğini tahmin edebiliyorum. Britanya'nın Kuzey Atlantik'teki konumu bize oldukça büyük bir stratejik önem sağlıyor. Bir süper güç erken davranıp bazı avantajlar sağladığında, diğeri korunmamış bir ülkeye saldırmayı arzu edebilir, ancak uzun süreli bir askeri harekâtın ya da nükleer silahlarla tehdit etmenin neden olabileceği uluslararası rezaletten çekinecektir. Bir sivil direniş stratejisi ne harekâtı engelleyebilir ne de olası bir ablukaya veya deniz aşırı petrol sondaj tesislerine el konmasına karşı bir şey yapabilir. Ve kaynak sıkıntılarıyla yönlendirilen bir dünyada şimdiki müttefiklerin her zaman müttefik kalacaklarını kim söyleyebilir?

Ayrıca, sivil direniş bugün için Birleşik Krallık'ta gerçekçi bir seçim değil. İnsanların büyük bölümü bunu önemsemiyor ve büyük bir çoğunluk bazı istisnai şartlarda savaşın haklı olabileceğine inanıyor. Bu bana insanları nükleer silahları reddetmeye ikna etmenin *tek* yolunun şu an için çok iyi bir konvansiyonel savunma yeterliliğine sahip olduğumuza onları inandırmaktan geçtiğini düşündürüyor. Eğer çok uzağa çok çabuk gitmeye çabalarsak, geri tepebilir ve barış hareketi belki de yok olur. Bu taktik tartışmasından daha fazla bir şeydir. Bir pasifist olmama rağmen, *bütün* silahların kullanımını reddedenlerin görüşlerini takdir ile karşılarken, bir yandan da inandığım idealler uğruna savaşacağım durumları hayal ediyorum ve bu hayallerle şiddet karşıtı prensiplerin çeliştiğinin bilincindeyim. Tutumumdaki dereceli değişimlerin beni pasifistlere yaklaştırdığının da farkındayım. Bu tür değişimleri bir sürü insanın yaşadığını tahmin ediyorum ve barış hareketi içindeki yeşillerin de en önemli sorumluluğunun, daha barışçı bir dünyaya geçmede önemli rolü olan konvansiyonel savunma politikalarını destekleyerek, şiddet dışı sivil direnişe doğru bir eğilimi hızlandırmak olduğunu sanıyorum.

Yeşil bakış açısından bu tür politikalar diğerlerine karşı en az tehdidi içermeli, askeri silahsızlanma inisiyatiflerinin gelişmesini sağlamalıdır. Aynı zamanda herhangi bir saldırganın bizim meşru hak-

larımızı savunmamız karşısındaki politik ve askeri masrafları da yükseltilmelidir. Bununla bizim saldırma ihtimalimizi tamamiyle dışlayan *savunmacı caydırıcılığı* öneriyoruz. Savunma savaşının saldırıya karşı birçok avantajı vardır. Ve isabetli silahlardaki gelişimler bu geleneksel avantajı daha da kuvvetlendirmiştir. Bir konvansiyonel cephe yaklaşımı, Britanya'nın ada olmasının avantajlarını maksimize ederek, kuvvetli kıyı ve karşı hava savunması, savaşçı hava kuvvetleri, çoğunlukla dnenizaltılardan ve orta büyüklükteki gemilerden oluşan donanma ve geniş yerel güçlerle desteklenen hareketli düzenli orduya dayanacaktır.

Böyle bir stratejinin maliyetlerini sınırlamak hayati önemdedir. Sorun yalnızca Trident'a giden milyarlara ve Rhine'den İngiliz Ordusu'nu çekmekle tasarruf edilecek paraya yeni yatırım yerleri bulmak değildir, bu paraya başka yerlerde ihtiyaç vardır. İnsan gücü ve ucuz silahlara dayanan ülke içindeki savunmaya daha fazla önem vermemiz gerektiği düşünülebilir. Fakat ülkenin çeşitli yerlerinde vurup kaçma hareketleriyle sürdürülen böyle desantralize bir savunma biçimi özellikle Birleşik Krallık topraklarında uygun değildir ve halkın daha fazla acı çekmesine yol açar. Bu, özellikle kişi özgürlüğüne kabul edilemez bir saldırı olduğu için şiddetle karşı olduğum zorunlu askerliği de gerektirir, ayrıca toplumun geniş çaplı askerileştirilmesi şiddet dışı sivil direniş yöntemlerinin gelişmesini de engeller. Aynı nedenlerden ötürü koordine edilmiş yaygın gerilla taktiklerinin de işgale karşı çekilme stratejisi olarak kullanılmasına da taraftar değilim.

Savunma ve güvenliğin *askeri olmayan* terimlerle ele alınabileceği düşüncesi hâlâ genel bir direnişle karşılansa da, sadece nükleer şantaj ya da geleneksel yenilgiyle gelen işgal durumundaki bir geri çekilme stratejisi olarak değil, aynı zamanda savunmanın merkezi bir bileşeni olarak da, elden geldiğince çabuk bir şeilde bir sivil savunma stratejisine doğru ilerlememiz için geçerli nedenler var. Her modern savaş korkunç derecede yıkıcıdır ve silah harcamalarını kısmanın tek etkili yolu silahları bırakmaktır. Önceden de söylediğim gibi, devletin yenilgisi halkın mahvolması demek değildir. Sivil direnişin amaçları ülkeyi işgal kuvvetleri için yönetilmez hale getirmek, kazanmayı umduğu ekonomik avantajları engellemek, insanları işgal birliklerinden ve subaylarından soğutmak, halkın moralini yükseltirken işgalcilerin moralini bozmak ve bu güce karşı uluslararası kamuoyunu yaptırımlar yapmaya zorlamak olmalıdır. Bu tür

direniş grev, boykot, iş yavaşlatma, sivil itaatsizlik, gösteri ve kitle olarak işbirliğinden kaçınma biçimlerinde olacaktır. Ayrıca elektronik makine ve iletişim tesislerine seçilmiş sabotajları da içerebilir. Bu tür direnişlerin baskıcı rejimlere karşı uygulanmalarında bile çok etkili olduğuna dair bir sürü örnek vardır.

Bana göre sivil direnişin en önemli kozu bir askeri savunmayı desteklediğinde ya da kendi başına sahip olduğu caydırıcılık değeridir. İradesini zorla kabul ettirmeye çalışan her işgal kuvveti bu şartlar altında sendeleyecek ve Batı Avrupa'ya saldıran Sovyetler Birliği için sorunlar Varşova ve Kabil'dekinden yüzlerce defa daha büyük olacaktır. Bu sivil direniş, eğer önceden çok iyi hazırlanmışsa, son derece iyi düşünülmüş bir savunma stratejisi oluşturur. Konvansiyonelden sivil direnişe geçmenin çok önemli bir ön şartı olarak direniş alıştırması için elkitapları hazırlanmalı ve olası durumlar için plan geliştirmek üzere bir Sivil Direniş Komisyonu kurulmalıdır. Bu konudaki zorluklar asla küçümsenmemelidir. Çünkü bu şekilde bir savunma için de aynı şekilde kesin kararlılık ve cesaret gereklidir; insanların vatanları için ölmeleri gereği sırf biz silahlarımızı bıraktık diye ortadan kalkmaz.

Resmi olmayan bir savunma birliğinin ayrılmaz bir parçası olarak Avrupa sathında kollektif bir temel hazırlanırsa böyle bir yaklaşım daha da etkili olur. Tüm Britanya'nın yönetilemezliği mümkün olan en kuvvetli caydırıcılık olacaktır. Böylece niyetimizin barışı geliştirmek olduğu, savaş peşinde olmadığımız mesajı da açıkça verilecektir. Ve başka ülkelere karşı oluşturduğumuz tehdit ortadan kalkacağı gibi, hayati kaynakları da daha yararlı amaçlarda kullanabileceğiz.

E. Geleceği Güven Altına Almak

Yeşiller, bazılarının CND, bazılarının da diğer organizasyonlar içinde olmaları dolayısıyla BK barış hareketinde sonunda önemli bir rol oynamaya başladılar. Barış hareketinin sol kanat politikayla çok fazla özdeşleşmesi hareketin potansiyel etkinliğine açıkça bir üst sınır koyuyor; daha geniş bir taban oluşturmaya başlamamızın da kaçınılmaz olduğuna inanıyorum. Onun için, şimdi politikaların saflığını koruma zamanı değil, *bütün* nükleer silahların araştırma, geliştirme, üretim ve yerleştirilmesini karşılıklı olarak dondurmayı desteklemeye başlamanın zamanıdır; adım adım, karşılıklı yok etmenin

yerine ortak güvenliği koymaya başlamalıyız.

Ama bu adımların gerçekten *barışa* giden yolda atılmış adımlar olduğuna emin olmalıyız. Uzun vadeli güvenliğin tek taraflı silahsızlanma veya kuvvetli konvansiyonel savunmadan başka bir sürü yolu vardır. Bu tür politikalar barışın sürekli olmasına olanak tanıyacak bir sosyal, politik ve manevi çerçeve içine oturtulmalıdır. Bu noktada daha geniş bir yeşil bakış açısı kaçınılmazdır: Eğer şimdi yaşadığımız gibi yaşamaya devam edersek, tek taraflı nükleer silahsızlanmayla da, sürekli barış olanaksızdır. Artan bir inatçılıkla bugünkü durumun savunulması uluslararası ilişkilerdeki sürekli bozulmayı tırmandırır. Bu da yok etmeye çalıştığımız çelişkinin nedenidir.

Şu anda insanlar kaderci bir şekilde, bombayla yapmakta olduklarımızla bombasız yapmakta olduklarımız arasında seçim yapmak zorunda. Aslında seçecek pek bir şey yok, bu da bazen barış hareketinin temel özelliği olan gerçekçilik yoksunluğundan kaynaklanıyor. Yalnızca parlamentodan bir yasa geçirip, dostlar artık atom bombası yok diyeceğiz, gülümseyen Amerikalılar da roketlerini Atlantik'in öteki yakasına geri götürürken bizi tebrik edecekler. Öyle mi? Artık bombanın icadından geri dönülemez; ve materyalist, endüstriyel kültürümüzün eseri olan şiddet bir kalem darbesiyle ortadan kaldırılamaz. Nükleer silahlar barışçı ilişkiler kurmaktaki zayıflığımızın ve teknolojik cesaretimizi akıllıca kullanamamamızın bir işareti olarak değerlendirilmelidir. Görüldüğü gibi silah yarışı zaten savaşta olan bir dünya için en ölümcül gelişmedir.

Böyle şiddet dolu, amaçsız bir dünyada birçok kişi için güvenliğin hayalinin bile bir hiçten daha iyi olması pek şaşırtıcı değildir. Kaplumbağa Ajax başka nereye gitmeliydi ki? Güvenlik tanımlanabilir, sayılabilir bir şey değildir: Güvenlik bir kişinin eğilimleriyle bağıntılı birçok faktörün bir arada bulunmasıdır. İnsanlar şimdiye kadar güvenlik kavramının basit askeri güçten başka bir şey ifade ettiğini anlayamadılar, şimdi ise herhangi bir askeri gelişim aslında onların güvenliklerini tehlikeye sokuyor. Brandt Raporu, bu olayı şöyle açıklıyor:

> Barışa ve insan yaşamının devamına yönelik tehditlerden pek azı, insan yaşamının dayanağı olan biyosferin bozulmasından oluşan tehditlerden daha büyüktür. Dünya çapında gerçek güvenliğe silahlar yaparak (de-

lice bir savunma) değil, ancak tehdit oluşturan askerlik dışı problemlerin çözümü için temel koşulların sağlanmasıyla varılabilir.[14]

Bugün karşılaştığımız tehditler uluslararası bir yıkımdan çok, insanlıkla dünya arasında bir yıkımdan kaynaklanıyor. Gezegendeki bütün ülkelerin ulusal güvenlikleri biyosferin bozulmasıyla tehdit ediliyor ve hâlâ insanlar için bu tehdidin geleneksel askeri tehditlerden çok daha ağır bastığını kavramak imkânsız. Askeri güvenliğe para harcayarak biyosfer tehdidini güçlendiriyorlar, askeri güçlerini geliştirerek kendi ulusal güvenliklerini tehlikeye sokuyorlar.

Guardian'daki makalesinde Dr. Norman Myers, bu noktayı şöyle açıklıyor:

> Bugünün tehdit biçimleri askeri güçlerin geleneksel tepkileri gibi değil. Aslında bu tehditler "benim kazandığımı, sen kaybedersin" durumundan da oldukça uzak. Daha çok "ya hepimiz beraber kazanırız ya da hepimiz beraber kaybederiz" şeklinde. Dolayısıyla birbirleriyle yarış halinde yalan söyleyen ulus-devletlerin bu tür yerleşik tepkilerinin bir anlamı yok. Halbuki tepkiler birlikte davranan ulusların ortak emekleriyle oluşturulmalı.[15]

Sözgelimi, ekonomisini gelişigüzel bir gelişme tutkusuna bağlamayan bir ülke, dünya kaynakları üzerindeki baskıyı azaltır. Yok olan kaynaklar gelecekle ilgili tehlike sinyalleri veriyor. Aynı makalede Dr. Myers bizi uyarıyor:

> Gittikçe daha çok insan daha az kaynaktan yaşamaya çabaladıkça, kaçınılmaz bir darlık, kavga ve silahlı çatışma devresini bekleyebiliriz.

Kalıcı barış, ancak insanlarla gezegen arasındaki ilişkilerin doğru olarak anlaşılması üzerine oturtulabilir. Şu anda durum bunun tam tersidir. Birçok dünya liderine göre barış *pax economica*, yani ekonomik ve endüstriyel gelişim aracılığıyla ulaşılacak bir şeydir. Bu tür gelişmeler kendine yeterli olmaya yönelik toplumların dünya ekonomik sisteminin zorla müşterisi haline dönüştürülmesi demektir. Bu aynı zamanda darlık koşullarını yaratır, yeni seçkinleri güçlendirir, kendine yeterliği ve yöresel alışkanlıkları yok eder. Çevreye karşı şiddeti arttırır ve dünya zenginliklerinin yok edilmesini teşvik eder. Pax economica'da barışçıl olan hiçbir şey yoktur.

Ekolojistler bundan dolayı boşlukta barıştan konuşulamayacağın-

14. **North-South: A Programme for Survival**, London, Pan, 1980.
15. Norman Myers, **Guardian**, 3 June 1982.

da ısrar ederler, barış bir kişinin yaşam biçimine, manevi inanışlarına ve politik konumuna bağımlıdır. BK'daki diğer partilerin politikaları düşünüldüğünde, özellikle ekonomi, ticaret, kaynaklar, nükleer güç, çevre ve Üçüncü Dünya hakkındaki görüşleriyle barışa yöneldiklerini iddia etmek açık bir yalandır. Israrla barışı tamamen olanaksız kılacak politikalar izliyorlar. Doğası gereği endüstriyalizm, savaşı doğurur. Yeşil hareketin en önde gelen sorumluluğu diğer barış yandaşlarını endüstriyalizm politikasıyla savaş olasılığı arasındaki ilişki hakkında aydınlatmaktır. Hareketin diğer kısmına mesajımız açık: barış bölünemez.

F. Barışı Korumak

"Bağlantılar kurmanın" hayati parçası, askeri harcamalarda önemli indirimler yapılması gereğinin anlaşılmasıdır. Bugünkü askeri harcamalar kendini idame ettirebilen topluma barışçı bir geçişi tamamiyle olanak dışı bırakmaktadır. Bu harcamalar kaynakları, yetenekleri, parayı ve bilimsel uzmanlıkları bütün geleceği reddeden bir hızla yutmaktadır. Her ne kadar dünya silah ticaretinin sorunlarının mutlaka uluslararası düzeyde çözülmesi gerekiyorsa da, şimdi ve gelecekte insan haklarına ve özgürlüğe olan bağlılığımızı göstermek için silah ticaretinden mümkün olan en kısa sürede çekilmeliyiz.

Bu tabii ki büyük bir değişim programı gerektirecektir. Böyle bir program hakkında birçok tartışma yapıldı, ama şu anda kesin bir plan yok. Seçeneklerden çoğu muhakkak ki çok coşturucu ve birçok nokta bizi kendini idame ettirebilen bir topluma doğru götürüyor: daha verimli ulaşım için gelişimler, güneş, rüzgâr ve dalga teknolojisi, ısı pompaları, yakıt hücreleri, yeni inşaat teknikleri, sağlık ekipmanları, makine parçaları ve yeniden kazanım araçları. Bunlar şüphesiz insanların ihtiyaç duyduğu şeylerdir (yeni silahlardan ve Concorde hassaslığından çok daha önemli ihtiyaçlar), ancak "serbest pazar" endüstriyel sistemimizde ihtiyaçlar her zaman siparişe dönmez. Karşı karşıya olduğumuz sorun teknolojik, hatta lojistik bir sorun bile değil, (II. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra 18 ay içerisinde askerden dönen 8 milyon işçi, askeri olmayan üretime tekrar yerleştirildiler) fakat politik bir sorun.

Bu bizi tekrar görece tehdit sorununa ve güvenliği nasıl tanımladığımıza götürüyor. Bu da sıradan insanların düşünsel ve duygusal sorunu olarak kalıyor, bu arada yönetimin soğuk savaş propagan-

dasının insanların çoğunun yüreklerini ve akıllarını kıskaç içine aldığını da belirtmek gerekiyor. Birçok kişinin barış hareketinin güçlenmesiyle barışın tehdit edildiğine ve güvenliğin ancak paranoya, kin ve korkuyla sağlanabileceğine inanması bizi gülünç bir duruma düşürdü. Bu bağlamda barış savaş yokluğundan başka bir anlama gelmez ve kitleleri yok eden silahlarımız da "barış koruyucuları" diye adlandırılabilir.

Göğüslemek zorunda kaldığımız en zor şeylerden biri, savaşın kökenlerinin çoğunlukla bizim içimizde yatmasıdır. Çocukken oynadığımız ve şimdi çocuklarımıza aldığımız oyuncaklardan yetişkinler olarak seyrettiğimiz televizyona kadar şiddet yaşamımıza sızıyor. Johann Galtung, bunu "yapısal şiddet" olarak adlandırıyor ve bu askeri amaçlar için ödediğimiz vergilere, açıklanmayan şiddet düşüncelerine ve iletişimimizdeki sözlü şiddete kadar genişletilebilir. Bu, gizli alanlarda, kendimizi demilitarize etmekle, şiddeti reddetmekle ve silahlı direnişin haklılığını kabul etmekle birlikte savaşın kutsanmasına karşı çıkmakla başlar. Savaş hiçbir zaman onurlu değildi ve hiçbir zaman da olmayacaktır.

Barış ancak güven ve karşılıklı onaylama ilişkilerini geliştirmekle oluşturulabilir. Bugünkü askeri donanımları anlamlı bir şekilde azaltma şansını elde etmek için korku ve paranoya ortadan kaldırılmalıdır. İnsanların mezar kazmama olasılığıyla uğraşmak yerine kendi mezarlarını kazmalarını kolaylaştıran kinizm ve duygusuzluğu reddetmeliyiz. Jim Garrison'un dediği gibi: "İnsan olmaktan gelen ortak paydamızın, farklarımızın bizi böldüğünden çok daha güçlü bir şekilde bizi bağladığı yolundaki inanca Rusları da dahil etmeyi öğrenmek zorundayız"[16] Sürekli bir barış olmadan insanlıkla gezegenimiz arasındaki sürekli ve uyumlu denge boş bir hayalden ibarettir. Fakat öte yandan bu dengeye ulaşamazsak barış boş bir ümittir. Dünyanın çeşitli yerlerinden bir sürü insan, krizin tek çözümünün egemen güçleri otoritelerini terketmeye ve yöntemlerini değiştirmeye ikna etmeye çalışmakta değil, barışa, özgürlüğe, adalete ve insani ihtiyaçların tatminine susamış sıradan insanlarla yeni bir dünya kurmakta olduğunu anlıyorlar.

16. Garrison, The Russian Threat, p. 323.

4. KENDİNİ İDAME ETTİREBİLEN TOPLUM

A. İnsani Ölçüler

"Küçük güzeldir" büyük endüstri toplumumuzun kafasına kazınmış tek yeşil slogan olduğu için, yeşil politikanın savunucularının bu sloganla yaşadığını, nefes aldığını ve buna tam anlamıyla güvendiklerini zannedebilirsiniz. Maalesef bu slogan bazı yeşiller tarafından gereğinden fazla övülmüş, açık düşünceye ve faydalı eyleme zarar veren her derde deva bir reçete haline getirilmiştir.

"İnsani ölçüler" (Amerikan yazar Kirkpatrick Sale'nin devasa kitabının başlığı) çok daha kullanışlı bir başlangıç noktasıdır. Organizasyonlar, kurumlar ve insan grupları için tek bir uygun büyüklük yoktur, değişik yapılar, değişik amaçlar için uygundur ve sorun *denge* duygusudur. Fritz Schumacher'in kendisi bile abartmamak gereğinin farkındadır:

> Yapıcı iş için ilk amaç, dengenin yeniden oluşturulmasıdır. Bugün biz devasalığın hemen hemen evrensel yüceleştirilmesinden şikâyetçiyiz. Bundan dolayı uygulanıldığı yerlerde küçüklüğün meziyetlerinde ısrar etmeliyiz. Eğer konu ve amaçtan bağımsız olarak küçüklük yüceleştirilseydi, ters yönde etki etmek için çabalanmak zorunda kalınacaktı.[17]

Uygun ölçek üç etmene dayanır: Söz konusu grubun yapısıyla kişilerin *özdeşleşebileceği* ve bunun yanında modern toplumdaki bazı yabancılaştırıcı etmenlerin aşılacağı büyüklük; insanların kendi katılımlarını *kontrolleri* altında hissettikleri ve "bu konuda ben ne yapabilirim ki?" sorusunun gereksiz hale geldiği büyüklük; ve bu kontrolü *sorumlu* bir şekilde kullanma şanslarının olduğu aşama. Bunun anlamı, insan dışı ölçülere uyma zorunluluğu yerine kurumları, teknolojiyi ve sosyal yapıları insani ölçülere uydurmaktır.

Dolayısıyla büyük olan muhakkak kötü değildir: eğer her şey büyükse bu kötüdür. Ve küçük de muhakkak iyi değildir: tarih gaddar, barbar, uygarlaşmamış, dar kafalı küçüklük örnekleriyle doludur. Zamanımızda küçük bir birimde büyüklerde olduğu kadar baskı ve yetersizlik olabilir ve küçük bir ülke de endüstriyalizm yarışına büyükler kadar pervasız bir biçimde katılabilir. Roszak da bu konuya değiniyor: "Büyüğün karşıtı küçük değil, kişiseldir. Ölçek sorunu sonuç olarak kurumlarımızda değil kendimizdedir." Eğer her-

17. Schumacher, **Small is Beautiful**, p. 54

hangi bir organizasyon ya da grup sefil bir ahlak ve endüstriyalizm uygulamalarıyla bozulmuşsa büyük ve küçük olmasının beş paralık önemi yoktur.

Uygun ölçü büyüğü ve küçüğü aynı anda düşünmek zorunluluğu demektir. Yeşiller gerçekten bugünün ekonomik ve politik etkinliklerinin çoğunu yöresel ölçülere indirmesi kaçınılmaz olan daha küçük, daha bağımsız topluluklarda yaşamaya büyük önem veriyorlar. Bununla *farklılık* prensibini vurgulamak istiyorlar. Fakat bu gezegendeki insanların gittikçe artan birbirine bağımlılıklarının farkında olmalıyız, bunun da anlamı, sosyal evrimin bundan sonraki aşamasının içsel bir bağımlılığa dayalı bir gezegen uygarlığına yöneleceği olgusudur ve-burada vurgulanması gereken *bütünlük* ilkesidir. Yeşil bakış açısından bu iki kavramın (farklılık ve bütünlük) karşılıklı bağımlı oldukları açık olmalıdır ve birine ulaşmadan diğerine ulaşamayız.

B. İnsanların Gücü

Desentralizasyon ve enternasyonalizmin ilkesine verilen bu ikili önem tamamiyle yeşil perspektife özgüdür. Bu perspektif dar görüşlülük ve küçük İngilterecilik suçlamalarına meydan okur; tek taraflı ekoloji gibi bir şey olamaz. Daha fazla güvenlik, sürekli refah ve daha iyi bir yaşam kalitesi arayışımızda bireysel potansiyelin tam gelişimine izin verebilecek daha küçük, daha kendine yeterli topluluklarda insanların katılımının ve ait olma duygularının gelişeceği çok aşikâr görünüyor ve modern iletişim teknolojisiyle endüstri öncesinin kötü niyetli dar görüşlülüğüne dönme korkusuna gerek yok. Eşit derecede aşikâr görünen diğer bir şey de, gezegene ait olma duygusunun yaşamı sürdürmenin ön koşulu olduğudur. "Yöresel davran, dünyasal düşün" erişmeye çalıştığımız şey için en kullanışlı slogandır.

İktidarı topluluğa iade etme konusunda daha alt düzeyde yapılabilecek hiçbir şey daha yüksek düzeyde yapılmamalıdır. Sorun bir şeyin herhangi bir düzeyde yapılıp yapılmayacağına nasıl karar vereceğimiz ve kararı kimin vereceğidir. Bütün erdemleriyle demokrasimiz, sıradan insanların kişisel sorumluluklarını uygulayabilecekleri güce sahip olmamalarını sağlar ve kendi dışlarındaki şeylerde fazla sorumluluk duymamaları için onları teşvik eder, ve "sistemi" ayıpla-

mak veya işlerin onlar adına yapılmasını beklemekle de insanların çoğu tam da bu düşünceyle uyum içinde görünür. Daha fazla kendine yeterlilik ve kendimiz için daha fazla şey yapma hakkındaki konuşmalar eşiğe tonlarca tuğla yıkma etkisi yapar. Sistemin *temsil* yönü gizlice *katılım* yönünü yok eder, bu tersyüz edişle oy vermek demokrasimizin her şeyi ve aynı zamanda bizden de beklediği her şey haline gelmiştir. Avrupa sathındaki yeşil partiler temsili demokrasiyi reddetmezler, ama daha kişisel ve katılımcı bir politika biçimiyle tamamlanması gereğinde birleşirler ve bunun anlamı güce farklı bir şekilde bakmaktır. James Robertson, bunu şöyle açıklıyor:

> Yeni güç, bağımlılığın yok olması, bağımlılığı aşmak için diğerlerine yardım edebilme yeterliliği şeklinde görünecektir... Düşmanlarına karşı üstün güç arama yerine şiddet dışı bir yaklaşımla düşmanlarını güçsüz bırakmak denenecektir. Daha güçsüz insanlar, gücü daha güçlü insanlara ve organizasyonlara vermek için şartlandırıldıkları için daha güçsüzdürler.[18]

Böyle bir güç kavramı politik partilere veya parlamentoya bağımlı değildir, çünkü değişmeyi çatışma yoluyla değil dönüştürme yoluyla sağlamaya çalışır.

Burada yine bir denge biçimi oluşturmak önemlidir. Böyle bir dönüşümün kendi uyumuyla geleceğini düşünmek yeşil standartlarına göre bile çok fazla naif bir düşüncedir. Aptalca düzenlemeler, mali destek yokluğu ve mümkün olan her şekilde uygulanan politik ve kurumsal engellemeler yüzünden, bir sürü inisiyatifin harcandığını, bir sürü idealist enerjinin israf edildiğini ve büyük fırsatların kaçırıldığını düşündükçe ürperirim. Kendi kendine güç kazandırma süreci içinde gücün aşağıdan ele geçirilmesi gücün yukarıdan aşağıya iletilmesiyle birleştiril*melidir*. Dönüşümün sesi varolan sistemde de duyulmalı ve sistemi etkilemelidir, aksi halde sadece zamanımızı boşa harcıyoruz demektir. Geleneksel politik etkinlikler olmaksızın, uygun yasal düzenlemeleri sağlamak hiçbir zaman güç dengesini çok fazla değiştirmeyecektir.

İskoçya ve Galler'de meclislerin devredilmesine ve bütün İngiltere'de yöresel meclislere yönelik bir harekete bu yüzden ihtiyaç vardır. Parlamento güçlerinden çoğunu (örneğin savunma, ticaret, finans, kaynak idaresi ve kirlenme gibi) elinde tutacaktır, çünkü bu meselelerle ilgilenmenin uygun düzeyi budur; fakat BK'nın bölge-

18. James Robertson, **The Sane Alternative**, London, published privately, 1983, p. 71.

selleştirilmesi ve nihayet bazı güçlerin köy ve bölge düzeyine nakli kendini idame ettirebilen toplumun vazgeçilmez bir unsurudur. 7. bölümde bahsettiğim gibi, böyle reformlara yönetimin her kademesine nispi temsilin getirilmesi eşlik etmelidir. NT (nispi temsil) bütün sorunlarımızın çözümü değildir, sadece NT yoluyla seçildiği için bir parlamento veya konsey, ekolojik açıdan gerekli bir şey değildir: Eğer bunlar endüstriyalizmin kazanılmış haklarını savunacaklarsa hangi oranda temsil ettiklerinin bir önemi yoktur.

Yine de bu bir başlangıçtır. Kadın hakları ve ırk eşitliği gibi yasaların çok önemli rol oynadığı başka alanlar da vardır. Önemli ilerlemelere rağmen bazı gruplar hâlâ ayrımcılığa tabi tutuluyor ve sömürülüyor. Eşit haklar, eşit ücret, eşit iş olanağı, eşit yasal muamele: bunlar hâlâ gerçekleştirilmesi gereken ideallerdir. Fakat bu tür sosyal yasaların bunlara denk düşen değer ve eğilim değişiklikleri olmadan hiçbir işe yaramadıklarını bilmek için yeterli deneyimimiz var. Desentralizasyon güçlerin aktarılması kadar insanların kişisel ve toplumsal sorumluluklarına sahip çıkmasına da bağlıdır. Irk eşitliği mevcut yasal düzenlemeler kadar, topluluk içinde birlikte yaşayan ve yönetim konumunu paylaşan siyah ve beyazlara da bağlıdır. "Yasa ve düzen" yeni yasalar ve daha sert cezalardan çok topluluk ve polisin daha yakın bir ilişki içinde yoksulluk ve eşitsizliğin ortadan kaldırılması için çalışmasına bağlıdır. Ve sağlık, insanların yüksek teknoloji ve pahalı ilaçlardan korunup, uygun iş koşullarına ve sağlık diyetlerine uyup, dengeli yaşam sürmesine bağlıdır.

C. Sağlam Kafa, Sağlam Vücut

Sağlık hizmetleri, sosyal sorumluluğun bireyle yönetim arasında bölünmesi yöntemine klasik bir örnektir. Ulusal Sağlık Servisi'nin işlevsiz kalma noktasına gelmesi pek de şaşırtıcı değildir, çünkü kişinin kendi sağlığının sorumluluğunu almasına izin vermiyor. Dahası, Fritjof Capra'nın dediği gibi, "birey sağlığıyla içinde yaşadığımız sosyal ve ekolojik sistemin karşılıklı ilişkisini"[19] unutmuş gibiyiz. Kendini idame ettirebilen bir toplumda, yönetim koruyucu hekimliğe, küçük topluluk çapında hastanelere ve çok daha fazla oran-

19. Fritjof Capra, **The Turning Point**, London, Wildwood House, 1982, p. 365.

da yöresel özerkliğe önem veren sağlık servisini finanse edecektir. Şu anda görece yüksek işletme giderleri ve yüksek teknoloji tıbbına harcanan para, sağlık eğitimi ve yöresel sağlık bakımı projelerine ayrılacaktır. Her bölgede doktor muayenehaneleri bu projeleri işleten ve alternatif sağlık bakımı yöntemlerini geliştiren Çevre Sağlık Bürolarına dönüştürülecektir.

Bu, konunun hükümete düşen payı. Bize düşen ise, sağlığımızla ilgili büronun önerilerine uymak ve kendimizi sağlıklı tutmak olacak. İnsanların hayatını korumanın sağlıksızlığı teşvik ederek gelirleri arttırmaktan önemli olduğu kabul edilirse, böyle bir hükümet herhalde bütün sigara reklamlarını ve halka açık yerlerde sigara içilmesini yasaklayacak, yine de insanlar sağlıkları hakkında hangi riskleri göze alacaklarına kendileri karar verecekler. Birçok kanser türünün günlük yiyeceklerimizle ilgisi olduğu açık olduğuna göre, böyle bir hükümet, birçok potansiyel kanserojen maddeyi yasaklayacak ve işlenmiş yiyeceklerin tehlikeleri hakkında detaylı bilgi verecek, yine de insanlar ne kadar kötü besin alıp kendilerini zehirleyeceklerine kendileri karar verecekler. Bir hükümet, kollektif yaşam biçimine zora dayalı düzenlemeler getiremez, sağlığa giden yolu gösterebilir, fakat insanları o yoldan gitmeye zorlayamaz.

Şimdiden daha sağlıklı bir yaşam tarzını geliştiren ve kişisel sorumluluğun önemini vurgulayan güçlü bir "sıradan insanlar" hareketi vardır. Son zamanlarda kurulan Britanya Bütüncül Tıp Birliği, "indirgemeci" tıptan ayrılan ve her kişiyi bilinç, vücut ve ruhtan oluşan bir bütün olarak görme düşüncesine doğru giden bir eğilimin habercisidir. Bu kaçınılmaz olarak değer sistemimizde ve sosyal organizasyonumuzda derin değişiklikler içerir; yabancılaşmış birey ve parçalanmış topluma bütünlüğünü getiren bütüncül tıp, belki de endüstri toplumu içinde gelişmeye başlayan kültürel onarım güçlerinin en önemlisidir.

Aynı onarımı eğitim dünyasında görmek mümkün değil. Okullarımız tamamiyle şehirli endüstri toplumunun taleplerine göre düzenlenmiş; rekabeti geliştirip, bireyselliği bastırarak iyi işler bulmak için iyi nitelikler, iyi nitelikler için iyi notlar almak gerekir diyen eski çizgiyi savunuyor, ama vaat edilen işler ortada yok. Bir zamanlar bir ideal olarak iyi, pratikte aşağı yukarı iyi olan şey, şimdi ikisi de değil. Ve onun yerini alan yeni bir ideal de yok. "Okulsuzlaştırma" kavramı için duyulan son moda heves gerçekten çok saçma, hepimiz "zorunlu kötü eğitimin haksızlıklarını" biliyoruz, ama bu okul-

ları ortadan kaldırmaya yönelik sahte radikal bir retoriğe hizmet etmemeli. Bazen ne kadar yıpranmış görünse de, sosyal adalet ve fırsat eşitliği kavramları BK'da zorunlu eğitim içinde kök salmıştır. Kensington, Hampstead ve Islington'da kişisel yarış okulları çok fazla olabilir, ama Hackney, Newham ve Brixton için aynı şey çok fazla söz konusu değildir.

Okullara sıkıştık kaldık· ve birçok ilerici, özverili çalışma, ülkenin her tarafındaki bu okullarda sürüyor ve dar kafalı sağ kanat parçalarına yönelik ve atılgan eleştiriler buradan çıkıyor. Bir öğretmen olarak, değişim ve daha fazla değişim ihtimalinin cesaret kırıcı olabileceğini, öğretmenlerin ve ebeveynlerin çoğu zaman olması gerekenle olan arasındaki zıtlıktan ötürü umutsuzluğa kapıldıklarını bilmeme rağmen, radikal bir reform gereklidir. Sözgelimi yaşam için eğitim idealini geliştirmek, böylelikle her yaştan insanın hayat boyu öğrenme ve kendini keşfetme sürecinde olmasını sağlamak ve hızla değişen bir dünyada önlerine çıkan seçenekleri genişletebilmelerine olanak tanımak için ne yapabiliriz? Okullarımızı daha topluluk-yönelimli hale getirebilmek, daha az çocukla ve daha küçük sınıflarda (küçük bu tekil durumda kesinlikle güzeldir) eğitim verebilmek, ortaokullarımızı topluluk kolejlerine dönüştürmek, her yaştan insan için kurslar açıp, topluluğun temel olanaklarından yararlanmalarını sağlamak için ne yapabiliriz? Eğitim programını değiştirip, gereksiz sınav sistemine odaklaşmak yerine insanı geliştiren temel becerilerin, çoğulcu değerlerin öğretildiği ve mevcut işlere girişi ve her çocuğun bireysel ilgisinin gelişmesini sağlamak için ne yapabiliriz?

Bazı ebeveynler, eğitimlerini kendileri organize etmek için çocuklarını okuldan alıyorlar ve bu onların dikkatle korunması gereken temel haklarıdır. Fakat çoğumuz boş veriyoruz; ebeveynler çok fazla sorgulamıyorlar ve öğretmenler kinik olmaktan veya kendi okullarını kurma rüyalarından kaçınmaya çalışıyorlar. Endüstriyalizmin değerlerinin ve materyalist eğilimlerinin değişeceğini bilen bazıları, uygun zamanı bekleyip daha iyi bir dünyanın mikro örneğini sınıflarında yaratıyorlar. Bu anlamda öğretmek yıkıcı bir eylem. Fakat, bütünsel eğitim, *dünyada yaşamak için eğitim*, eğer gelecekte herhangi önemli bir rol oynayacaksa, öğretmenler ve ebeveynler, kendilerini organize etmenin bir yolunu bulmak zorundalar.

Sağlık ve eğitimde böyle değişiklikler olmazsa, şehirlerimiz oldukça umutsuz yerler olarak kalacaklar. Ama yine de umutsuzluğu beklememiz gerekmiyor, "şehir yeşillenmesi" şimdiden başladı, itiraf edildiği gibi, şimdilik yalnızca küçücük azınlıklar var, ama bunlar tohumları ekiyorlar. Planlayıcılar bile "ideal biçimde düzenlenmiş çevrenin" katı kavramlarının, çevreye hayat veren sosyal ve insani ilişkiler ağından çok daha az önemi olduğunu anlayarak, esnekliğin önemini kavramaya başladılar. Planlama yasalarını değiştirip, toplulukları atölyeler, hafif sanayi, yöre okulu, sağlık bakımı kurumları, topluluk bahçeleri, yerel dükkân, evlerin ve barların hep birlikte olduğu bir demet haline getirerek, plancılara kâbus gördürtmek en büyük reform olurdu. Özdeşleşmenin ve ait olmanın daha büyük bir göstergesi olarak her biri yöresel ihtiyaçları karşılayan, yöresel üretim yapan ve daha kendine yeterli hale gelen 'şehir söyleri' de kurulabilir. Evde veya topluluk içinde, çok sayıda insanın çalışmasıyla insanları her gün ev ile iş arasında gidip gelmenin gerilimiminden kurtarırken, kendimizi de dehşetli işyeri bloklarından ve "gelişmenin" kamçısından koruyabiliriz.

Ivan Illich, "geliştirici" ve "sakatlayıcı" meslekler arasındaki önemli farkı çizmiştir. Sakatlayıcı mesleklerin bıktırıcılığından oldukça çok çektik, fakat burada da bir şeyler değişiyor. Resmi ve gayri resmi olarak mimarlar ve planlamacılar eski caddelerin korunumu ve ortak mülkiyet projeleri ile ilgili her türden kendiliğinden inisiyatife, atölyeler veya şehir çiftliklerinin kurulmasına katılıyorlar. Eskiden olduğu gibi görünüşte katılmak yerine, işin başından itibaren insanlarla birlikte çalışıyorlar. Varolan konut bloklarının bakımı, harap yapıların daha yüksek standarda uyum sağlaması için restore edilmesi, küçük inşaatçılar ve serbest çalışan kalifiye işçilere iş sağlamak, konut birlikleri, kooperatifler ve kendi kendine yardım grupları geliştirmek konusunda yapacak çok şey var.

Bu da başka bir ekotopyan* rüyası mı? Mümkün, fakat ben şehirlerimizde başka neler olacağını bilmek istiyorum. Birçok kişinin ekolojistlerin ayaklarında Wellington çizmelerle doğduğunu zannetmesine rağmen ekoloji şehir bağlamına kırlardan daha fazla önem verir. Kendini idame ettiremeyen sistemin kendini idame ettireme-

* Ekoloji ile ütopyanın birleştirilmesinden oluşturulmuş yeni bir kavram. - Y.n.

yen birçok özelliğinden biri olan şehirler bu kendini idame ettirebilme çabalarına meydan okuyorlar. Ancak, bütün sorunlara rağmen daha şenlikli ve hoş bir yaşam tarzı için dev fırsatlar vardır.

Böyle bir sürece şehir halkının sürekli eksilmesinin büyük yardımı olacaktır. Belki de milyonlarca kişi sevmedikleri işlerini, dayanamadıkları evlerini terketmek isteyip de terkedememektedir. Büyük bir kırsal yerleşim programının parçası olarak, bu insanların kendilerini içinde bulundukları kötü durumdan kurtarmalarına yardım edilmelidir. Bu tür kavramlar kullanıldığında sanki zorla yeni bir köylü kültürü kurulmasından bahsediliyormuş gibi insanlar biraz tedirgin oluyorlar. Kırsal ile kentsel arasındaki dengenin yeniden kurulmasında zorlamaya gerek yok. Otuzbeş yılı aşkın süredir hükümetler, milyonlarca kişinin kırsal alanları terketmesine neden olan bir tarım tarzını teşvik ettiler. Kırsal alanlarımız boşaldıkça şehirlerimiz de insani ölçeğin herhangi bir mantıki sınırından çok daha fazla şişti. Şehirleri biraz seyreltmek uygundur ve ters akışı teşvik etmemek için de hiçbir neden yoktur. Yalnız kırsal alanda çalışanları bütün AET ülkeleri ortalamasına yükselttiğimizde 1 milyondan fazla iş yaratmış olacağız. Buna ulaşmak için radikal ölçülerde toprak reformuna gerek var, fakat ara çözüm olarak yöresel konseyler, bulunabilen uygun büyüklükte çiftlikler satın alıp bunları daha küçük birimler halinde satabilirler, böylece tarım kesiminin ihtiyacı olan canlılık yeniden sağlanmış olur.

Fakat kırın yeniden doğuşu, insanların kıra gelmesinden daha fazla bir şeydir. Şimdi dikkatimizi eski aletlerle yeni yeteneklerin birleştirilmesi olan "dağınık gelişme" üzerinde toplamalıyız. Varolan evler yeni yapılar şeklinde düzenlenmelidir, ama çevre ile uyum içinde olduğu takdirde kullanılmayan, kenarda kalmış toprakların ev yapımında kullanılmaması için bir neden yoktur. Kırsal alan insanlar olmadan yeniden canlandırılamaz ve insanlar için yaşanacak ve çalışılacak yerleri sağlamadan onları kıra getiremezsiniz. Böyle bir yeniden yerleştirme programı ekilebilir alanlara bazı tecavüzler konusunda haklı kuşkular yaratır,fakat birazekilebilir alan kaybı karşılığında tarla kenarları ve terkedilmiş alanlar sonuç olarak çok daha iyi kullanılmış olacaktır. Ayrıca endüstriyel tarım tarafından boşaltılmış ve gayri insanileştirilmiş alanlarda da muhakkak ki bir gelişim olacaktır.

Bu değişimlerin sonucu olarak Britanya'nın yüzü bir hayli değişecek: Daha sağlıklı bir yaşam tarzı anlamına gelen kentle kır arasında daha iyi bir denge, kendine yeterli topluluklar, nakliye giderlerinde büyük azalmalar ve iyi ev idaresi prensiplerine hızlı bir dönüş; bunlar enerji talebinde büyük bir etki yaratacak ve yeni bir tür enerji stratejisi geliştirmemize izin verecektir.

"Otuz yıl önce hepimiz, nükleer enerjinin bizi kurtaracağı rüyasını görüyorduk. Şimdi bu rüya küllere karıştı." Amerika'da nükleer enerji programının kurucularından biri olan Alvin Weinberg'in sözleri bunlar. Rüya artık bitti. Tekrar görülen bir kâbus gibi nükleer güç hakkındaki nahoş gerçeklerden bu kitapta sürekli bahsedildi; temiz, emin ve ucuz olmaktan uzak olan nükleer güç, önemli maliyetler ve risklerle az miktarda ve yanlış türde enerji üretiyor. Başından sonuna kadar nükleer döngü, ürettiği enerjiden daha fazla maliyet yaratıyor. Sürecin başlangıcında uranyum çıkarılması ve öğütülmesi sırasında insan sağlığına ve çevreye korkunç zarar verdi. Çok uluslu şirketlerin gelişim adına Namibia gibi yerlerde yaptıklarına İngiltere'de asla hoşgörü gösterilemezdi. Ve sonuç olarak, bütün reaktörler hâlâ varlıklarını sürdürüp sessizce radyoaktivite sızdırıyorlar; ya büyük maliyetlerle sökülecekler ya da yüzyıllar boyunca bu kuşağın hırsının ve mantık dışılığının ölümcül anıtı olarak kalacaklar. Hiç kimse herhangi bir reaktörün diğerinden daha iyi olduğunu zannetmesin. Hızlı üretici reaktörler daha da pahalı olacak, büyük plutonyum miktarlarının ülke içinde hareket etmesini gerektirecek- petrol ve gazın yerine geçebilecek bir enerji üretmeleri ise tamamıyla gerçek dışı bir olasılık. Fuzyon enerjisi geliştirme çabaları teknolojik kâbusun son çırpınışlarıdır.

Tek bir çözüm vardır, bu canavarları *şimdi* yedeğe çekmeye başlamak ve nükleer artıklarla ilgilenenler haricindeki bütün araştırma kuruluşlarını kapatmak. Bütün nükleer santrallar hemen kapansa bile önemli üreme kapasitesi olan bir sürü artık kalacak. Bu yüzden nükleer gücün devamına bağlılıklarını sürdürürlerken bir yandan da nükleer artıkların tehlikelerinden ve sağlık üzerindeki risklerinden bahsetmek politikacılar açısından hiç de dürüst bir davranış değildir. Bu politikacılar, CEGB'ye tamamen elektriğe dayanan bir ekonomi planının kırıntılarına sarılması için izin verirken BK'nın gerçek bir enerji politikası olmadığını anlamıyorlar mı? Değişimin ne-

redeyse tek bir şansının varolduğu, teknolojik fırsatların her zamankinden büyük olduğu ve Kuzey Denizi petrolünün yakında tükeneceğinin açıkça görüldüğü bir ülkede hâlâ nükleer bataklığa sıkışıp kalıyoruz. Colin Sweet:

> Nükleer fantazi, güç sahibi kişilerin düşüncelerini bulandırmaya devam ettikçe, saçmalık sağduyuya fırsat vermez. Sonuç karışıklıktır. Britanya'nın bir enerji politikasına ihtiyacı vardır ve bu da, ancak gerçek dışı nükleer güç seçeneğini ortadan kaldırıp diğerlerini düşünme yolunda verilecek bir kararla sağlanır.[20]

Petrol ve gaz arzının talebi karşılamayacak duruma gelmesinden önce, ülkenin enerji ihtiyacını kendini idame ettirebilecek bir hale getirmek için en fazla on yılımız var. İki koşulun yerine getirilmesi halinde uygun bir seçenek vardır: Önce enerji talebinin azalmaya devam etmesi ve ikincisi, böyle bir stratejinin enerji kaynağı terimleriyle "sermaye" ile "çıkar" arasındaki farka dayanması. "Enerji krizi" denilen şey, yalnızca arzın eksikliğinden değil, aynı zamanda devam eden gelişmenin gülünç ve kendini yok eden iştahından kaynaklanmaktadır. Bir düşük enerji stratejisi, düşük tüketim ekonomisi demektir: azla çok şey yapabiliriz, ama azla az şey yapmaktan vazgeçmeliyiz. Dolayısıyla enerji fiyatları gerçek maliyetleri yansıtacak şekilde artmalı, sermaye kaynaklarımız tamamıyla korunmalı ve enerji ihtiyacımız giderek tükenmez, bol, kirletmeyen ve emin olan güneş, rüzgâr, dalga, gelgit ve biyo-mas enerjilerinin verimli kullanılmasıyla karşılanmalıdır.

F. Gelecek İçin Enerji

En önemli enerji kaynağı tasarruftur, enerjiden tasarruf etmek her zaman enerji üretmekten ucuzdur. Bizim savurgan enerji zengini toplumumuzda talebi kısmak için inanılmaz imkânlar vardır: Gerald Laech ve Uluslararası Çevre ve Gelişim Enstitüsü varolan teknolojilerin yaygın gelişimiyle GSMH düzeyi üç katına çıksa bile enerji talebinin sabit kalacağını hesaplamışlar, buna da enerji verimliliğinin üç kat artmasıyla ulaşılacak.[21] Bu sürece yeni teknolojilerin (yalıt-

20. Sweet, **The Costs of Nuclear Power**, p. 31.

21. Gerald Leach **et al., A Low Energy Strategy for the United Kingdom**, London, IIED, 1979, p. 259.

ma ve ısıyı geri kazanma sistemleri gibi) katılımı çok büyük olacak, birçok teknoloji şimdiden maliyetlerini çıkardıkları gibi verim de sağlıyorlar, diğerleri de göreli enerji maliyetlerinin yükselmesiyle bu düzeye gelecekler. Isı yalıtımında olduğu gibi (mekânın ısı talebini yüzde kırk oranında düşürebiliyor) ısı sisteminin daha gelişkin kontrolü, kazan tasarımı ve performansında ilerleyen verimlilik, ısı eşanjör ve kontrollü sübap sistemlerinin kullanımıyla daha fazla tasarruf bekleyebiliriz.

Gerçekten de bunlar hükümetin etkisini ve birçok yere ulaşabilen gücünü, tasarrufun geliştirilmesi yönünde kullanmasına bağlı. Hükümetlerin alışılmış yöntemi olan öğüt verme konusunda bile yeterli olmadığı için şimdiki hükümetin durumu acıklı. Yeni binaların yalıtılması ve eskilerin yeniden bakımı için bol bağış ve teşviğe gerek vardır, verimli ısı standartları getirilmelidir. Böylece az enerji tüketimi gereği binalarımıza sokulmuş olacaktır. Ayrıca enerji tarifeleri en yüksek düzeye çıkarılmalıdır. Şu anda ne kadar çok kullanırsanız o kadar ucuz enerji elde ediyorsunuz; yapmamız gereken şey, belli bir düzeye kadar ucuz satıp (alt gelir gruplarını korumak için) sonra gittikçe artan oranlar uygulayarak tasarrufu desteklemektir.

BK'da enerji tüketiminin yüzde 16'sı trafikte harcanıyor ve bu konuda tüketimi kısabilmek için çok geniş olanaklar var. Yalnızca yeşillerin en yeşilleri, motorlu araçlardan vazgeçmekten bahsediyor, ama hiçbirimiz onları desteklemek konusunda o kadar hevesli değiliz. Daha fazla otoyol yapılmamalı ve birçok şehirde motorlu taşıt kullanımına sınırlamalar getirilmelidir. Eğer endüstriyel demiryolu bağlantılarının gelişimine ve elektrifikasyonuna büyük yatırımlar yapıp nakliyatlarımızı demiryollarına kaydırmazsak ve kendi ulaşımımızı kitle taşımacılığına yöneltmezsek gelecekte büyük hüsrana uğrayacağız. Birim yakıt başına daha çok yol yapan araçların seçimi için daha kuvvetli teşviklere gerek vardır ve vergilerin bu orana göre alınmaması için bir neden yoktur. Eğer insanlar araba kullanmak zorundaysa bunu mümkün olan en verimli biçimde yapabilirler. Bunun yanında kimyasal ve endüstriyel amaçlar için petrol tasarrufu yapmaya başlamamız için de fazla zamanımız yok. Şimdiden Kuzey Denizi'ndeki üretimimizi yavaşlatıp fiyatı dereceli olarak arttırmalıyız ve oradan aldığımız her poundu daha fazla kendini idame ettirebilen bir topluma yumuşak geçiş için kullanmalıyız.

Bu arada kömür rezervlerimizin 250 yıl kadar dayanacağı tahmin edilmektedir. Bu geçiş sürecinde, kömür, enerji arzımızın temeli ola-

caktır. Burada riskler ve yüksek çevre maliyetleri söz konusudur, fakat modern santrallarda kullanılan akışkan yataklı yakıcılar yöntemiyle verimlilik iki katına çıkarılabilir ve zararlı emülsiyonların birçoğu ortadan kaldırılabilir. Kömür endüstrisinin en büyük rakibi artık ısıyı bir yörenin ısınma planında kullanan kombine çevrim santrallarının gelişimi olacaktır. Bu Avrupa'da yaygın bir şekilde denenmiş, fakat tek görevinin enerjiyi akılcı kullanmak değil, elektrik üretmek olduğuna inandığı için CEGB (sürpriz!) bununla hiç ilgilenmemiştir.

Doğal olarak yenilenebilir enerji kaynaklarının en büyük avantajı, bunların arzlarını para yapmak amacıyla kullanan tekeller ve çokuluslular için pek kullanışlı olmamalarıdır. Bu durum, bu ülkedeki yerel tüketicilerin olduğu kadar Üçüncü Dünya ülkelerinin de işine yarayacaktır. Bir kere güneş panellerini yerleştirdiniz mi, sabit, bağımsız ve özgür enerji kaynağına sahip oluyorsunuz. Britanya'nın bile güneş gücü potansiyeli çok fazladır ve bazı insanların göstermeye çalıştığı gibi gerçekte iklimimiz bir felaket değildir. Mayısla Eylül arasında güneş ışığının niteliği su ve mekân ısıtması için tamamıyla uygundur. Uluslararası Güneş Enerjisi Birliği'nin BK bölümüne göre, 2020 yılından önce BK enerjisinin yüzde 12 kadar bir kısmı güneş gücünden sağlanabilir. Her zamandaki gibi diğer ülkelerin çok gerisindeyiz ve uygun ısı depolama sistemleri için daha çok şey yapılması gerekiyor. Fakat güneş mimarisi ve pasif güneş tasarımına artan ilgi oldukça umutlandırıcı. Enerji analisti Christopher Flavin'in gözlemi: "Konutların sayısında önemli bir artış varsayılsa bile, dünya konutları 2000 yılında bu günkünden yüzde 25 daha az yakıt ve elektrik kullanabilirler. Bu da, kendini idame ettirebilen dünya enerji ekonomisine varmak için önemli bir adımdır."[22]

Yenilenebilir enerji kaynakları potansiyeli hakkında milyonlarca kelime yazıldı ve burası hepsini özetlemeye çalışmanın yeri değil. Doğru düzeylerde araştırma ve yatırım yapılırsa Britanya'nın yenilenebilir kaynaklar konusunda dünyanın lider ülkesi olabileceğini söylemek yeter. Kuzey Denizi'ne yerleştirilecek rüzgâr değirmenleri, Bristol Kanalı'na gel-git barajı, İskoçya'nın kuzeyinde dalgalardan güç üretimi ve ülkenin her tarafına küçük su türbinleri... İşte bunlar paramızın gitmesi gereken yerler. Tabii ki sorunlar var ve tabii ki pa-

22. Christopher Flavin, **Energy and Architecture: The Solar Conservation Potential**, Washington, DC. Worldwatch Paper 40, 1980.

halı olacak. Bu gelişmelerin muhakkak küçük güzeldir kalıbı içinde uygulanması gerekmiyor. Fakat biz, mantıklı bir gelecekle gayet süfli bir gelecekten ve bunların aralarındaki farktan bahsediyoruz.

Desentralist ekolojistlerin kulakları çınlasın, fazla tarlaların yakacak ürünü ve enerji plantasyonu olarak kullanılmasında gelişmeler var. Fotosentez, güneş enerjisini sabit enerjiye çevirerek kendini idame ettirebilen bir bitki yetiştirme yöntemine erişmenin doğal biçimi, yine de bir alanı bu iş için kullandığımızda besin yetiştirmek için kullanamayacağımız açıktır. Bunun yanında toplumumuzun bolca ürettiği artıkları da ya yöre ısıtma projeleri için direkt yakarak ya da metan veya alkole dönüştürerek çok daha iyi bir biçimde kullanmalıyız. Enerji ve organik gübre üretiminde kullanılan metan özü, ziraat artıklarını, hayvan gübrelerini, hatta insan artıklarını bile en iyi şekilde kullanan Çin'in enerji tüketiminin önemli bir bölümünü sağlıyor. Kendini idame ettirebilmek, her şeyi kullanabilmek demektir ve böyle uygun enerji kaynaklarına burun kıvırmak yarar getirmez.

Ayrıca kendini idame ettirebilir hale gelme sürecinde yüzbinlerce iş yaratacağız. *Low Energy Strategy for the United Kingdom* (Birleşik Krallık için Düşük Enerji Stratejisi) adlı kitabında Gerald Leach, şöyle yazıyor:

> Arzı genişletmeye yönelik geleneksel enerji tahmin ve politikalarının getirdiği uzmanlaşmış ve sınırlı iş imkânlarının tam tersine, tasarrufa verilen önem, ülkenin her yanındaki fabrikalarda kalifiye veya kalifiye olmayan çok çeşitli işler yaratacaktır.[23]

Aynı zamanda dünyanın her köşesine ihraç potansiyeli taşıyan mallar üreteceğiz. Ve bütün bunlar hakkında çarpıcı bir şey: CEGB'nin PWR üretimine önem vermesinin nedenlerinden biri, bu tür reaktörler için gelişen bir ihraç pazarı olması ümididir. CEGB'nin dışında tek bir kişinin bile satışların sıfırın üzerinde olacağını cidden beklediğini sanmıyorum. Fakat yine sırtımızı geleceğe çeviriyoruz.

23. Leach et al., **A Low Energy Strategy for the United Kingdom.**

5. YEŞİL VE HOŞ BİR TOPRAK

A. Toprağın Bilgeliği

Bugünün çiftçileri çok kurnaz; hükümetin ve Ortak Pazar'ın yardımlarıyla, yaptıklarından çok iyi para kazanmayı sürdürüyorlar. Fakat bilge değiller, toprağın çıkarları aleyhine yalnızca kendi çıkarlarına hizmet ediyorlar. Çiftçiliğin uzun tarihi boyunca yalnızca savaş sonrası dönemde toprak aracılığıyla değil toprağa karşı başarı kazanma eğilimi var. Denge şimdiden geriye dönmeye başladı ve petrol çağının geçmesiyle en kötü zararlar muhakkak engellenecek; iyi iş, iyi besin ve istikrarlı kır toplulukları sağlamak için toprakla çalışmalı ve iyi çiftçilik ilkelerini geri getirmeliyiz.

Hükümetlerin çoğu toprağı dinlemezler. Çiftçilerin tarlalarımızı delice sömürmeleri için rüşvet vermek yerine büyük teşvik ve bağışların tarlaların korunması yolunda kullanılmasının daha yararlı olduğunu, küçük çiftliklerin daha kârlı gibi görünen büyük çiftliklerden daha ekonomik olduklarını, dönüşümlü karışık ziraatın toprak verimliliği açısından tek ürün yetiştirilmesinden daha fazla kendini idame ettirebilir ve üretken olduğunu; hatta organik yöntemlerin geleneksel yöntemler kadar kârlı olabileceğini, Tarım Bakanlığı'ndaki herhangi birine toprağın fısıldayıp fısıldamadığını merak ederim.

Besin üretimi yalnızca çiftliklerde değil, küçük işletmelerde, şehir çiftliklerinde, küçük parçalar halinde, arka bahçelerde, hatta cam kenarındaki sandıklarda olmak üzere her düzeyde teşvik edilmelidir. Küçük ölçekli, emek yoğun yöntemler besin yetiştirmenin en verimli yoludur. Bill Mollison adlı bir Avustralyalı tarafından öne sürülen "sürekli aynı kalitede tarım" ya da kısaca "permakültür", son zamanlarda ani bir ilgi akımıyla karşılaştı. Penny Strange'nin Ecologist'teki bir makalede açıkladığı gibi, permakültürün dört temel şartı var: tükettiğinden daha fazla enerji üretmek; toprak ve su kaynaklarının kötü kullanımı nedeniyle kendi temeline zarar vermemek; suni ve paketlenmiş olarak pazara sürülen ürünlere dayalı büyük üretime yönelmeyip, yöresel ihtiyaçları karşılamak; inorganik gübrelere dayanmadan bütün besleyici maddeleri yerinde bulabilmektir. Bu yöntemin başarısı çok dikkatli tasarım, çok fazla sayıda bitki ve hayvan türlerinin kullanımı, bütün malzemelerin yeniden kazanımı ve ağır çalışmaya bağlıdır. Bu sistem, küçük tarla bölümlerinin yoğun

kullanımına yol açar ve bu bana şehirlerde besin üretilmesi açısından çok önemli görünüyor.

Kısacası, permakültür kendine yeterli zirai bir ekosistemdir; insanların dünyaya yaklaşımlarında bir değişim gerektirdiği için oldukça önemlidir. İnsanları dünyanın doğal sürecine bağlar ve uygun teknolojinin kullanımıyla çok fazla eksik olan uyum duygusunu yaratır. Böyle bir yaklaşım hem kendine yeterlilik hem kişisel sorumluluğu getirmesi hem de kırsal ve kentsel alanda çevrenin mümkün olan en bilgece kullanımını sağlaması açısından iki yönden çekiciliğe sahiptir. Şehir çevremiz o kadar korkunç biçimde kirlenmiştir ki, şehirlerin kendi yiyeceklerini yetiştirmesi şu an için tamamıyla olanaksızdır. Otomobillerin ve sanayinin yol açtığı kurşun ve diğer zehirli maddelerle Londra'da yetişen marul, tam bir sağlık düşmanıdır. Bu gibi durumlarda "kirleten öder" ilkesine işlerlik kazandırılması gereği çok açıktır, eğer araba sahipleri kirliliği yaratıyorsa, o zaman katalitik dönüştürücü veya diğer kirlenme önleyicilerini kullanmak zorunda kalmalıdırlar.

Bu ve bundan önceki Britanya hükümetinin çevre kirliliği ölçümleri hakkındaki kayıtları uluslararası bir yüzkarasıdır, eğer bazen bu konuda herhangi bir şey yapılabiliyorsa bunun tek nedeni, hükümetin AET emirlerini uygulamak zorunda olmasıdır. Durumun bu kadar kötü olduğu bir zamanda, çevreyi Çevre Bakanlığı'ndan da koruyacak bir Çevre Koruma Dairesi kurulmasına karar verilmeden pek bir ilerleme kaydedemeyiz. Böyle bir dairenin gözetleme, düzenleme, cezai yaptırım sağlayabilecek olan gerçek dişlere sahip olması gerektiğini söylemeye bile lüzum yok. Bu ülkede çevre hiçbir zaman, toprak reformu sorunu ise uzun zaman için asla politik bir sorun olmadı. Sanki politikacılar kendi aralarında bu sorunu tartışmamayı kararlaştırmışlar: Muhafazakârlar gayet umursamaz davranıyorlar (Kabinenin çoğunluğu zaten toprak sahipleri), İşçi Partisi, herkesin bir türlü başlatılamadığını bildiği toprak reformunu sayıklıyor ve liberaller artık Henry George'un düşüncelerini açıklamaya çalışmaktan vazgeçtiler. Toprak sahiplerinin tekelini kırmanın tek yolunun yeni bir toprak vergisi koymak olduğunu düşünmek zorunda kalmam üzücü bir durum. Evlerin, çiftliklerin, atölyelerin veya toprağın kullanışlılığını arttıran her şeyin bireysel mülkiyetinin sürebilmesine karşın, toprağa sahip olmak mümkün olmamalı. İnsanlar toprağın sahibi değil kiracısı olmalı; şimdiki vergilendirme sistemi yerine, toprağın değerine göre tayin edilecek, Topluluk Toprak Ki-

rası yıllık olarak topluluğa ödenmeli. Hiç kimse kullanmayacağı bir toprak için Topluluk Kirası ödemez, böylece toprak bir yatırım aracı olmaktan kurtulur ve toprak spekülasyonu sona erer. Toprağın faydaları, ancak kendini idame ettirebilen ekolojik kullanımla elde edilebilir. Eğer toprağın ortak servetimizin bir parçası olduğunu kabul edersek, toprağın bilgeliğinin bir parçası da bugün olduğundan çok daha fazla kişinin toprakla birlikte olmasını sağlamaktır.

B. Doğal Servet

Bütün ağaç âşıklarının en büyüğü olan Richard St. Barbe Baker, bir keresinde şöyle demiş: "Bir ulusun gerçek zenginliği, ağaç örtüsüyle ölçülebilir." Bu bizi çoktan fakirlik ölçüsüne getiriyor. Almanya'nın yüzde 30, İtalya'nın yüzde 27 ağaç örtüsüne karşın bizim sadece yüzde 9 ağaç örtümüz var. Kereste ürünlerimizin yüzde 90'ını yılda 3 milyar sterlinden fazla bir maliyetle ithal ettiğimiz düşünülürse, bu bayağı anormal bir eksiklik. Her uzun vadeli ekolojik ve ekonomik tahmin, yüzyılın sonunda kereste darlığını öngörüyor.

Eğer bu konuda bir şey yapacaksak, orman ürünlerinin hem talebini hem de arzını hesaba katıp, temel olarak enerjiyle ilgili olarak kullandığımız kuralı izlemeliyiz: talebi düşürüp, arzın niteliğini yükseltmeliyiz. Talepte bir düşüş muhakkak ekonomik gelişme modellerinin değişiminin açıkça ortaya çıkmasının sonucu olacaktır. Bir kere, atma alışkanlığımızı değiştirip az tüketimi seçersek, her halükârda daha az kereste ve kâğıt ürünü kullanacağız. Tek istisna, odun sobalarında yakacak olarak daha fazla odun kullanmamız olacak. Arz tarafı ise daha karmaşık. Varolan yeniden ormanlandırma programını oldukça geliştirsek bile, 2025 yılında ihtiyacımızın, ancak yüzde 25'ini karşılayabiliyor olacağız. Aralarında çevrecilerin de bulunduğu birçok kişi, tüm ülkenin kozalaklı ağaçların artıklarıyla pis bir örtüye bürünmesi nedeniyle bu tür programlara karşı çıkıyorlar. Fakat daha geniş bir yerleşim kuşağına olanak sağlayabilecek yeni tarım modelleriyle, geliştirilmiş fidanlık ve küçük ölçekli korular ve hem sert tahtalı ağaç ve hem de birçok tür yumuşak ağaç yetiştirilmesine dayalı geniş ölçekli bir yeniden ağaçlandırma yaklaşımıyla, çevreye daha fazla zarar vermeden bu ülkede yüzde 30'luk bir ağaç örtüsüne ulaşma olasılığı için çalışabiliriz.

Ecologyst'in Ocak 1980 sayısında mükemmel bir öneri yer aldı. Emekli fonları ve diğer şehir kuruluşlarının bankada duran paralarını kullanıp, çiftçilerin ormanın doğal gelişimini beklemek zorunda kalmadan yıllık olarak bir miktar para verilerek ağaç dikimini teşvik edecek bir orman bankası kurulması öneriliyordu. Böyle bir projenin zor tarafı, önsezi, açık düşünce ve gelecek bilinci istemesidir; bunlar da iktidarda hangi hükümet olursa olsun yaşam süresi dışında düşünemeyen bir politik sistemin kuytu köşelerinde çok zor bulunabilir. Dolayısıyla proje çok az bir destek aldı. Her zamanki gibi ekolojistlere hırsla, kullanılmış kâğıttan yeniden yararlanma projelerinin çoğunun "ekonomik" olmadığı açıklandı. Diğer bir deyişle bu işte kâr yok.

Tuhaf bir şekilde bugün bir toplum ne kadar gelişirse, üretimini uzun süredir bıraktığı mallara o kadar fazla bağımlı oluyor. Zengin bir beyaz azınlık, çoğunluğun beyaz olmadığı ve hayal edebileceğimizden de fakir olan korkunç kalabalık bir dünyada diğer ülkelerin ucuz hammaddelerinden yararlanmaya devam etmeyi pek bekleyemez. Bu nedenle BK'ın tüketici artıklarını ve hammaddeleri yeniden işleme ve kullanma oranı oldukça açıklıdır: çeliğin yüzde 10'u, cam şişelerin yüzde 3'ü ve kâğıt ürünlerinin yüzde 20'si. Bütün tüketici artıklarının yüzde 90'ı çöplüklerde yakılmaktadır. İnanılmaz derecede müsrifiz ve bütün politikacılar, yeni vergi koymaktan nefret etmelerine rağmen, tek çözüm, bütün ithal mallardan gümrük ve yerli üretimlerden haraç şeklinde işleyecek olan bir kaynak vergisi koymakmış gibi görünüyor. Böyle bir önlem ithalatı azaltır, daha verimli yeniden kullanımı, yeniden işlemeyi ve tamiri teşvik eder, yeni yatırım ve araştırmaları geliştirir ve endüstriyel ve ev içi artıklarının daha sorumlu kullanımını sağlar. En az paketleme ve çöp kabı depozitosuyla birlikte böyle önlemler, hem artıkların miktarını azaltır hem de artıkların gerçekten atılmamalarını sağlar.

Enflasyonla, artan taep ve azalan arzla dünya ekonomisinin bütün eğiliminin istesek de istemesek de bu tür değişikliklere yol açacağını görmemek için kör olmak gerekir. Yinelersek, bu, şimdiden yarın kaçınılmaz olacak bir şey için hazırlanma sorunudur. Eskiyeni gömme kavramını eskiye iade etmek, daha çok iş yaratma sürecinde daha az enerji ve kaynak kullanmak, bunlar dargörüşlü bir hükümetin bile kolaylıkla sahip çıkabileceği amaçlardır. Bu yönde hareket etmeye başlasak bile bu tür reformların kendi başlarına yeterli olacağı sanılmasın. Tüketimin bugünkü düzeyini "sınırsız ye-

niden işleme" ile birleştirme kurgusu ekolojik değil teknokratik bir önsezinin karakteristiğidir. Yeniden işlemenin kendisi de kaynak kullanır, enerji tüketir ve termal kirlenme yaratır, en azından bu da diğerleri gibi endüstriyel bir etkinliktir. Yeniden işleme, hem kullanışlı hem de gereklidir. Fakat bunun temel çözümler sağladığını düşünmek yanılsamadır.

C. Dünyanın Başına Ne Gelirse...

"Temel çözümler" de yaşamı bazen gerçekten zorlaştırır. 1855'te topraklarını satın alma teklifine karşı Dwam Kızılderilileri reisinden şu cevabı aldığında ABD hükümetinin şaşkınlığını düşünün:

> Gökyüzü nasıl alınır ya da satılır? Biz havanın tazeliğinin ve suyun pırıltısının sahibi değiliz. Bunları bizden nasıl satın alacaksınız? Anılarımız ve tecrübelerimizle dünyanın her köşesi halkım için kutsal ve yücedir. Beyaz adamın bizim âdetlerimizi anlamadığını biliyoruz. O gece gelip, topraktan ihtiyacı olan şeyleri alan bir yabancıdır. Dünya onun dostu değil, düşmanıdır ve dünyayı ele geçirdikçe ilerler. Dünyayı çocuklarından çalar. İştahı, dünyayı hırsla yutar ve geriye bir çöl bırakır. Bütün hayvanlar yok olduğunda, ruhumuzun büyük yalnızlığı nedeniyle öleceğiz, hayvanlara ne olursa bizim başımıza da o gelecektir. Her şey birbirine bağlıdır. Dünyanın başına ne gelirse, aynısı dünyanın çocuklarının başına da gelir.

"Hayvanlara ne olursa bizim başımıza da o gelecektir!" Bu, geliştirilecek dahice radikal bir önsezidir ve birçok yeşil eylemcinin niçin diğer türlerin temel haklarına bu kadar özen gösterdiğini açıklar. Bizim için, hayvanları yalnızca kendi pratik çıkarlarımız için korumak yeterli değildir, ayrıca bu gezegene olan bağlılığımız, temel felsefemizde kökleşmiş olan ahlaki kavramlarımızda da vardır. Kısa vadede kesim için canlı hayvan ihracatı yasaklanmalı, hayvan hakları konusundaki gönüllü yasalar zorunlu hale getirilmeli, BK'a ithal edilen tüm kürk, deri ve soyu tükenmekte olan türlerden elde edilen her türlü ürün yasaklanmalı, hayvanlar üzerinde uyuşturmadan hiçbir deney yapılmamalı, kozmetik, tütün, alkol, silahlar ya da biyolojik ve kimyasal savaş programları üzerine yapılan tüm deneyler hemen yasaklanmalıdır. Uzun vadede kobay kullanımı ortadan kalkmalı, eğitilmiş köpeklerle yapılan da dahil olmak üzere tüm avcılık faaliyetleri yasaklanmalı, kuluçka çiftlikleri ortadan kalkmalı, yiyecek ihtiyacımızı karşılamakta hayvanlara bağımlılığımız azaltılma-

lıdır. Ve ancak bundan sonra diğer yaratıklarla uyum içinde yaşamaya başlayabiliriz.

Bu tepeden bir emir gibi görülebilir ve bazıları bunu gerçekleştirirken gerçekten mağdur olabilir, fakat bundan hepimiz görünmeyen yararlar elde edeceğiz. Yaşamlarını hayvanların acılarından kazanan kişilerin acı çığlıkları, endüstri kültürümüzün yüreğindeki rahatsızlığın ürpertici anılarının yaygaraları olarak değerlendirilmelidir. Fakat bu çığlıklara itibar edilmemelidir. Ülkemizin bitki örtüsü ve hayvan topluluğunun gereksiz tahribinden kâr arayan çiftçilerin yaygaraları için de aynı şey söz konusudur. Özel Bilimsel Araştırma ve Ulusal Parklar gibi kurumlar yasal koruma altına alınmalı ve Vahşi Yaşam ve Kır Yasası'nın ilgili bölümleri kaldırılmalıdır. Dünya Dostları'nın önerdiği gibi, bu ülkenin kırlarını korumak için acilen detaylı bir Doğal Miras Değerlendirilmesi'ne ihtiyaç vardır.

Bu ülkede ve uluslararası alanda, tek tek türleri koruma kampanyaları yerine tüm canlıları korumaya ilgi göstermeliyiz. Türleri korumada hep şu endişe vardır: bir türü korursunuz diğerine geçersiniz, bazılarını kazanır bazılarını kaybedersiniz, ama onları tehdit eden temel baskılarda hiçbir şey değişmez. Yolun sonunda koruyacak sadece kendimiz kalırız. Bu Tasmanya Vahşi Hayat Kampanyası'nın başarısında en hoşnut olunacak yandır. Söz konusu olan klasik bir çatışmaydı: bir yanda yeterli elektrikten fazlasına sahip olan, ancak yeni endüstrileri harekete geçirmek üzere yeni bir baraj yapacak kadar kurnaz olan Tasmanya Hükümeti, diğer tarafta dünyanın kalan son üç ılımlı ormanından birinin bitki örtüsü ve hayvan topluluğunu korumak isteyenler. Bu orman, 1982'de UNESCO'nun "Dünya Mirası" bildirgesinde 30. madde olarak yer almasına karşın, bu Tasmanya Hükümeti'ne pek bir şey ifade etmedi. Karşılıklı anlaşmazlık kaçınılmaz sonuçtu ve Federal Avustralya Hükümeti'nin arabuluculuğuyla çözümlendi.

Tasmanya Vahşi Yaşam Kampanyası başarısız olsaydı, gelişmeyle koruma arasında denge kurmakta, zengin Tasmanya Hükümeti'nden çok daha büyük sorunlarla karşı karşıya olan Üçüncü Dünya ülkelerine nasıl bir örnek oluşturacağını düşünün. Tasmanya Hükümeti, Erick Eckholm'un Üçüncü Dünya ülkelerinin bu konudaki yüklerini azaltmak konusundaki önerisine ne cevap verirdi, merak ediyorum.

Dünya genetik mirasının korunmasında daha yoksul ülkelere çok fazla sorumluluk düştüğü için, koruma maliyetlerinin bütün uluslara dağı-

tılması olasılığı düşünülmelidir. Eğer dünyanın çeşitli türdeki genetik çeşitleri tüm insanlığın paha biçilmez mirası ise, tüm insanlar güçleri oranında bu türleri koruma yükünü paylaşmalıdır.[24]

Tahminime göre cevapları, sorunun bununla bir ilgisi olmadığı şeklinde olurdu. Bu tür bir cevap, her gelişmiş ulus hükümetinin vereceği tipik cevaptır. Birbiri ardından yapılan BM konferanslarında memnuniyetle her türlü uluslararası reform lehine oy kullanan, fakat bu tür kararları pratiğe geçirmeyen hükümetleri gördük. 1970'lerin başlarında ekolojik hareketin ilk dalgasının sonucu olan akılcı bir karşılıklı bağlılık düşüncesi bu nedenden ötürü felç oldu. Geriye bakıldığında 1972 BM İnsan Çevresi Konferansı gezegen bilinci ve dayanışma anlamında en üst noktaydı.

D. Tek Dünya...

Barbara Ward'ın *Only One Earth* (Tek Bir Dünya) adlı dünya politikaları üzerine etkileyici çalışması, yalnızca bir ideal olarak kalmaya devam ediyor. Uzayan ekonomik durgunluk göze alındığında, çevreyle ve Üçüncü Dünya'yla ilgili şeylerin şimdi biraz "yaş" olduğu düşünülüyor ve bunların politikanın katı gerçekleriyle pek ilgileri yok. Global ortak çıkarlar, hâkim çıkarların vahşice saldırıları karşısında bir önem taşımıyor, milliyetçi ve şovenist duyguları harekete geçirmek, insanın politik kariyerine gezegen yararına olan düzenlemeleri savunmaktan çok daha fazla şey katıyor. Çünkü milliyetçilik, endüstriyel dünya düzeninin bir parçası oldu ve milletler gittikçe küçülen ekonomik pastanın dilimleri için birbirleriyle rekabet ediyorlar. Ve şimdi milliyetçiliğin dünya üzerinde her zaman egemen olmadığını ve yenileştirilmiş bir enternasyonalizme duyulan gereğin hiçbir zaman şimdikinden daha fazla olmadığını hatırlamalıyız. Bu olmadan yeni bir enternasyonal ekonomik düzen kurmak için hiçbir şansımız yoktur. Aurelio Peccei, "Ulusal hükümranlık ilkesi, insanlığın ortaklaşa kurtuluşu önünde duran en önemli engeldir."[25] sonucuna varıyor.

Bundan dolayı her fırsatta dünyanın kendini idame ettirebilen toplulukların konfederasyonu yönünde gelişimini desteklemeliyiz.

24. Eckholm, **Down to Earth**, p. 195.
25. Peccei, **100 Pages for the Future**, p. 108.

BM'nin barış koruyucu ve ortak güvenliği sağlayıcı rolünü güçlendirmeli, savurgan ve bürokratik işlemlerde reformları zorlamalı ve dar bakış açısını genişletmeliyiz. BM'in diğer yan-kuruluşlarını desteklemeye devam etmeli ve bu kuruluşların doğru yönde hareket etmelerini sağlamalıyız. Bu tür inisiyatifleri alma sorumluluğu bizdedir, çünkü dünya kaynaklarının baş sömürücüsü ve dünyanın yoksulluğunun baş yaratıcısı biziz.

Roma Anlaşması'nın yararsızlığını böyle bir görüşün ışığında düşünün. Nereden bakılırsa bakılsın böyle bir anlaşmanın enternasyonalizm davasını geliştirmesi gerekirken, şimdi tam tersine hizmet ediyor. Her üye ülke bu anlaşmayı kendi çıkarı için kullanıyor ve bırakın gezegenin kalanını, bütün Avrupa'nın çıkarları bile gözardı ediliyor. Bundan başka Roma Anlaşması, şimdiye kadar yazılan en karşı çevreci belgedir. AET tamamıyla endüstriyel gelişme ve genişlemeye, nükleer güce, büyük ekonomiye, kitle tüketimine ve zararlı, pahalı ve toprağa zarar veren bir Ortak Tarım politikasına karar veriyor. Bürokratlar ve plütokratlar Avrupa sermayesinden çalarlarken, Avrupa Parlamentosu iktidarsızca kendi iktidarsızlığı için bir şeyler yapmaya çabalıyor. Aşırı merkeziyetçilik sosyal ve bölgesel politikaları tamamıyla işlevsiz bırakıyor. Roma Anlaşması uluslararası dayanışma adına Üçüncü Dünya'nın sömürülmesini sağlıyor.

BK'taki yeşillerin Ortak Pazar'dan çıkılmasını istemeleri pek şaşırtıcı değildir. Fakat, ulus devletlerin ağız dalaşı yerine bölgelerin federasyonuna ilerleme yolunu gördüğümüz halde, biz hâlâ Avrupa'ya bağlı kalmak istiyoruz. Roma Anlaşması atılıp onun yerine Larzac Anlaşması imzalanmalıdır. Larzac, güney batı Fransa'nın dağlık ve sarp bir bölgesidir ve son olarak yöre halkının Fransız askeri donanıma karşı anıtsal bir zafer kazanmasına tanık olmuştur. Ordu zaten çok büyük olan askeri eğitim alanını genişletmek istedi. Fakat topraklarını ve yaşam biçimlerini kaybetmek istemeyen köylü ve çiftçilerin sert muhalefetiyle karşılaştı. Çiftçiler savaş vergilerini ödemeyi reddettiler ve bu parayı şiddet dışı üretim amaçlarına kullandılar. Sempati ve halk desteği kazanmak için koyunları Eyfel kulesinin altında "otlattılar" ve sonunda ordu vazgeçmek zorunda kaldı. Böyle bir yerde imzalanacak bir anlaşma, şiddet dışı doğrudan demokrasinin ilkelerini ve uygulamasını, bölgeciliğin ve desantralizasyonun yararlarını, militarizmin reddedilmesini, kendine yeterlik ve kendini idame ettirebilme gereğini ve doğru tarım tarzını vurgu-

layacaktır. Yeni enternasyonalizm önemli bir ekle bu tür eğilimlere sahip olacaktır: Üçüncü Dünya halklarına yardım için büyük çaba.

E. ...Üçüncü Dünya İçin

Ekolojistler için böyle bir taahhüt, sadece GSMH'mizin daha fazla bir oranını acınan dünyaya göndermek anlamına gelmez; bu taahhütün anlamı, geleneksel gelişme modelini tamamıyla reddeden alternatiflerdir. Bu ülkenin uluslararası pazardan çekilmesini "arzu edilmeyen bir izolasyonizm" ve Üçüncü Dünya'ya karşı sorumluluktan kaçınma olarak görenler, gittikçe zenginin daha zengin, fakirinse daha fakir olmasından ibaret olan uluslararası ticareti, katı rejimlere verilen destekleri ve Batı endüstrilerinin tamamıyla elverişsiz yaşam tarzının yerleşik kültürlere ve yöresel ekonomilere verdiği zararı düşünmelidirler. Kuzeyde bir gelişme olduğunda güney kendini idame ettiremeyen bir gelişme türüne itiliyor ve dünya ticaretinin iki ucunda da kaybediliyor. Kuzeyde bir gelişme olmadığında güney çanak açma politikaları sayesinde bize bağlanmaya devam ediyor. Hırs, sadakatsizlik ve egemenliğe dayalı bir uluslararası sistemde birinin gelişmesi diğerinin açlığı anlamına geliyor.

Çoğu Üçüncü Dünya liderinin yeni bir uluslararası ekonomik düzenle ilgili retoriği tamamıyla gereksizdi. Olağandışı bir "kendi kendini sömürgeleştirme" sürecine şahit oluyoruz, çünkü ihracat ve dünya ticareti ile ilgili sabit fikirler açıkça sömürge zamanlarından kalmadır. Aslında ekonomilerini gelişmiş ülkelerin ekonomilerinden zamanla ayıracak bir yol bulmalı ve kendi aralarındaki ticaret için kendini idame ettirebilen modeller oluşturmalıdırlar. Bu, dünya ticaret oyununda sıkışıp kalmış ülkelere karşı görevlerimizi unutmamız anlamına gelmiyor. Ve burada kendimize öngördüğümüz her türlü ithalat kontrolü politikasında istisnalar olması gerekiyor. Onlara karşı görevlerimizi yerine getirmenin, hem de aynı zamanda kendine yeterliliği teşvik etmenin ilginç yolu, bu ülkelerden yapılan ithalattan alınan (vergileri) bu ülkeleri ithalat/ihracat tuzağından kurtarmak amacıyla ekonomilerini çeşitlendirmek üzere geri ödemektir.

Tabii ki bir paradoks var. Bahsettiğim karşılıklı bağımlılık için önce Üçüncü Dünya ülkelerinin *bağımsızlığa* ulaşmaları gereklidir. Mümkün olan en geniş farklılık olmadıkça sağlıklı bir birliktelik olma-

yacağı için, her ülkenin kendi halkının temel ihtiyaçlarını karşılama anlamında kendi ayakları üstünde durması mümkün olmadan, karşılıklı bağımlılığın yeni ilkelerini kurmak mümkün olmayacaktır. Kendine yeterlilik ve kendini idame ettirebilmenin böyle anlaşılması, özellikle mevcut sistemle uyum içinde olan birçok Üçüncü Dünya lideri için çekici olmayacaktır. Yardım (borç değil bağış şeklinde) doğru biçimde büyümenin sağlanması için verilmelidir. Toprak spekülasyonlarını kontrol etmek, tasarruf güvenliği sağlamak ve kırsal hayatın yok olmasını engellemek için toprak reformu, bu sürecin hayati bir parçası olacaktır. Gıda üretiminde tamamıyla kendine yeterli olmak için gıda üretiminin ihracat için değil yerel kullanım için yapılmasına önem verilmelidir. Çevreye zarar vermeden insanlar için anlamlı bir istihdam sağlamak üzere uygun teknolojiyi kullanacak gelişme modelini sağlamalıyız. Ekoloji ile böyle bir gelişme arasında bir tutarsızlık yoktur. Tam tersine, biri diğerine bağlıdır. Eğer biosferi korumak istiyorsak duyarlı gelişme vazgeçilmezdir ve insanların gerçek hayat niteliğini sağlama almak niyetindeysek toprağın korunmasına, su idareciliğine ve ormancılığa önem vermeliyiz.

Üçüncü Dünya'ya yardım yolları ile ilgili klasik bir örnek, onların orman ihtiyaçlarını karşılamaktır. Dünya Bankası, şimdiden yardım modelini büyük ölçekli endüstriyel kerestecilikten "topluluk" veya "sosyal ormancılık" diye bilinen modele kaydırmıştır. Yakacak odun için yetiştirilen ağaç miktarı artarsa, ulusal orman kuruluşlarının rollerinde kökten değişiklikler gündeme gelir. Katılım ve topluluğun payı sadece sonuç ile ilgili amaçlar değil, pratik gerekliliklerdir. Sorun yalnızca mali kâr sağlamak üzere ormanın işletilmesi değil, yöre halkının temel faydalananlar olmasını sağlayacak kapasite ve işletme tekniklerinin genişletilmesidir. Böyle bir gelişim kavramında yüksek teknolojinin payı pek azdır. En önemli reform, yakacak gereksinimin yüzde elliden fazla düşmesini sağlayacak ucuz ve verimli odun sobalarının dağıtılması olur.

Talebin kendini yenileyebilecek arz düzeyini aşması durumunda eğer birileri fazla tüketirse diğerlerinin de az tüketeceği gibi sevimsiz bir olguyu hiçbir şey değiştiremez. Fakirlerin karşılanamayan temel ihtiyaçları, ancak gelişmiş dünyanın tüketimi düşürülerek karşılanabilir. Üçüncü Dünya'nın temel sorunu, Birinci Dünya, yani biz olarak kalıyor. Öyleyse Üçüncü Dünya ülkelerini sakatlayan borçları silmemiz ve kendini idame ettirebilen bir geleceğe geçmelerini tamamıyla olanaklı hale getirmemiz gerekmez mi? Çokuluslu şirket-

lerin etkinliklerine, özellikle de kârların ülkelerine gönderilmesi, transfer fiyatlandırması, damping, patent hakları ve çalışma koşulları ile ilgili olanlara şiddetli kontroller uygulanmamız gerekmez mi? Ve bütün bunlardan daha önemlisi, Üçüncü Dünya'ya yardımın yalnızca daha fazla vermek değil, daha az almak sorunu olduğunu da anlamamız gerekmiyor mu? Bu bizi CROYDON taraftarlarına ve daha basit ve daha az materyalist yaşam tarzına geri getiriyor. *Hepimiz* daha basit emeyi, daha ucuz seyahat etmeyi, daha zararsız yaşamayı ve göz alıcı tüketimin kâbuslarını terk etmeyi amaçlayabiliriz.

F. Nüfus Sorunu

Tüm tüketimi kısmanın tüketimi yapan insanların sayısını düşürmekten daha etkili yolu yoktur. BK'nın doğum oranındaki küçük düşüş, bu açıdan umutlandırıcıdır; bu düşüş yalnızca uzun vadeli sosyal değişiklikleri (eğitimde gelişme ve kadınların istihdam olanakları) değil, aynı zamanda, en iyi yaşam düzeyine nasıl erişebileceklerine karar veren sıradan insanların seçimini de yansıtıyor. Bireysel düzeydeki bu içgüdüsel seçim, ulusal düzeyde mümkün olan en güçlü şekilde teşvik edilmelidir, çünkü çoğu yasalar ve sosyal kurumlarımız hâlâ kuvvetli doğurganlık teşvikini sürdürüyorlar.

Bir süredir nüfus sorunu ve diğer ilgili kuruluşlar uygun bir ulusal nüfus politikası için çağrıda bulunuyorlar. İnsanlar bu ülkenin hükümetinin, geleceği ve böyle aşırı kalabalık kalmanın sakıncalarını düşündüğünü görmeli. Bilinçli önderliğin bu sorunda özel yasal değişimlerden çok daha fazla önemi var. Bazıları aile ödeneklerinin ve çocuk yardımlarının kaldırılmasını savunuyorlar. Fakat bu yardımlar o kadar düşük ki, şöyle veya böyle sadece maliye bakanından para sızdırmak için insanların çok çocuk edindikleri fantastik varsayımını destekleyecek bir tek örnek yoktur. Çocuk sahibi olmak, pahalı bir iş ve gittikçe daha pahalı oluyor. Yine de daha çok sembolik ve psikolojik nedenlerle, özellikle de bütün orta okullarda ebeveynlik için daha iyi bir eğitim ve aile planlama servislerinin iyileştirilmesi için ek para bulmayı kolaylaştıracaksa, bu tür ödemeler ikinci çocuktan sonra kaldırılabilir. Her yıl hâlâ yaklaşık yarısı kürtaj ile sona erdirilen 200.000 istenmeyen gebelik ortaya çıkıyor. Koruyucu sağlık bakımından söz etmek, kapsamlı aydınlatıcı aile planlamasını sağlamak konusunda cimrilik edemeyeceğimiz anlamına gelir.

Nüfus aynı zamanda ülkeye giren ve çıkan insan sayısından da etkilenir. Ekolojistler için en mantıklı tavır, kaçakların, ayrı ailelerin, politik sürgünlerin ve benzeri ihtiyaçlarına duyarlı kalarak göçü, mümkün olan en alt düzeyde tutmaktır. Zaten fazla kalabalık olan bir adada böyle bir yaklaşım, hem yasal hem de akılcıdır. Böyle bir yaklaşımın ırk ve renk düşünüldüğünde *hiçbir şekilde* ayrımcı olmaması, ayrıca ekoloji mantığının da bir parçasıdır. Bütün ırkların eşitliğine ödünsüz bağlılık olmadan bahsettiğim türden enternasyonalizmi uygulamak mümkün değildir.

Genişçe tartışılmış, insani ve gerçekçi nüfus politikasının bu ülke insanlarına etkisi büyük olacaktır. Bu ayrıca bizim Üçüncü Dünya Ülkelerinin nüfuslarını azaltmalarına aktif katılımımızı oldukça kolaylaştıracaktır. Doğurganlık oranlarının donma düzeyine düşmesi ile bile, dünya nüfusunun birkaç on yıl boyunca artmaya devam edeceğini gördük: Bundan dolayı Dünya Bankası ve BM, 2025 yılında 10 ile 12 milyar arası bir nüfus tahmini yapıyor. Benim için bu sayılar ürkütücü ve gülünç. Ekolojik krizin ne kadar ciddi bir hale geldiğini anlamamak da, yoksulluğumuzun bir göstergesi: Dünya nüfusunu bunun çok altında en fazla 6 ya da 7 milyar civarında tutmayı hedeflemeliyiz. Bunun anlamı, doğurganlığın donma düzeyinin altına düşürülmesi, tek çocuklu ailenin ilke alınmasıdır.

Böyle bir amaç, dev bir çaba gerektirir ve bunun için gereken parayı da biz sağlamalıyız. Uzun zamandır nüfusun azalmasının anahtarının ekonomik ve sosyal gelişme olduğuna inananlarla (genellikle solcular) aile planlamasının önemini vurgulayanlar (genellikle sağcılar) arasında sonu gelmez bir tartışma var. Gelişme ve doğum kontrolü arasındaki tartışma, aslında tamamıyla saçma, çünkü biri diğerine bağımlı, gelişmedeki eksiklik aile planlamasının etkinliğini dumura uğratacak, aile planlamasındaki eksiklik ise zaten herhangi bir gelişmeye varmayı imkânsızlaştıracak. Bundan dolayı aile planlama servisleri, gerek duyan herkesin mümkün olduğunca çabuk hizmetine sokulmalı ve kürtaj hakkı tanınmalıdır. Dünya kadınlarının üçte biri hâlâ bu temel haktan yoksundur. Aynı zamanda daha iyi sağlık bakımı ve eğitim, her nüfus politikasının can alıcı parçasıdır: İnsanlar, bir taraftan akılcı olan bir şeyin (yüksek çocuk ölüm oranından dolayı ileri yaşlarda güvence veya ek işgücü sağlamak amacıyla çocuk sahibi olmak) diğer birçok bakımdan yararsız ve akıldışı olabileceğini anlayabilecek duruma gelmelidirler.

Diğer ülkelerden çok azı bu tavrı tamamıyla kabul etmiştir. Nüfusu 1980'de 1 milyarı geçen Çin, bu konuda ilginç bir istisnadır. Düşen nüfus/kaynak oranın (kişi başına geçinebilmek için 1/4 acres) anlamı kavranıp, tek çocuklu aileler coşkulu bir biçimde desteklenmiş, bu uygulamaya uyanların aylık gelirlerinde önemli artışlar sağlanmış, ayrıca diğer avantajlarda öncelikler tanınmıştır. Çin'in başarısı, ancak kamu tartışmaları ve bilinci ile mümkün olabilmiştir. Yine de Çin'in birçok ıssız yörelerinde kültürel şartlandırmanın etkisi ile erkek çocuklara çok büyük önem verildiği için kız çocuklarının doğumda öldürüldüğüne ilişkin oldukça fazla söylenti vardır.

İnsan haklarının kabul edilemez ve ahlâki açıdan iğrenç ihlalleri türünden zorlayıcı önlemleri reddetmek hayati önemdedir. Fakat birçok ülke, sorunun kendiliğinden ortadan kalkacağını ummakla kendini kapana kıstırmaktadır. Bu durumla eylem yerine sorunu ertelemek ve uzun uzadıya düşünmek korkunçtur ve milyonlar için yaşamayı sürdürmekle yok olmak arasındaki seçim anlamına gelir. Şimdi eyleme geçmezsek gelecek yüzyılın aşırı nüfuslu dünyasında bu tür bir ikilem alışılmış bir şey olacaktır.

6. GELECEĞİN RUH HALİ

A. İnsan Doğasını Belirlemek

Bugünün hâkim sosyal paradigması, uzlaşma için pek fırsat tanımıyor ve sistemli bir şekilde alternatiflerin çeşitlenmesini bastırıyor. Bu gezegendeki insanların çoğunluğunun temel ihtiyaçlarının karşılanmadığı, hemen hemen bütün gelişmiş uluslarda yaygın bir yoksulluğun bulunduğu, kendimizi örgütleme biçimimizin vazgeçilmez bir özelliğinin yabancılaşma olduğu düşünülürse sistemin kendi değerleri açısından bile çökmekte olduğu açıktır. Daha da kötüsü, yapmış olduğumuz "Faust Pazarlığı" değerler sistemimizin yıkılmasına ve her türlü ruhsal boyutumuzu tümüyle kaybetmemize yol açmıştır. Endüstriyel toplumun bağları, çıkarların her şeyi kapsayan bir yabancılaşma etkisinde olması, muhalefet denen şeyin ma-

nifestolarının bile endüstriyalizmin üst ideolojisi tarafından belirlenmesiyle sağlanıyor. Ekonomik değerler demokrasimizin gündemini ve kararlarını belirliyor. İnsani, maddi olmayan değerler, maddi gücün peşinde koşmak uğruna kurban edildi. Geleceğin bugünün devamından, açıkça yıkılmakta olan bir dünya sisteminin deterministçe kabulünden başka bir şey olmayacağı görülüyor.

Bu determinizm, insan doğasına özel ve uğursuz bir bakışta temelleniyor. Bütün akılcı argümanları yenilgiye uğratıldığı zaman yeşil yaklaşımın eleştirmenleri umutsuzca bizim naif idealistler olduğumuzu, önerdiğimiz şeylerin "insan doğasının" gerçekleri ile karşılaştırıldığında olanaksız şeyler olduğunu söyleyerek eski eleştiri çizgisine geri dönüyorlar. İnsan doğasının değişmez biçimde saldırgan, hoşgörüsüz, çıkarcı ve sığ olduğu var sayılır. Dolayısıyla insan doğası, kendini idame ettirebilen bir geleceğe doğru hareket eden her inisiyatife karşı çıkacaktır. Bu tür eleştiriler bize, insanlığın yıkıcı, dünyayı sömüren tarihi ile ilgili analizlerimizi hatırlatıp "insan doğasını değiştiremezsiniz" iddialarını muzaffer bir tavırla öne sürerler.

Bütün deterministlerin bu küçük buluşları, kendini tanımlayan kehanetleri bize insan doğasından çok bu kişilerin duygusuzluğunu veya yabancılaşmalarını anlatır. Her zaman bugünkü gibi davranacağımıza dair en küçük bir genetik kanıt yoktur ve bunu değiştireceğimize dair inancımız serbest iradeye ve var olan toplumun deterministik şartlandırmasına karşı koyabilecek her birimizin içindeki potansiyele dayanan inançtır. Duane Elgin'in dediği gibi, "İnsan doğası, bir çiçek olma potansiyeli taşıyan tohum gibi, sabit bir şey değil, bir potansiyeller yelpazesidir."[26] Bugünün kof dünyasında insan potansiyelinin iyiye doğru gitmesi kaçınılmaz olarak engellenmiştir, fakat yaratıcılığın, hayal gücünün, şefkatin ve ahlâki enerjinin geniş kaynaklarının doğuştan hepimizin içinde olduğunu unutmamalıyız. Gerçekçi idealizmde naif olan hiçbir şey yoktur: Bu olmadan gelecek çok acıklı ve üzücü olacaktır. Bunu hiç kimse R.H. Tawney'den daha açık bir şekilde anlatmıyor:

> "Sistemde veya işleyişteki hiçbir değişikliğin insan doğasındaki bencillik, hırs veya kavgacılık gibi sosyal kötülüğün nedenleri olan özelliklerini önleyemeyeceği açıktır. Ancak, böyle bir değişiklik, bunların desteklenmediği bir çevre yaratabilir. İnsanların bu değişikliğin ilkelerine göre

26. elgin, **Voluntary Simplicity**, p. 160.

yaşamalarını garanti edemez. Yapabileceği, insanların isterlerse bunlara göre yaşayacağı ve mağdur olmayacakları ilkelere dayanan bir sosyal düzen kurmaktır. İnsanların eylemlerini denetleyemez. İnsanlara fikirlerini bağdaşıracakları bir amaç sunar. Ve uzun vadede kafaları yatarsa, istisnalarla birlikte pratik eylem bu olacaktır."[27]

Kendi çıkarını düşünmek, insan doğasının temel özelliklerinden biridir ve öyle de kalacaktır; fakat bugünkü dünyada bireysel çıkarlar sadece maddi servet birikimi ile tanımlanır. Birkaç politikacı, sosyal gelişme kavramının tümüyle GSMH'daki artışlara bağlı olmamasını savunan bir tasarı hazırladı. Gelecek için sorun, bireysel çıkarların toplumun çoğunluğunun ve gezegenin çıkarları ile aynı doğrultuda olmasını sağlamaktır. Kitle tüketiminin maddi ahlâkı, hayatta kalmanın nihai amacını da karartmaya çalışmaktadır ve bunda, o derece başarılı olmaktadır ki, Yeşillerin dışındaki bütün politikacıların öğütlediği gibi, hayatta kalmakla bireysel çıkar peşinde koşmak, artık birbirini karşılıklı olarak dışlamaktadır.

Politik süreç kaderimizi bu sürecin sunduğu değerler kadar etkilemez: "değerler, sadece davranışımızı etkilediği için değil, aynı zamanda bir toplumun tercihlerini ve bundan dolayı hayatta kalma yeteneğini belirlediği için kendini idame ettiren topluma doğru bir evrimin anahtarıdır."[28] Bu, Lester Brown'un bütün eseri boyunca verdiği değişmez mesajdır ve ABD'li çevreci Tom Bender'in şu sözleri ile uyum içindedir: "Değerler, gerçekten var olmamıza temel oluşturacak duyguların, eğilimlerin, eylemlerin ve ilişkilerin tanımı olan hayatta kalma bilgeliğinin karmaşık ve özlü hazinesidir."[29]

B. İstekler ve İhtiyaçlar

Toplumun değerleri zamandan bağımsız veya mutlak değildir; değişen koşullar ve bizim bu koşullarımızı algılamamıza bağlı olarak değişirler. Endüstriyalizmin egemen değerleri şimdiden mikroskop altındadır ve bu değerlerden birçoğu daha fazla kendini idame ettirebilen bir topluma doğru ilerledikçe reddedilecektir. Örneğin, uy-

27. R. H. Tawney, **The Acquisitive Society,** Harmondsworth, Penguin, 1921.
28. Brown, **Building a Sustainable Society,** p. 349.
29. Tom Bender, 'Why We Need to Get Poor Quick', **Futurist,** August 1977.

gar insan varlığını ve yaşamı sürdürmemiz için kaçınılmaz olan ihtiyaçlarla, arzularımızı tatmin etmeye yarayan ekstralar olan istemler arasındaki farka daha büyük özen gösterilecektir. Hepimizin iyi besinlere ihtiyacı var, ancak bazıları aşırı ve çoğunlukla zararlı lüks yiyecekler istiyorlar. Hepimizin A'dan B'ye gitmeye ihtiyacı var. Bazıları böyle bir yolculuğun yalnızca bir Rolls Royce'un arka koltuğunda yapılabileceğinde ısrarlılar. Hepimizin giyeceklere ihtiyaçları var. Bazı insanlar yılın her günü değişen bir moda peşindeler. Fark her zaman net ve açık değil ve reklam endüstrisinin yaratıcı yetenekleri, istekleri ihtiyaçlara dönüştürerek, kitle tüketimi endüstriyalizminin fırlatıp attığı fazlalıkların teşhisini güçleştiriyor. Bugünün standartlarında Joneses'ten geri kalmamak olumlu bir sosyal erdem.

Gerçek ihtiyaçlarla yapay ihtiyaçlar arasında ayrım yapabilmek, açık bir değer kıyaslamasını gerektirir; bu ayırım, bir ihtiyacın doğurulmasının gerçekten iyiliğimize katkıda bulunup bulunmadığına göre yapılır. Refahımız, elektrikli diş fırçaları ve onlarca çeşit kedi maması ile gerçekten artırılır mı? Dahası, "sınırsız seçme özgürlüğüne sahip olmak refahımızı artırır mı? Bu konuda kolay cevaplar yoktur. Bu sorunların şu anda konmasında ısrar etmemizin sebebi,gerçekleri göğüslemeyi korkakça ve huysuzca reddetmekten başka bir şey olmayan "değerden bağımsız" pazar dedikleri şeye bağlılığımızın devam etmesidir. Bu gerçek bize, politik bağlılıklarımız ne olursa olsun *daha fazla*'nın intihara giden emirlerini reddedip, *daha iyi*nin kendini idame ettirebilen mantığını seçmemiz gerektiğini anlatır.

Psikolog Abraham Maslow, eserinde hangi yönde hareket etmemiz gerektiği konusunda fikir veriyor. İhtiyaçların hiyerarşisi fikrini öne sürüyor. Bir kere temel hayatımızı devam ettirecek veya psikolojik ihtiyaçlar karşılandığı zaman, 'daha yüksek düzeydeki ihtiyaçlar' artan bir şekilde önemli hale gelir. Bir kere besinimiz, giyeceğimiz ve barınağımızı sağladık mı, insani ilişkilerimizi tatmin ve ait olma duygularımızı geliştirme yollarını ararız. Bir sonraki 'düzey' (hiyerarşi kelimesini yorumlamakta zorluk çekiyorum), tanıtma, statü, sosyal pozisyon ve özsaygı'dır ve sonuç olarak Maslow'un 'kendini gerçekleştirme' isteği dediği, bize bahşedilmiş olan çeşitli yeteneklerimize ve yaratıcı kaynaklarımıza geliyoruz. Tabii ki sorun, bizim yabancılaşmış maddeci toplumumuzda daha yüksek düzeydeki ihtiyaçlarımızı genellikle yabancılaşmış, maddeci bir şekilde elde edi-

yor oluşumuz: İnsanlar "aşkı *satın almayı*" arkadaş çevresi *kazanmayı*", "statü elde etmeyi" ve "özsaygı *kazanmayı*" amaçlıyorlar. Fakat, bu ihtiyaçların maddi bir şekilde karşılanmasını emreden bağlayıcı bir sorumluluk yok. Bu ihtiyaçların maddeci olmayan yollardan daha tatmin edici ve kendini idame ettirebilen bir şekilde karşılanabileceği, *bizim* insan doğası anlayışımızın bir parçası. Bu ihtiyaçların altında yatan itkiler, daha az maddeci ve daha az yıkıcı amaçlara doğru bizi yönlendirirse, mevcut başarı kavramlarımızdan çoğu değişmek zorunda kalacaktır. Henryk Skolimowski, Denis Healey'in yakınan sözlerini aktarıyor: "İnsanların istediği şey, sabit fiyatlar ve güvenli iş. Bunlar, hayalci insanlara fazla bir şey ifade etmiyor, ama insanların büyük çoğunluğunun istediği bu ve bunu ele geçirmek çok zor. Bunları ele geçirmek için çalışmak küçümsenecek bir şey değil!"[30] Elbette değil, ayrıca insanın kendisini "hayalperest" olarak görüp görmemesi de yeterli değil. Buna karşılık San Fransisco Basit Yaşama Birliği tarafından öne sürülen dört "tüketim kriteri"ni düşünün:

1) Sahip olduğum ya da satın aldığım şey, kendine yeterliliği ve katılımı geliştiriyor mu? Yoksa, edilgenliği ve bağımlılığı mı getiriyor?
2) Tüketim kalemlerim esasen tatmin edici mi, yoksa gerçek olmayan ihtiyaçlara hizmet eden şeyleri mi alıyorum?
3) Şu anki işim ve yaşam tarzım taksit ödemelerine, bakım ve onarım masraflarına ve diğerlerinin beklentilerine ne kadar bağlı?
4) Tüketim kalemlerimin, diğer insanlara ve dünyaya olan etkisini düşünüyor muyum?[31]

Bahse girerim çoğunuz, "Ne kadar naif, tamamıyla gerçek dışı, *reel* politikanın esasından ne kadar uzak" diye düşünüyorsunuz. Bunların, Denis Healey'inkiler gibi *değer* yargıları olduğunu ve modası geçmekte olan bir değer sisteminin, gerçeklerin nerede olduğunu bilse bile gerçekle yüzleşemeyeceğini hatırlayın. Ve J.M. Keynes'in sözlerini hatırlayın: "Kazanılmış hakların gücü, fikirlerin dereceli aşılmasıyla kıyaslandığında fazlasıyla abartılmıştır."

30. Skolimowski, **Economics Today: What Do We Need?**, p. 15.
31. Simple Living Collective of San Francisco, **Taking Charge**, New York, Bantam, 1977.

Ancak şimdi, endüstriyel persperktifimizi aşmanın, yeni değerler ve birbirimizle ve gezegenle yeni ilişki yolları bulmanın aciliyetini kavramaya başladık. Schumacher, bunu bir "metafizik yeniden inşa" süreci olarak tanımlıyor ve bugün yeşiller, bu sorunun en az dört bileşeni olduğunu görüyorlar: kişi, insanlar, gezegen ve ruh. Bu bölümün geri kalan kısmı sırasıyla bunlara tek tek eğiliyor ve politikacıların ruhlarıyla hareket etmedikçe güçsüz oldukları yolundaki açık, ama genellikle ihmal edilen gerçeği yeniden teyid ediyor. Bu ruhun ne kollektivist soyutlamaların yorgun tekrarıyla ne de endüstriyalist bencilliğin kötü niyetli gelişimiyle bir ilgisi olmadığına inanıyorum.

Biz *"üçüncü yoldan"*, *"kişinin politikasından"* söz etmeyi tercih ediyoruz, çünkü bugünün ölçek paradoksunu, ancak tamamıyla değişik bir yaklaşım çözebilir: şeyler tek ve aynı zaman içinde hem çok büyük hem de çok küçüktürler-çok büyüktürler, çünkü kendimizi pigmeler gibi hissetmemize yol açıyorlar, çok küçüktürler, çünkü gerçek bir gezegen ahlakı kuramıyoruz. Kişisel sorumluluğun önemini vurgulayan, içimizden birinin eylemleri ve kararlarında tarafsız olabileceğini reddeden yeşil politika, insanların karmaşık ve kafa karıştırıcı bir dünyada uygun tepkiler geliştirmelerini mümkün kılıyor. Barry Commóner bir keresinde, "Ekosfer gibi, dünya insanları da farklı, fakat birbirine bağlı. İhtiyaçları aracılığıyla ortak bir kaderle bağlanmışlardır. Dünya, çevre krizini ya bütünüyle aşacak ya da aşamayacaktır"[32] diye yazmıştı. İnsanların karşılıklı bağımlılığı, her yeni ahlâğın candamarı olmalıdır ya da Hazel Henderson'ın kelimeleriyle "ahlâklılık, sonunda pragmatik hale geldi".

Böyle bir gezegen bilincinin gelişmesi, dünyayla olan bağlarımızı yeniden keşfetmemize ve yaşamı mümkün kılan organik uyuma karşı çalışmak yerine bu uyumun içinde sevecenlikle birlikte çalışmamıza bağlıdır. Bu, ekolojistlerin, "bütünsellik" (holism) dediği ve bir şeyin bütünlüğünün o şeyin parçalarının toplamından çok daha fazla bir şey olduğunu ve bir bütünün parçalarından yalıtılarak tahlil edilemeyeceğini anlatan en önemli özelliktir. Geleceğin bilgeliği bizim sentez yapabilme, ayırmak yerine birleştirme becerimize bağlıdır. Bü-

32. Barry Commoner, **The Closing, Circle**, New York, Alfred A. Knopf, 1971, p. 292.

tünlük duygusu genellikle ya gözümüzden kaçar ya da inatla bir kenara bırakılır. Politika "ortalama seçmeni", düşüncesini oya dönüştürüp acil maddi ihtiyaçları için ortadan çekilen kişiye; bilim, gezegeni fiziksel kaynakların nicel toplamına indirgemiştir. Bütün farklılığı, karmaşıklığı ve şaşırtıcı nicelik dışılığıyla tüm resmi göstermek ekolojistin işidir.

Böyle yapmakla olağandışı eklektik bir politik ve felsefi asalete dayanıyoruz. Bunu daha basit bir ideolojiyle birleştirmeye çalışmak, zaman harcamak ve konunun dışına çıkmak olurdu. İdeolojiler tanımları gereği indirgemeci *ve* bölücüdür. Ve bizimki maalesef bölünmelerden kuvvet alan bir toplum: doğu ve batı, kuzey ve güney, bilinç ve beden, onlar ve biz, siyah ve beyaz, kazananlar ve kaybedenler. Bizim yaşadığımız hayat tarzını seçmek, her bireyin bütünlüğünün endüstriyalizmin bölücü baskısıyla ezilmesi, "ekonomik gereklilik" adına tüm yaşayan yaratıkların karşılıklı bağımlılığının hiçbir şekilde umursanmaması ve insanlığın tekliğinin ulusal hükümranlığın intihara götürücü sabit fikriyle reddi demektir. Şimdilerde dünyadaki yaşamın dengesi ve karşılıklı bütünsel bağımlılığın hayati önemini tekrar kurmaya başlayan ekolojinin bilgeliğidir. Metafizik yeniden inşa, her birimizden bütünü oluşturmak demektir.

D. Dişiliğin Geri Çağrılması

Bugün var olan yapay ayrımlar, kendine karşı ve üstünlüğünün hileleriyle doğal dünyadan kopmuş bir kültürün yansımasıdır. Kendimizi bu egemen dünya bakışından kurtaramadıkça, her türlü bütünlük duyumu olanaksızdır. *Bütün* radikal hareketler bu zorunluluğu anlamalıdır. Yeşiller her zaman insanların modern endüstriyel devlette karşılaştıkları zorlukların politik ya da ekonomik haklar için kavgadan çok daha derin olduğunu belirtmişlerdir. Sorun, endüstriyalizmin mekanik dünya görüşünde ve egemen değerlerinin erkek-kadın hepimizi nasıl baskı altına aldığında yatar.

Dünyanın sömürülmesiyle birlikte özellikle kadınlar üzerindeki toplumsal, ekonomik ve politik baskılar da artmıştır. Bütün avantajlara ve liberal reformlara rağmen bu, var olan toplumun reddedilemez bir özelliği olarak kalmıştır. Kadınlar hâlâ ezilmekte ve sömürülmekte, her gün haksızlık, şiddet, kötü muameleyle karşılaşmaktadırlar. Yüksek işsizlik olduğu zamanlarda kadınlar her zaman

erkeklerden fazla etkilenmişlerdir ve iş bulma konusunda "eşit fırsatlara" sahip olsalar bile, ana babalığın sorumluluğunun büyük çoğunu ve ev bakımını kadınların üstlendiği kuşku götürmez. Bu Adrienne Rich tarafından "kadınların her zaman erkekler tarafından ezildiği ve kadının hangi rolleri oynayıp oynayamayacağına erkeğin karar verdiği bir güç sistemi" olarak tanımladığı "patriyarkal" sistemin en dikkat çekici tarafıdır. Bu tür açık haksızlıkları sona erdirmek üzere yapılabilecek ve yapılması gereken birçok şey vardır. Fakat patriyarkal sistemin diğer özellikleriyle mücadele etmek daha zordur, kadınlara baskı kendileri de patriyarkal dünya anlayışının bastırılmış kurbanları olan erkekler tarafından yapılır. Şu anda *hepimizde* var olan, insanların büyük çoğunluğunun doğalarının tüm bir bölümünü baskı altına almasını gerektirecek ölçüde cinsel kalıplara bağımlı hale getirilmiş olan farklı nitelik ve enerjilerden söz ediyorum.

Bu nitelikleri tanımlamak gerçek bir sorundur. Bazı kişiler, "erkek" ve "dişi" kavramlarına bağlı olmaları gerekmediğinde ısrar ederek "eril" (masculine) ve "dişil" (feminine) demeyi tercih ediyorlar. Diğerleri "yin" ve "yang" terimlerini kullanıyor, fakat bu tür terimler biraz belli bir gruba özel olmalarının yanı sıra genellikle tehlikeli bir şekilde çarpıtılırlar. Bütün "yin" (ya da "dişil") niteliklerin iyi, bütün "yang" (ya da "eril") niteliklerin kötü olduğunu ima eden yazarlar bulabilirsiniz. Çin kültüründe yin ve yang *asla* ahlâki değerlerle birleştirilmemiştir. Fritjof Capra'nın dediği gibi, "İyi olan yin ya da yang değil, ikisinin arasındaki dinamik dengedir; kötü ve zararlı olansa dengesizliktir"[33] Bütünlüğe, ancak insan doğasının kaba, daha sert olduğunu düşündüğüm nitelikleriyle (rekabet, iddiacılık, akılcılık, analitiklik, maddecilik ve entelektüellik gibi) daha kibar ve yumuşak niteliklerinin (yardımlaşma, başkalarının duygularını anlama, ruhani düşünce, duygu ve sezgi gibi) dengesiyle ulaşabiliriz. Dengenin anlamı tam da iki şeyi karşılıklı uyum içinde birleştirmektir. Bundan dolayı yeşilin tamamıyla yumuşak/yin/dişil olduğunu iddia etmek pek uygun değildir, bu iddia, dengenin öneminin anlaşılmasında temel bir eksikliği gösterir. *Hiç kimse*nin kendi kişisel dengesizliğine uydurmak için yeşil yaklaşımı gasbetmeye hakkı yoktur.

Söylediğimiz gibi, böyle bir dengenin her türlü suretinin kaybol-

33. Capra, **The Turning Point**, p. 18.

duğu bir dünyada yaşadığımızı kabul etmek zorundayız. Patriyarkal, zorunlu erkeklikten daha az bir şey anlamına gelmez. Olumlu ahlâki değerler erkeksi niteliklere göre ayarlanmış. Erkekler, karşı cinste "geleneksel olarak belirlenmiş" niteliklerin vurgulanması ve bunun hem okullarda hem evlerde acımasızca desteklenmesiyle, kendilerine aynlmış alandadırlar. Böyle çarpıtılmış bir dünyada kadınlar olanaksız bir seçime doğru itilirler: ya kendilerini cinsel kalıpların içinde tanımlayarak pasif, bastırılmış rolleri kabullenecekler ya da bunu reddedecek, kaba adamların tümüyle rekabet edecek, saldırgan ve kadınsı olmamakla suçlanacaklar. Her iki kalıp da, patriyarkal endüstriyalizmin ürünüdür ve ikisi de dengesiz ve dolayısıyla yoksullaştırıcıdır. Kendilerini bu kalıplardan kurtarmış olan kadınlar, erkeklerin kurtuluşu için soluk aldırıcı modeller öne sürüyor ve hepimize *zaten sahip olduğumuz cinsiyet içinde* daha özgür olmak için mücadele yolları öneriyorlar.

Açık olan bir şey, kadınların, bu denge eksikliği nedeniyle var olan endüstriyalizm "felaketi"nin daha kurnaz ve derin bir biçimde farkında olduklarıdır. Kadınlar, krizin temel olarak ruhsal bir kriz olduğunu ve insanlara, diğer türlere ve gezegene karşı uygulanan şiddetin karşı konmaz bir şekilde yayıldığını görüyorlar.Bunungeçmişte kadın için bir hapis olarak kullanıldığının bilincinde olarak, kadınla doğanın eski zamanlardaki özdeşleştirilmesinin yeniden gündeme getirilmesi, bütün yaşayanların yaşamla ölüm arasındaki döngüsel ritmine ne kadar bağlı olduğunun yeniden vurgulanması, bugün için önemlidir. Bu bağları Yeni Zelanda'daki Maori kadınlarının Yeni Zelanda hastanelerinin süper hijyenik idarecilerinden plesantalarını geri istemelerine izin verilmesi için yapılan ve hâlâ süren kampanya sırasında şiddetle hissettim. Maoriler, toprak ve plesanta için aynı kelimeyi kullanıyorlar (te whenua) ve bağ yalnızca dilde değil, ayrıca plesantanın yakılması geleneği onu tekrar dünyayla bir hale getiriyor. Maoriler, dünyanın hepimizin içinden çıktığı ve sonuç olarak döneceğimiz bir çeşit "esas rahim" olduğuna inanırlar; manevi mirasın bir parçası olan bu dünya bilinci, ne yazık ki Maori halkının egemen bir beyaz, maddeci ve patriyarkal kültüre girmesiyle kaybolmaktadır. Birçok toplumsal ve politik kampanyada Maori kadınlarının, temelden yanlış yolda olan bir toplumda ikinci sınıf vatandaş statüsüne uysalca uymanın değer verilecek hiçbir yönü bulunmadığını, genelde egemen olan erkeklerine göstermeleri özellikle önemlidir. Bu kadınlar tam anlamıyla gezegendeki yaşamla güç-

birliği yapmış ve "dünyanın özel sesi" haline gelmişlerdir. Sanırım, Greenham Common kadınları da öyle. Basın organlarının bütün gülünç çarpıtmalarına rağmen, oluşturdukları örnek, çoğumuza, bağlılığın bir gram fazlasını bulabilmemizi, barışın yollarını içimizde keşfetmemizi öğretti. Çepeçevre parmaklıkların dışında son derece harap barınaklar Cruise füzelerine karşı bir muhalefetten çok daha fazla bir şeyi sembolize ediyor, söyledikleri şarkılar ruhlarımızı yüceltmekten çok daha fazla bir şey anlatıyordu. Toplumun tüm patriyarkal düzenine meydan okudular ve "inançlarımız neredeyse bedenlerimiz de orada olacak" sloganına bağlılıkları, bu toplumun yasal ve ahlaki temellerinin aydınlatılmasına büyük katkıda bulundu. Hükümet politikasının, Nüremberg ilkeleri, 1977 Cenevre Protokolü ve 1969 Genoçide Anlaşması'nı hemen hemen kesinlikle ihlal ettiği gerçeğinin üzerinde ve ötesinde, Greenham kadınlarının cesur, şiddet dışı doğrudan eylemleri bize bazı zamanlarda bilincimizin emirlerinin ülkenin yasalarını aşması *gereğini* hatırlattı.

Tabii ki, Greenham'daki eylemin "yalnızca kadınlara" açık olmasının doğru olup olmadığı konusunda birçok tartışma var. Kısa vadede bu barış hareketinin diğer kısmının kaçınılmaz kızgınlığına yol açtı, fakat uzun vadede daha fazla bir önemi olabilir. Barış hareketindeki birçok erkeğin (bu konuda bir şeyler yapmaya çalıştığım için kendimi bunun dışında görmeme izin verin) kendi patriyarkal eğilimlerini de harekete taşıdıkları doğrudur. Yine de dışarı kapalılığın sınırları vardır. Bu, yalnızca kadınların hakkı değil, hepimizin görevidir. Kadın hareketi kuşkusuz herhangi bir kültürel dönüşümün ana kuvveti olacak, belki de diğer bütün hareketler ve ortak çıkarlar arasındaki bağı oluşturacaktır, ancak mesajı kadın erkek dahil bütün insanlığı kapsayacak şekilde olmalıdır. Bunun, dünyadaki tüm yaşamın bölünemezliğini yeşiller gibi anlamadıkça olanaksız olduğunu öne süreceğim.

E. Az daha Fazla Olduğunda

Güncel yaşam tarzımız söz konusu olduğunda bütünsel *denge* ilkesi, düşkünlükle yoksulluk arasında orta bir yol bulabilmek, azla daha çok şey yapabilme yeterliliğine erişmek anlamına gelir. Birçokları bunu "gönüllü basitlik" olarak anlıyor ve bu deyimin şimdiye kadar Amerika'daAvrupa'dakinden çok daha fazla etkisi oldu. Duane Elgin'in aynı adı taşıyan mükemmel kitabına göre gönüllü

basitlik, insan ilişkilerine ve kişisel gelişime madde tüketiminden fazla önem veren, "dışardan basit, içerden zengin" bir yaşam tarzını tanımlar.

Yıllardan sonra şimdi kırılgan gezegenimizde daha yumuşak adımlar atma ilkesinin önemli desteklerinin kanıtları vardır. Ünlü Harris araştırması, 1977'de şu pasaja yer vermiştir: "Büyük bir çoğunluk insani ve toplumsal ilişkilerinin ve Amerikan yaşamının niteliğinin geliştirilmesine, sadece hayat standardının yükselmesinden daha fazla öncelik tanıyor". Bulgulardan bazıları gerçekten iyi bir başlangıçtır: sözgelimi görüşü alınan insanların yüzde 76'sı "maddi olmayan deneyimlerden zevk almayı öğrenmeyi" daha fazla mal ve hizmetle ihtiyaçlarımızın tatminine tercih etmişlerdir. O zamandan beri bu "sessiz devrim" hem ABD'de hem de Avrupa'daki birçok araştırma tarafından doğrulanmış; Stanford Araştırma Enstitüsü'nün çalışmaları temelinde, Duane Elgin, Amerikalıların yüzde 20'sinin "içten yönlendirilen tüketiciler", yüzde 70'inin "dıştan yönlendirilen tüketiciler" (yani, geleneksel materyalizmin amaçları doğrultusunda şartlandırılanlar) ve yüzde 10'unun da, ki bunlar yoksulluk çizgisinde ya da ona yakın bulunanlar, "ihtiyaçların yönlendirdiği tüketiciler" olarak tanımlanabileceğini hesaplamıştır.

1970'lerin ortasında Norveç'te yapılan çok geniş bir anket, halkın yüzde 74'ünün "temel ihtiyaçlarla yetinen basit bir hayatı, artan gerilimle elde edilse bile yüksek gelir ve maddi yazarlara" tercih edeceğini gösteriyor. Bu anket, "Gelecek Bizim Elimizdedir" adlı bir hareketi doğurmuş ve bu hareket o zamandan beri yeni bir yaşam tarzı ve dünya kaynaklarının daha eşit dağılımı için kampanya yürütmektedir. Yaşam tarzı hareketinin içinde bulunanların birçok çalışma biçimi, İskandinav örgütleriyle paralellik göstermesine rağmen, BK'da buna benzer bir anket yapılmamıştır. Yaşam tarzı hareketini çok fazla çekici yapan niyeti ve mesajındaki açıklıktır ve bu hareketin daha hızlı gelişmemiş olması üzücüdür. "Hepimizin yaşayabilmesi için daha basit yaşamak", "herkesin verebilecek duruma gelmesi için rahatça verebilmek", kaybolan insanlığımızı yeniden elde etmek için bütün insan ailesiyle birlik duygumuzu hatırlamak", bütün bunlar geleceğin basit gerçekleridir ve her kişinin gerçek ihtiyaçlarının tüm insanlığın ve gezegenin ihtiyaçlarıyla birleştirilmesine olanak sağlayacak tek ahlâkı içerir.

Gönüllü basitlik ekolojinin eylemidir: bu tür bir ilkeler grubunun gerçekleşmesine doğru çalışmadan ekolojist olmak zordur. Bu ne-

denle eski ya da başarısız hippilerin en son moda manifestosu değil, yaşamımızı şimdiden değiştirmekte olan bir dizi krize tepkidir. Zorunluluğun itmesi, daha iyi bir yaşama tarzı bulmak için fırsatların çekmesiyle birleştiriliyor. Her ne kadar bazıları buna "neşeli çilecilik" diyorsa da, mesele kurban olmak değil, böyle bir yaşam tarzından edinilecek büyük faydalardır. Ayrıca bu hiçbir şekilde gelişmeden "ayrılmak" ya da gelişmeye arkamızı dönmekle karıştırılmamalıdır: gönüllü basitlik karşılıklı desteğe, şiddet dışılığa, insani ölçeğe, kendine yeterliliğe ve kendi kaderini belirleme hakkına verdiği önemle gelecek için gelişmenin en temel ilkelerini sağlar.

Böyle bir hareketin kökleri, milyonlarca insanın ideallerine ve ihtiyaçlarına ulaşır. Maddeci ergilerin aranması temel olarak kendine zarar vericidir, çünkü böyle bir arayış kişiyi sürekli olarak kendinden uzaklaştırır. Yüzeysel tatminin gönülsüz takibine ne kadar zaman ayırdığımızı söylemek korkutucudur: iç gelişme ve öğrenme sürecinin gönüllü takibi bazılarına gösterişçi gelebilir, fakat bunun nedeni, içselle dışsal arasındaki dengenin acıklı bir şekilde yıkılmasıdır. Bütün Batı kibirliliğimizle, ruhsal ve kişisel gelişim konusunda bizimkinden kökten farklı kavramları olan Doğunun ortaçağ geleneklerinden bu kadar az şey öğrenmemiz trajiktir. Başlangıçta gezegen bilinci için bir olanak vardır: *bu Taoizmin köşe taşıdır,* kişi için kendi yaratıcı potansiyelini geliştirmenin yalnızca doğal çevresiyle uyum içinde yaşamak olduğunu söyleyen Taoizm ilkesi, Eshofuni diye adlandırılan Budist kavram, insanların ve çevrelerinin iki ayrı varlık değil tek ve bölünmez bir birim olduğunu söyleyerek karşılıklı bağımlılık ilişkisinin önemini anlatır. Budistler, doğanın yalnız insanoğlunun kullanımı için varolduğu hakkındaki yaygınBatı varsayımının sadece yeni bir ruhsal uyanış bağlamında doğru olacağını öne sürerler.

F. Gaia-Toprak Ana

Bu bakış açısına göre *Dünya Koruma Stratejisinin* en kötü bölümü "Çevre Ahlakı ve Koruma Eylemi" adlı bölümdür. Raporda, insan (onun terminolojisi benim değil) hem doğadan ayrı hem de doğanın bir parçasıdır. "İkincisi çok açık, fakat ilki nasıl bir temelden savunulabilir: dili kullanmamız, dini icat etmemiz, üstün zekâmız ya da geçici egemenliğimizle mi? Geri kalan yaratıklardan ayrı

olduğumuz inancı egemen dünya sisteminin, bir insan-merkezli ya da antroposentrik felsefenin özelliğidir. Ekolojistler, bunun kökleri kazınması gereken tamamıyla yıkıcı bir inanç olduğunu ve yerine hayat-merkezli ya da biyosentrik felsefenin konmasını savunurlar. *Dünyayı Koruma Stratejisi* hem yazarlar hem de tüm çevre hareketi için acı sonuçları olan bu en önemli sorunda kararsız kalarak yapabileceğinin en iyisini yapmıştır: dürüstlükten yoksun bir çevre ahlakı bugün yalnızca endüstriyalizmin yıkıcı gücünü pekiştirebilir. Çünkü hayatta kalmamız antroposentrizmimizi aşabilmemize bağlıdır.

Bu soruna James Lovelock'un Gaia: Dünyadaki Yaşama Yeni Bir Bakış (Gaia: A New Look at Life on Earth) adlı coşturucu kitabından daha fazla katkı yapan bir şey yoktur. Dünyanın temel yaşamını destekleyen sistemin sürdürülmesi yolları konusundaki gözlemleri onu "dünyanın yaşayan organizmalar tarafından kendilerine uygun bir biçimde yapılmış ve idare edilen tek bir sisteme sahip olduğu"na inandırmıştır. Çok fazla ya da çok az yaşamla mümkün olamayacak olan atmosferdeki oksijen oranı nasıl tam doğru düzeyde tutuluyor diye soruyor? Oksijenle metan dengesi "açıklanmaz" şekilde nasıl sabit kalıyor? Dünya yüzeyindeki sıcaklık güneşten gelen ısının yüzde 40 kadar artmasına rağmen, milyarlarca yıl (kötü buzul çağı örneğini de düşünün) nasıl uygun bir düzeyde sürüyor? Bunlar yalnızca tesadüf olamayacak kadar düzenli ve uygundur; gezegen kendi yaşayan organizmaları tarafından kontrol ediliyormuş gibi görünüyor ve bu organizmalar dünyada yaşam için koşulları etkin olarak biçimlendiren tek bir varlık gibi davranıyorlar. "Biz birlikte yaşadığımız bütün insan olmayan canlıların kimyasını paylaşıyoruz, dünyada yaşayan her şey aynı maddeden yapılıyor." Lovelock bunu Yunan Toprak Tanrıçasının adıyla "Gaia hipotezi" olarak adlandırıyor.

Böyle bir hipotez "kanıtlansaydı", sürüp giden her türlü antroposentrik fanteziyi de kesinlikle boşa çıkarırdı. Bu, aynı zamanda birçok korumacının da görüşünü etkileyecektir, çünkü Lovelock, Gaia'nın bizi kötülükten koruyan bir cömert anne figürü olarak anlaşılmaması gereği üzerinde ısrarla duruyor: böyle bir sistemin arkasında bir "amaç" yok ve bu sistem o kadar engin ki herhangi bir türün imhası söz konusu değil. Bu arada Lovelock'un hipotezinin dünyayı kutsal bir varlık, *Toprak Ana* olarak değerlendiren eski ve bir zamanlar evrensel olan felsefeyle açık bağlarının farkındayız.

"Toprak bir tanrıçadır ve öğrenebilenlere adaleti öğretir, dünyaya ne kadar iyi hizmet ederseniz o da karşılığında size o kadar iyi şeyler verir." Xenophon'un bu sözleri, insanların toprağın çocukları olduğu ve toprağın kendisini koruyanları ödüllendiren, kendisine zarar verenleri yıkan "doğal kuralıyla" işleyen hayat dolu, canlı bir organizma olduğunu düşünen antik Yunan inanışını anlatıyor. (Toprağın bütün hayvanlarını öldürebileceğini iddia eden Orio'nun dev bir yengeç tarafından öldürüldüğünü hatırlayın.)

Antik Yunanlılar ve Romalılar toprağı Kızılderililerle hemen hemen aynı şekilde görüyorlardı. İlk defa 1932'de basılan John Naihardt'ın Black Elk (Siyah Geyik) adlı notlarından şu olağanüstü alıntıyı yapmaya değer. Siyah Geyik, kutsal çubuğun önemini açıklıyor.

> Tüttürmeden önce, nasıl yapıldığını ve ne anlama geldiğini görmen gerekir. Burada gövdede asılı duran dört şerit evrenin dört çeyreğidir. Siyah olanı yağmur getirmek için yaşayan şimşek varlıklarının olduğu batı içindir. Beyaz olanı büyük beyaz temizleyici rüzgârın geldiği kuzey için, kırmızı olanı ışığın fışkırdığı ve insanlara bilgeliği vermek için sabah yıldızının yaşadığı doğu için, sarısı ise yazın ve büyüme gücünün geldiği güney içindir. Fakat bu dört ruh yalnızca bir ruhtur ve kartal tüyü, bir baba gibi olan, bu bir için ve bunun yanında insan düşüncesinin kartal kadar yükselebilmesi içindir. Gökyüzü baba, toprak bir anne, ayaklı, kanatlı ya da köklü bütün yaratıklar da onların çocukları değil midir? Bizonun saklanacağı dağın üzerindeki sığınak da, hepimizin geldiği ve kuşları, ağaçları ve otlarıyla birlikte tüm yaşamımız boyunca bebekler gibi hayvanlarını emdiğimiz dünya içindir. Bütün bunları ve bir insanın anlayabileceğinden daha fazla şeyi ifade ettiği için bu çubuk da kutsaldır. Duy beni dünyanın dört parçası, ben bir akrabayım. Bütün bunlara akraba olan yumuşak toprak bana yürüme gücünü ver.

Bu "akrabalık ilişkisi" anlayışında duygusal hiçbir şey yoktur. 8. bölümde incelediğimiz doğanın mekanik anlayışına paralel olarak var olan bir geleneği anlatır. Birçok yazar ve düşünür de, Tanrının metaforu olan toprak da yaşamın kutsal merkezi durumundadır. Wendell Berry'nin etkileyici kitabı *The Unsettling of America*'da (Amerika'nın Altüst Oluşu) doğadan ayrılmamızın şu andaki yabancılaşmamızın ne denli büyük bir kaynağı olduğunu ve doğayla uyumun her yeni maneviyatın merkezi olduğunu görüyoruz. Toprak hepimizin içindeki bir şeylere seslenir ve hepimizin Gaia'nın türküsünü dinleyebileceğimiz, "kişinin ve gezegenin yaşayan sürekliliğinin" tekrar çaba harcamadan bir parçamız haline geleceği özel bir alana

hepimizin ihtiyacı var. Şimdi bunları, Londra'da olsaydı benim ona sahip olacağım halde, burada bana sahip olan küçük bir toprak parçasında kendi ektiğim ağaçlarla kuşatılmış bir şekilde yazmak çok kolay ve bugün ekolojistlerin çoğu bu şekilde can çekişiyor.

Umarım bunlar çok mistik görünmüyor, çünkü mutlaka sözde dini kavramlara dayanmadan, insanlık ve doğa birliğini tekrar kurmaya ihtiyacımız var. Dünyaya saygı ve hürmet yeterli olmalıdır. Yeşil barış felsefesine göre: "Ekoloji bize insanlığın gezegenindeki hayatın merkezi olmadığını öğretir. Ekoloji bize bütün dünyanın "bedenimizin" bir parçası olduğunu ve kendimize saygı gösterdiğimiz gibi ona da saygı göstermeyi öğrenmemiz gereğini öğretmektedir. Kendimiz için duygulandığımız gibi, balinalar, foklar, ormanlar, denizler bütün yaşam çeşitleri için de duygulanmalıyız. 1973'de Chandi Prasan Bhatt tarafından Himalaya dağlarının eteklerinde kurulan Chipko And'olan, "ağaçları kucaklayın" hareketi çarpıcı örneğindeki gibi binlerce kişinin etkilenmesi işte bu ruh (eğer bu kelimeyi bu kadar gevşek kullanabilirsem) nedeniyledir. Ormanları yok etmenin yoksullaştırıcı etkilerine karşı çıkan küçük bir köy kadınları tarafından başlatılan Chipko hareketi, kampanyalarını Gandhi'nin birçok şiddet karşıtı ilkesini de canlandırarak bütün kuzey Hindistan ve diğer küçük Himalaya devletlerinde de ormanları korumak üzerinde yaygınlaştırmış, köylüler "gelişme" denilen şeyin kurbanı olmayı reddetmişlerdir. Bu hareket topluluk ormanlarını ve birçok desantral, orman kökenli kulübe endüstrisini geliştirecek şekilde hükümet orman politikasını da etkilemiştir. Doğru ağaç çeşitleriyle geniş bir yeniden ormanlaştırma orman ihtiyacında kendine yeterliliği ve aksi halde şehirlerde iş aramak üzere tepeleri terk edecek birçok kişi için kendini idame ettirebilecek istihdamı sağlayacaktır. "Ekoloji sürekli ekonomidir": bu onların sloganı ve bütün iyi Gaiacılara uygun görünen bir slogandır.

G. Yeter ki Bağlan!

"Ve Tanrı dedi ki, insanı suretimize göre yapalım; ve denizin balıklarına ve göklerin kuşlarına ve sığırlara ve bütün yeryüzüne ve yerde sürünen ve her şeye hâkim olsun". Tekvinin bu küçük bölümü ne kadar çok soruna neden oldu! "Hâkim olma" yerine genellikle istibdat anlaşılmış ve bu da dünyanın toptan sömürülmesi için

lisans sağlamıştır. Hıristiyanlık, Hasat Festivali'nin "pagan" geçmişine rağmen genellikle toprağa bir hürmet duygusunun bastırılmasına katılmıştır.

Bugün Hıristiyanların en acil görevlerinden biri "hâkim olmanın" anlamını idare etme ve dünyadaki hayat için ekolojik sorumluluk şeklinde yeniden yorumlamaktır. Fakat bu yalnızca başlangıçtır, yerleşik kiliselerin zaten pek iyi bir durumda olmadıkları kabul edilmelidir. Bilimsel maddeciliğin hükümranlığı nedeniyle bugün bütün kilise liderlerinin ruhi bir boşlukta olduğu açık olmasına rağmen, din ve politikanın farklı iki şey olduğunu bu kadar uysalca kabul etmeleri, kilisenin bugünün ürkütücü sorunlarına herhangi faydalı bir katılımını olanaksız hale getirmiştir. Burada kiliseden bir kurum olarak söz etmiyorum, toplumsal ve politik değişimlerin en ön saflarında yer alan kilise içindeki birçok *bireye* saldırmak amacında da değilim. Bir taraftan İsa örneğini izlediğini iddia edip, diğer yandan kitle katliamı için silahlara, abartılmış "Protestan" iş ahlakına ya da materyalizmin tecavüzlerine karşı tavır almayı reddettiği için birçok kişinin kiliseyi önemsememesinin şaşırtıcı olmadığını açıkça ifade etmek gerekir. Erik Dammann, *The Future in Our Hands*'de (Ellerimizdeki Gelecek) şöyle diyor:

> Dünyanın geri kalan kısmı yokmuş gibi davranarak günlük işlere nasıl devam edebiliriz? Kiliselerimizde oturup nasıl *sevgiden* söz edebiliriz? *Her gün* açlıktan ölmek üzere olan 82.000 çocuk için hiçbir şey yapmayıp çocuklarımıza adalet ve insanlığı öğretmeye nasıl cesaret ederiz? Hiç çekinmeden, hatta çekinmeyi bile düşünmeden diğerleri için ne anlamı olduğunu bilmediğimiz halde, tüketimin artışını kendimize nasıl hedef olarak seçeriz?[34]

Zor sorular olduğunu kabul ediyorum. Bir tür ruhani rehberlik için bir liderliğe ihtiyacı olan bir dünyada, bugünkü kilise liderlerinin tavırsızlığına sadece şaşırabiliyorum. Ve şimdi, değişim rüzgârları onların zengin süslü cüppelerini dalgalandırırken neredeler? Ortodoksluğa ve dogmalara fazla önem vermeden binlerce kişinin şimdiden Hıristiyan ruhsallığını tekrar keşfetmeye bağlandıklarını göremiyorlar mı? Yeşil filizlerin ıssız manastırlarının döşeme taşlarının arasına kadar sızdığını göremiyorlar mı? (Bu soruları ve bu eleştirileri imanla birçok bakımdan büyük sorunları olan, ama uzak kır kiliselerinde kendi yolunu bulmaya çalışmaktan en büyük zevki

34. Erik Dammann, **The Future in Our Hands**, Oxford, Pergamon Press, 1979, p. 167.

alan umutsuzca kusurlu bir Hıristiyan olarak yöneltiyorum).

Ruhsal ilgilerde çok büyük bir artış olmazsa, yaşamın daha fazla kendini idame ettirebilen bir biçime geçmesinin tamamıyla olanaksız olarak kalacağı bana açık görünüyor. Arnold Toynbee ile Daiseku Ikeado arasındaki olağandışı diyalogda Toynbee, meseleyi şu şekilde koyuyor:

> İnsanın çevresi üzerindeki gücünün -bu güç, eğer hırsına hizmet etmeye devam ederse- kendi kendini yok etmeye götürecek bir düzeye şimdiden eriştiği tartışılmaz görünmektedir. İnsanlar, "Benden sonra tufan" görüşünü savunan hırslarının müptelası oldular. Eğer hırslarını dizginlemezlerse çocuklarını yok olmaya mahkûm edeceklerini bilmelidirler. Çocuklarını sevebilirler, ama bu sevgi, çocuklarının geleceğin güvenliği için şu anki refahlarının bir kısmını feda etmelerine yol açmayabilir.

Ve bu bölümü, şunları söyleyerek bitiriyor:

> İnsanoğlunun yaşamayı sürdürmesine yönelen şu anki tehdit, ancak tek tek insanların yüreklerinde devrimci bir değişimle ortadan kaldırılabilir. Yüreğin bu değişiminin çetin yeni ideallerini pratiğe geçirmek için gereken istek, din tarafından cezalandırılmalıdır.[35]

Bu analizi kabul edeceğimi düşünüyorum ve gerçek anlamda dinin (yani herbirimizle hayatın kaynağı arasındaki bağın yeniden oluşturulması) ekolojistlerin söz ettiği dönüşümün temel bir bölümü olduğunu öne süreceğim.

Ateist oylar güme gitti! Fakat ateistler bile, yalnızca hâlâ din adına yapılan korkunçlukları dengeliyorsa, biraz ruhani ittifaklar yapmanın kötü olmadığını kabul edebilirler. Ayetullah Humeyni'nin tanrısının ekolojik panteona nerede uyduğunu göremiyorum ve Ian Paisley'in gevezelikleri ya da Amerika'da "ahlaki çoğunluk" denen şeyin korkunç bağnazlığıyla nasıl bir bağı olduğuna şaşırmadan edemiyorum. Yeşil teolojinin birçok yoksul ülkenin "liberter teolojisiyle" çok fazla ortak noktası vardır, böylelikle politika ile din arasındaki yanlış ayrım kaldırılabilir, her türlü vaiz kürsüsünden maddeci olmaktansa "yaşamcı" olmamızı öğütleyen sesler yükselebilir; insanlıkla tüm yaratıkların birliğini yeniden keşfedebiliriz. Amerikan Trappist keşişi Thomas Merton, meseleyi şöyle anlatıyor: "Biz zaten tekiz. Fakat olmadığımızı düşünüyoruz. Tekrar ele geçirmemiz gerekenşey ise orijinal tekliğimiz. Olmamız gereken şey, olduğumuz şeydir! Yeter ki bağlan!"

35. **The Toynbee-Ikeda Dialogue**, Tokyo, Kodansha, 1976, p. 41.

IV. YEŞİL MEYDAN OKUMA

1. KIRILGAN ÖZGÜRLÜK

A. Dönüm Noktası

Yeşil politikacıların yalnızca yok edici endüstriyel dünya düzeyinin başka bir boyutunda olmayıp aynı zamanda niteliksel farklı oldukları artık açık olsa gerek. Politik yorumcuların büyük çoğunluğu bunu anlayamamıştır ve geleneksel sol/sağ politikalarını reddetmekle belki de sorun yaratıyoruz. Bütün politik konumlar yanlış tanıtılmaya açıktır, fakat görece yeni bir konu olduğu için yeşil politika özellikle yaralanmaya açıktır. Bundan dolayı çarpıtmalara sık sık rastlanır; bunlardan ikisi tüm hareketin uzun vadeli gelişimi açısından özellikle zararlıdır.

İlk kavram insanları ileriye değil geriye götürmek niyetinde olduğumuz iddiasına dayanır, dönüş, toprağa dönüş, hatta bisiklete dönüş! Ekolojistlerin hiçbir şekilde ilkel yoksunluk durumuna ve endüstri öncesi konforsuzluğa geri dönmek istemediklerini açıkladığımı umuyorum. "İstikrarlı bir durum" kavramı da uygarlığın sürekli olarak kendini idame ettirebilen bir oluşumda donup kalmasını gerektirmemektedir. Dinamik denge ve uyum durumu olan "doğaya uygar bir uyum" yoluyla sağlanacak gerçek bir gelişmeye hayat verebilecek eski bilgeliğin tekrar edinilmesinden söz ediyoruz. Tek bir anlamda geriye dönmeyi istediğimiz söylenebilir: eğer dördüncü bölümde üç şeritli bir otoyola benzettiğim endüstriyalizmin

politikasının bizi yolun sonuna getirdiği kabul ediliyorsa, o zaman bir iki adım geri atmak anlamlı bir seçim olacaktır.

İkinci büyük çarpıtma, yeşil politikanın yalnızca fiziksel, insandışı çevreyle bağlantılı olduğu yolundaki küçümsemeyi kapsar. Radikal ekolojinin insan deneyiminin *bütün* boyutlarına ve dünyadaki *tüm* hayata önem verdiğini göstermeye çalıştım. Bu politik bütünlük anlamında daha önceki her türlü politik inanç ve ideolojiden daha büyük bir alan demektir. Böylece bu egemen dünya düzenine karşı gerçek muhalefetin tek tanımıdır. Eğer hâlâ bu iddiaların geçerliliği hakkında kuşkunuz varsa, bu kitabın ikinci ve üçüncü bölümlerinde incelenen iki dünya görüşünü ve paradigmaları birbirinden ayıran farkların kapsamlı bir dökümüne bakabilirsiniz.

Endüstriyalizm Politikası	*Ekoloji Politikası*
Geleceğe deterministik bir yaklaşım	Esneklik ve kişisel özerkliğin önemsenmesi
Saldırgan bireycilik ahlâkı	İşbirliği temelinde eşitlikçi toplum
Saf ve basit materyalizm	Manevi, madde dışı değerlere yöneliş
Bölücü, küçültücü çözümleme	Bütünsel sentez ve bütünlük
Antroposentrizm	Biyosentrizm
Akılcılık ve paketlenmiş bilgi	Duyumsama ve anlayış
Dışa yönelik motivasyon	İçe yönelik motivasyon ve kişisel gelişim
Patriyarkal değerler	Patriyarka-sonrası, feminist değerler
Kurumlaşmış şiddet	Şiddet dışılık
Ekonomik gelişim ve GSMH	Kendini idame ettirebilme ve yaşam kalitesi
Değişim ve kâr için üretim	Kullanım için üretim
Yüksek gelir farklılıkları	Düşük gelir farklılıkları
"Serbest pazar" ekonomisi	Yerel ihtiyaçlar için yerel üretim
Hep gelişen dünya ticareti	Öz kaynaklara dayanma

☐ Talebin kışkırtılması	☐ Gönüllü basitlik
☐ Bir araç olarak istihdam	☐ Kendi başına bir amaç olarak iş
☐ Sermaye yoğun üretim	☐ Emek yoğun üretim
☐ Teknolojik kuralların sorgulanmadan kabulü	☐ Bilim ve teknolojinin tercihine bağlı ve ayrımcı kullanımı ve gelişimi
☐ Merkeziyetçilik, büyük ölçekli ekonomi	☐ Desantralizasyon, insani ölçek
☐ Endüstriyalizm Politikası	☐ Ekoloji Politikası
☐ Hiyerarşik yapılanma	☐ Hiyerarşik olmayan yapılanma
☐ Uzmanlara bağımlılık	☐ Aktif katılım
☐ Yasa ve düzenin önemsenmesi	☐ Liberterlik
☐ Ulus-devletin hükümranlığı	☐ Enternasyonalizm ve dünya dayanışması
☐ Doğa üzerinde egemenlik	☐ Doğayla uyum
☐ Çevrecilik	☐ Ekoloji
☐ Çevrenin bir kaynak gibi işletilmesi	☐ Kaynakların bitimli olduğunun düşünülmesi
☐ Nükleer güç	☐ Yenilenebilir enerji kaynakları
☐ Çok enerji, çok tüketim	☐ Az enerji, az tüketim

Böyle bir karşılaştırmaya en gelişigüzel bir göz atışta bile, eski çağın yenisine yol açtığı ve şimdiden dönüm noktasında olduğumuz fark edilecektir. Bir zamanlar bireyin ve kamunun güvenliğine hizmet vermiş olan her şey şu anda tam tersine işliyor: büyük savunma bütçeleri, gelişkin silahlar, üretim ve tüketimin en üst düzeye çıkarılması, artan GSMH, Üçüncü Dünya'nın sanayileşmesi, gelişen dünya ticareti, dünya kaynaklarının daha çok sömürülmesi, bireyciliğe verilen önem, maddeciliğin zaferi, ulus-devletin hükümranlığı, kontrol dışı teknolojik gelişim; bunlar bir zamanlar başarının altın işareti, güvenliğin garantörleriydiler. Şimdi bütün olarak yaşamı sürdürmemize karşı tehdit oluşturuyorlar. E. P. Thompson, aynı yolda gitmeye devam eden endüstri uluslarının kararlılığını "yok edicilik" olarak tanımlıyor. Almanya'da, alternatifleri tanımlamak için "yaşamsallık" kelimesi kullanılıyor.

Krizin büyüklüğü artık açık. Endüstriyalizm ruhu hızla tutamak noktalarını kaybediyor. Bilimsel akılcılık ve maddi gelişim doktrini sürdürdüğü ideal değerlerini o kadar çok kaybetti ki, egemen dünya düzeninin geçerliliği şimdiden sorgu altında. Duane Elgin, bu belirsiz durumu şöyle ifade ediyor: "tutuklu uygarlık... dinamik eylemsizlikte kilitlendi. Toplumsal düzen bütün yaratıcı enerjisini sadece statükonun korunmasına harcıyor. Endüstriyel uygarlığın kışı, bizi sonu olmayan bir geleceğe doğru çekiyor."[1] Tehlike sinyalleri çok açık, fakat sorun, çoğunluğun bu sinyallerin farkında olmamasında.

B. Zaman Tükeniyor

"Krizin" Çinçesi *(wei-chi)* hem tehlike hem de fırsat anlamına geliyor. Yeşil hareket içindeki yazarlar bu muğlaklığın pekâlâ farkında, Marilyn Ferguson'ın *Aquarian Conspiracy*'deki iç imkânlar kavramıyla ve Alvin Toffler'in *The Third Wawe*'indeki (Üçüncü Dalga) bir tür yüksek teknoloji iyimserliğiyle de olsa, tehlikelerden çok fırsatlar üzerinde durmamız için zamanın uygun olduğu konusundaki vurguları kesinlikle çok anlamlıdır. *Muddling towards Frugality* (Tutumluluğu Beceremmek) adlı kitabında Warren Johnson, hükümetin, halkın ihtiyaçlarını karşılamakta zaaf göstermesini ve başarısızlığını bir erdem haline getirmeyi başarmış; çünkü hükümetin bu başarısızlığı, yöresel toplulukların kaçınılmaz olarak edinmesi gereken bir tür kendine yeterlilik ve işbirliğinin geliştirilmesi konusunda bir teşvik ögesi oluşturuyor. Willis Hermann, psikoterapi dünyasından bir benzerlik kurarak en karamsar yüreklere bile umut getiriyor:

> Psikoterapiden öğrendiğimiz her şey, olgunluğa doğru gelişimde yeni bir içsel yapılanmaya yol açan önemli adımlar için en uygun zamanın, bireyin bütün hayatının yıkıldığını zannettiği anlar olduğunu gösterir. İnancımız ve umudumuz şudur ki, toplumun geleceğinin abluka altında olduğu, sorunların şaşırtıcı bir karmaşıklık gösterdiği, birçok bireyin yabancılaşmış ve birçok değerin çürümüş olduğu bir zamanda, toplumun

1. Elgin, **Voluntary Simplicity**, p. 110.

olgunluğa doğru, insan ruhunun her zamankinden daha fazla teşvik edildiği ve olaylara katıldığı bir değişime gideceğidir.[2]

Bütün bu yazarların Amerikalı olmaları belki de rastlantı değildir. Avrupalı yeşillerin iyimserliği biraz daha sınırlı, bazen de biraz kadercidir: "Avrupa ya yeşil olacak ya da var olmayacak", Fransız ekolojistlerinin en çarpıcı sloganlarından biridir. İnsanların kendi gözleriyle gördükleri kanıtları reddederek, bütün suçları kolayca bulunabilecek günah keçilerine yükleyerek, aslında mesele yapacak bir şey olmadığına inanarak ya da yalıtılmış bir zevk dünyasına kaçarak, yeşil çözümlemenin vardığı sonuçlardan kaçmaya ne kadar hazır olduklarının belki de biz daha fazla bilincindeyiz. İnsanların çoğu olabilecek her şeye teslim olmuş, daha büyük bir çoğunluk ise bazı güçlere olan bağımlılıklarına sıkı sıkıya yapışmış görünüyorlar.

Ayrıca Avrupa'daki kökten değişimleri başarmak için gereken hayal gücünün eksikliğinin de bilincindeyiz. Söz gelimi birçok kişi ekonomik gelişime bağlı olmayan bir gelecek yolunu hiçbir şekilde düşünemez. Tek başına sağduyu, para kazanmak ve insanların ihtiyacını *dolaylı yoldan* karşılamak yerine, insanların ihtiyacını doğrudan karşılayan çalışma ve üretimin faydasını göstermelidir. Fakat birçokları için maddi yaşam standardındaki herhangi önemli ya da uzun vadeli bir azalma o kadar güç katlanılabilir bir şey ki, politikacılar, anlaşılır nedenlerden dolayı tokat yemiş ideolojilerinden sıyrılıp yeniden başlama zorunluluğu duymuyorlar. Fakat bunun her zaman böyle olduğuna inanmak zor; endüstri devrimi politikacıların ve o zamanlar ülkedeki gücü elinde tutan aristokrasinin üyelerinin çıkarlarına karşı yürütülmüştür. Endüstri sonrası devrim de kuşkusuz, aynı kalıpları izleyecektir. Çünkü politikacıların temsil ettiklerini iddia ettikleri halktan çok daha fazla kaybedecek şeyi vardır, ancak halk onları olumlu şekilde etkilerse yollarını değiştirirler. Bütün sorun böyle bir dönüşümü etkilemek için ne kadar zamanımız kaldığıdır.

Gerçek korkumuz, petrolün, temiz suların ya da diğer hayati kaynakların tükenmesi değil zamanımızın tükenmesidir. Bütün toplumlar baskı ile itaat arasındaki dengeye dayanırlar; eğer bir hükümet

2. Willis Harman, **An Incomplete Guide to the Future**, New York, Norton, 1979.

halkına uymakta ve halkının bilincini ve kalbini kazanmakta zaaf gösterirse, o zaman denge kaçınılmaz olarak baskı yönünde bozulur. Hükümetler geçmiş çağın maddi başarılarını tekrar yaratmak için teşebbüse geçip geleceğe inatla sırtlarını çevirdikçe, uzun bir toplumsal karışıklık dönemi beklememiz kaçınılmaz olacaktır. Ekonomik sıkıntılar ve kişisel yabancılaşma birçok otoriter fikrin yerleşmesini sağlayacaktır. Jim Garrison şöyle söylüyor: "Halk liderlerin yönetme hakkını sorgulamaya başladığı zaman, liderlerin de halkın sorgulama hakkını sorguladıkları tarihte kabul edilmiş bir gerçektir."[3] Gittikçe daha fazla "sabana sarılacak kuvvetli el" için şamatalı çağrılar, hükümetleri uzlaştırmadan uzaklaştırıp totaliter kontrol yöntemlerine doğru kaydıracak, bu da karşılık olarak, bizi karşı konulmaz şekilde bir protesto dalgası ardından baskıya karşı protestoya, sonra bazı özgürlüklerin geçici olarak kaldırılmasına ve nihayet kaçınılmaz şiddete sürükleyecektir.

Halinden memnun pekçok yorumcu, böyle bir dalganın daha Britanya'da başlamadığını öne sürebilir: kitle haberleşme araçlarının kontrolü, merkezi bilgi bankalarında bir artış, kişisel gözetleme ve "tedbir olarak" telefonların dinlenmesi, bazı sendika haklarının bastırılması, refah devletinin "yeniden yapılanması", servet farklarının yaygınlaşması, yalıtımcı cankurtaran botu ahlakı, "en güçlünün hayatta kalması" felsefesi, sürekli askeri gelişme, politik terörde artış, silahlı bir polis kuvvetine yöneliş ve hepsinden önemlisi, Thatcher hükümetinin Büyük Londra Konseyi'ni ve diğer metropoliten otoriteleri 1986'da feshetme kararında görüldüğü gibi, yerel demokrasinin çöküşü. Bunlardan hangisi yokuş aşağı yuvarlanmanın sebebi, hangisi sonucudur? Tek başlarına düşünüldüğünde, bu olguların her birinin pek bir anlamı olmayabilir; hepsi bir arada düşünüldüğünde, bunlar bir yandan parlamento sisteminin gösterişli süsleri korunurken, öte yandan iktidarın parlamento dışında yer aldığı yarı-totaliter bir demokrasiye doğru tedrici bir kayışa delalet etmiyor mu?

Şu konunun acilliği hakkında kuşku duyulmamalıdır: daha çok insan politik aşırılıklara itildikçe demokrasiye yönelen tehdit, biyosfere yönelen tehdit kadar büyüktür. Faşist hareketler şimdiden etnik ve diğer azınlıkların haklarına karşı sistematik politik savaş yürütmeye çalışıyorlar. Sürekli iktisadi durgunluk ve yeni teknolojilerin gelişigüzel kullanımı yalnızca insanların hiç çalışmayacakları anla-

3. Garrison, The Russian Threat, p. 235.

mına gelmiyor, aynı zamanda insanlar totaliter çözümleri onaylamaları için teşvik ediliyorlar. Kişisel yabancılaşma ekolojik yıkıma yol açıyorsa, o zaman gelecekte bekleyebileceğimiz tek şey, gerçek bir yıkıntılar teknokrasisidir.

Politik partiler, anlaşılabilir de olsa, değişmez şekilde, doğuşlarına yol açan koşullar dışındaki koşullara kendilerini pek uyduramazlar. Fakat en acımasız ironi şudur: çoğu, demokrasinin zaafa uğratılmasına karşı en gözünü budaktan sakınmayan konuşmaları yapsalar da, ısrarla uyguladıkları politika türü bizi kaçınılmaz olarak bu darboğaza getirdi. Solcu, sağcı ve merkezci politikacılar mevcut krizin hem yaratıcısı hem de mahkûmlarıdır, kendilerini özgürleştirerek başkalarının özgürleşmesine yardım etmeyi reddetmeleri fazlasıyla tutucu ve tepkisel olduklarını gösteriyor. Büyüyen umutsuzlukla endüstriyel paradigmalara sarılarak, bolluk politikasının ya da Hazel Henderson'ın deyimiyle "son zafer politikasının" hâlâ bizi gelişmeye götürecek tek yol olduğunu sanarak, hem kendilerini hem de bizi mahkûm ediyorlar. Onlara, büyüyeceğine söz verdikleri, ama gittikçe küçülen ekonomik pastayı paylaştırmak gibi nankör bir görev düşüyor; bize ise gerçeği kollektif olarak kavramaktaki başarısızlığımız nedeniyle bunun acı sonuçları.

C. Çorak Diyarın Bittiği Yer

Değişimin kaçınılmazlığına ne kadar uzun süre direnirsek bu değişime demokratik yoldan ulaşmak için o kadar az şansımız vardır; değişime ne kadar çabuk karar verirsek, değişim o kadar kolay olacaktır. Yeşil politika tam zamanında olgunluk çağına erdi. Lewis Mumford, şöyle bir genel özet yapıyor: "Şimdi düşünmeye değer ne varsa hepsi ekolojik olmak zorundadır". Büyük bir hayalperest olarak "ekoloji"yle statükoyu yamamak ve korumak için diğer yaratıklara tümüyle faydacı bir biçimde yaklaşarak, antroposentrizmi kaçınılmaz kanlı sonuna dek götürerek her kapıyı açan reformcu bir onarımı kastetmiyor. Ekoloji Mumford için, biyosentrizm ve bütünsel tamamlanmışlık temelinde, insanoğlunun tüm canlı varlıklar ağının içinde, diğer yaratıkların üstünde ya da dışında değil onların arasında, onlarla işbirliği halinde yaşaması anlamına geliyor. Ekolojistler bile ekilmelerine yardımcı oldukları tohumların devrimci anlamlarını yeni anlamaya başlıyorlar. 1972'de Theodore Roszak mükem-

mel kitabı *Where the Wasteland Ends* (Çorak Diyarın Bittiği Yer) -kişisel olarak beni endüstriyel umutsuzluk çamurundan kurtaran ilk kitap- yazdı. Geri dönüp Roszak'ın şu önemli sorusuna bakalım:

> Ekoloji, kritik bir kavşaktadır. Acaba ekoloji de bir başka antroposentrik etkin manipülasyon tekniğine dönüşüp bir aydınlığa kavuşmuş kişisel çıkar ve uzun vadeli uzmanlaşmış kaynak bütçesi meselesi haline mi gelecek? Ya da doğanın sırlarına doğaya ait terimlerle yanıt verip, doğayı, içinde bizim içimizdeki gibi kutsal bir şey taşıyan, sevilen bir insan gibi mi tanımlayacak? Soru açıktır, ekoloji hangisi olacak, eski bilimlerin sonuncusu mu, yenilerin ilki mi?[4]

Bu soru artık yanıtlandı, ama yalnızca bütün Batı dünyasında yeşil parti ve yeşil hareketlerin doğuşu ve gelişmesiyle değil, aynı zamanda bu tür partilerin ilk plandaki kısa süreli dezavantajlarına rağmen "derin ekoloji" ile "gölge ekoloji", gerçek yeşil politikayla, reformcu çevrecilik köpüğü arasındaki farkı ısrarla koyması nedeniyle. *Person/Planet* (Kişi/Gezegen)'de Roszak, kendi sorusunu yanıtlıyor:

> Amacım, dünyanın çevresel acılarının, insan özelliğinin kökten bir dönüşümüyle hayatlarımıza girdiğini ileri sürmek. İnsanların ihtiyaçlarıyla gezegenin ihtiyaçları birleşmiştir ve bunlar toplumumuzun merkezi kurumları karşısında altüst edici bir etki yapmaktadırlar, fakat bu güç, içinde kültürel yenilenme vaadini barındırır.[5]

Öyleyse yeşil perspektifin bütün meydan okumasının ortaya konmasının tam zamanıdır. Diğer partilerdeki "muğlak yeşiller"e sözde "yeşil hareket" içindeki "apolitik" yeşillere, ilerlemeci sosyalistlere, eski moda muhafazakârlara, radikal liberallere ve masum sosyal demokratlara, feministlere ve barış eylemcilerine, insan hakları ve hayvan hakları savunucularına, İsa ya da Gandhi ya da Buda ya da Lao-Tsu taraftarlarına ve bütün bu yukarıda sayılanlardan olmayıp sadece çocuklarını ya da dünyayı sevenlere karşı duyduğum içten sempati ve derin saygıya rağmen, ruhu zedeleyen, hayatı zedeleyen endüstriyalizme doğrudan katılarak ya da dolaylı olarak göz yumarak neden katıldıklarını sormak istiyorum.

Eğer size bu soruyu yüzyüze sorma ayrıcalığını elde edersem, bana zamanın olgunlaşmadığını söylemeyin, çünkü o zaman yeşil parti-

4. Theodore Roszak, **Where the Wasteland Ends**, London. Faber & Faber. 1972, p. 403.

5. Roszak, Person/**Planet**, p. 15.

nin 1983'teki seçim manifestosuna-*Politics for Life* (Yaşam İçin Politika), Fritz Schumacher'in şu sözleriyle başladığını size hatırlatırım:

> Doğru olduğunu düşündüğümüz şeyi yapmalıyız, başarılı olabilecek miyiz diye kafamızı yorup, ruhumuzu sıkıştırmalıyız. Çünkü eğer doğru şeyi yapmazsak, yanlış şeyi yapacağız ve iyileşmenin değil felaketin bir parçası olacağız.

Kitabın son bölümü, var olan dünya düzeninin "başarı" diye yorumladığı tuzaklarla kafalarını yormadan ve ruhlarını sıkıştırmadan, şimdiden yeşil politikanın radikal seçeneklerini kendi tarzlarında yerleştirmeye hazır olanlar için. Zaten politika ya da yeşil hareket içinde yer alanlara mücadele çağrısında bulunmuş olmama rağmen, bu kişiler kadar hazır görünmeyenler için de yeşil alternatif, eğer daha fazla değilse, aynı derecede anlamlıymış gibi geliyor. Yine de bu alternatifler bazıları için diğerlerinden daha kolay olacaktır.

2. ORTAK ZEMİN

A. Nereye Sosyalizm?

Bay Kohl'un Batı Almanya'daki 1983 seçim kampanyası sırasında en sevdiği espri, yeşilleri domateslere benzetmekti: Başlangıçta yeşildirler, sonra kızıl olurlar. Günümüzün birçok politikacısı gibi o da, meseleyi tam tersinden görüyor. 1980'lerin başından beri birçok kızıl, yeşillere katılıyor ve o zamandan beri gerçekten yeşil politika yapıyorlar. Britanya'daki İşçi Partisi'nin birçok üyesi de, bu espriyi anlamayacaktır, Bay Kohl'u yanlış anlamasıyla başbaşa bırakalım. Nisan 1984'te The Times'da İşçi Partisi Livingston parlamento üyesi ve Neil Kinnock'un "gölge kabinesinin" üyesi Robin Cook tarafından yazılan "Kızıl bayrakları yeşile çevirelim" adlı makale, yeşil politikanın bahçede çimlere göz kulak olmaktan ibaret olduğu inancında olan meslektaşlarının çoğunluğu için bir şok olmuştur.

Robin Cook'un makalesi haklı olarak sosyalist ve ekolojist dü-

şüncelerin birbiriyle uyum gösterdiği güçlü noktalardan, özellikle de sosyal adalete ulaşmak konusunda paylaştığımız kararlılıktan ve kapitalizme içkin olan çelişkiler konusundaki çözümlemelerimizden söz ediyor. Fakat sermaye yoğun bir ekonomide yüksek üretkenliğin sonuçları İşçi Partisi'nin birçok üyesi için hâlâ anlaşılır değildir. Daha önce gösterdiğim gibi talepte ve ürün miktarında bir artış olmaksızın, yüksek üretkenlik kitlesel işsizlik anlamına gelir; talep ve ürün miktarında bir artışın eşlik ettiği yüksek üretkenlik ise ekolojik felaket anlamına gelir. Kapitalizm, ancak sürekli gelişerek hayatta kalabilir, bunun anlamı da, yaşam-destek sistemlerinin ivmeli bir şekilde daralmasıdır. Fakat bugün olaylar hem İşçi Partisi hem de Toriler için bunun bir ikilem olarak kaldığını gösteriyor. İşçi Partisi'nin "Alternatif Ekonomik Stratejisi" 1,5 milyon iş yaratmak için ekonomik gelişmede % 7'lik bir artış istiyor. Bundan kalkarak ekonomik gelişmede % 14'lük bir artışın "tam istihdamı" sağlayacağını mı var saymamız gerekiyor? Bu iddialı "radikal" strateji ne çevrenin bozulmasına ne de bu tür bir gelişmeyle yaratılabileek işlerin kalitesine hiçbir önem vermiyor. "Robin Cook'un lanet okuyan sözlerine kulak verelim: Ne Amerika'nın pazar kapitalizmi, ne de Sovyetler Birliği'nin devlet kapitalizmi doğaya hoşgörüyle bakacak ya da emeğe öz-saygı kazandıracak bir ekonomik model üretememişlerdir."[6]

Gezegenin, dolayısıyla insanların çıkarına karşı endüstriyel gelişimde inat eden sabit fikir, hem merkezi planlama konusundaki ısrarda ve Britanya'nın endüstriyel sorunlarına, hâlâ William Morris'in ilham veren desantralizmini özleyen sosyalistlerin görüşlerine tamamen ters düşen bir yaklaşımda ve hem de geliştirilmiş millileştirme programları ve üretim araçlarının özel mülkiyeti konusuna verilen önemde (peşinden koşulan amaçlar büyük iş yapan özel sektörün amaçları kadar yıkıcı ve dar görüşlü olursa bunlar da bir işe yaramaz) kendini yansıtmaktadır. Devletin rolünü hâlâ temelde Marksist bir analizle açıklayan ve eğer gerekirse devleti zor yoluyla kontrol altında tutmayı savunanlar, yeşil amaca taraftar olmak için hazır değildirler. Sosyalistlerin devleti elinde tutmaya alışkın olanlardan daha iyi olduklarını sanmak tamamıyla aldatıcıdır. James Robertson'un dediği gibi, eğer gerçekte devletin sönmesi için çalışıyor-

6. Robin Cook, 'Towards an Alternative Ecological Strategy', **New Ground Magazine**, No. 2, Spring 1984.

sak, o zaman çift aşamalı değil tek aşamalı bir süreç düşünmeliyiz.

Bu aynı zamanda sendikalar için de bir sürü sorun yaratıyor. Her şeye rağmen var olan ekonomiyi desteklemekteki ve endüstriyalizm felsefesini coşkuyla onaylamaktaki (bu felsefenin, üyelerinin çıkarlarını savunmak için tek yol olduğunu sanıyorlar) ısrarları yeşillerin bahsettiği, desantral, küçük birimli işbirliği temelindeki ekonomi türüne uyum sağlamakta güçlük çekecekleri anlamına geliyor. İşverenle işe alınan arasındaki fark giderek azaldıkça, çalışma şekilleri esnekleştikçe, bazı sendikaların aşırı merkezci, bürokratik ve genellikle demokratik olmayan yapıları yeni çağla hiçbir şekilde uyum sağlayamayacaktır. Doğu Alman Komünist Partisi'nin eski üyesi ve şimdi Alman yeşillerinin önde gelen üyesi Rudolf Bahro, bu çözümlemeyi daha da ileri götürüyor: "Dışarıdan bakıldığında işveren örgütleriyle sendikalar arasındaki çatışma görelidir, insanlığın çıkarlarıyla bu düzenin tümü arasındaki çatışma ise mutlaktır."[7]

Yeşillerin, sınıf politikasının geleneksel sosyalist analizine karşı kendilerini yabancı hissetmeleri kaçınılmazdır. Bir devrimin aracı olarak endüstri proletaryası ve ezeli düşman burjuvazi gibi terimlerle düşünmek, bugünkü dünyadaki güçlerin dengesini anlamamaktır. Halkın bölündüğü bu kavramsal 'sınıfların' her birinde, güçlerini sorumlulukla dünyadaki yaşamın çıkarları için kullananlar olduğu gibi, hem insanların hem de gezegenin kötülüğü için kullananlar da vardır. Gerçek bir yeni güç dağılımı, basitçe sınıfları sınıflar karşısına, özel çıkarları özel çıkarlar karşısına koyarak yorumlanamaz: insanlığın genel çıkarlarına hizmet etme gereği her türlü eski dünya bölünmelerini aşar. Aynı analizde, geleneksel sosyalizmin eşitlik kavramı ve refah dağılımı dünyanın karşılıklı bağımlılık çağında gerekli olan dağılımın yanında çok basit kalır. Ekonomik gelişmede bir kesinti yapmadan, bu ülkede radikal bir yeniden dağılım sağlamamız gerektiği gibi, ayrıca servetimizi Üçüncü Dünya'yla ve gezegenin servetini daha doğmamış kuşaklarla paylaşmanın gerçek yollarını bulmalıyız. "Kuşaklararası eşitlik" ("Dünya bize atalarımızdan miras kalmadı, biz onu çocuklarımızdan ödünç aldık" deyişiyle özetlenir) yeniden dağıtımcı politikalara yeni ve derin bir boyut katar ve bu boyutun, kıskanç ve dar bir grupçuluk politikasıyla ilgisi yoktur. Bütün sosyalistlerin karşılaştıkları karmaşık tarihi sorun, görece sonsuz, fiziksel bir çevre bağlamında edindikleri değerler ve

7. Rudolf Bahro, **From Red to Green**, London, Verso, 1984.

"mümkün olan en iyi motifler"e rağmen serveti yeniden dağıtmak yerine onu yok etmekle meşguller.

Varolan sosyalizmin bu tür yaklaşımları, uzlaşmaz materyalist konumu, ilerlemenin sağlanmasının nedeni olarak düşünülen teknolojik gelişime bakışlarındaki kronik eğilim, manevi ve ekonomi dışı değerleri hor görmesi gözönüne alındığında pek şaşırtıcı değildir. *Green Politics* (Yeşil Politika) adlı kitabında Fritjof Capra, Batı Alman parlamentosundaki yirmiyedi parlamenterden biri olan Roland Vogt'un şu önemli yorumunu kaydediyor. "Materyalist solcu yaklaşım yeşiller için yok edicidir. Ne zaman hayalci ve maneviyatçı insanlar bir öneri getirse Marksist kökenli yeşiller onu bir asit etkisiyle nötralize ediyorlar."[8] Materyalist at gözlüklerinden kurtulma gereği yeşil politikada şiddet dışılığa verdiğimiz öneme sıkı sıkıya bağlıdır. Birçok sosyalistin tersine biz şiddet dışılığı "düşmandan alınması gereken güç" için savaşta herhangi bir kullanışlı taktik olarak görmüyoruz. Bu varmak için uğraştığımız her şeyin köşe taşı haline gelmiştir. Martin Luther King'in sözleriyle, "Biz artık şiddetle şiddet dışılık arasında bir seçim yapmıyoruz. Seçim şiddet dışılıkla varolmamak arasındadır." Bu vurgu değişikliğine yol açan önemli etkilerin coşkulu eko-feminist hareketten gelmesi tesadüf değildir, belirgin şekilde patriyarkal emekçi hareketlerindeki birçok kişi, karşıtlarına karşı coşkulu protestolarına rağmen feminist değerlere verdiğimiz önemi ve bunların yeşil politikayı desteklemesini kabul etmekte zorluk çekecektir. Bunlar Robin Cook ve Sosyalist Çevre ve Kaynaklar Birliği'nin diğer üyelerinin kızıl bayraklarına basmaları gereken yeşil çizgilerden bazılarıdır. Bayrağın bu durumda hemen hemen tümüyle yeşil çizgilerden oluşacağı gerçeği bize aynı amaca ulaşmanın daha kolay yolları olduğunu düşündürüyor. Fakat kızıldan yeşile doğru hareket kaçınılmazdır, çünkü sosyalizmin teori ve pratiği hem kendini idame ettiremez, hem de gerçek dışıdır. Sosyalizmin ilerlemeci, radikal ve liberter hamlesi, materyalist endüstriyalizme tüm yüreğiyle bağlanması yüzünden mahvolmuştur: bugünün sorunları bu sorunları yaratan şeylerle düzeltilemez. Britanya'daki "yeşil" sosyalistlere düşen görev bundan dolayı çok büyüktür ve bu sosyalistler, yeşil politika içinde yalnızca sloganlarımızı başlarıyla onaylamaktan çok daha geniş bir alan olduğunu görecekler.

8. Fritjof Capra, **Green Politics**, New York, E.P. Dutton, 1984, p. 27.

Liberal partinin yeşilleştirilmesine gelince, yeşil liberallerin önlerinde bu tür dev görevler yoktur. Benim görüşüme göre Britanya'nın bütün önemli partilerinin en fazla da liberallerin, politik eğilimleri hem mantık hem yapı bakımından yeşil bir konuma doğru gidiyor. Liberal partinin şu anki görünümü ve liderleri düşünüldüğünde bu paradoksal görünebilir, fakat bunun göründüğü gibi sabit ve karşı konulmaz olmadığına birçok kişi inanıyor. Sorunların çoğu Sosyal Demokrat Partiyle (SDP) olan ittifaktan kaynaklanıyor, çünkü SDP neredeyse her fırsatta varolan Liberalizmin en gri en karanlık yönlerini kışkırtıyor. 1983 genel seçim bildirgesinde David Steel'in yumuşak eldiveni içinde David Owen'ın demir yumruğunu gösteren anahtar açıklama basitçe şuydu: "Korkunç rekabetçi bir dünyada Britanya'nın ekonomik kazançlarını güvenceye almalıyız." Keynes'i hatırlayın ve bir yüzyıl daha "güzel çirkindir ve çirkin güzeldir; çünkü çirkin kullanışlı, güzel ise değildir" iddiasına katlanma gereğini aklınıza getirin! Örnek endüstriyalistimiz Durham'ın öğrencilerini hayata atılıp dünyanın azalan ama henüz yerinde durmakta olan kaynaklar için rekabete teşvik edişini hatırlayın. Bu amansız rekabetin içinde yaşamayı seçenler aynı rekabet nedeniyle ölecekler. Liberal -SDP ittifakı hâlâ temel olarak genişlemeci, büyüme temelli ve geleneksel Keynesçi ve enflasyonist ekonomileri savunuyor. İttifaktaki iki parti de hâlâ tam istihdamdan sözediyor ve dünya ticaretinde büyük bir gelişme taahhüdüne bağlanmışlar. İkisi de "serbest pazarın" ateşli savunucusu ve yeni teknolojilerin gelişiminin kontrol edilmesi fikrini nefretle karşılıyorlar. Kısacası ikisi de modern kapitalizmin dünyaya bağımlı olan insanların ihtiyaçlarını karşılamadan çok önce gezegeni yok edeceğini görememeleri gibi basit bir sebepten dolayı yeni şartlara göre yeni fikirler geliştirmeyen kapitalistler. "Yeşil gelişmeden" bu kadar söz etmelerinin nedeni eski gri omuzlarını birkaç yeşil aksesuarla süslemek için tasarladıkları aleni ve şerefsiz hilelerdir. 1979'da Liberal Kongrede radikal bir "gelişmeye hayır" hareketi şaşırtıcı bir şekilde kabul edilip sonra da Liberal partinin Parlamento kanadı tarafından çabucak reddedildikten sonra bu konuda ses seda çıkmadığını unutmamalıyız. Liberal Ekoloji grubunun büyük çabalarına ve Genç Liberaller arasında yeşillere duyulan ilginin son zamanlarda çok artmasına rağ-

men, Liberal Parti'nin kendisi 1979'dan beri ileriye değil geriye gitmiştir.

Görünüşte iki partinin de kararlı "Atlantikçi" oldukları da söylenmelidir ve Liberal Parti'nin kuşkusuz tek taraflı tutuma geçmede bu kadar beklemiş olması da SDP'nin etkisiyledir. Partinin sıradan üyelerinin parti yönetimini Cruise füzelerinden ve BK'daki diğer Amerikan füzelerinden vazgeçirme yönündeki girişimlerine sürekli olarak karşı çıkılmıştır. İttifakın 1984 Avrupa seçimleri için bildirgesi iki partinin de NATO'ya ve ABD ile özel ilişkilere ne derece bağlı olduklarını göstermiştir. İttifaksızlık kavramı batı kapitalizmini geliştirmek gibi özel bir rolü olup politikacılardan ve sanayicilerden oluşan üçlü komisyonun yıllarca üyesi olan David Owen'ı özellikle üzmektedir. (Bu komisyon son olarak, ekonomik başarısı büyük oranda savunmaya hemen hemen hiçbir şey harcamamasından kaynaklanan Japonya'ya Avrupa ve ABD'nin dev savunma giderlerine katkıda bulunmayı önermiş. Böyle bir örgütün "radikalizm" anlayışı ancak bu kadar olabilir.) Bütün bunların yanında iki parti de AET'ye hararetle bağlıdır ve ikisi de Üçüncü Dünya konusunda bir şey yapmak için Brandt Raporu'ndaki refahımızı geliştirme önerilerini izlemek gerektiğine ve bunun yoksullara yardım etmenin tek yolu olduğuna inanıyor.

Hem Steel hem de "Owen" bir zamanlar aynı anda "ılımlı" olmaktan söz ediyorlardı, şimdi "radikal"likten söz ediyorlar. Fakat ikisini de başaramadılar. Şu anki merkezci politikanın gerçeği, solkanat endüstriyalizm ile sağ-kanat endüstriyalizmin bir karışımından başka bir şey olamamalarıdır, yani ittifakın "ılımlı" diye adlandırılan kesimi bugünün bütün aşırılarından daha aşırıdır. Ataletleri, geçmişe duydukları özlem, yarım imgelemleri, akıldışılıkları ve kurumsalcılıkları en dinamik ve anlayışlı anlarında bile gezegenle herhangi olumlu bir uyuma hizmet etmek yerine aşırı tutucu bir tepkiye yol açıyor. Yeni çağın hazinelerinin önünde durduğumuz bir durumda, güvenliğin sürekliliğinin nükleer silahlara ve konvansiyonel silahların arttırılmasına dayanarak sağlanmasının mümkün olduğunu düşünen biri aşırılık yanlısı olarak nitelendirilmelidir; çünkü, Birinci Dünya'nın bitimli gezegenimizin servetine katkıda bulunarak hem kendine, hem de Üçüncü Dünya'ya yardım etmesi mümkündür, başka bir deyişle, aynı anda hem biyosferi emniyete alıp hem de ekonomik gelişmeyi mevcut oranlarda sürdürmek mümkündür.

İttifakın radikal olduğunu iddia etmesi de aynı derecede saçmadır. Endüstriyel çöküşün göstergelerine teselliler bularak sürekli uyum göstermekle, merkezci politika sorunun köklerini ya da nedenlerini seve seve unutuyor. Kurumsallaşmış reformizmin özel bir karışımına sahip çıkmak, sağın ve solun "aşırı uçlarına" ılımlılığın teskin edici merhemini sürmek, geçmiş çağın kirli başarılarını tekrar gündeme getirmek-geleceğin bize bütün sunduğu gerçekten bu mudur? Ekolojik çözümlemenin önderliğini kabul etmeyen her politik partinin kökleri en başından tanım gereği aldatıcıdır. Bu açıdan bakıldığında SDP ve ittifakı destekleyen liberaller ancak ölmekte olan bir karaağaç kadar radikal ve yeşildirler.

Neyse ki birçok liberal, SDP ile kol kola hızla endüstriyalizmin çıkmazına kaybolduklarını anlıyorlar. Bunlar azınlık ya da çıkıntı ses değildirler: Liberal Konsey üyeleri birliği, en azından iki yeni seçilmiş parlamento üyesi, Genç Liberaller ve "ana akım"a dahil tek tek birçok Liberal, hepsi partilerinin tek amacını ve politik görüşünü kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı sonucuna varıyorlar. Böyle bilinç söz konusu olduğunda, Liberal partinin hareket edebileceği bir tek yön vardır.

C. Muhafaza ya da Muhafazakârlık?

Ne yazık ki böyle bir eğilim şimdiye kadar modern Muhafazakarlığın saflarında görülmedi: Endüstriyalizmin Norman Tebbit, Geoffrey Howe, Nigel Lawson ve bizzat Mrs. Thatcher gibi sadık bekçilerini yeşilleştirme ihtimali haliyle uzak. Bu tür insanlar Muhafazakâr Parti'nin kontrolünü ellerinde tutmaya devam ederse, gelecek için, en mümkün yol ve belki de en iyi ihtimal, Yeşil, İşçi ve Liberal Partilerde yeşilin tonunu değiştirirken Muhafazakâr Parti'nin de grinin tonunu değiştirmesiyle ulaşılabilecek bir diyalektiktir. (SDP her hangi bir yolu izleyebilir, daha büyük bir ihtimalle sadece yok olur). Şimdi bu, Muhafazakâr Parti'nin birçok üyesine şaşırtıcı gelecektir, çünkü yeşil politikada bir tür muhafazakâra çok hoş görünecek çok şey vardır.

Çevre ve toprağa yönelik içten ilgi şimdi eski moda muhafazakârlık denilen şeyin candamarıdır. Bu tür ilgiler genellikle yöresel toplulukların vazgeçilmez öneminin anlaşılmasıyla, her topluluğa destek olacak, resmi olmayan, doğrudan karşılıklı ilişkiyle başkaları için

çalışmanın çok etkili bir yol olduğunun bilinçsizce de olsa kavranmasının bir karışımıdır. Savurganlık, hovardalık toplumumuzun davranış biçimini tanımlayan insani ve fiziksel kaynakların kötü kullanımı karşısında duyulan derin nefret, muhafazakârların politik tavırlarında önemli bir etkendir ve ruhsal, madde dışı değerlere verdikleri ağırlık, maddi, ruhsuzlaşmış bir çevrede önemini korumaktadır. Bütün bunlardan önemlisi, belli bir ekonomik gerçekçilik (şimdi ne yazık ki Monetarizmin yüreksiz değişimleriyle yanlış tanıtılıyor), tutumlu bir ekonomiyi savunanlar tarafından benimsenmelidir. Ev bütçelerini ayarlamak önemlidir ancak bu bütçeler evler gerçekten başımıza çökmezse sınırsız şekilde zenginleştirilebilir. Muhafazakâr Parti bile uzun süre ekoloji mantığını umursamazlık edemez.

Bundan dolayı yeşiller için, bir insanın yalnız muhafazakâr düşüncelere sahip olduğu için yeşil alternatifi benimseyemeyeceğini düşünmek aptalca ve yanıltıcıdır. Fakat Muhafazakârlığın şu anki manifestosunun hem İngiltere'deki insanlara hem de gezegene zarar veren bir şey olmadığını sanmak da aynı derecede aptalcadır. Bugünkü Muhafazakâr hükümet daha ilk engelde düşüyor: biri yeşil politikadan hiçbir şey anlamasa bile, çevre için en azından bir şeyler yapabilir. Hükümet 1983 genel seçim bildirgesinde "Hiçbir hükümet çevre için daha fazla bir şey yapmadı" diye iddia etmek küstahlığını gösteriyor. Böyle bir yalancılık, Muhafazakâr Parti'nin birçok üyesi için fazlasıyla utanç verici olmalı, özellikle de hükümetin asit yağmurlarına karşı eylemleri engelleme çabaları. Artık İşletmesi Danışma Konseyi'ni kaldırması, 1974'te Kirlenme Kontrolu Kanunu'nun çok önemli bölümlerinin tamamlanmasında uzun süre gecikmesi, Kraliyet Çevre Kirlenmesi Komisyonu'nun tavsiyelerini küçümsemesi, birçok çevre sağlığı görevlesinin ve fabrika denetçisinin işine son vermesi, sıı ve kanalizasyon sistemlerini ihmal etmesi, Yeşil Kuşağa karşı tehdidi, Çevre Etkilenme Raporlarını geciktirme taktikleri, zararlı Vahşi Hayat ve Kır Hayatı kanununu düzeltmeyi reddetmesi -daha sayfalarca yazabilirim- utanç vericidir. Gerçekte bu kadar az şey yapmakla şimdiye kadar hiçbir hükümet çevreye daha fazla zarar vermemiştir.

Bütün yukardakiler kendisini çoktan beri ana politik partilerle ilişkilerinde tarafsız olarak nitelendiren bir çevre hareketine garip bir meydan okumayı temsil eder. Böyle bir yaklaşımın daha uzun süre devam edeceğini sanmıyorum. Muhafazakâr Parti'nin, Çevre hare-

ketinin, toplumsal ve ekonomik değişimleri sağlamada oynadığı rolün önemini takdir etmesinin zamanı gelmiştir. Tek tek hayati sorunlar çerçevesinde yürüttüğü birçok kampanyayı kazanıyor olsa da, Çevre hareketi, kendini her zaman kenarda bekleyen hoş insanlar takımı olarak görmeyi ve esas politik konuların dışındaymış gibi hareket etmeyi bırakmalıdır. Çevre hareketi azimle bu konumu şu anda tekellerinde tutanlarla kaçınılmaz bir yüzleşmeye yol açacak olan merkezi konuma doğru hareket etmelidir. Bu hareket aynı zamanda yalnızca çok okuyan ve konuyla yakından ilgilenenlere değil, her türden insana çevre sorunlarının evrenselliğini ve aciliyetini anlatabilecek imkânlar geliştirmelidir.

Bunun için çevre krizinin *nedenlerinin* çok daha ayrıntılı analizi ve her gerçek gelişmeyi etkilemek için gerekli yapısal değişikliklerin çok daha açıkça savunulması gereklidir. Çevreye ilgi duyma yeşil politika için çok iyi bir başlangıç noktası sağlar. Fakat temel toplumsal ve ekonomik sorunları kapsamadıkça krizi doğuran ana nedenlerin ortadan kalkmasına pek katkıda bulunamaz. Fakat kendini yalnız muhafaza ve kirlenme kontrolü için reformlarla sınırlandırırsa, varolan sömürücü politik sistemlerin çatlak bir emniyet subabı olmaktan ileri gidemez. Bugün rastladığımız çevre mühendisliği türü (bazı politikacılar bu mühendislik sayesinde, kendilerinin de bir tür yeşilci olduklarını iddia edebiliyorlar) yalnızca gerçek sorunları örtmeye hizmet ediyor.

Çevre hareketine politik meydan okuma kısaca şöyledir: insanların sömürülmesini sona erdirmeden çevrenin sömürülmesini sona erdirmek mümkün değildir Barry Commoner *Ecology and Social Action* (Ekoloji ve Toplumsal Eylem) adlı kitabında şöyle yazıyor:

> Herhangi bir çevre sorununun kökeni araştırıldığında, ana nedenin insanların doğayla ilişkilerinin biçiminde değil, insanların diğer insanlarla ilişkilerinin biçiminde yattığı gerçeğine varırız; çevre krizini çözmek için yoksulluk, ırk eşitsizliği ve savaş sorunlarını çözmeliyiz; çevre krizinin ölçüsü olan doğaya borcumuz geri kazanılan şişeler ve ekolojik yansıması olan alışkanlıklar edinmekle tek tek kişiler olarak değil toplumsal adaletin eski köşe taşlarını kurmakla ödenebilir. [9]

9. Barry Commoner, **Ecology and Social Action**, Berkeley, University of California Press, 1973, p. 21.

Şimdi bu bile yeterli değildir. Toplumsal adaletin meydan okumasını sürdürmek için ruhsal aydınlanmanın meydan okumasını da ona katmalıyız. Aynı şekilde çevreciler fikirlerinin radikal anlamlarını da daha fazla reddedemezler, yani bugün dini ve ruhani bağlantılar içinde olan insanlar, politik eylemin bu bağlantılarının gereği olduğunu kabul etmelidirler. İsa'nın. Gandhi'nin, bütün ruhani liderlerin meydan okumaları her zaman ruhani olduğu kadar politik de olmuştur. Yeşil bakış açısına göre ruhani ve politik yönler bağımlı, bölünmez şekilde işler:

> Ruhaniliğin bütünsel anlayışına göre, birinin kişisel yaşamı gerçekte politik ve politik yaşamı gerçekte kişiseldir. Bu temel birliği kendi içinde kuramayan bir kişi derin, anlamlı bir politik değişime ulaşamaz ve yeşillerin idealleri için çaba gösteremez.[10]

Petra Kelly'nin bu sözleri varolan endüstriyel politikanın olmak istediği ya da olabileceği şeylerden çok daha derine işler. Ruhi boyutundan arındırılmış bugünkü politika boş bir kabuktur ve politik boyutundan arındırılmış din ise sorumsuz bir kaçamaktan ibarettir. Bugün kaçabileceğimiz *hiç* bir yer yoktur, ne ruhun sığınağı ne aklanacak ada, ne içe ya da dışa kaçış bizi dünyanın ve insanlarının felaketini yaşamaktan kurtaramaz. İnsanın bütün bunlar karşısında tarafsız ya da hareketsiz kalabileceğini varsaymak endüstriyel yabancılaşmanın son zaferidir. Paulo Freire'in dediği gibi, "Bir kişinin güçlüyle güçsüz arasındaki çelişkiye karışmaması demek, tarafsız olması değil güçlünün yanında olması demektir." Ve bugünkü uygulanışıyla güç bizi merhametsizce cehenneme doğru sürüklüyor.

Öyle çok meydan okumayla karşı karşıyayız ki! Bazan yeşil politikaya girmeye başladığım zaman yeşil politikanın ne olduğunu gerçekten anlasaydım hiç girmezdim diye düşünüyorum. Ve bazen insanlardan istediğimiz şeyler o kadar çok ki, onlar için ilk adımı atmamanın daha kolay olduğundan endişeleniyorum. Umarım bu kitabın genel etkisi böyle olmaz; fırsat bulduğum zaman insanlara gerçekten şu dört soruyu düşünmeleri ve kendi cevaplarına dayanarak eylemde bulunmalarını istiyorum.

Birincisi endüstriyalizmin telafi edilmez bir şekilde yolunu ve ru-

10. Capra, **Green Politics**, p. 55.

hunu kaybettiğini ve bugünün galiplerinin ödüllerini yarının mağluplarının, yani, insanlığın çok büyük çoğunluğunun, bizzat dünyanın ve parçaları ortadan kaldırmak zorunda olacak olan doğmamış kuşakların hesabından istediklerini anlamak için her birimize kaçar kanıt gerekiyor?

İkincisi, böyle bir kanıt olduğunda; eğer sürekli barışın koşullarını kurmak istiyorsak nükleer silahlara hayır demenin yeterli olmadığını, eğer dünyanın işsiz ve kötü durumdaki bugünkü yoksullarına yardım etmek istiyorsak endüstriyalizmin en kötü aşırılıklarına hayır demenin yeterli olmadığını anlamak için Mercuse'ün "büyük red" diye adlandırdığı şeye ulaşmak üzere hareket etmek için, inkâr politikasından olumlu politikaya geçmek için ne kadar zaman harcayacağız?

Üçüncüsü, böyle bir olumluluk için hazır olunduğu kabul edildiğinde sınıf çıkarları ve sömürü politikasına karşı tek alternatifin yaşam çıkarları ve ekoloji politikası olduğunu anlayan ve bu yaklaşımı sadece oy verirken değil, diğerleriyle olan ilişkilerimizde, ahlâki ve ruhi inançlarımızda, bütün yaşam tarzında savunan bir avuç insanın sayısı ne zaman çoğalacak?

Ve sonuncusu, böyle bir bilinçlilik varsayıldığında, yarına bırakmaktansa, daha kolay olanı şimdi yapmak, yaşam ağında kendimize düşeni örmeyi tereddütsüz kabullenmek ve kendi hayatımızı dönüştürmek için kullandığımız gücün aynı zamanda dünyadaki yaşamı dönüştürecek güç olduğunu anlamak için gerekli cesareti ne zaman bulacağız?

Hepimizin bu sorulara değişik cevapları vardır; kitabın sonunda okunması için birkaç kitap ya da katılınması için birkaç örgüt önermeme karşın, toplumsal ve politik değişim için yeşil model, herkesin kendi yaşam tarzını ve yeşil politika için kendi yolunu bulmasında ısrarlıdır. Felaket uyarıları ya da karizmatik liderler beklememeliyiz: önemli olan şimdiden yola çıkmak ya da doğru yolu açmaya çalışmak, ilerlerken ortak zeminimizi oluşturup, daha iyi bir gelecekte birlikte çalışmak anlamına gelen "sağduyumuzu" geliştirmektir.

Dünyanın mezar taşını yazmaktan kaçınmak için, geleceği bugünün bir gelişmesi olarak görmeyi bırakmalı ve ne olması *gerektiğini* en azından ne *olduğunu* düşündüğümüz kadar düşünmeliyiz. Dünyayla kendimiz arasındaki bağları tekrar düşünmeliyiz ve bu yolda dünya bize bir yaşam ideali aracılığıyla seslenecektir. Dünyamızı ve

yaşamımızı çorak bir diyara indirgeyen ekonomik ve endüstriyel sınırlamaları yok etmek üzere yaratıcı yollar aramalıyız. Hepsinden önemlisi, barışın, özgürlüğün ve ekolojinin endüstri-sonrası yaşamın politikası aracılığıyla insanlara olan bağlılığımızı dünyaya olan saygımızla birleştirmeyi öğrenmeliyiz: Yaşam politikası.

KAYNAKÇA

Birine kitap tavsiye etmek çok riskli bir iştir, bu nedenle, aynı yolu izleyeceklere yararlı olması umuduyla, son beş yıldır kişisel olarak bana en çok anlam ifade eden yirmibeş kitabı belirtiyorum (yazar adına göre alfabetik olarak sıralanmışlardır.)

Alternatif Savunma Komisyonu, Defence without the Bomb (Bombasız Savunma) Londra, Taylor and Francis, 1983.

Yolunuzu, nükleer olmayan savunmayla, adım adım bulmaya hazırlanıyorsanız, bu, mümkün olan en iyi kitaptır. Bu kitaptaki araştırmalar güvenilir, tüm fikir yürütmeler inandırıcı ve vardığı sonuçlar son derece ikna edicidir.

Rudolf Bahro, From Red to Green, Londra, Verso, 1984 (Kızıldan Yeşile)

Bahro, şu anda kızıldan çok yeşil görünen pek çok sosyalist arasında en etkili ve en ilginç olanıdır. Kitabı oluşturan röportajlar bu karmaşık geçişe onurlu ve büyüleyici bir anlayış getiriyor.

Murray Bookchin, Toward an Ecological Society (Ekolojik Bir Topluma Doğru), Montreal, Black Rose Books, 1980.

Yeşil persektifin anarşist kökenlerine sempati duyanlar, Bookchin'in yazılarını çekici ve eğlendirici bulacaklar; böyle bir sempati duymayanlarsa Bookchin'in, vurucu yazılarının tuttukları yoldaki yanlıştarını göstermesine izin vermelidirler.

Lester Brown, Building a Sustainable Society, New York, W.W. Norton, 1981 (Kendini İdame Ettirebilir Bir Toplum Kurmak)

Bu, Woldwatch Enstitüsü'nün en iyisinin olağanüstü bir sentezidir; politik sonuçlar üzerinde biraz kısa durmasına karşılık görüş gücü ve yetkinliği, kendini idame ettirebilirliğe doğru bir yönelişin yanıtsız bir durumunu ortaya koyuyor.

Fritjof Capra, The Turning Point, (Dönüm Noktası), Londra, Wildwood House, 1982.

Parlak bir kitap. Okumak için çok zaman ayırmak gerekli, çünkü bazı yanıtlar getirmeden önce günümüz. krizinin felsefi temellerine derinlemesine iniyor. Benim için gerçekten bir dönüm noktası oldu.

Fritjof Çapra ve Charlene Spretnak, Green Politics (Yeşil Politika), Londra Hutchinson, 1984.

Bu kitap, yoğun olarak yeşil politika içinde olanlar için, fakat Batı Alman yeşillerinin tarihi ve şu anki durumunun gözden geçirilmesi pek çok kişiyi ilgilendirebilir.

Herman Daly (ed), Toward a Steady-State Economy, (Sabit Devlet Ekonomisine Doğru), San Francisco, W.H. Freeman, 1973.

Yazılalı on yıldan fazla oldu, fakat bu kitap hâlâ özgünlüğünü koruyor. Yeşil ekonomi üzerine yazılan kitapların çoğu bu denemeler derlemesini temel başlangıç noktalarından biri olarak alıyor.

Erik Dammann, The Future in Our Hands, (Ellerimizdeki Gelecek), Oxford.

Üçüncü Dünya sorunlarını çözmenin bizim elimizde olmadığına hâlâ inananlar

için çok önemli bir kitap, her birimize yaşamlarımızı sorgulamanız için güçlü ve tutkulu bir şekilde meydan okuyor.

Erik Eckholm, Down to Earth (Dünyanın Dibine Doğru), Londra, Pluto Press, 1982.
Üçüncü Dünya'nın sorunlarının sistematik ve oldukça zorlayıcı analizi. Barbara Ward'ın öncü kitabı **Only One World**'den (Tek Bir Dünya) beri hiçbir kitabın başaramadığını başararak gelişme ile ekolojiyi birleştiriyor.

Duane Elgin, Voluntary Simplicity (Gönüllü Basitlik), New York, William Morrow, 1981.
Çok sevimli bir kitap, tarih köşelerinden gelecek tahminlerine kendiliğinden ilerliyor ve bütün yol boyunca bize basitçe ve açıkça hepimizin nasıl gerçekten zengin olacağımızı anlatıyor.

Erich Fromm, To Have or To Be (Sahip Olmak ya da Olmak), Londra, Abacus, 1979.
Açgözlü materyalizmin insanlık için tek seçenek olmadığı birçokları tarafından paylaşılan bir görüş; Fromm'un alternatifi basit, fakat dokunaklı açıklayışı derin ve süreli bir etki yaratıyor.

Jim Garrison, The Russian Threat (Rus Tehdidi), Londra, Gateway Books, 1983.
Bu kitabın bütün politikacılara, devlet görevlilerine, gazetecilere ve öğretmenlere okutulmasını isterdim, çünkü konuya birçok değişik düzeyde yaklaşıyor ve bütün bu düzeylerde barışa giden gerçek yolun nerede bulunacağını gösteriyor.

Hazel Henderson, The Politics of the Solar Age (Güneş Çağının Politikası), New York, Anchor/Doubleday, 1981.
Bu ve aynı derecede etkili olan **Creating Alternative Futures** (Alternatif Gelecekler Yaratmak/New York, Berkley, Windhover, 1978) Yeşil ekonomiye mükemmel bir yol sağlıyor. Her iki kitapta da yeni düşünceler ve yeni anlayışlar parıldıyor-ve geleneksel ekonomiyi tamir edilemez şekilde yerle bir ediyor!

Barry Jones, Sleepers, Wake! (Uykucular, Uyanın!), Brighton, Wheatsheaf Books, 1982.
Avustralyalı olsa da geleneksel bir politikacı tarafından iş ve teknoloji üzerine yazılmış en iyi deneme, kolay anlaşılır, kışkırtıcı, son derece yapıcı ve başarılı olmaya yetecek kadar radikal.

Jim Lovelock, Gaia: A New Look at Life on Earth (Gaia: Dünyadaki Yaşama Yeni Bir Bakış), Oxford, Oxford University Press, 1979.
Gezegenimizde yaşamı neyin mümkün kılacağı hakkında ilham verici, muhteşem bir kitap ve Lovelock'un doğrudan ve sempatik tarzı kitabı en az bilimsel bakışlılar için bile kabul edilebilir hale getiriyor.

Aurelio Peccei, 100 Pages for the Future (Gelecek İçin 100 Sayfa), Londra, Futura, 1982.
Peccei, niçin cehennemin kıyısına kadar geldiğimizi ve kendimizi durdurmak için ne yapmamız gerektiğini bir araya getiren çok hoş bir özet hazırlamış. Politik ger-

çeklik konusunda zaafları olsa da iyi bir başlangıç el kitabı.

Kid Pedler, Quest for Gaia (Gaia'yı Aramak), St. Albans, Granada, 1979.
Eğer sakinleşmek isteyip, her şeyin yoluna girmesi için ne yapmanız gerektiğini öğrenmek amacındaysanız bu kitabı okuyun. El yapımı sabundan basit termodinamike, Pedler bize kendini idame ettirebilmenin neşeli, insan yüzünü gösteriyor.

James Robertson, The Sane Alternative (Sağlıklı Alternatif), özel basım, 1978.
Basıldığı zaman öncü bir kitaptı ve hâlâ özellikle politika dışı olmasına rağmen ustaca önümüzdeki birçok seçeneği döküp, niçin tek bir seçimimiz olduğunu anlatıyor.

Theodore Roszak, Person/Planet (Kişi/Gezegen) St. Albans, Granada, 1981.
Eğer bana en çok etki eden tek bir kitap söylemek zorunda kalsaydım, bu kitabın adını verirdim. Yeni başlayanlar için biraz kafa karıştırıcı olabilir, fakat uzun süre ihmal etmeyin.

Kirkpatrick Sale, Human Scale (İnsani Ölçek), Londra, Secker ve Warburg, 1980.
Nesnelerin boyutlarının doğru tarza getirilmesi hakkında dev bir kitap-yalnızca desantralizasyonun hem tutarlı hem de öğretici olduğunu göstermesiyle bile okumak için harcanan zamana değer.

Jonathan Schell, The Fate of the Earth, New York, Alfred A. Knopf, 1982 (Dünyanın Kaderi).
Schell, nükleer çağın öldürücü etkilerini en iyi açıklayan yazar, nükleer maceranın biyosfer üzerindeki etkilerinin derin çözümlemesini yapmasına karşın, olağandışı umutlu bir kitap.

Fritz Schumacher, Small is Beautiful, (Küçük Güzeldir), Londra, Abacus, 1974.
Gerçekten eski, ama altın gibi, Schumacher'in fikirleriyle uğraştıklarını iddia edenlerin çoğundan daha radikal bir kitap. Tekrar okunmaya değer bir kilometre taşı-ve birçoklarını yeşil yola sokan kitaplardan biri.

Narindar Singh, Economics and the Crisis of Ecology (Ekonomi ve Ekoloji Krizi), Delhi, Oxford University Press, 1976.
Sert yazılardan ve polemikten hoşlananlar için, şimdiye kadar okuduğum en güçlü endüstriyalizm eleştirisi. İnançlı bir sosyalist olan Singh, sola da, sağa ve merkeze olduğu kadar meydan okuyor.

Henryk Skolimowski, Eco-Philosophy, (Eko-Felsefe), Londra Marion Boyars, 1981.
Endüstriyalizmin felsefi olarak çürümüş, ölümcül vb. olduğunu açıklama konusunda en iyi kitap-yeşil perspektifin bu önemli konusuna mükemmel bir giriş.

Des Wilson (ed.) The Environmental Crisis (Çevre Krizi), Londra, Heinemann, 1984.

BK'daki güncel olaylar hakkında en aydınlatıcı kitap; Dünyanın Dostları üyeleri radikalize olmak için dürtü istiyorlarsa, bu kitap bunu sağlayacaktır.

NASIL SOSYALİZM? HANGİ YEŞİL? NE İÇİN SANAYİ?
Rudolf Bahro

Bahro, mevcut, sosyalist sisteme "içerden" en etkili eleştiriyi "**Alternatif**" adlı eseriyle yaptığı için Batı'ya geçmek zorunda bırakıldı. Bu eserinde ise sosyalist sistemin "**yetişmek ve geçmek!**" hedefine göre ekonomist/modernist bir yarışmacı zihniyetle kapitalizme tabi olduğunu söylüyor ve bütün olarak "**sanayi uygarlığı**"nı yeniden tanımlama çabasına girişiyor. "**Maddi ihtiyaçlarımız**" yeniden düzenlememiz gerektiğini belirterek "**ekolojik bir barış toplumu**" için önerilerde bulunuyor.

ELEŞTİREL AİLE KURAMI
Mark Poster

Poster, bu kitabında Avrupa tarihinin esin kaynağı olan dört aile biçimi modelini (aristokrat, köylü, işçi ve burjuva) kullanarak aile yapılarının yaş ve cinsiyet hiyerarşilerini nasıl güçlendirdiği ya da ortadan kaldırdığını ve böylelikle de daha geniş toplum yapıları içinde daha önceden varolan baskı biçimleriyle nasıl ilişki kurduğunu gösteriyor.

ANTROPOLOJİK AÇIDAN ŞİDDET
Der: David Riches

Amazon'daki Piaro'lardan Avustralya'daki yerlilere kadar Dünya'nın çok farklı yerlerinde insanlar günlük hayatlarında şiddet uyguluyorlar. Bir toplumda olumlanan aynı şiddet türü diğer toplumlarda olumsuzlanabiliyor. Şiddetin kökenlerine ilişkin antropolojik bir yaklaşım.

İKİBİN'E DOĞRU
Raymond Williams

Yeni Sol'un en önemli düşünürlerinden olan Williams, bu çalışmasında bireysellik ve toplum hakkında yeni düşünceler ileri sürüyor. Ve son yıllarda önemli sorunlar yaşayan sosyalizmin dinamik bir yaklaşımla nasıl yenilenebileceğini tartışıyor. Önsöz: Murat Belge'den ..

YARIN
Endüstri Toplumu Yol Ayrımında/ Eleştiri ve Gerçek Ütopya
Robert Havemann

Havemann bu kitabında, sıfır büyüme teorisini, hammadde krizini Roma Kulübü raporunu ve günümüzde çevre kirlenmesine kapsamlı bir çözüm getirme iddiasında olan herkesin bilmesi gereken temel sorunları tartışıyor. Sanayinin ürettiği kirlilik karşısında dünyamızı bekleyen "kıyamet" tehlikesi, Havemann'a göre ancak sosyalist bir ütopyanın kurulmaya başlamasıyla önlenebilecektir. Bilimsellikle hayalciliğin birbirinden apayrı şeyler olmadığına inananlar, doğayı yok etmeyen bir ekonomik ve toplumsal sistem tasarlamaya çalışanlar ve düşünmekten yorulmamış olanlar için "Yarın" vazgeçilmez bir kitap olma özelliği gösteriyor.

yeşil politika

Yeşiller '68 den sonra "düzendışı"na "hemen şimdi" çıkmak isteyen; üstelik bunu kitlesel bir biçimde yapma çabası içerisinde olan hemen hemen tek hareket görünümünde...

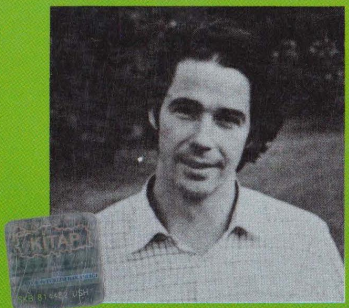
Yeşiller "düzeniçi" partiler ve onların destekleyicisi olan iletişim araçları tarafından "hoş çocuklar" gibi hafifseyici imajlarla sunulmalarına aldırmadan inatla hayatlarını her düzeyde değiştirmeye çalışıyorlar.

Giyinmeden, beslenmeye; ekolojiye verdikleri önemden, kadın-erkek ilişkilerine; demokrasi anlayışlarından, militarizme karşı olmada gösterdikleri duyarlılığa kadar bir çok alanda yeni ilişkiler inşa etme çabasındalar.

Geleceği hesaba katmayan sanayileşme/büyüme politikaları yüzünden korkunç bir üretim/tüketim çılgınlığı yaşanarak doğal hayatın yok edildiği; Dünya'nın ekolojik dengesinin "sınır" ve "ideoloji" tanımadan bütün insanlığı tehdit edecek oranda bozulmaya başladığı günümüzde bu konulara bir tek yeşiller gereken duyarlılığı gösteriyorlar.

"**Yeşil Politika**" yeşillerin yeni olmasının getirdiği bütün handikapa rağmen şaşılacak denli olgun görüşler geliştirdiklerini gösteren bir çalışma.

- Her yıl Avrupa'da 40 milyon ton kükürt atmosfere karışarak yağmurlar aracılığı ile bütün Dünya'ya yayılıyor.
- ABD elindeki silahlarla bütün SSCB şehirlerini 40 kez yok etme gücüne sahip. SSCB aynı işi ABD için 25 kez yapabiliyor.
- 1983 rakamlarına göre her 1 dakikada silahlanma için 1 milyon dolar harcanıyor.
- 1960'tan beri yapılan savaşlarda her gün ortalama 1330 kişi öldü.
- Dünya'daki bilim adamlarının 1/4'ü (500.000 kişi) silah sanayini geliştirecek araştırmalarda çalışıyor.

AYRINTI İNCELEME